


การวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางโทรทัศน์พ.ศ.2542



นางสาวอารีญา ทวีศักดิ์สกุล

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2544

ISBN 974-03-0684-5

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CONTENT AND FORMAT ANALYSIS OF DHAMMA PROGRAM ON TELEVISION B.E.2542



MISS AREEYA TAWEESAKSAKUL

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Mass Communication

Department of Mass Communication

Faculty of Communication Arts

Chulalongkorn University

Academic year 2001

ISBN 974-03-0684-5

อารียา ทวีศักดิ์สกุล : การวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางโทรทัศน์พ.ศ.2542.
(Content and Format Analysis of Dhamma Program on Television B.E. 2542)
อ.ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร. ศิริชัย ศิริกาเยะ, 182หน้า. ISBN 974-03-0684-5.

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษารูปแบบ เนื้อหา และหน้าที่ของรายการธรรมะทางโทรทัศน์
2) เพื่อทราบถึงปัจจัยต่างๆในการผลิตรายการธรรมะทางโทรทัศน์ ที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบ และ เนื้อหา
รายการธรรมะทางโทรทัศน์ โดยทำการศึกษารายการธรรมะ 5 รายการคือ รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง รายการพุทธ
ประทีป รายการธรรมะวันอาทิตย์ รายการประทีปสองทาง และรายการคติธรรมนำชีวิต

ผลการวิจัยพบว่า 1) รายการธรรมะมีรูปแบบการนำเสนอที่คล้ายคลึงกัน โดยธรรมเนียมปฏิบัติของรายการ
คือ เน้นที่การพูดคุย หรือการสนทนา(การบรรยายหรือการสนทนาธรรมของพระสงฆ์) ส่วนการนำเสนอด้วยรูปแบบ
อื่น อาทิ สารคดี หรือละครเวทีนั้น เป็นเพียงส่วนเสริมเพื่อเพิ่มความน่าสนใจในรายการ รูปแบบเช่นนี้สอดคล้องกับ
เนื้อหาของรายการที่เน้นความสงบสุข ทำให้รายการมีจังหวะในการนำเสนอที่ช้า และไม่น่าสนใจ สำหรับเนื้อหา
ของรายการธรรมะ เป็นการอธิบายความ**หลักธรรมคำสอน**ที่สามารถ**ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้ง**
เรื่องราวหรือกิจกรรมต่างๆทางพุทธศาสนา โดยมีวาทกรรมทางพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนด ทั้งวาทกรรมที่ดำเนิน
ตามแนวทางของมหาเถรสมาคม และวาทกรรมแนวปฏิรูปได้แก่ วาทกรรมแนวปฏิรูปที่เน้นด้านการศึกษา และวาท
กรรมแนวปฏิรูปที่เน้นด้านการปฏิบัติสมาธิภาวนา สำหรับหน้าที่ของรายการธรรมะ ประการแรกคือ เพื่อตอบสนอง
นโยบายของสถานีโทรทัศน์และกฎระเบียบของรัฐ ส่วนหน้าที่ประการที่ 2 คือ เพื่อสั่งสอนและแนะนำให้พุทธศา
สนิกชนปฏิบัติตนเป็นคนดีโดยมีวาทกรรมกำกับอยู่ ควบคู่ไปกับการให้ความรู้หรือข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องราว หรือกิจ
กรรมทางพุทธศาสนา และหน้าที่ประการสุดท้าย ซึ่งมีลักษณะแฝงเร้น คือ หน้าที่ต่อยอดความมั่นคงของสถาบัน
หลักทางสังคม 2) ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการธรรมะ ได้แก่ 1.มุมมอง
ของผู้ผลิตที่มีต่อรายการธรรมะและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตกับพระสงฆ์ 2. ผู้สนับสนุนรายการ ทั้งสถานีโทร
ทัศน์ที่ผลิตรายการธรรมะเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐ และผู้อุปถัมภ์รายการรายอื่นในด้านทุนการผลิต 3. แนว
คิด ความรู้และความสามารถในการนำเสนอเนื้อหา ตลอดจนสถานภาพของพระสงฆ์ในสังคมไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาควิชาการสื่อสารมวลชน
สาขาวิชาการสื่อสารมวลชน
ปีการศึกษา 2544

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

4185168028 : MAJOR MASS COMMUNICATION

KEY WORD : DHAMMA PROGRAM / CONTENT / FORMAT / DISCOURSE

AREEYA TAWEESEKSAKUL : CONTENT AND FORMAT ANALYSIS OF DHAMMA PROGRAM ON TELEVISION B.E. 2542.THESIS ADVISOR: Asso.Prof. SIRICHAIRIKAYA, Ph.D.182 pp. ISBN 974-03-0684-5.

The purposes of this study are: 1) To study format, content and function of Dhamma program on television 2) To know factors influencing on format and content of Dhamma program on television. The research method relies on content analysis of 5 Dhamma programs which are Cheewit Mai Sin Wang (Hopeful Life), Bhudda Pratheep (Buddhist Light), Dhamma Wan Arthit (Sunday Dhamma), Pratheep Song Thang (Light on the Way) and Kati Dhamma Nam Cheewit (Dhamma-Leading Life).

The findings are as follows: 1) The Dhamma programs have similar conventional format, i.e. talk or conversation(Dhamma lecture or conversation of monks). Other styles of presentation such as documentary or play are considered as supplement to make the program more interesting.These formats are designed to be in accordance with content of Dhamma program emphasizing on serenity and make the rhythm of the program slow and boring. The content of the Dhamma programs is explanation of Buddhist doctrine and its application in daily life as well as Buddhist stories and activities. The content is determined by Buddhist discourses, depended on both that of the Sangha Supreme Council of Thailand and others which are revolutionary discourse focusing on education and revolutionary discourse focusing on meditation. Functions of Dhamma programs are as follows: first, to follow policy of the television station and government. Second, to instruct and give advice to the Buddhist to maintain goodness under Buddhist discourse together with publicizing information on Buddhism and activities. Third, the latent function, to reinforce the stability of the main institutes. 2) Key factors influencing format and content of Dhamma programs are 1. Producer's point of view towards Dhamma program and his/her connection with the monks 2.Lacking of sponsorship from television station and other sponsors because Dhamma program is compulsory program according to state policy 3.Attitude, knowledge and ability to present Buddhist content as well as status of monk in Thai society

Department Mass Communication

Student's signature.....

Field of Study Mass Communication

Advisor's signature.....

Academic Year 2001

Co-advisor signature.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ ผู้วิจัยต้องกราบขอบพระคุณพระคุณพระเจ้าทุกรูป และบุคคลจำนวนมากที่มีส่วนช่วยเหลือในด้านต่างๆ สละเวลาให้ความรู้และข้อมูลมากมายที่เป็นประโยชน์ในงานวิจัย

กราบขอบพระคุณสำหรับคำแนะนำในการศึกษา เป็นที่ปรึกษาทางปัญญาจนงานชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงลงได้ กราบอาจารย์ที่ปรึกษา รศ.ศิริชัย ศิริกาเยะ กราบประธานการสอบวิทยานิพนธ์ รศ.ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และกราบอ.สุภาพร โพธิ์แก้ว กรรมการวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณพี่ๆ ที่ผลิตรายการธรรมะทุกท่าน ทั้งที่ได้เอยนามและมีได้เอยนามในงานวิจัยนี้ ซึ่งได้สละเวลาอันมีค่าและความเป็นส่วนตัวให้ข้อมูลที่เป็นรายละเอียดต่างๆ ทั้งที่บ้านและที่ทำงาน พี่ๆผู้มีน้ำใจงามและให้ความร่วมมือกับน้องที่ไม่เคยรู้จักมาก่อนอย่างเต็มที่

ขอขอบคุณเพื่อนๆ ร่วมรุ่น ณ สถาบันการศึกษาแห่งนี้ ได้แก่ พี่ปุ๊ พี่เปิ้ล พี่แอม พี่แอ๋หนิง และ ปุก ที่ร่วมเป็นกำลังใจและอุทิศร่างกาย ในการค้นหาข้อมูล อัดรายการ สัมภาษณ์ผู้ผลิตรายการ จัดการสนทนากลุ่ม และเป็นที่พึ่งพิง เพื่อพักกายใจยามเหนื่อยล้า รวมทั้งผู้ที่ทำให้รู้จักคำว่า “เพื่อนยาก” คือ โจและนก ที่นอกจากให้การช่วยเหลือในทุกด้านอย่างเต็มกำลังความสามารถแล้ว ผู้วิจัยสามารถพูดคุย ปรึกษาได้ทุกเรื่องรับฟังทั้งเรื่องทุกข์และสุข ไม่เคยทอดทิ้งกัน แม้นิยามที่ทั้งคู่ก็มีปัญหาเช่นกัน

ท้ายสุดนี้ขอขอบคุณเป็นอย่างยิ่งสำหรับน้องรัก ทั้งปีและกุกที่สนับสนุนด้านการพิมพ์งานและเทคโนโลยีที่ใช้ในการทำงาน รวมถึงความห่วงใยในเรื่องต่างๆ และบุคคลที่จะละเลยการกล่าวถึงมิได้ ผู้ที่คอยกระตุ้นเตือน ปลุกปลอบ ชู ดูแลในทุกๆด้านอย่างเต็มกำลัง มีน้ำตาและรอยยิ้มด้วยกันเสมอ ช่วยลุ้นจนกระทั่งถึงวินาทีสุดท้าย ขอกราบขอบพระคุณผู้ให้กำเนิดที่มีพระคุณสุดจะกล่าวทั้งคุณพ่อและคุณแม่

อารียา ทวีศักดิ์สกุล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฎ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ปัญหำนำวิจัย.....	8
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	8
1.5 นิยามศัพท์.....	9
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
2. แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรม.....	11
2.2 แนวคิดวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทย.....	16
2.3 แนวคิดการวิเคราะห์ประเภทรายการ.....	22
2.4 การแบ่งรูปแบบรายการ.....	24
2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	27
3. วิธีการดำเนินการวิจัย	
3.1 แหล่งข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล.....	30
3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	40
3.3 การนำเสนอข้อมูล.....	41
4. รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง	
4.1 ความเป็นมาของรายการ.....	43
4.2 วัตถุประสงค์.....	46
4.3 กลุ่มเป้าหมายและปฏิกิริยาตอบรับของผู้ชม.....	46

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
4.4 รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆ.....	46
4.5 เนื้อหารายการ.....	55
4.6 หน้าที่รายการ.....	59
4.7 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบและเนื้อหารายการ.....	61
5. รายการพุทธประวัติ	
5.1 ความเป็นมาของรายการ.....	69
5.2 วัตถุประสงค์.....	71
5.3 กลุ่มเป้าหมายและปฏิกิริยาตอบรับของผู้ชม.....	72
5.4 รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆ.....	73
5.5 เนื้อหารายการ.....	87
5.6 หน้าที่รายการ.....	90
5.7 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบและเนื้อหารายการ.....	91
6. รายการธรรมะวันอาทิตย์	
6.1 ความเป็นมาของรายการ.....	100
6.2 วัตถุประสงค์.....	101
6.3 กลุ่มเป้าหมายและปฏิกิริยาตอบรับของผู้ชม.....	102
6.4 รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆ.....	103
6.5 เนื้อหารายการ.....	116
6.6 หน้าที่รายการ.....	121
6.7 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบและเนื้อหารายการ.....	128
7. รายการประทีปสองทาง	
7.1 ความเป็นมาของรายการ.....	130
7.2 วัตถุประสงค์.....	131
7.3 กลุ่มเป้าหมายและปฏิกิริยาตอบรับของผู้ชม.....	131
7.4 รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆ.....	132
7.5 เนื้อหารายการ.....	138
7.6 หน้าที่รายการ.....	141
7.7 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบและเนื้อหารายการ.....	143

สารบัญ(ต่อ)

	หน้า
8. รายการคดีธรรมนำชีวิต	
8.1 ความเป็นมาของรายการ.....	150
8.2 วัตถุประสงค์.....	151
8.3 กลุ่มเป้าหมายและปฏิกิริยาตอบรับของผู้ชม.....	151
8.4 รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆ.....	152
8.4 เนื้อหารายการ.....	163
8.5 หน้าที่รายการ.....	166
8.6 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบและเนื้อหารายการ.....	167
9. สรุปผลการวิจัย ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะ	
9.1 สรุปผลการวิจัย.....	172
9.2 ข้อจำกัดในการวิจัย.....	177
9.3 ข้อเสนอแนะ.....	178
รายการอ้างอิง.....	179
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	182

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

	หน้า
1. แผนภาพที่ 2.1 เหตุการณ์ทางการสื่อสาร.....	14
2. แผนภาพที่ 4.1 โครงสร้างรายการชีวิตไม่สิ้นหวัง.....	47
3. แผนภาพที่ 5.1 โครงสร้างรายการพุทธประวัติ.....	74
4. แผนภาพที่ 6.1 โครงสร้างรายการธรรมะวันอาทิตย์.....	103
5. แผนภาพที่ 7.1 โครงสร้างรายการประวัติปสองทาง.....	133
6. แผนภาพที่ 8.1 โครงสร้างรายการคติธรรมนำชีวิต.....	.152



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญตาราง

	หน้า
1. ตารางที่ 3.1 รายการที่เลือกมาทำการวิจัย.....	33
2. ตารางที่ 4.1 เนื้อหารายการชีวิตไม่สิ้นหวัง.....	41
3. ตารางที่ 5.1 เนื้อหารายการพุทธประวัติ.....	80
4. ตารางที่ 6.1 เนื้อหารายการธรรมะวันอาทิตย์.....	107
5. ตารางที่ 7.1 เนื้อหารายการประวัติปวงเทพ.....	136
6. ตารางที่ 8.1 เนื้อหารายการคติธรรมนำชีวิต	154
7. ตารางที่ 9.1 สรุปเปรียบเทียบข้อมูลในรายการและลักษณะของรายการธรรมะ ทางโทรทัศน์.....	174



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ตราบอดิตสู่ปัจจุบันคนไทยจำนวนมากถึงกว่า 90 % ยังคงนับถือพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นการนับถือกันเพียงระบู่ไว้เป็นหลักฐานในทะเบียนบ้าน หรือเป็นการดำเนินชีวิตโดยอิงกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา เพราะแม้ว่าจุดประสงค์ที่แท้จริง ซึ่งเป็นแก่นหรือหลักสำคัญในพุทธศาสนา คือ การบรรลุมรรคผลนิพพาน หลุดพ้นจากสภาวะทุกข์ ซึ่งถือเป็นพระธรรมคำสอนที่เป็นโลกุตระธรรม แต่สำหรับผู้ที่ยังดำรงครองเรือนหรือฆราวาส ก็มีคำสอนที่เหมาะสม สอดคล้องกับการครองเรือน คือ คำสอนตามแนวโลกียธรรมอันเป็นแนวทางในการยึดถือปฏิบัติ

ในการที่มนุษย์มีที่พึ่ง หรือที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ย่อมทำให้มีความรู้สึกอบอุ่นและเป็นสุข และหากที่ยึดเหนี่ยวที่ถือปฏิบัติอยู่นั้น เป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์อย่างแท้จริง ทั้งแก่ผู้ปฏิบัติและสังคมแวดล้อม ย่อมจะทำให้คนผู้นั้นดำรงชีวิตอยู่อย่างสันติสุข และสังคมโดยรวมที่ไม่มีความเอาวัดเอาเปรียบหรือแก่งแย่ง เบียดเบียนกัน ก็จะสงบสุขเช่นกัน

สำหรับความสำคัญของศาสนาในสังคมนั้น จะมีผลทางด้านจิตใจดังนี้

1. ชีวิตมนุษย์ไม่อาจจะอยู่ได้และมีความหมายด้วยวัตถุอย่างเดียว แม้จะสามารถสร้างวัตถุสนองต่อความต้องการได้ทุกอย่าง แต่ก็ต้องเหนื่อยหน่ายเพราะความไม่รู้จักจบจักสิ้นและไม่สามารถสนองความต้องการได้เต็มจริง คุณค่าทางจิตใจจะยังมีความหมายอยู่ต่อไป
2. มนุษย์ยังไม่สามารถสร้างระบบการควบคุมทางสังคมในด้านความประพฤติให้ได้ผลแท้จริง โดยไม่ต้องอาศัยเครื่องยึดเหนี่ยวควบคุมจิตใจ ไม่ว่าจะป็นกฎหมาย ระบบการศาล เป็นต้น
3. มนุษย์ไม่มีความรู้จริงถึงที่สุดเกี่ยวกับธรรมชาติโดยเฉพาะชีวิตของตน แม้ว่าจะเจริญด้วยวิทยาศาสตร์เพียงใด

(พรพนนิภา วงษ์มิตร, 2540 : 7)

ศาสนาพุทธนั้น ไม่ได้ถูกเหยียบย่ำความเชื่อ ความศรัทธาของศาสนาอื่น มีความผูกพันและเป็นสถาบันหลักในสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน ธรรมะ ซึ่งเป็นหัวใจในการสืบต่อในหลายๆศาสนานั้นก็เป็นสิ่งที่เชื่อมโยงส่วน หรือระบบต่างๆในสังคมให้อยู่รวมกันได้ ดังที่ท่านพุทธทาส อินทปัญโญ (อ้างถึงใน สมบัติ จันทรวงศ์, 2540 : 21) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ธรรมะ” กับการเมือง โดยไม่แบ่งแยกทางศาสนาว่า

“ธรรมะกับการเมืองเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้ แยกกันเมื่อไร การเมืองก็กลายเป็นเรื่องทำลายโลกขึ้นมาทันที การเมืองที่แท้จริงสำหรับมนุษย์ ต้องตั้งรากฐานอยู่บนรากฐานทางศาสนาของทุกศาสนาที่มีอยู่ว่าสัตว์ทั้งหลายเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น นักการเมืองที่มีธรรมส์จะข้อนี้อยู่ในใจ ย่อมเป็นนักการเมืองของพระเจ้า การเคลื่อนไหวของเขาทุกกระเบียดนิ้ว มีแต่บุญกุศล จนกระทั่งกลายเป็นปูชนียบุคคลไป ขอภาวนาให้โลกเรามีนักการเมืองชนิดนั้น เป็นผู้จัดการเมืองของโลกโดยทั่วไปเถิด”

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาพุทธกับระบบเศรษฐกิจนั้น แม้แต่นักเศรษฐศาสตร์ชาวตะวันตกอย่าง E. F. Schumacher ก็ยังมีความคิดที่ว่า ระบบเศรษฐกิจนั้น ควรจะตั้งอยู่บนความไม่เอาวัดเอาเปรียบเบียดเบียนกัน ไม่มุ่งเน้นที่ผลกำไรสูงสุดตามกระแสของระบบทุนนิยม แต่ประกอบทำให้ธุรกิจสามารถดำรงอยู่ได้ และไม่ส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเดือดร้อนขึ้นในสังคม ซึ่งแนวคิดนี้ก็นำไปสู่ “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” เพื่อการกินอยู่อย่างพอเพียงนั่นเอง

แนวคิดหรือหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนานั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันของคนในสังคมมีความเป็นระเบียบแบบแผน เป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่ยึดถือร่วมกันในสังคม ซึ่งคำสอนในทางศาสนาสามารถที่จะถูกปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการบริหารบ้านเมือง หรือการปกครองประเทศ เพื่อช่วยให้เกิดความมั่นคงและเสถียรภาพขึ้นในสังคม

ทว่าในสังคมปัจจุบัน คนจำนวนไม่น้อยยึดติดแต่กับปัจจัยที่เป็นวัตถุภายนอกให้ความสำคัญในด้านจิตใจน้อยลงทุกที เพราะมนุษย์มีความสามารถในด้านความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี สามารถเอาชนะในสิ่งที่เคยต้องยอมจำนน ทำให้หลงคิดไปว่าสามารถเอาชนะธรรมชาติได้ ซึ่งถือเป็นความเข้าใจผิดอย่างร้ายแรง ลืมความจริงที่ว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งเกิดและดำรงอยู่ตามวิถีของมัน อีกทั้งเสื่อมสลายไปตามกาลเช่นกัน เหตุนี้เองจึงทำให้จิต

ใจเสื่อมถอย ยึดติดในความเชื่อและความเข้าใจที่ผิดๆ คือนึกถึงเพียงผลประโยชน์ของตนเป็นสำคัญ ไม่เชื่อในเรื่องบาปบุญ เพราะคิดว่าเป็นสิ่งที่ยากจะพิสูจน์ และแสดงผลตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ได้

“เราจึงพบว่าวิทยาศาสตร์ศึกษาแต่ธรรมชาติภายนอกโลก
 แห่งวัตถุไม่ได้มองมนุษย์รวมอยู่ในภาพรวมของธรรมชาติ หรือพูดอีก
 อย่างหนึ่งว่า ไม่มองว่าธรรมชาติครอบคลุมถึงมนุษย์และไม่ได้มอง
 มนุษย์ว่าครอบคลุมธรรมชาติเอาไว้ในตัวด้วย”

(พระเทพเวที, 2535 : 116)

แม้ศาสนาพุทธจะยังคงเป็นที่ยึดเหนี่ยวหรือที่พึ่งทางจิตใจได้ แต่เมื่อโลกแห่งวัตถุเจริญขึ้นมาก และมนุษย์หาสิ่งอื่นเข้ามาชดเชยแทนที่ แต่แทนที่จะเต็มกลับยิ่งขาด ดังนั้น สิ่งที่มนุษย์ทำได้จึงเป็นการเอาวัตถุแสดงความเป็นตัวตนของตนเองออกมา เพราะแม้กระทั่งตัวตนที่แท้จริงของตนเองยังไม่สามารถเรียนรู้และเข้าใจได้ วิธีการนี้จึงเป็นทางออกทางหนึ่งในสังคม “วัตถุนิยม”

ดังนั้น เมื่อเกิดการพลั้งพลาดเพราะความไม่มีสติของคนในสังคม หลงผิดไปตามกระแสโลกและความเสื่อมในศีลธรรมในระดับปัจเจกบุคคลนี้ จึงจำเป็นที่คนในสังคมจะต้องช่วยเหลือเกื้อกูลและคอยเตือนสติกัน เพื่อไม่ให้สังคมไทยต้องเสื่อมลงไปมากกว่าที่เป็นอยู่

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์อุทัยอยู่ ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนบุพนิมิตฉันใด ความมีกัลยาณมิตร* ก็เป็นตัวนำเป็นบุพนิมิตแห่งการเกิดอริยอัษฎางคิภรรค** แก่ภิกษุ ฉะนั้น”

พุทธพจน์นี้ แสดงถึงการยอมรับความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในฐานะสภาพแวดล้อมทางสังคม ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งที่จะชักนำและส่งเสริมให้เกิดมีการประพฤติปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา แสดงให้เห็นว่าระบบการดำเนินชีวิต ระบบจริยธรรม หรือระบบการประพฤติปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เนื่องด้วยมนุษย์ไม่แยกต่างหากจากสังคม

(พระเทพเวที, 2532 : 586)

จากพุทธพจน์และการอธิบายความของพระเทพเวที ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งหมายรวมถึงสื่อมวลชนด้วย ที่จะมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบของมนุษย์ และมีส่วนร่วมทำให้สังคมน่าอยู่มากยิ่งขึ้น จึงเป็นที่คาดหวังว่าหากมีการรวมตัวกันของทั้งสองสถาบัน ระหว่างพุทธศาสนาและสื่อมวลชนนั้น น่าจะเกิดประโยชน์ต่อประชาชนที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม

รายการธรรมะทางโทรทัศน์ จึงถือเป็นการรวมตัวของสองสถาบันที่สำคัญอย่างชัดเจนและตรงไปตรงมา คือเป็นการเผยแพร่หลักธรรมคำสอน โดยใช้ช่องทางของสื่อมวลชน ซึ่งในรายการมักจะมีพระสงฆ์หรือผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนา ทำหน้าที่เป็นวิทยากรผู้ให้ความรู้และเผยแพร่หลักธรรมหรือสาระต่างๆ แก่ผู้ชม

* กัลยาณมิตร มิได้หมายแคบเพียงเพื่อนสามัญ แต่หมายถึงใครก็ตามซึ่งอาจเป็นพระศาสดา ครูอาจารย์ มิตรตลอดจนหนังสือ และสื่อมวลชนต่างๆ(เน้น-ผู้วิจัย) ที่ช่วยแนะนำให้ความรู้ให้ความคิด ซึ่งช่องทางประพฤติปฏิบัติ เป็นต้น

(พระเทพเวที, 2532 : 586)

** อัษฎางคิภรรค(อัสสะดางคิกะมัก) น. ทางปฏิบัติมีองค์ ๘ ๑.สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ ๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ ๓.สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๔.สัมมากัมมันตะ การงานชอบ ๕.สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ๖.สัมมาวายามะ พยายามชอบ ๗.สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ ๘.สมมาสมาธ ตั้งใจชอบ

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ.๒๕๒๕,2531;513)

ดังนั้นรายการธรรมะ จึงถูกมองว่าเป็นรายการที่เป็นสาธารณประโยชน์และมีความจำเป็นที่จะต้องมีออกอากาศ (public interest & necessity) ซึ่งทางฝ่ายรัฐก็ได้มีแนวทางให้ทางสถานีโทรทัศน์นำไปปฏิบัติกัน ทราบได้จากคำสัมภาษณ์ของผู้บริหารสถานี ซึ่งควบคุมการผลิตรายการธรรมะรายการต่างๆและตรวจสอบรายการที่จะออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อ.ส.ม.ท.ดังนี้

“รายการธรรมะทางโทรทัศน์นั้น เริ่มมีมานานแล้ว แต่ที่มีทุกช่อง จะเริ่มมาจากในสมัยที่พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการประชุมกันและขอให้ทุกสถานีมีรายการธรรมะออกอากาศในวันอาทิตย์ตอนช่วงเช้า ซึ่งต่อมาถือเป็นรายการที่ทางสถานีจำเป็นต้องมี แม้ว่าจะไม่ได้บังคับ แต่ก็ยึดถือปฏิบัติกันมาโดยตลอด”

(สุธี ปิยะดำรง, สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2542)

ในช่วงเริ่มต้นรายการธรรมะที่ถ่ายทอดทางโทรทัศน์สถานีต่าง ๆ นั้น คือ การให้พระมาเทศน์ภายในห้องส่ง แล้วจึงถ่ายทอดสด เพื่อทดแทนการไปฟังเทศน์ของประชาชนที่วัด และเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ปรับรูปแบบไปบ้าง เมื่อเทคโนโลยีทางการสื่อสารได้ถูกพัฒนามากขึ้น การผลิตรายการต่างๆจึงมีการเปลี่ยนแปลงเป็นการบันทึกเทป ซึ่งก็รวมถึงรายการธรรมะด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสะดวกในการผลิตและการนำเสนอมากยิ่งขึ้น อีกทั้งในเวลาต่อมา ยังได้มีการบันทึกเทปรายการธรรมะนอกสถานที่ แต่การบรรยายธรรมหรือสนทนาธรรมของพระสงฆ์หรือผู้รู้ยังคงเป็นส่วนสำคัญของรายการธรรมะตราบนับปัจจุบัน แม้จะมีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบอื่นๆ หรือเพิ่มช่วงต่างๆเข้ามาบ้างก็ตาม ดังที่ปรากฏในคำสัมภาษณ์ของที่ปรึกษารายการพุทธประทีป ที่แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5

“รายการพุทธประทีป เริ่มเมื่อปีพ.ศ. 2505 เป็นรายการธรรมะรายการแรก ซึ่งจัดทำขึ้นเพราะเราเห็นคนที่นับถือคริสต์เขาไปโบสถ์กันวันอาทิตย์ เราก็อยากจะให้ชาวพุทธได้ฟังเทศน์ฟังธรรมกันในวันอาทิตย์บ้าง ตอนนั้นเป็นช่อง 7 ขาวดำ (ปัจจุบันคือช่อง 5) ทหารก็มีอนุศาสนาจารย์นะ จะได้รับการอบรมธรรม ก็อยากจะส่งเสริมเผยแพร่พุทธศาสนา ผู้ดำเนินรายการคนแรก คือ ร.ต.สุพจน์ โพธิ์สว่าง (ยศขณะนั้น) ทำหน้าที่พูดเปิดรายการและตั้งประเด็นหรือหัวข้อในแต่ละวัน รูปแบบรายการก็เป็นรายการสดถ่ายในห้องส่ง จะมีผู้ชมมาฟัง

และมาทำบุญติดกัณฑ์เทศน์ที่ห้องส่ง เหมือนทำบุญที่วัด...แล้วตลอดการเทศน์ พิธีกรก็จะไม่มีการพูดแทรกขึ้นมา คือจะให้ท่านเทศน์ยาวไปเลยจนหมดเวลา...ที่เปลี่ยนรูปแบบมาเป็นเทป เริ่มประมาณปี 2511ทางช่อง 7 สีเปลี่ยนก่อน เปลี่ยนเพราะเทคโนโลยี เจ้าหน้าที่รายการนี้ต้องผลิตรายการอื่นควบคู่ไปด้วย แล้วการถ่ายทอดสดก็มีปัญหาเรื่องความไม่สะดวก อย่างให้เขาไปรับพระตอนเช้า แล้วรถติดมาไม่ทันเวลา ก็ต้องแก้ไขสถานการณ์กันไป”

(จรินทร์ นายสกุล,สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2542)

คุณสุธี ปิยะดำรงผู้ดูแลด้านพุทธศาสนาและการผลิตรายการธรรมะของทางช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ได้กล่าวถึงยุคแรกๆของรายการธรรมะ ตั้งแต่ช่อง 9 ยังเป็นช่อง 4บางขุนพรหมไว้ว่า

“ปี 2520 ผ.อ.(อ.ส.ม.ท.)เริ่มให้มีรายการธรรมะปฏิบัติ(ช่อง 9) ทุกวัน อาทิตย์ตอน 8 โมงเช้าประมาณ 1 ชั่วโมง ปรับให้มีรายการเช้า ก่อนหน้านี้มีตอนเย็น(สมัยช่อง 4 บางขุนพรหม) จะนิมนต์พระมาเทศน์ในห้องส่ง 2 ธรรมาส์ มีไตเติ้ลเป็นเพลงสาธุการ เป็นการให้พระขึ้นธรรมาส์ เหมือนเป็นเพลงครูของเล่นละครรำทั้งหลาย มีพิธีกรมาอาราธนาศีล พระก็ให้ศีล พระรูปหนึ่งสมมุติเป็นผู้ถาม แล้วพระอีกรูปหนึ่งก็สมมุติเป็นผู้ตอบ คือ เป็นการตั้งปุจฉา วิสัชนา เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย การปุจฉาวิสัชนานี้เป็นส่วนหนึ่งของเทศน์มหาชาติ พระเวสสันดรชาดก มีแห่ ส่วนตอนจบ ก็จะใช้เพลงกราวรำแล้วพระก็ลงธรรมาส์” (สุธี ปิยะดำรง,สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2542)

รายการธรรมะนั้น เริ่มมีการแพร่ภาพออกอากาศมาเป็นเวลาเกือบ 40 ปีแล้ว(นับจากรายการแรกพ.ศ.2505) ซึ่งการที่รายการสามารถที่จะแพร่ภาพมาได้ยาวนาน แต่ข้อมูลในด้านเอกสารนั้นแทบจะไม่มี ในขณะที่ข้อมูลด้านบุคคลก็มีจำนวนลดลงทุกที และในบางสถานีไม่มีเจ้าหน้าที่ที่ทราบถึงข้อมูลของรายการธรรมะตั้งแต่สมัยแรกเริ่มเลย ซึ่งก็เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ใส่ใจในรายการที่ไม่ได้สร้างผลกำไรให้กับทางสถานี แต่รายการธรรมะยังคงมีบรรจุอยู่ในผังรายการของทางสถานีโทรทัศน์ทุกช่อง ทั้งนี้โดยตัวรายการธรรมะเองมีผู้ให้การสนับสนุนรายการไม่มากนัก หรือบางรายการไม่มีเลย แต่ที่สามารถมีรายการออกอากาศอยู่ได้นั้น เป็นเพราะทางสถานีได้ให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ อันเป็นประโยชน์ในการผลิตอย่างต่อเนื่อง ซึ่งถือเป็นการ

ดำเนินตามนโยบายของรัฐ ที่ต้องการให้มีรายการที่เป็นประโยชน์และมีเนื้อหาทางพุทธศาสนาแพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ และเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีในการมีส่วนร่วมสร้างสรรค์รายการที่เป็นประโยชน์แก่สังคม

โดยรูปแบบและเนื้อหาแล้วรายการธรรมะนั้น ถือเป็นรายการประเภทหนึ่งที่มีความแตกต่างไปจากรายการประเภทอื่นๆทางโทรทัศน์ ที่ส่วนใหญ่จะเน้นที่ความบันเทิง ในการศึกษาค้นคว้าจึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาประเภทของรายการธรรมะ(genre) ซึ่ง Neale (1980) ได้ให้คำจำกัดความคำว่า genre ไว้ว่า เป็นระบบของกรอบ ของความคาดหวังและธรรมเนียมปฏิบัติ ระหว่างผู้ผลิต ตัวบท และเนื้อเรื่อง นั่นก็แสดงให้เห็นว่าในรายการแต่ละประเภทนั้น จะมีสิ่งที่คุณผลิตจำเป็นต้องรู้เพื่อที่จะผลิตรายการให้มีในสิ่งนั้น และผู้ชมเองก็จะรับรู้ร่วมกันตรงจุดนี้ของรายการด้วย

รายการธรรมะมักจะมีพระสงฆ์หรือผู้รู้ทางพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในรายการ อาจกล่าวได้ว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีความชอบธรรมในการพูดถึงความถูกต้อง/ไม่ถูกต้องตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ซึ่งรวมถึงการพูดผ่านสื่อโทรทัศน์ด้วย จึงถือเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการกำหนดเนื้อหาและหน้าที่รายการ ส่วนด้านความต่างของแต่ละรายการในประเภทเดียวกันนั้น เป็นสิ่งที่สร้างเอกลักษณ์ของรายการนั่นเอง ซึ่งในส่วนที่ได้ปรับเปลี่ยนเพื่อให้แตกต่างไปจากที่มีอยู่เดิม ถือเป็นส่วนที่เป็นประดิษฐ์ขึ้นใหม่(invention) ทั้งนี้จำเป็นจะต้องทำให้ลงตัวกับส่วนที่ยังคงมีอยู่เดิมในรายการ ซึ่งส่วนที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติและสร้างสรรค์นั้นมักจะมีอยู่ควบคู่กันไป

เนื้อหาที่ถูกรวบรวมในรายการธรรมะ โดยเฉพาะในส่วนที่ผ่านทางพระสงฆ์นั้น ถือว่าเป็นเนื้อหาที่กว้างมาก คือ กระจายไปในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆที่อยู่รอบตัว ล้วนเป็นสิ่งที่คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ชมรายการ ซึ่งจะสืบเนื่องมาจากจุดมุ่งหมายของรายการที่ได้วางไว้ และส่งผลต่อหน้าที่ของรายการธรรมะ ซึ่งโดยรวมคือจะทำให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ชมนั่นเอง โดยจะแบ่งเป็นกลุ่มต่างๆได้ตามแนวคิดวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทย

แม้ว่ารายการธรรมะจะเป็นรายการที่ทุกสถานีจำเป็นต้องมี และมีจุดเริ่มต้นที่ยาวนาน แทบจะพอกับระยะเวลาที่เริ่มมีการแพร่ภาพทางโทรทัศน์ แต่รายการธรรมะในปัจจุบันยังคงมีความใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกับเมื่อยุคเริ่มต้น ทั้งนี้เพราะมิได้มีข้อบังคับให้ทางสถานีผลิตหรือควบคุมรายการที่นำเสนอให้เป็นรายการที่มีคุณภาพ ที่ส่งเสริมการเผยแผ่หลักพุทธธรรมไป

พร้อมๆ กับการผลิตรายการที่เข้าถึง หรือสร้างความพึงพอใจแก่ประชาชนเท่าที่ควร ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านรูปแบบ กลวิธีการนำเสนอ หรือการปรับประยุกต์การเผยแพร่ธรรมะให้เหมาะสม สื่อโทรทัศน์ จึงทำให้เกิดเงื่อนไขที่ต้องปรับปรุงรายการธรรมะ ให้สอดคล้องกับสื่อและยุคสมัย เพื่อให้รายการธรรมะเป็นรายการมีประโยชน์อย่างแท้จริง มิใช่เพียงว่าจำเป็นต้องมีเพื่อให้ทางสถานีได้ชื่อว่าทำรายการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

ดังนั้นจึงเกิดข้อสงสัยขึ้นว่ารูปแบบ เนื้อหา และหน้าที่รายการธรรมะเกี่ยวข้องกับเรื่องใด อย่างไรบ้าง โดยศึกษาจากการชมและวิเคราะห์รายการ รวมถึงปัจจัยใดในการผลิตรายการที่มีอิทธิพลเป็นกรอบหรือตัวกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ ซึ่งเป็นการศึกษาในส่วนของผู้ผลิตรายการ ที่เกี่ยวกับกระบวนการผลิต และพอจะมีแนวทางปรับปรุงแก้ไขรายการได้อย่างไร ภายใต้ปัจจัยในการผลิตที่เป็นกรอบกำหนดต่างๆ จึงทำให้เกิดรายการธรรมะดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ปัญหานำวิจัย

1. รูปแบบ เนื้อหาและหน้าที่รายการธรรมะทางโทรทัศน์นั้นเป็นอย่างไร
2. ปัจจัยใดบ้างในการผลิตรายการธรรมะทางโทรทัศน์ที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบ เนื้อหา และหน้าที่ของรายการธรรมะทางโทรทัศน์
2. เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยต่างๆในการผลิตรายการธรรมะทางโทรทัศน์ ที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษารายการธรรมะที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 5 7 9 11 และไอทีวี โดยใช้เกณฑ์ในการเลือก เป็นรายการที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์เป็นเวลา 2 ปีขึ้นไป และเป็นรายการที่เคยได้รับรางวัลด้านสื่อสารมวลชนจากองค์กรหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ซึ่งรายการที่อยู่ในเกณฑ์ดังกล่าวจะเป็นรายการธรรมะที่เป็นระเบียบแบบแผน(tradition) ซึ่งมีรายการที่เข้าเกณฑ์ดังกล่าว 5 รายการดังนี้คือ รายการชีวิต

ไม่สิ้นหวัง(ช่อง 3) รายการพุทธประวัติ(ช่อง 5) รายการธรรมะวันอาทิตย์(ช่อง 7) รายการประวัติป
สองทาง(ช่อง 9) และรายการคติธรรมนำชีวิต(ช่อง 11) ส่วนช่วงเวลาที่ทำการศึกษารายการ
ธรรมะนั้น เป็นเวลานาน 3 เดือน คือ ช่วงวันที่ 16 กรกฎาคม ถึง 15 ตุลาคม 2542

ข้อสันนิษฐานของการวิจัย

1. รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆในรายการธรรมะทางโทรทัศน์ มี
ส่วนที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของรายการประเภทนี้ สำหรับในส่วนที่แตกต่าง
กันนั้นเป็นเพียงสิ่งที่สร้างขึ้น เพื่อเพิ่มความน่าสนใจในแต่ละรายการ

2. ปัจจัยต่างๆในการผลิต ได้แก่ ผู้ผลิต สถานีโทรทัศน์ ผู้อุปถัมภ์รายการและพระ
สงฆ์มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการธรรมะ โดยเนื้อหาของรายการนั้นมี
วาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทยเป็นตัวกำหนด

นิยามศัพท์

รายการธรรมะ หมายถึง รายการที่เผยแพร่หลักคำสอนทางพุทธธรรมทางโทรทัศน์ ในลักษณะ
ของการสั่งสอนหรือให้ความรู้โดยตรงไปตรงมา โดยการนำเสนอของพระสงฆ์หรือผู้มีความรู้ทาง
พุทธศาสนา ซึ่งลักษณะดังกล่าวอาจเป็นเพียงช่วงใดช่วงหนึ่งหรือตลอดทั้งรายการ

รูปแบบรายการธรรมะ หมายถึง ลักษณะหรือวิธีการนำเสนอรายการที่เผยแพร่หลักคำสอนทาง
พุทธธรรมทางโทรทัศน์

เนื้อหาของรายการธรรมะ หมายถึง เรื่องราวหรือสิ่งต่างๆทางพุทธศาสนาที่ถูกนำเสนอใน
รายการธรรมะ

การวิเคราะห์วาทกรรม หมายถึง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวบท(text) และการผลิตตัว
บท(text production) ภายใต้กรอบหรือเงื่อนไขทางสังคม วัฒนธรรม (socioculture) เพื่อทราบว่า
มีสิ่งใดที่มีส่วนกำหนดองค์ประกอบต่างๆ รูปแบบและเนื้อหาของรายการธรรมะ ซึ่งในที่นี้ตัว
บท(text) คือ รายการธรรมะ การผลิตตัวบท(text production) คือการผลิตรายการธรรมะ และ

กรอบทางสังคมและวัฒนธรรม(socioculture)ที่ใช้เป็นหลัก คือ แนวคิดวาทกรรมทางพุทธศาสนา
ของไทย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาและการปรับปรุงรายการธรรมะ หรือรายการที่ผลิตเพื่อสาธารณประโยชน์
2. เพื่อเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์วาทกรรม และการวิเคราะห์ประเภทรายการในรายการประเภทอื่น หรือในสื่ออื่นๆต่อไป



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางโทรทัศน์พ.ศ.2542 ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์รายการ และกระบวนการผลิตรายการธรรมะ เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบ เนื้อหา และหน้าที่ของรายการธรรมะทางโทรทัศน์ รวมถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดกรอบของรายการ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้จำเป็นที่จะต้องมีการทบทวนแนวคิดที่อยู่เบื้องหลัง ในการอธิบายปรากฏการณ์ เพื่อเป็นตัวกำหนดขอบเขตความสนใจในสิ่งที่ทำการศึกษา ซึ่งแนวคิดที่นำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

- แนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรม
- แนวคิดวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทย
- แนวคิดการวิเคราะห์ประเภทรายการ
- การแบ่งรูปแบบรายการโทรทัศน์

แนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis)

วาทกรรม (Discourse) เป็นแนวคิดของ Michel Foucault นักคิดชาวฝรั่งเศส เป็นแนวคิดที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งได้ส่งผ่านมายังนักวิชาการไทยในมุมมองที่ต่างกันดังนี้

นิธิ เอียวศรีวงศ์(2531) ได้ให้คำอธิบายว่า “วาทกรรม” (Discourse) คือการโยนข้อเท็จจริงที่สลับซับซ้อนที่สุดเป็นข้อเท็จจริงทุกด้านที่สังคมนั้นรู้ ไม่ว่าจะเป็นการแพทย์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ภาษา วรรณคดี ฯลฯ เป็นองค์ความรู้ของสังคม วาทกรรมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเหมือนองค์ความรู้ก็เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น คนทุกคนตกอยู่ใต้อำนาจของวาทกรรมหนึ่งๆทั้งสิ้น เพราะโลกภายนอกนั้นสัมพันธ์กันอยู่เช่นนี้ เราจึงควรมีสถานะอย่างนี้

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร(2542) ได้ให้คำอธิบายว่า วาทกรรม (Discourse) คือระบบที่ทำให้การพูด/การเขียนในสังคมหนึ่งๆ เป็นไปได้ เพราะวาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์เงื่อนไขและกลไกต่างๆในการพูด/การเขียนและกระบวนการนี้ทำหน้าที่ในการสร้าง/ผลิต

(Constitutive) เอกลักษณ์ (Identity) และความหมาย (Significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (Dominant Discourse)

“ส่วนการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) โดยสาระสำคัญแล้วก็คือ การพยายามศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์และรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งที่ห่อหุ้มเรา อยู่ภายในสังคมในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้น ว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนำ (hegemony) ในการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้นๆอย่างไรบ้าง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบ้างและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้าง รวมถึงถึงการเก็บกด/ปิดกั้น สิ่งเหล่านี้ของวาทกรรมมีอย่างไร กล่าวอีกนัยหนึ่ง หัวใจของการวิเคราะห์วาทกรรมอยู่ที่การพิจารณาค้นหาว่า ด้วยวิธีการหรือกระบวนการใดที่สิ่งต่างๆในสังคมถูกทำให้กลายเป็นวัตถุเพื่อการศึกษา/เพื่อการพูดถึงของวาทกรรม” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์, 2542 : 10-11)

Magaret Wether และ Jonathan Potter (อ้างถึงในวิไล สมพันธ์, 2536) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ว่าภาษาพูดที่ใช้ในการสนทนาจะต้องมีองค์ประกอบดังนี้

1. Interpretative Repertoire คือ ประเด็นเรื่องที่ใช้ในการตีความ เป็นหน่วยสรุปของรูปแบบที่ปรากฏอยู่ในเนื้อหาที่ถูกนำมาใช้ในวาทกรรม เพราะฉะนั้นจึงเป็นตัวรากฐานของผู้พูดที่ใช้ในการสร้างมุมมองของกิจกรรมทางวาทกรรมเป็นกระบวนการทางความรู้ที่นำไปสู่การโต้แย้ง วาทกรรมเปรียบเสมือนทรัพยากรให้ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์รูปแบบในเนื้อหาอีกด้วย อนึ่ง ประเด็นเรื่องการตีความปฏิบัติวาทกรรมระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารจะต้องมีความรู้สะสมดั้งเดิม (Stock Knowledge) ของเรื่องที่ใช้ในการตีความด้วย จึงจะก่อให้เกิดผลดีต่อวาทกรรมนั้นๆในด้านองค์ความรู้ที่ก่อประโยชน์ต่อผู้อื่น

2. Construction คือ การสร้างสรรภาษา เพื่อจุดมุ่งหมายและบรรลุผลตามที่ต้องการ เป็นตัวที่บอกผู้วิจัยได้ว่า วาทกรรมนั้นถูกสร้างขึ้นมาจากลักษณะของภาษาที่มีมาก่อนอย่างไร ทำให้ทราบว่าผู้วิจัยมีวิธีการเลือกใช้ภาษา คำ อย่างไร ทำไมคำบางคำถูกนำมาใช้ คำบางคำไม่ถูกนำมาใช้ แนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงวาทกรรมเป็นเรื่องของการกระทำบางอย่าง เพื่อหวังผลในทางปฏิบัติ นั่นคือ วาทกรรมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาจากความเป็นจริงในชีวิต (Real Life)

3. Variation คือ การใช้ภาษาที่จะไประบุว่าวาทกรรมทำหน้าที่อะไร (Function) เป็นตัวแปรที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างการพูดและการกระทำ โดยศึกษาจากเหตุการณ์ กลุ่มสังคม นโยบาย หรือบุคลิกภาพ อาจจะถูกอธิบายได้หลายลักษณะเมื่อนำหน้าที่ของวาทกรรมนั้นเปลี่ยนไป

4. Function คือ วาทกรรมนั้นทำหน้าที่อธิบายเหตุการณ์ให้ผู้ฟังรับรู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้น แต่อาจจะเป็นเรื่องยากที่จะอธิบายโดยตรง เพราะว่าหน้าที่ของวาทกรรมนี้จะไม่มีการบอกโดยตรง เช่น การอ้างอิงหรือความพยายามหาเหตุผลให้เกิดความน่าเชื่อถือหรือการเสนอแนะผลต่อเรื่องที่อาจเกิดขึ้นต่อไปได้

หลักการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) Norman Fairclough ได้กล่าวไว้ว่า ภาษาที่ใช้ หรือตัวบท (text) ได้ทำให้เกิดการค้นพบระหว่างลักษณะเอกลักษณ์ทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคมและระบบความรู้และความเชื่อ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัววาทกรรมเป็นตัวเชื่อมระหว่างสังคมและวัฒนธรรม ในด้านของระเบียบแบบแผน ภาษาที่ใช้มีหน้าที่ในการผลิตซ้ำและรักษาเอกลักษณ์ที่มีอยู่เดิมทางสังคม รวมถึงความสัมพันธ์ของความรู้และความเชื่อ ส่วนในทิศทางของการสร้างสรรค์ ยังช่วยในการเปลี่ยนรูปลักษณ์ที่มีอยู่เดิมอีกด้วย ดังนั้นในการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ต้องพิจารณาวิเคราะห์พร้อมกัน 2 แนวทางคือ

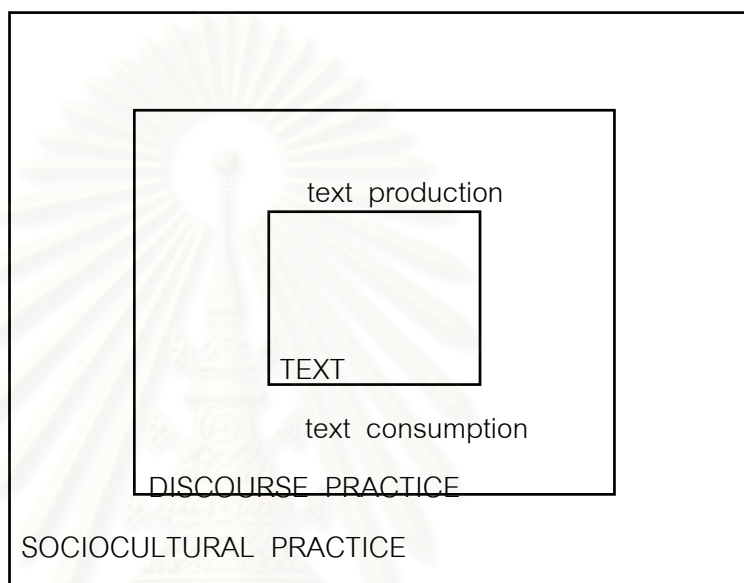
1. เหตุการณ์ทางการสื่อสาร (communicative events)
2. การจัดระเบียบทางวาทกรรม (the order of discourse)

สำหรับงานวิจัย การวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางโทรทัศน์พ.ศ.2542นี้ จำเป็นที่จะต้องปรับใช้เพียงบางส่วนของแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์นี้ เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับงานวิจัยและสามารถทำการศึกษได้จริง

1. เหตุการณ์ทางการสื่อสาร (communicative events)

การวิเคราะห์เหตุการณ์ทางการสื่อสาร(communicative events) เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท (text) ปฏิบัติการทางวาทกรรม (discourse practice) และปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม(sociocultural practice) ซึ่งแสดงเป็นกรอบของแนวคิดดังนี้

แผนภาพที่ 2.1 แสดงเหตุการณ์ทางการสื่อสาร



1.1 การวิเคราะห์ตัวบท (text) หรือภาษาที่ใช้และการจัดระเบียบเรื่องราว ซึ่งในที่นี้จะทำการศึกษาคำพูดในส่วนหนึ่งของเรื่องราวต่าง ๆ อันประกอบด้วย เนื้อหา และรูปแบบการนำเสนอ รวมทั้งองค์ประกอบต่างๆที่ปรากฏในรายการ โดยศึกษาจากถ้อยคำในการบรรยาย บทสนทนา องค์ประกอบทั้งภาพและเสียง พิจารณาการเลือกสิ่งต่างๆที่ถูกลำเอามาใช้ในตัวบท(text) ทำไมจึงเลือกและทำไมไม่เลือก

การวิเคราะห์หน้าที่ คือ การค้นหาผลของวาทกรรมมากกว่าการหาข้อมูลดิบหรือเนื้อหา เป็นการค้นหาจุดมุ่งหมายของวาทกรรมได้ เป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวบท(text) กับ บริบท(context) ในลักษณะการสร้างความหมายให้เกิดขึ้นและกิจกรรมที่เกิดขึ้นเฉพาะในแต่ละวาทกรรมนั้นๆ ทั้งนี้หน้าที่นั้นจะแฝงอยู่ ไม่ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจน หรือบอกกล่าวอย่างตรงไปตรงมา

1.2 การวิเคราะห์การปฏิบัติการทางวาทกรรม (discourse practice) เป็นการวิเคราะห์กระบวนการผลิตตัวบท (text production) และการบริโภคตัวบท (text

consumption) ว่ามีความสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกันอย่างไร แต่ในการวิจัยครั้งนี้ จะวิเคราะห์เพียงเฉพาะส่วนการผลิตตัวบท จากการศึกษาระบวนการผลิตรายการ เพื่อพิจารณาว่าตัวบท ซึ่งในที่นี้คือรายการธรรมะนั้นนั้นถูกกำหนดด้วยกรอบ หรือได้รับอิทธิพลจากปัจจัยใด ในส่วนของการบริโภคตัวบทนั้น ไม่สามารถทำการศึกษาค้นคว้าได้ เพราะไม่ทราบถึงกลุ่มผู้ชมรายการธรรมะที่แน่ชัดว่าเป็นกลุ่มใด

1.3 การวิเคราะห์การปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (sociocultural practice) ว่ามีการใช้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องกับการสร้างตัวบทอย่างไร

2. การจัดระเบียบของวาทกรรม (the order of discourse)

การวิเคราะห์การจัดระเบียบของวาทกรรมเป็นการดูตำแหน่งของตัวสื่อ ระหว่างการจัดระเบียบวาทกรรมทางสาธารณะ (public orders of discourse) และการจัดระเบียบส่วนบุคคล (private orders of discourse) สื่อต้องปรับวาทกรรมที่เป็นเรื่องสาธารณะและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องส่วนตัว ให้อยู่ในตำแหน่งหรือระดับที่เหมาะสมสอดคล้องกับสื่อโทรทัศน์และชนิดหรือประเภทของรายการ

ในงานวิจัยครั้งนี้ จะนำกรอบแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) มาเพียงบางส่วน ซึ่งก็คือในส่วนของการวิเคราะห์ตัวบทประกอบกับการผลิตตัวบท (Text Production) ที่เป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ทางการสื่อสาร (communicative events) ซึ่งเป็นการกระทำที่จะมุ่งประเด็นไปที่การวิเคราะห์ตัวรายการธรรมะ ทั้งรูปแบบ เนื้อหาและหน้าที่ ตลอดจนกระบวนการผลิตรายการ แต่ยังคงพิจารณาส่วนที่เป็นรายละเอียด ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่จะทำการวิเคราะห์มาให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะโดยองค์รวมของแนวคิดนี้มีความสัมพันธ์และคาบเกี่ยวกันอยู่มาก ไม่สามารถที่จะตัดประเด็นใดประเด็นหนึ่งทิ้งไปโดยเด็ดขาดได้ ทั้งนี้เพื่อใช้ในการตอบคำถามของการวิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และหน้าที่ของรายการธรรมะได้

แนวคิดวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทย

การปกครองคณะสงฆ์นอกจากจะยึดถือตามหลักพระธรรมวินัยและจารีตประเพณีในสังคมแล้ว ไม่ว่าจะในยุคสมัยใดยังคงดำเนินไปอย่างสอดคล้องประสานกับการปกครองของฝ่ายอำนาจรัฐ อันแสดงให้เห็นถึงความโยงใยและความเอื้อประโยชน์ต่อกันทางสังคม ซึ่งต่างฝ่ายต่างมีส่วนช่วยส่งเสริมความมั่นคงให้แก่กัน ในบางยุคสมัยที่คณะสงฆ์ไทยได้ดำเนินมาจนถึงจุดของความ

เสื่อมศรัทธา ก็จะทำให้เห็นภาพของรัฐที่จะเข้ามาจัดการ เพื่อให้คณะสงฆ์ยังคงดำรงอยู่กับสังคมไทยต่อไปได้

แสวง อุดมศรีได้กล่าวถึงการแบ่งแยกครั้งสำคัญทางพุทธศาสนาในไทยว่า เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ศาสนาพุทธในไทยนั้น คณะสงฆ์ไทยถูกมองว่าประพฤติตนย่อหย่อนอันนำมาซึ่งความเสื่อม ทำให้เจ้าฟ้ามงกุฎ(ต่อมาขึ้นครองราชย์เป็นร.4) ที่กำลังผนวชอยู่ เมื่อได้รับรู้สภาพความเป็นไปต่างๆและไม่สามารถยอมรับได้ จึงตัดสินใจแยกกลุ่มสงฆ์ที่เคร่งครัดในการประพฤติปฏิบัติตนออกมา และถือเป็นการกำเนิดของ “ธรรมยุติกนิกาย” ส่วนสงฆ์ที่มีแต่เดิมซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่นั้นเป็น “มหานิกาย” โดยมีความต่างกันทั้งในด้านของแนวคิด การตีความทางพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ

การปกครองของพระสงฆ์ภายใต้อำนาจของฝ่ายรัฐ จะกระทำผ่านทางกฎหมาย เพื่อรักษาและส่งเสริมพระธรรมวินัยให้อยู่ต่อไปอย่างมั่นคง ซึ่งหากพิจารณาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์พ.ศ.2505 ซึ่งยังคงใช้อยู่ตราฉบับปัจจุบันนี้ สามารถสรุปให้เห็นถึงโครงสร้างการปกครองของคณะสงฆ์ไทย ได้เป็นภาพคร่าวๆดังนี้ คือ สมเด็จพระสังฆราชดำรงตำแหน่งประมุขของคณะสงฆ์ควบคู่ไปกับประธานกรรมการมหาเถรสมาคม ซึ่งมหาเถรสมาคมจะทำหน้าที่คล้ายกับคณะกรรมการบริหารส่วนกลาง ที่จะรวมศูนย์อำนาจการปกครองจากส่วนต่างๆไว้ โดยจะมีสมเด็จพระราชาคณะทุกรูปเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง ร่วมกับพระราชคณะซึ่งสมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งตั้งขึ้น สำหรับการปกครองในส่วนภูมิภาคนั้น จะมีพระภิกษุเป็นผู้ปกครองตามลำดับชั้น คือ เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะตำบล

ทั้งนี้จะมีการแต่งตั้งสมณศักดิ์ และตำแหน่งหน้าที่ต่างๆของสงฆ์ อันแยกได้เป็นสมณศักดิ์เกี่ยวกับความรู้และเกี่ยวกับผลงาน ในเรื่องนี้ยังคงนำมาซึ่งประเด็นคำถามเกี่ยวกับความเหมาะสมที่ว่า สมณศักดิ์สามารถเป็นเครื่องชี้วัดในคุณธรรมหรือความสามารถในตัวพระสงฆ์ได้จริงหรือไม่ เพราะเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งในการพิจารณาสมณศักดิ์นั้น ขึ้นอยู่กับผลงานด้านการ

* สมณศักดิ์ คือ เครื่องราชสักการะที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงถวายแด่พระสงฆ์ผู้ทรงศีล และมีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษ เป็นการอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้มีอุตสาหะในการบำเพ็ญศาสนกิจ อันจะเป็นปัจจัยให้พระพุทธศาสนามั่นคงและเจริญแพร่หลายยิ่งขึ้น (กรมการศาสนา,2525 : 170)

ก่อสร้างและปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุเป็นหลัก ซึ่งไม่ครอบคลุมถึงพระสังฆาธิการ** ที่มีผลงานดีเด่นด้านอื่นๆเท่าใดนัก และบางครั้งยังมีการสื่อแสดงถึงการเล่นพรรคเล่นพวกกัน เพื่อให้ได้รับยศถาบรรดาศักดิ์ ทั้งนี้ก็เพื่อใช้ในการปิดบังหรือซ่อนเร้นความย่อหย่อนทางพระธรรมวินัยนั่นเอง

จากแนวทางการปกครองของคณะสงฆ์ไทยข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นถึงวาทกรรมที่ถูกกำหนดโดยมหาเถรสมาคมหรือองค์กรปกครองของสงฆ์ และว่าด้วยการยกย่องหรือการประเมินพระสงฆ์ที่ยึดเอาสมณศักดิ์เป็นสำคัญ อันมักเกิดขึ้นจากความสามารถในการสังสมเชิงวัตถุ

ในขณะเดียวกันยังคงมีการจำแนกแนววาทกรรมที่แสดงถึงความหลากหลาย ที่จัดแบ่งตามแนวทางการปฏิรูปฟื้นฟูพุทธศาสนาของสงฆ์กลุ่มต่างๆ ซึ่งสุนัย เศรษฐบุญสร้าง(2534) ได้ทำการวิเคราะห์และจัดแบ่งจากภาพรวมได้เป็น 5 กลุ่มดังนี้

1. แนวทางการปฏิรูปที่เน้นตรงด้านการปรับปรุงโครงสร้างอำนาจภายในคณะสงฆ์

กระแสความคิดนี้ต้องการจะปรับปรุงที่โครงสร้างและกลไกอำนาจของคณะสงฆ์ เพื่อให้มีประสิทธิภาพในการทำงาน และแก้ไขปัญหาความตกต่ำของสถาบันสงฆ์ อันสืบเนื่องมาจาก พ.ร.บ.ลักษณะปกครองสงฆ์.ศ.121 นั้น เป็นระบบรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่พระเถระผู้ใหญ่ไม่กี่รูปในมหาเถรสมาคม ซึ่งล้วนแต่อยู่ในวัยชราหรืออาพาธ ซึ่งไม่สามารถทำงานหนักและมีกรอบความคิดที่พัฒนามาจนถึงจุดอิมมัตว์ ยากที่จะปรับเปลี่ยนแก้ไข

รวมทั้งพ.ร.บ.คณะสงฆ์พ.ศ.2505 นั้น ได้มีการรวมศูนย์อำนาจทั้งหมดไว้ที่พระสังฆาธิการระดับต่างๆ โดยมีเกณฑ์สำคัญในการพิจารณาสมณศักดิ์ที่ผลงานด้านสาธารณูปการคือสิ่งก่อสร้างต่างๆ ซึ่งทำให้ต้องมีการเรียกร้อยและแข่งขันกันหาเงินทำบุญ อันนำไปสู่ความเบื่อหน่ายของประชาชนและความเสื่อม จึงทำให้พระสงฆ์บางกลุ่มเกิดแนวคิดที่จะผลักดันให้มีการแก้พ.ร.บ.คณะสงฆ์ เพื่อกระจายอำนาจในการปกครอง พัฒนาปรับปรุงคณะสงฆ์ให้ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งทำให้พระสงฆ์มีความรู้ความสามารถและมีความคิดที่

** สังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุที่ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางคณะสงฆ์ คือ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส, รองเจ้าอาวาส, เจ้าอาวาส, รองเจ้าคณะตำบล, เจ้าคณะตำบล, รองเจ้าคณะอำเภอ, เจ้าคณะอำเภอ, รองเจ้าคณะจังหวัด, เจ้าคณะจังหวัด, รองเจ้าคณะภาค และ หรือ เจ้าคณะภาค, ตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง

กว้างไกล ซึ่งแกนนำของสงฆ์กลุ่มนี้ คือ พระภิกษุรุ่นหนุ่มที่มีการศึกษาค่อนข้างสูง ทั้งที่กำลังศึกษา และสำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2. แนวทางปฏิรูปที่เน้นตรงบทบาทในด้านการพัฒนาสังคม

พระสงฆ์กลุ่มนี้ไม่หวังการฟื้นฟูพุทธศาสนาด้วยการแก้ไขระบบโครงสร้าง แต่มองว่าการที่พุทธศาสนาจะเป็นที่ยอมรับได้นั้น ก็ต่อเมื่อได้แสดงบทบาทที่มีส่วนร่วมต่อการพัฒนาสังคม

“ ควรจะเริ่มต้นที่การพยายามทำงานด้านการพัฒนา หรือการสังคมสงเคราะห์ควบคู่ไปกับการสั่งสอนสอดแทรกหลักธรรมทางพุทธศาสนาแก่ประชาชน เช่นเดียวกับวิธีการเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีในศาสนาคริสต์ ที่เคยกระทำได้ผลมาแล้ว” (สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, 2534 : 320)

สำหรับพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญและเป็นที่ยู่อักกันดีในหมู่นักพัฒนา เช่น พระอาจารย์เฉลิม วัดโนนเมือง จ.นครราชสีมา, หลวงพ่อบัญญัติ วัดป่าธรรมดา จ.นครราชสีมา, หลวงพ่อคำเขียน วัดป่ามะไฟหวาน จ.ชัยภูมิ, หลวงพ่อนาน วัดสามัคคี จ.สุรินทร์ ตลอดจนคนที่รู้จักกันกว้างขวางสำหรับประชาชนทั่วไป คือ พระพยอม กัลยาโณ แห่งวัดสวนแก้ว จ.นนทบุรี

3. แนวทางปฏิรูปที่เน้นตรงด้านการศึกษา

ภาวะการเปลี่ยนแปลงของระบบความคิดพื้นฐานทางสังคม ที่มีความรู้สมัยใหม่ คือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ได้รับการพัฒนาจนกลายเป็นแม่แบบของความรู้ของมนุษย์แทนความเชื่อทางศาสนา ที่ทำให้แบบชีวิต(Form of Life) ของผู้คนต้องเปลี่ยนไป และส่งผลต่อชุดภาษาทางศาสนาที่เคยมีคุณค่า ก็กลับต้องแปรเปลี่ยนตามไปด้วย ทำให้พระภิกษุกลุ่มที่มีความคิดเช่นนี้ มองยุทธศาสตร์ในการปฏิรูปฟื้นฟูพุทธศาสนาว่า น่าจะเริ่มต้นด้วยการศึกษา ค้นคว้าและเผยแพร่หลักธรรมทางพุทธศาสนาในส่วนที่เป็นปรมาตถ์ อันเป็นอภาลิโกที่ไม่ถูกจำกัดด้วยกาลเวลา โดยเฉพาะการเผยแพร่แก่ปัญญาชนในยุคสมัยปัจจุบัน ด้วยรูปแบบการใช้ภาษาที่สอดคล้องกับระเบียบวิธีคิด หรือตรรกะของโลกแห่งวิทยาการสมัยใหม่ อันมีความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นแม่แบบ

สำหรับพระภิกษุที่มีความสำคัญในการทำงานตามยุทธศาสตร์ของการปฏิรูปแนวนี้ โดยมีบทบาทเด่นชัดเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ปัญญาชนวงกว้าง ได้แก่ ท่านพุทธทาสภิกขุ และพระ

เทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต)ในปัจจุบัน คือพระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต) เป็นต้น ซึ่งทั้งสองท่านนี้ ล้วนได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์คนสำคัญของไทย

โดยเฉพาะท่านพุทธทาสนั้นได้ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอน ด้วยการแสดงธรรมทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงการถ่ายทอดผลงานผ่านทางตัวอักษรไว้มากมาย ทำให้ท่านเป็นที่เคารพศรัทธาทั้งในหมู่สงฆ์และคฤหัสถ์เป็นจำนวนมาก ตลอดจนได้มีผู้ยกย่อง เขียนบทความเกี่ยวกับตัวท่าน และทำการศึกษาประวัติและผลงานของท่านในแง่มุมต่างๆมากมาย อาทิ

ส. ศิวรักษ์(2529) ที่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับท่านพุทธทาสไว้ว่า

“ รากฐานแห่งการสร้างสรรคส์ตีปัญญาอย่างไทยยุคสมัยนี้ เราเป็นหนี้บุญคุณท่านอาจารย์พุทธทาส อินทปัญโญ ยิ่งกว่าบุคคลอื่นใด ควรแท้ที่เราจะถวายคารวะสักการะและทำการสนองคุณท่านด้วยการปฏิบัติบูชา”

ส่วน พระพยอม กัลยาโณ (2534)ได้กล่าวไว้ดังนี้

“ ท่านอาจารย์พุทธทาสมีความรู้กว้างขวางมาก นำธรรมะมาประยุกต์ใช้กับโลกได้อย่างยอดเยี่ยม นอกจากนี้ยังมีความลึกซึ้งเป็นที่สุด ในยุคนี้ไม่มีผู้ใดจะเทียมเท่าท่านได้ ท่านศึกษาพระพุทธานุชาอย่างจริงจัง จนเข้าถึงแก่นแท้ รอบรู้ในพระไตรปิฎก ยากที่จะมีผู้เสมอเหมือน ใช้ธรรมะวิเคราะห์สถานการณ์ของโลกได้อย่างถูกต้องและตามทัน ค้นคว้าหลักธรรมช่วยให้คนรุ่นหลังมีหลักเกณฑ์ ศัพท์แสงทางธรรมะของท่านเป็นที่แพร่หลายทั่วไป เป็นที่ติดปากติดใจของผู้คน ท่านเป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่จริงๆ”

4. แนวทางปฏิรูปที่เน้นตรงด้านการปฏิบัติสมาธิภาวนา

การที่มนุษย์ต้องต่อสู้ดิ้นรนและแข่งขันกันในทุกๆด้านอย่างที่เป็นอยู่ในขณะนี้ ทำให้เกิดความกดดันและความตึงเครียดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน และนำไปสู่การแสวงหาที่พึ่งพิงทางจิตใจ เพื่อให้ความหวาดวิตกได้บรรเทาเบาคลายลง

“ ด้วยเหตุนี้แนวทางปฏิบัติสมาธิภาวนา ซึ่งเป็นเทคนิคการสะกดจิตตนเองแบบต่างๆ เพื่อช่วยให้จิตใจมีความสงบ ตลอดจนความเชื่อในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ หรืออำนาจพิเศษนานาประการที่จะได้รับการปฏิบัติสมาธิภาวนาตามแบบวิธีนั้นๆ อันจะเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้ช่วยผ่อนคลายความหวาดกังวลในชีวิต”

(สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, 2534 : 326)

พระภิกษุกลุ่มนี้ได้เผยแพร่แนวปฏิบัติสมาธิภาวนาแบบต่างๆ ได้ขยายตัวและจัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นมามากมายทั่วประเทศ กลุ่มที่มีชื่อเสียงกว้างขวางและมีสาธุศิษย์จำนวนมาก แนวการกำหนดลมหายใจเข้าออกและบริกรรม พุทโธ ของสายอาจารย์มั่น ภูริทัตตะเถระ ซึ่งมีลูกศิษย์เป็นพระสายปฏิบัติถูกต้องกรรมฐานที่มีชื่อเสียงตามวัดป่าหลายองค์ อาทิ หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี วัดหินหมากเป้ง, หลวงพ่อชา สุภัทโท วัดหนองป่าพง เป็นต้น ตลอดจนแนวปฏิบัติด้านการเพ่งลูกแก้ว หรือพระพุทธรูปที่เรียกว่า “พระธรรมกาย” และบริกรรมสัมมาอรหัง ของสายหลวงพ่อสด วัดปากน้ำ ซึ่งเป็นที่กล่าวขวัญถึงในสังคมอย่างมาก จากความสามารถในการระดมทุนจำนวนมากหลายศตวรรษ เพื่อก่อสร้างถาวรวัตถุ และดึงคนเข้าร่วมปฏิบัติธรรมจำนวนมากในวันสำคัญต่างๆ โดยมีหลวงพ่อ ไชยบุญ ธรรมชโย เป็นเจ้าอาวาสวัดธรรมกาย จ.ปทุมธานี

ปรากฏการณ์ครั้งสำคัญของธรรมกาย คือ ในช่วงปีพ.ศ.2542 ที่ประเทศไทย ประสบภาวะความล่มสลายทางเศรษฐกิจ แต่โครงการต่างๆอันมีมูลค่ามหาศาลของธรรมกาย ยังคงดำเนินการต่อไปสวนกระแสภาวะการณ์ของสังคม รวมถึงหลักคำสอนของธรรมกายที่ถูกมองว่าผิดเพี้ยนไปจากหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะหลักเกี่ยวกับบ่อน้ำตา ซึ่งทั้งผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนา และบรรดาสื่อมวลชนแขนงต่างๆได้ออกมาวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างหนัก และนำไปสู่การตรวจสอบถึงความถูกต้องทางพระธรรมวินัยและกฎระเบียบต่างๆ ว่าแนวคิดและการปฏิบัติของสำนักนี้เป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งกระบวนการพิจารณาตีความต่าง ๆ นั้น ยังคงอยู่ระหว่างการดำเนินการและยังไม่มีคำตัดสินชี้ขาดจวบจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ประเวศ วะสี(2530) ได้วิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ทำให้ธรรมกายประสบความสำเร็จไว้ดังนี้

1. ผู้ให้กำเนิดกระบวนการธรรมกาย คือ หลวงพ่อวัดปากน้ำ เจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาสวัดธรรมกายล้วนเป็นผู้ที่เอาจริงเอาจัง มีอิทธิบาทที่สูง ทำให้ธรรมกายประสบความสำเร็จ

2. ทั้งเจ้าอาวาสและรองเจ้าอาวาสวัดธรรมกายเป็นคนสมัยใหม่ ที่สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย ทำให้มีความเข้าใจและสามารถสื่อกับคนสมัยใหม่ได้ง่าย

3. เน้นที่ความงาม ความสะอาดเรียบร้อย ทั้งเรื่องของอาคารสถานที่และความประพฤติปฏิบัติ

4. กระบวนการธรรมกายเน้นที่การทำสมาธิ ซึ่งทำให้ได้รับความสุขอย่างที่ไม่เคยมาก่อน ทำให้เกิดความติดใจ

5. เน้นการบริหารจัดการ หรือการตลาด(Marketing) ถือว่าธรรมกายเป็นเสมือนสินค้า ที่เมื่อต้องการขายก็ต้องมีการตลาดที่ดี ซึ่งทัตตชีโวภิกขุ(รองเจ้าอาวาส)เป็นผู้ใช้คำนี้เอง จะเห็นได้ว่าคณะนี้มีการประชาสัมพันธ์และการจัดตั้งอย่างเป็นระบบ

5. แนวการปฏิบัติที่เน้นตรงด้านกลับสู่การปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัย

พระภิกษุสงฆ์กลุ่มนี้มองว่าปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น มีรากเหง้ามาจากการถูกครอบงำโดยลัทธิบริโภคนิยมที่มีความโลภเป็นตัวนำ มีเงินเป็นสื่อกลางในการสะสมความมั่งคั่ง เพื่อการบริโภคสิ่งต่างๆ ซึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อแบบปฏิบัติของสงฆ์ ที่นับวันจะยิ่งย่อหย่อนลงไป ไม่เป็นไปตามพระธรรมวินัยที่ให้สงฆ์มีลักษณะเป็นคนเรียบง่าย (สุกใจ) บำรุงง่าย(สุโปละ) ง่ายๆ(อัปปิจจา) สันโดษ(สันตฎฐะ) และมีศีลเคร่ง(ฐตตะ) มีอาการนำเลื่อมใส(ปาสาทิกะ) ไม่สะสม(อปจยะ) และปรารถนาความเพียร(วิริยารัมภะ) จึงได้หันกลับมาปฏิรูปฟื้นฟูศาสนา ด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ตัวอย่างของสงฆ์กลุ่มนี้ได้แก่ คณะสงฆ์สายพระอาจารย์ชา สุภัทโท วัดหนองป่าพง ซึ่งมีสาขาต่างๆกว่า 90 แห่งทั่วประเทศและขยายไปในต่างประเทศด้วย และคณะสงฆ์ชาวอโศก(สันตืออโศก) เป็นต้น

กลุ่มสันตืออโศกภายใต้การนำของพระโพธิรักษ์ ที่ดำรงชีวิตตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เน้นความขยัน มัธยัสถ์ เสียสละ ไม่มุ่งสะสมหรือยึดติดทางวัตถุ และไม่ยอมอ่อนข้อให้กับมหาเศรษฐีคนรวย รวมทั้งวิพากษ์ผู้ที่พระโพธิรักษ์เห็นว่าประพฤติตนไม่ถูกไม่ควรอย่างรุนแรง ตลอดจนสนับสนุนและมีบทบาทในทางการเมืองจนเป็นที่จับตามอง ทำให้ถูกโจษขานและตั้งข้อสงสัยในการกระทำและคำสอนต่างๆของชุมชนนี้ ว่าถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัยจริงหรือไม่

ชุมชนอโคกได้มีการจัดการที่เป็นระบบ มีโครงสร้างการปกครองที่เป็นระเบียบแบบแผนอย่างชัดเจน ทั้งการปกครองฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส รวมทั้งมีมุมมองในการบริหารจัดการที่ไม่ได้ตั้งเป้าหมายเพื่อผลกำไร ซึ่งชาวอโคก(2527)ได้อธิบายถึงการจัดตั้งและดำเนินการต่างๆของทางฝ่ายฆราวาส ที่มีได้มุ่งหวังผลประโยชน์ทางธุรกิจ แต่ประกอบกรโดยยึดหลัก “ทฤษฎีกำไร-ขาดทุนอริยชนแท้” ซึ่งมีหลักดำเนินการว่า เป็นการกระจายมูลค่าผลผลิตส่วนเกินไปสู่สังคม คือหากในทางโลกประกอบการค้าหวังผลกำไร แต่ตามทฤษฎีนี้มองว่าเป็นการขาดทุนอริยชน โดยจะมีรายได้บุญกุศลติดลบ ในทางกลับกันหากทำการค้าขายที่ทั่วไปมองว่าขาดทุน ตามทฤษฎีจะมองว่าเป็นกำไรอริยชน อันสืบเนื่องมาจากแนวคิดบุญนิยมของทางชุมชนนั่นเอง

ในการจัดแบ่งวาทกรรมการปฏิรูปพื้นพุทธศาสนาดังข้างต้นนั้น สงฆ์แต่ละหมู่คณะนั้นอาจมีการทำงานหลายลักษณะ คือมีความคาบเกี่ยวในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้จะจัดตามแนวทางของภาพรวมอันเด่นชัดที่ปรากฏแก่สังคม ซึ่งกลุ่มต่างๆเหล่านี้มีทั้งที่ได้รับการยอมรับและที่ถูกละเลยจากมหาเถรสมาคม หรือจากการปกครองของคณะสงฆ์ ซึ่งวาทกรรมทางพุทธศาสนาเป็นกรอบที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา และหน้าที่ของรายการธรรมะ โดยให้ความสำคัญกับการเลือกวิทยากรและเรื่องราวที่ถูกลำเสนอ

แนวคิดการวิเคราะห์ประเภทรายการ (Genre Analysis)

McQuail (1994) ได้กล่าวถึงการแบ่งGenreให้ผลงานของสื่อมวลชนว่ามีความสำคัญต่อสื่อมวลชนในทุกแขนง เพราะทำให้สื่อมวลชนผลิตผลงานที่มีคุณภาพและสม่ำเสมอ นอกจากนี้การแบ่งGenreผลงานทางด้านสื่อมวลชนยังเชื่อมโยงตัวผลงานกับความคาดหวังของผู้บริโภคได้ด้วย กล่าวคือ การผลิตผลงานตามแนวทางของGenreที่มีมาก่อนจะทำให้ผู้รับสารแต่ละคนสามารถเลือกผลผลิตจากสื่อมวลชนได้ ซึ่งจะคล้ายคลึงกับความคิดของNeale(1980) ที่ว่ารายการแต่ละประเภทนั้น จะมีสิ่งที่ผู้ผลิตจำเป็นต้องรู้เพื่อที่จะผลิตรายการให้มีในสิ่งนั้น และผู้ชมเองก็จะรับรู้ร่วมกันในจุดนี้ด้วย

McQuail ยังได้กำหนดเกณฑ์ที่จะตัดสินรูปแบบของเนื้อหาที่จะสามารถจัดเป็นแนวโน้มได้ว่า จะต้องพิจารณาจากคุณสมบัติดังต่อไปนี้

- 1) มีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งเป็นที่จดจำกันได้ระหว่างผู้ผลิตกับผู้รับสาร

- 2) ลักษณะเฉพาะตัวนั้นถูกกำหนดขึ้นจากจุดประสงค์ของตัวสาร(เช่น เพื่อความบันเทิงหรือเพื่อบอกข่าวสาร) รูปแบบและเนื้อหา
- 3) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมานาน มีธรรมเนียมแบบแผน (conventions) ที่แพร่หลาย เป็นที่คุ้นเคยและมีแนวโน้มที่จะรักษารูปแบบทางวัฒนธรรมที่มีมาแต่เดิมเอาไว้ แม้ว่าอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาเกิดขึ้นภายในกรอบเดิมบ้างก็ตาม
- 4) เป็นสิ่งที่ดำเนินไปตามโครงสร้างที่สามารถคาดเดาได้ของการเล่าเรื่องและการลำดับเหตุการณ์ แม้มีความแตกต่างหลากหลายไปบ้าง แต่ก็อยู่ภายในแก่นเรื่องที่เป็นพื้นฐาน

Jane Feuer (1992) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์ประเภทของรายการโทรทัศน์นั้นสามารถทำได้หลายแนวทางด้วยกัน สำหรับในส่วนที่เป็นการวิเคราะห์เพื่อเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงรายการ ซึ่งผู้ผลิตรายการจำเป็นต้องทราบ และทำการศึกษา คือ การวิเคราะห์สิ่งที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ (convention) และสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้น(invention) อย่างเช่น รายการธรรมะจะมีสิ่งที่ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ (identity) หรือคุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของรายการประเภทนี้ ที่จำเป็นต้องรักษาไว้ เป็นสิ่งที่ผู้ชมหรือผู้รับสารคาดหวังจากรายการ แต่ในขณะที่เดียวกัน ด้วยยุคสมัย กาลเวลาและบริบทแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงพัฒนา สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆในบางส่วนให้เกิดขึ้นในรายการธรรมะ เพื่อที่จะดึงดูดความสนใจของผู้ชมรายการและให้สอดคล้องกับสื่อโทรทัศน์ ซึ่งจำเป็นที่จะต้องผสมผสานให้เกิดความลงตัว

นอกจากการวิเคราะห์ประเภทรายการตามที่กล่าวมา ยังมีการวิเคราะห์ที่แบ่งได้เป็น 3 มุมมอง คือ

1.วิธีทางสุนทรียะ (aesthetic approach) คือ วิเคราะห์ในด้านสุนทรียะหรือความงามของรายการนั้นๆว่ามีมากน้อยเพียงใด

2.วิธีด้านพิธีกรรม (ritualistic approach) วิธีนี้จะมองว่าประเภทของรายการ คือ การแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้ผลิตกับผู้ชมรายการ ซึ่งจะมีวัฒนธรรมเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างกัน Horace Newcomb และHirsch(อ้างถึงในJane Feuer, 1992:145) ได้กล่าวไว้ว่า โทรทัศน์ คือเวทีทางวัฒนธรรม (cultural forum) ซึ่งวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการแสดงความคิดเห็น ค่านิยมและการช่วยเหลือร่วมกัน (shared beliefs and valued

and helps) เพื่อที่จะรักษาดำรงไว้ ซึ่งการจัดระเบียบทางสังคม (social order) พร้อมๆกันกับมีส่วนช่วยในการปรับตัว เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมขึ้น

3.วิธีทางอุดมการณ์ (ideological approach) คือ การวิเคราะห์อุดมการณ์ที่อยู่เบื้องหลังประเภทรายการ ซึ่งประเภทรายการเป็นเครื่องมือในการควบคุม ในการช่วยให้อุดมการณ์กระแสหลักอยู่ได้อย่างมั่นคง ทั้งนี้อาจใช้การผลิตซ้ำเข้าช่วย ซึ่งอุดมการณ์ที่แอบแฝงอยู่นี้ จะไม่ถูกเปิดเผยอย่างชัดแจ้ง แต่จะมีอิทธิพลครอบงำและไม่ให้ผู้ชมได้ตระหนักรู้ (Jane Feuer, 1992 : 145) ดังเช่นในรายการธรรมะที่มีเนื้อหาเพื่อการปลูกฝังความคิดเพื่อให้ผู้ชม ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์ต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยไม่เบียดเบียนกัน และช่วยตอกย้ำให้อยู่ในกรอบหรือกติกาที่สร้างไว้ ซึ่งจะส่งผลทางจิตใต้อยิ่งกว่าการควบคุมทางกฎหมายที่ใช้เป็นข้อบังคับในการปกครองทางสังคม โดยจะใช้แนวคิดนี้เป็นกรอบในการศึกษาว่ารายการธรรมะต้องการจะปลูกฝัง หรือตอกย้ำความคิด หรือความเชื่อใดในรายการ

การแบ่งรูปแบบรายการโทรทัศน์

รูปแบบรายการโทรทัศน์ที่มีการใช้กันมาก แต่ที่สามารถนำมาใช้ในรายการธรรมะ สามารถแบ่งได้ 5 รูปแบบด้วยกัน ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และอาชัญญา สิริยานนท์, 2534(อ้างถึงในอัจฉิมา ลีรัตนชัย, 2542 : 19) คือ

1. รูปแบบพูดคุย(Straight Talk)

รูปแบบพูดคุยนี้เป็นรายการที่มีผู้ดำเนินรายการหรือพิธีกรทำหน้าที่พูดคุยกับผู้ชมเพียงหนึ่งคน(Monologue) ส่วนมากจะมีภาพประกอบในรายการเพื่อมิให้เห็นหน้าผู้พูดตลอดเวลา รูปแบบพูดคุยนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความสามารถในด้านศิลปะการพูดและนำเสนอเนื้อหาสาระ รวมไปถึงบุคลิกภาพของตัวผู้ดำเนินรายการหรือพิธีกรเป็นหลัก การจะทำให้รายการน่าสนใจควรจะใช้เวลาในการเกริ่นเรื่องให้น้อยที่สุด และเข้าสู่เรื่องที่ต้องการนำเสนอโดยเร็วและตรงประเด็น เพื่อดึงผู้ชมไว้กับรายการที่มีเวลาออกอากาศสั้นๆ

ทั้งนี้ด้วยรูปแบบพูดคุยจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับการบรรยายธรรมในรายการธรรมะ ที่มีพระสงฆ์บรรยายธรรมผู้เดียวตลอดรายการ และในบางครั้งจะมีการแทรกภาพ(insert) เหตุการณ์ต่างๆเข้ามาประกอบการพูดนั้น

2. รูปแบบสนทนา(Dialogue)

รูปแบบสนทนาเป็นรายการโทรทัศน์ที่มีคนมาพูดคุยกัน 2-3 คน แต่ละคนจะทำหน้าที่เท่าๆกันคือ เป็นทั้งผู้ถามและผู้ตอบ มีการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็น รูปแบบสนทนามีความแตกต่างจากรูปแบบอภิปรายตรงที่หัวข้อหรือประเด็นที่เลือกมาสนทนาจะต้องไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสนทนา ซึ่งในการสนทนาในรายการธรรมะนั้น แม้บางครั้งจะมีจำนวนผู้ร่วมสนทนามากกว่า 3 คน แต่ประเด็นหรือเรื่องราวที่พูดคุย หรือถามตอบกันนั้น จะไม่มีการขัดแย้งกัน จะเป็นเพียงคล้ายข้อสงสัยของผู้ร่วมสนทนา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลความรู้ หาข้อตกลงร่วมกันและกระตุ้นความสนใจของผู้ชม

3. รูปแบบสารคดี(Documentary)

รูปแบบสารคดีใช้ในรายการที่นำเสนอเนื้อหาสาระด้วยภาพและเสียงบรรยายตลอดรายการโดยไม่มีพิธีกร ผู้ดำเนินรายการหรือผู้คนมาพูดคุยกัน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท

3.1 รูปแบบสารคดีเต็มรูปแบบ จะดำเนินเรื่องด้วยภาพตลอด อาจมีการถามความเห็นของผู้ที่เกี่ยวข้องบ้างเล็กน้อยครั้งละไม่เกิน 1 นาที อาจจะถามความเห็นจากคนเดียวกันได้หลายครั้งหรืออาจจะถามหลายคนก็ได้ แต่รายการส่วนใหญ่จะเสนอภาพที่เป็นกระบวนการหรือเรื่องราวตามธรรมชาติโดยไม่มีผู้ดำเนินรายการ

3.2 รูปแบบกึ่งสารคดีกึ่งพูดคนเดียว(Semi – Documentary) เป็นรายการที่มีผู้ดำเนินรายการทำหน้าที่เดินเรื่องพูดคุยกับผู้ชมและให้เสียงบรรยายตลอดรายการ โดยที่มีผู้ดำเนินรายการปรากฏตัวตอนต้น ตอนกลาง(เท่าที่จำเป็น) และตอนสรุปรายการ นอกจากนั้นเป็นภาพแสดงเรื่องราวหรือกระบวนการตามธรรมชาติ อาจจะมีตัวแทนไปสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องเข้ามาแทรกเพื่อเสริมความคิดเห็นด้วยก็ได้ ส่วนผู้ดำเนินรายการอาจจะพูดในสตูดิโอหรือพูดนอกสถานที่เพื่อเปลี่ยนบรรยากาศในรายการได้เช่นกัน

4. รูปแบบละคร (Drama)

รายการละครเป็นรายการที่นำเสนอเรื่องราวต่างๆด้วยการจำลองสถานการณ์เป็นละคร มีการกำหนดตัวผู้แสดง จัดสร้างฉาก แต่งตัวและแต่งหน้าให้สมจริงสมจัง และใช้เทคนิคการละครเพื่อเสนอเรื่องราวให้เหมือนจริงมากที่สุด ซึ่งใช้ได้ทั้งรายการบันเทิงและรายการเพื่อการศึกษา ละครโทรทัศน์จะอยู่ในรูปของชุดต่อเนื่องที่เรียกว่า “Series” หรือชุดที่ไม่ต่อเนื่อง ภายใต้อันเดียวกัน ซึ่งแต่ละตอนมีเรื่องราวไม่เหมือนกันก็ได้

ในด้านการศึกษาละครโทรทัศน์ถูกนำมาจำลองสถานการณ์ชีวิตของคนในสังคม เพื่อเสนอความรู้ในเชิงจิตวิทยา สังคมวิทยา อาชญากรรม ประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง ฯลฯ โดยให้ตัวละครนำเรื่องพูดคุยและให้ข้อคิด ผู้ชมก็จะเรียนรู้จากคำพูดหรือเรื่องราวที่ตัวละครเสนอ ขณะเดียวกันก็ให้ความบันเทิงไปด้วย ผู้ชมส่วนมากไม่รู้ตัวว่าได้รับความรู้จากรายการเหล่านี้ เพราะคิดว่าเป็นรายการบันเทิงเพียงอย่างเดียว

5. รูปแบบนิตยสารทางอากาศ (Magazine)

รูปแบบนิตยสาร หมายถึง รายการโทรทัศน์ที่มีการนำเสนอหลายประเด็น หลายรส และหลากหลายรูปแบบในรายการเดียวกัน โดยจัดแบ่งเป็นชุดๆ เรียกได้ว่าเป็นรายการที่มีความหลากหลายทั้งรูปแบบ สาระ ตลอดจนวิธีการนำเสนอเช่นเดียวกับหนังสือ “นิตยสาร” ซึ่งมีหลายเรื่องหลายรสในเล่มเดียวกัน ตามปกติจะมีพิธีกรทำหน้าที่เชื่อมโยงเป็นตอนๆไป ลักษณะของรายการนิตยสารสามารถแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้ ปมขุ ศุภสาร, จำนรรค์ อัจฉราวมงคล และพิไลวรรณ ปุกหุด, 2533 (อ้างถึงในอัจฉิมา ลีรัตนชัย, 2542:24)

1. รายการนิตยสารที่เน้นความรู้ ความรู้ในที่นี้หมายถึง ความรู้ทั่วไปที่น่าสนใจ และเป็นประโยชน์แก่ผู้ชม ซึ่งความรู้ที่นำเสนออาจแทรกอยู่ในความบันเทิงก็ได้(ความบันเทิงในที่นี้หมายถึง ความรื่นเริง ชวนติดตาม ความน่าสนใจของการนำเสนอ เทคนิคการถ่ายทำและการตัดต่อภาพ รวมทั้งเสียงประกอบที่ดี)

2. รายการนิตยสารที่เน้นความบันเทิง ความบันเทิงนี้รวมถึงเพลง ละคร ตลก การแสดงประกอบเพลง เป็นต้น โดยส่วนที่เป็นความรู้จะมีอยู่น้อยมากเมื่อเทียบกับความบันเทิง

3. รายการนิตยสารที่เน้นทั้งความรู้และความบันเทิง คือ เนื้อหาสาระของรายการมีสัดส่วนของความรู้และความบันเทิงใกล้เคียงกัน

การแบ่งรูปแบบรายการทั้ง 5 แบบนี้มีความคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกับรูปแบบการนำเสนอในช่วงต่างๆของรายการธรรมะ ซึ่งจะสามารถใช้เป็นกรอบหรือแนวทางในการศึกษาในส่วนของรูปแบบการนำเสนอรายการธรรมะ

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในด้านเอกสารผู้วิจัยได้ค้นคว้าและขอความอนุเคราะห์ข้อมูลจากห้องสมุด หอสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ สถาบัน หน่วยงาน และสถานีโทรทัศน์ช่องต่างๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเอกสารอันได้แก่ หนังสือ วารสาร เอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรม การแบ่งประเภท/รูปแบบรายการ รายการต่างๆทางโทรทัศน์ พุทธประวัติและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา รวมทั้งประวัติของวิทยากรในรายการธรรมะ อาทิ พระราชสุทฺธิญาณมงคล พระธรรมปิฎก พระพิพิธธรรมสุนทร

งานวิจัย“วิเคราะห์เนื้อหาและความหมายของรายการสารคดีสิ่งแวดล้อมทางโทรทัศน์ปี พ.ศ.2532-2534” ของ จีรวรรณ กมลรัตนโยธิน (2536) ทำการศึกษาจากรายการสารคดีสิ่งแวดล้อม จำนวน 6 รายการ โดยแบ่งเป็นรายการขนาดสั้นและรายการขนาดยาว โดยเนื้อหาของรายการจำแนกได้เป็น 17 ประเภท ซึ่งในการศึกษาวาทกรรมเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม เสนอเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่ กลุ่มรณรงค์ทางสิ่งแวดล้อม กลุ่มปฏิรูปและกลุ่มเปลี่ยนแปลงระบบ ซึ่งมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการแก้ปัญหาได้แก่

1.ผู้อุปถัมภ์รายการ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตรายการตั้งแต่แรกเริ่ม โดยเป็นผู้กำหนดความยาวของรายการ แนวเนื้อหาและแนวในการนำเสนอ รวมทั้งจะกำหนดด้วยว่าอยากให้รายการที่ตนเป็นผู้อุปถัมภ์ช่วยรณรงค์ให้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในแนวใด

2.งบประมาณ รายการสารคดีสั้นจะมีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณ ซึ่งในการหาข้อมูลและวิธีแก้ไขปัญหาที่แตกต่างจากที่เราพบทุกวัน จะต้องใช้งบประมาณสูง ต้องค้นหาข้อมูลใหม่ เดินทางไกลและใช้เวลานาน

3. ความยาวของรายการ ในประเด็นนี้เป็นผลมาจากผู้อุปถัมภ์รายการเป็นผู้กำหนดความยาวในการออกอากาศ ซึ่งสารคดีสั้นจะเสนอวิธีแก้ไขปัญหาที่จัดอยู่ในกลุ่มเปลี่ยนระบบได้ยากมาก เพราะต้องให้รายละเอียดและต้องใช้เวลามากในการสร้างความเข้าใจแก่ผู้ชม

4. ทศนคติของผู้ผลิต ผู้ผลิตรายการสารคดีสั้นจะมองว่า สิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่อยู่รอบๆตัวเราและคนจะเป็นผู้ช่วยแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ผู้ผลิตสารคดียาวมองว่า สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ต้องเคารพและเป็นความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ซึ่งทศนคติของผู้ผลิตก็จะสะท้อนออกมาให้เห็นในวิธีแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อมในรายการ

จะเห็นว่า จากผลงานวิจัยชิ้นนี้ มีปัจจัยหลัก 4 อย่างที่จะส่งผลกระทบต่อการแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อเนื้อหารายการ เป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังที่ส่งผลกระทบต่อรายการกำหนดวาทกรรมเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อม ซึ่งในการวิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหา และหน้าที่รายการธรรมชาติทางโทรทัศน์ ในส่วนที่ทำการศึกษาระบบการผลิตนั้น ก็เพื่อที่จะให้ทราบถึงปัจจัยที่อยู่เบื้องหลังที่มีผลต่อการกำหนดรูปแบบ เนื้อหาและหน้าที่ของรายการธรรมชาติ

งานวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์วาทกรรมรายการวิทยุ จส. สนทนา” ของ วิไล สมพันธุ์(2536) ซึ่งเป็นการศึกษาลักษณะ รูปแบบและจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Apparatus) ในรายการ จส. สนทนา ด้วยวิธีการบันทึกเทปและวิเคราะห์จากการถอดเทป ประกอบกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งผลของการวิจัยสรุปได้ว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพและบทบาทของผู้นำเสนอความจริง ในที่นี้คือ สถานีวิทยุ จส. 100 โดยบริษัทแปซิฟิกคอร์ปอเรชั่น จำกัดภายใต้เงื่อนไขและกฎระเบียบต่างๆของกองทัพบก ทำให้รายการ จส. สนทนา ไม่ใช่เวทีแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี รายการ จส. สนทนาเป็นเพียงรายการเสริมเพื่อเปลี่ยนอารมณ์ของผู้ฟังจากรายการฟังรายงานการจราจรมาเป็นการแสดงความคิดเห็น จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติการทางวาทกรรมของผู้มีส่วนร่วม คือ เพื่อใช้รายการ จส. สนทนาเป็นที่ระบายอารมณ์หรือเป็นแค่ทางผ่านโดยไม่หวังผลในทางปฏิบัติ

“การวิเคราะห์วาทกรรมรายการวิทยุ จส. สนทนา” แสดงถึงเงื่อนไขหรือกรอบที่มีอิทธิพลอยู่เบื้องหลัง ที่ส่งผลกระทบต่อจุดมุ่งหมายการปฏิบัติการทางวาทกรรมในรายการ จส. สนทนา และทำให้เกิดข้อจำกัด ไม่สามารถจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในประเด็นต่างๆที่ตั้งขึ้นในรายการ ซึ่งในรายการธรรมะนั้น ก็มีปัจจัยที่ทำให้รายการไม่สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นที่ยอมรับของผู้ชม ซึ่งจำเป็นจะต้องศึกษาต่อไปว่า อุปสรรคทั้งหลายอยู่ภายใต้ปัจจัยหรือเงื่อนไขใด

กล่าวโดยสรุป“การวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางโศ
 ทศน์พ.ศ.2542” ที่จัดทำขึ้น ผู้วิจัยใช้แนวคิด 4 แนว เพื่อเป็นกรอบในการทำความเข้าใจและตอบ
 คำถามปัญหานำวิจัย กล่าวคือ การแบ่งประเภทรายการนั้น ใช้เป็นเกณฑ์ในการจำแนกรูปแบบการ
 นำเสนอของรายการธรรมะในแบบต่างๆ ประกอบกับแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรมและแนวคิด
 วาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทย เพื่อใช้เป็นแนวทางการจัดกลุ่มเนื้อหาและหน้าที่รายการธรรมะ
 ทำให้เข้าใจถึงเกณฑ์การเลือกวิทยากรและประเด็นต่างๆที่จะนำเสนอ ตลอดจนศึกษาปัจจัยต่างๆ
 ในการผลิตรายการ ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ ส่วนแนวคิดการวิเคราะห์
 ประเภทรายการจะเป็นกรอบในการวิเคราะห์รายการธรรมะ ทั้งในส่วนของรูปแบบและเนื้อหาของราย
 การ เพื่อศึกษาในสิ่งที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติและในส่วนที่สร้างขึ้นใหม่ในรายการธรรมะ



สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางโทรทัศน์พ.ศ.2542 ได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) เป็นการวิเคราะห์ภายใต้กรอบของการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ แนวคิดวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทย การวิเคราะห์ประเภทรายการและการแบ่งประเภทรายการ โดยทำการศึกษารูปแบบ เนื้อหา และหน้าที่รายการธรรมะที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการธรรมะ ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการดำเนินงานออกเป็นขั้นตอนดังนี้

1. แหล่งข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. การวิเคราะห์ข้อมูล
3. การนำเสนอข้อมูล

แหล่งข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล

- 1.1 ข้อมูลประเภทเอกสาร
- 1.2 ข้อมูลประเภทรายการโทรทัศน์
- 1.3 ข้อมูลประเภทบุคคล

1.1 ข้อมูลประเภทเอกสาร

ผู้วิจัยได้ค้นคว้าและขอความอนุเคราะห์ข้อมูลประเภทเอกสารจากห้องสมุด หอสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ สถาบัน หน่วยงาน และสถานีโทรทัศน์ช่องต่างๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลเอกสารอันได้แก่ หนังสือ วารสาร เอกสาร บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวาทกรรม การแบ่งประเภท/รูปแบบรายการของรายการทางโทรทัศน์ พุทธประวัติและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา รวมทั้งประวัติของวิทยากรในรายการธรรมะ อาทิ พระราชสุทฺธิญาณมงคล พระธรรมปิฎก พระพิพิธธรรมสุนทร ซึ่งทำการรวบรวมเอกสารต่างๆทั้งในขั้นเตรียมการวิจัยและค้นคว้าเพิ่มเติมในระหว่างการทำวิจัย เพื่อให้เกิดความครบถ้วนสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

1.2 ข้อมูลประเภทรายการโทรทัศน์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษารายการธรรมะทางโทรทัศน์ ซึ่งเป็นรายการธรรมะ ที่แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ที่ไม่ต้องเสียค่าบริการพิเศษ (Free TV) เพราะสามารถเข้าถึงประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ได้แก่ สถานีโทรทัศน์ช่อง 3 5 7 9 11 และ ITV ซึ่งรายการธรรมะ หมายถึง รายการที่ผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนาเผยแพร่หลักคำสอนทางพุทธธรรม ซึ่งเป็นการสั่งสอนหรือให้ความรู้โดยตรงไปตรงมา โดยการนำเสนอดังกล่าวอาจจะเป็นเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งของรายการ หรือทั้งหมดของรายการโดยเผยแพร่ทางโทรทัศน์ ซึ่งรายการธรรมะทางโทรทัศน์มีทั้งสิ้น 21 รายการ ดังนี้คือ

สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 อ.ส.ม.ท.

1. รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง

สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5

2. รายการเปิดบันทึกตำนาน
3. รายการพุทธประทีป

สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7

4. รายการธรรมะรับอรุณ
5. รายการธรรมะวันอาทิตย์

สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท.

6. รายการธรรมะส่องโลก
7. รายการธรรมะปฏิบัติ
8. รายการเวทีธรรม
9. รายการรู้ธรรมนำชีวิต
10. รายการเพื่อนทุกข์
11. รายการเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี
12. รายการอยู่เย็นเป็นสุข
13. รายการแสงส่องใจ
14. รายการประทีปส่องทาง

สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์

15. รายการคติธรรมนำชีวิต

16. รายการเจริญธรรม
17. รายการทศพิธราชธรรม
18. รายการพุทธธรรมกู่ชาติ
19. รายการตามหาแก่นธรรม

สถานีโทรทัศน์ไอทีวี

20. รายการธรรมรักษ์
21. รายการพระท่านว่า

จากทั้ง 21 รายการ ผู้วิจัยได้เลือกรายการธรรมะ เพื่อทำการศึกษาโดยใช้เกณฑ์ ดังนี้คือ

1. เป็นรายการที่ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์เป็นเวลา 2 ปีขึ้นไป
2. เป็นรายการที่เคยได้รับรางวัลด้านสื่อสารมวลชน จากองค์กรหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง

รายการที่เลือกมาทำการศึกษาจะต้องมีคุณสมบัติทั้ง 2 ประการ จากทั้ง 6 สถานีโทรทัศน์ ซึ่งรายการที่อยู่ในเกณฑ์ดังกล่าว จะเป็นรายการที่เป็นระเบียบแบบแผน(tradition) แนวทางของรายการธรรมะ โดยมีรายการที่เข้าเกณฑ์ 5 รายการ ดังนี้ คือ

สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 อ.ส.ม.ท.

1. รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง เริ่มออกอากาศปี พ.ศ.2537 ได้รับรางวัลเสมาธรรมจักรปี พ.ศ.2539 และรางวัลสื่อมวลชนดีเด่นปี พ.ศ.2542 จากสื่อมวลชนคาทอลิกแห่งประเทศไทย

สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5

2. รายการพุทธประทีป เริ่มออกอากาศปี พ.ศ.2505 ได้รับรางวัลเสมาธรรมจักรปี พ.ศ.2539

สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7

3. รายการธรรมะวันอาทิตย์ เริ่มออกอากาศปี พ.ศ.2510

ได้รับรางวัลเมขลาปี พ.ศ.2541

สถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท.

4. รายการประทีปสองทาง เริ่มออกอากาศปี พ.ศ.2536

ได้รับรางวัลเสมาธรรมจักรปี พ.ศ.2539

สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์

5. รายการคดีธรรมนำชีวิต เริ่มออกอากาศปี พ.ศ.2539

ได้รับรางวัลสื่อมวลชนดีเด่นปี พ.ศ.2541 จากสื่อมวลชนคาทอลิกแห่งประเทศไทย

รายการที่เลือกมาเพื่อการวิจัยมีจำนวน 5 รายการดังที่ปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3.1 รายการธรรมะที่เลือกมาทำการวิจัย

รายการ	สถานี	ผู้ผลิต	ปีที่เริ่มผลิต (พ.ศ.)	วัน	เวลา	ความยาว
ชีวิตไม่สิ้นหวัง	ช่อง 3	สปิริต โปรดักชั่น.	2537	อาทิตย์	6.30 - 7.00น.	30 นาที
พุทธประทีป	ช่อง 5	สถานีช่อง 5	2505	อาทิตย์	6.55 - 7.20น.	25 นาที
ธรรมะวันอาทิตย์	ช่อง 7	สถานีช่อง 7	2510	อาทิตย์	6.25 - 6.50น.	25 นาที
ประทีปสองทาง	ช่อง 9	สถานีช่อง 9	2536	อาทิตย์	6.00 - 6.25น.	25 นาที
คดีธรรมนำชีวิต	ช่อง 11	หจก. สคริปท์	2539	จันทร์-อาทิตย์	6.00 - 6.05น. และ 0.00-0.05น. ออกอากาศซ้ำ	5 นาที

(ที่มา : แผนผังรายการสถานีโทรทัศน์ช่อง 3 5 7 9 และ 11 ประจำเดือนกรกฎาคม 2542)

ส่วนช่วงเวลาที่ทำการศึกษารายการธรรมะนั้น เป็นระยะเวลานาน 3 เดือน จะยึดเอารายการที่ออกอากาศ ในช่วงวันที่ 16 กรกฎาคม ถึง 15 ตุลาคม 2542

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลรายการธรรมะรายการต่าง ๆ นั้น เริ่มจากผู้วิจัยติดต่อเพื่อขอผังรายการจากทางสถานีทั้ง 6 สถานี และนำมาพิจารณาจากชื่อรายการว่ารายการใดบ้างเป็นรายการธรรมะ ต่อมาติดตามชมรายการนั้นๆ พร้อมทั้งโทรศัพท์ติดต่อทางฝ่ายรายการของแต่ละสถานี โดยแนะนำตัวผู้วิจัยและบอกความประสงค์ว่าต้องการข้อมูลในการทำวิจัย สอบถามว่า

รายการที่คาดว่าจะจะเป็นรายการธรรมะนั้นนั้นถูกต้องหรือไม่ มีรายการธรรมะรายการอื่นอีกหรือไม่ และสอบถามถึงผู้ผลิตรายการแต่ละรายการ ซึ่งหากเป็นรายการที่ทางสถานีผลิตเอง ก็จะสอบถามประวัติของรายการจากเจ้าหน้าที่ของทางสถานีที่ผลิตรายการ ว่ารายการดังกล่าวอยู่ในเกณฑ์จะเลือกมาทำการวิจัยหรือไม่ ส่วนกรณีที่เป็นหน่วยงานอื่นไม่ใช่ทางสถานีผลิต ก็จะสอบถามหมายเลขโทรศัพท์ของหน่วยงานนั้น เพื่อสอบถามข้อมูลเบื้องต้นของรายการเช่นเดียวกับรายการที่ทางสถานีผลิตเอง พร้อมทั้งสอบถามว่าจะสะดวกที่จะให้สัมภาษณ์ หรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับรายการหรือไม่ ซึ่งทางผู้ผลิตรายการมักจะยินดีให้ข้อมูลเช่นเดียวกับผู้ผลิตรายการที่เป็นเจ้าหน้าที่ของทางสถานี

เมื่อเลือกรายการได้แล้ว ผู้วิจัยได้บันทึกรายการโทรทัศน์ด้วยเครื่องวีดีทัศน์ เพื่อที่จะศึกษาในขั้นต้นและเตรียมแนวคำถามในการสัมภาษณ์ Key Informants ที่เป็นผู้ผลิตรายการธรรมะ และเพื่อใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาของรายการธรรมะ ซึ่งหากมีช่วงใด หรือ ตอนใดของรายการไม่ชัดเจนหรือขาดหายไป ก็ได้ทำการติดต่อไปทางสถานีหรือหน่วยงานที่ทำการผลิตรายการ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการถ่ายสำเนาเทป(duplication) ซึ่งก็ได้รับความอนุเคราะห์เป็นอย่างดี อาทิ รายการคติธรรมนำชีวิต ช่อง 11 จากพระพิพิธธรรมสุนทร ซึ่งท่านได้ให้ผู้วิจัยไปติดต่อขอยืมเทปวีดีทัศน์รายการคติธรรมนำชีวิตในช่วงเวลาที่ทำการศึกษา จากคุณสุธี ฆราวาส คนสนิท ที่คณะ 12 วัดสุทัศน์เทพวราราม ซึ่งในครั้งแรกที่ได้ไปพบ ตามเวลาที่ได้นัดหมายไว้ นั้น คุณสุธีติดธุระจึงทำให้ไม่ได้พบกัน และผู้วิจัยต้องไปพบใหม่ในวันรุ่งขึ้น ผู้วิจัยได้พบและได้รับเทปวีดีทัศน์ที่ต้องการ ซึ่งได้ทำหนังสือไว้เพื่อเป็นหลักฐานในการยืมเทปดังกล่าวจำนวน 4 ม้วน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำกลับมาคืนในสัปดาห์ถัดมา แม้ว่าจะไม่ได้คืนกับคุณสุธี เพราะไม่อยู่ แต่ได้ฝากไว้กับพระมหาสุภาพ ซึ่งพำนักอยู่ที่คณะ 12 เช่นกัน พร้อมทั้งได้เขียนหนังสือเป็นหลักฐานให้พระมหาสุภาพลงนามว่าได้รับเทปวีดีทัศน์นั้นคืนแล้ว รวมรายการธรรมะทั้ง 5 รายการเป็นจำนวน 113 ตอน

1.3 แหล่งข้อมูลประเภทบุคคล ซึ่งจัดได้ว่าเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มด้วยกันคือ

- 1) ผู้ที่มีหน้าที่สำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตรายการธรรมะ
- 2) ผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ หรือผู้ทรงคุณวุฒิทางพุทธศาสนา

1) ผู้ที่มีหน้าที่สำคัญในการผลิตรายการธรรมะ

ผู้วิจัยได้ติดต่อผู้ผลิตรายการ ผู้ดำเนินรายการ เจ้าหน้าที่สร้างสรรค์รายการ ที่ปรึกษารายการ หรือวิทยากรรายการธรรมะ ซึ่งเป็นบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการผลิตและทราบถึงกระบวนการผลิตรายการธรรมะรายการต่าง ๆ ที่ได้เลือกมาทำการวิจัย ซึ่งหลังจากที่ผู้วิจัยได้ทราบถึงรายชื่อรายการที่อยู่ในเกณฑ์ที่จะศึกษา ต่อมาก็ได้นัดสัมภาษณ์ผู้ผลิตรายการดังกล่าว

ข้อมูลประเภทบุคคลในกลุ่มนี้ ในการสัมภาษณ์ผู้ผลิต 4 รายการได้แก่ รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง รายการพุทธประวัติ รายการธรรมะวันอาทิตย์ รายการประทีปส่องทาง และรายการคตินิรมลชีวิตนั้น ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้ผลิตรายการ รายการละ 1 คน ซึ่งบุคคลดังกล่าวเป็นผู้ที่ทราบถึงกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน สามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์และถูกต้องเกี่ยวกับรายการนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะรายการธรรมะมีบุคลากรที่ทำหน้าที่ผลิตรายการประจำเพียงไม่กี่คน ซึ่งผู้ผลิตรายการที่ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยเพียงคนเดียวในแต่ละรายการ สามารถให้ข้อมูลได้โดยละเอียดและชัดเจนเพียงพอ รวมถึงมีความน่าเชื่อถือและสมบูรณ์ครบถ้วน ซึ่งผู้วิจัยได้มีการติดต่อพูดคุยทางโทรศัพท์หลายครั้ง เพื่อรับทราบข้อมูลเบื้องต้น และสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยในการสอบถามรายละเอียดต่างๆ เพื่อการผลิตรายการในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในครั้งต่อไป ซึ่งรายชื่อบุคคลและวันที่ไปสัมภาษณ์นั้นมีดังนี้

1. รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง

คุณนุชรา พิณจสารภิรมย์ (ผู้ควบคุมการผลิต) บริษัท สปิริต โปรดักชั่น จำกัด
สัมภาษณ์วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2543 และวันที่ 17 สิงหาคม 2544

ผู้วิจัยได้ติดต่อทางโทรศัพท์กับผู้ควบคุมการผลิตรายการ โดยแนะนำตัวว่าเป็นนิสิตและต้องการข้อมูลเกี่ยวกับรายการชีวิตไม่สิ้นหวัง สอบถามถึงวันเวลาว่างเพื่อนัดสัมภาษณ์ซึ่งทางคุณนุชรา พิณจสารภิรมย์เป็นผู้บริหารบริษัทสปิริต จึงทำให้ค่อนข้างมีงานค่อนข้างมาก แต่คุณนุชราก็พยายามจัดหาช่วงเวลาว่างให้ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์ที่บ้าน ในช่วงเวลาหลังเลิกงานและว่างจากกิจธุระอื่นๆ

หลังจากที่ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในส่วนของกระบวนการผลิต เนื่องจากเป็นการไม่สะดวกที่ผู้วิจัยจะติดตามสังเกตการณ์การผลิตรายการ ซึ่งมักจะเป็นการเดินทางไปต่าง

จังหวัด เช่น จ.สิงห์บุรี จ.นครปฐม ทำให้ผู้วิจัยต้องติดต่อทางคุณนุชราเพื่อขอนัดสัมภาษณ์อีกครั้ง ซึ่งผู้วิจัยได้เดินทางไปสัมภาษณ์ที่บ้านของคุณนุชราอีกครั้ง

2. รายการพุทธประวัติ

คุณจรินทร์ ฉายสกุล (ที่ปรึกษารายการ) ศูนย์ผลิตรายการททบ.5
สัมภาษณ์วันที่ 6 สิงหาคม 2542

คุณกัณฑ์ชาติ เกษมสันต์ ณ อยุธยา (ผู้ดำเนินรายการ) ศูนย์ผลิตรายการททบ.5
สัมภาษณ์วันที่ 6 สิงหาคม 2542

ผู้วิจัยได้โทรศัพท์ไปแนะนำตัวกับคุณกัณฑ์ชาติ เกษมสันต์ ณ อยุธยาซึ่งเป็นผู้ดำเนินรายการพุทธประวัติ และสอบถามถึงวันเวลาว่าง เพื่อจะสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการผลิตรายการ โดยคุณกัณฑ์ชาติได้สละเวลาช่วงบ่ายที่ศูนย์ผลิตรายการททบ.5 และคุณกัณฑ์ชาติได้แนะนำคุณจรินทร์ ฉายสกุล ที่ปรึกษารายการ ซึ่งมีส่วนร่วมในการผลิตรายการตั้งแต่เริ่มแรก ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นมา วัตถุประสงค์ และรายละเอียดต่างๆของทางรายการ ทำให้ผู้วิจัยได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์และได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

คุณบงกช อักษรดี (ผู้ควบคุมการผลิตและสร้างสรรค์รายการ) ศูนย์ผลิตรายการททบ.5
สัมภาษณ์วันที่ 30 สิงหาคม 2542 และวันที่14 สิงหาคม 2544

ผู้วิจัยได้โทรศัพท์ไปแนะนำตัวกับคุณบงกช อักษรดี ซึ่งเป็นผู้ควบคุมการผลิตและสร้างสรรค์รายการ และต้องการจะนัดสัมภาษณ์เพื่อสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับรายการพุทธประวัติ ซึ่งคุณบงกชได้นัดให้ผู้วิจัยมาสัมภาษณ์ในช่วงบ่าย ที่ศูนย์ผลิตรายการททบ.5

เนื่องจากการไปออกกองถ่ายทำรายการแต่ละครั้ง ทีมงานที่ร่วมในการเดินทางเพื่อถ่ายทำรายการนั้น มีจำนวนถึง 9-10 คน ดังนั้นการจะติดตามไปดูการผลิตจึงไม่สะดวกนั้นทางผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องนัดสัมภาษณ์อีกครั้ง เพื่อให้เข้าใจกระบวนการผลิตรายการชัดเจนขึ้น ซึ่งทางคุณบงกชยินดีสละเวลาให้ผู้วิจัยไปสัมภาษณ์ที่ศูนย์ผลิตรายการ ททบ.5อีกครั้ง ทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพิ่มมากขึ้น

3. รายการธรรมะวันอาทิตย์

คุณเนติ แก้วเคน (ผู้ควบคุมการผลิตและสร้างสรรค์รายการ) ฝ่ายรายการ
สถานีโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง 7

สัมภาษณ์วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2543 และวันที่ 8 สิงหาคม 2544

ผู้วิจัยได้โทรศัพท์ไปนัดสัมภาษณ์กับคุณเนติ แก้วเคน ซึ่งเป็นผู้ควบคุมการผลิตและสร้างสรรค์รายการ เพื่อนัดสัมภาษณ์ สอบถามข้อมูลรายการธรรมะวันอาทิตย์ ซึ่งทางคุณเนติได้ให้ผู้วิจัยทำจดหมายถึงกรรมการผู้จัดการสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 เพื่อขออนุญาตสัมภาษณ์และให้ข้อมูลเกี่ยวกับทางรายการ หลังจากทางผู้บริหารอนุมัติ ผู้วิจัยได้นัดหมายกับคุณเนติ ที่ห้องสมุดของทางสถานี ซึ่งคุณเนติได้ให้ข้อมูลอย่างเต็มที่

หลังจากทำการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ยังมีความไม่ชัดเจนในส่วนของกระบวนการผลิต จึงได้นัดสัมภาษณ์คุณเนติอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งทำให้ได้รับทราบรายละเอียดในการผลิตรายการชัดเจนขึ้น

4. รายการประทีปสองทาง

คุณสุธี ปิยะดำรง (ผู้ควบคุมการผลิตและผู้ประสานงาน) ฝ่ายผลิตรายการ ช่อง 9 อสมท.
สัมภาษณ์วันที่ 30 พฤศจิกายน 2542 และวันที่ 20 ส.ค. 2544

ผู้วิจัยได้โทรศัพท์นัดหมายกับคุณสุธี ปิยะดำรง ซึ่งเป็นผู้ควบคุมการผลิตและผู้ประสานงานรายการประทีปสองทาง เพื่อสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับรายการและกระบวนการผลิต ซึ่งคุณสุธีมีส่วนร่วมในการผลิตรายการนี้ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้น

ต่อมาเมื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากกระบวนการผลิตรายการ ยังไม่มีความสมบูรณ์พอ จึงได้นัดสัมภาษณ์คุณสุธีอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งคุณสุธีได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่ขณะที่สัมภาษณ์ได้มีการประท้วงเรื่องการถูกถอดจากผังของรายการ ทางช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ทำให้มีเสียงรบกวนการสัมภาษณ์ในช่วงต้น จึงต้องหยุดพักรอจนกระทั่งหยุดการประท้วง และสัมภาษณ์ต่อซึ่งได้รับข้อมูลเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้บันทึกการสัมภาษณ์ด้วยเครื่องบันทึกเสียงทั้งสองครั้ง

5. รายการคดีธรรมนำชีวิต

พระพิพิธธรรมสุนทร (ผู้ควบคุมการผลิตและวิทยากร) หจก.สคริปท์ ผลิตรายการ
สัมภาษณ์วันที่ 24 พฤศจิกายน 2542

เริ่มแรกผู้วิจัยได้หมายเลขโทรศัพท์ของคุณสมชาติ รอบกิจ ซึ่งรับหน้าที่ผลิตรายการ จากเจ้าหน้าที่ช่อง 11 หลังจากที่ได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นจากคุณสมชาติแล้ว ผู้วิจัยได้นัดสัมภาษณ์ทางคุณสมชาติเพื่อสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการผลิตรายการคดีธรรมนำชีวิต แต่คุณสมชาติไม่สะดวกที่จะให้ข้อมูล และแนะนำให้สัมภาษณ์พระพิพิธธรรมสุนทร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม ซึ่งเป็นผู้ว่าจ้างคุณสมชาติผลิตรายการ เป็นวิทยากรในรายการและเป็นผู้ควบคุมการผลิต และได้บอกถึงกำหนดการในการถ่ายทำรายการที่วัดสุทัศนเทพวราราม

ผู้วิจัยจึงเดินทางไปวัดสุทัศนเทพวราราม ได้เข้าไปแนะนำตัวกับพระพิพิธธรรมสุนทร แจ้งให้ทราบว่าต้องการจะได้ข้อมูลเกี่ยวกับรายการและได้สอบถามข้อมูลเบื้องต้นของรายการโดยที่ยังไม่ได้มีการบันทึกเทป พร้อมทั้งขออนุญาตชมการผลิตรายการ ซึ่งได้รับอนุญาตให้ติดตามไปสังเกตการณ์ภายในศาลาภัททจารี แต่ยังไม่สามารถสัมภาษณ์ในรายละเอียดของรายการ และหลังจากที่บันทึกการถ่ายทำเสร็จ ก็เป็นเวลาค่ำ และพระพิพิธมีธุระที่จะต้องไปบรรยายธรรมต่อ ผู้วิจัยจึงต้องโทรศัพท์มาถามพระพิพิธถึงวันที่ท่านจะสะดวก สละเวลาให้สัมภาษณ์ ซึ่งท่านก็ไม่สามารถบอกได้ แต่แนะนำให้มาที่วัดเพื่อไปสอบถามกับพระมหาเวหา คุณเวโท ซึ่งเป็นเสมียนเลขานุการของท่าน ที่ศาลาโพธิ์ ผู้วิจัยจึงเดินทางไปวัดสุทัศนเทพวรารามเพื่อดูที่ตารางงานของพระพิพิธ และลงเวลานัดหมายในช่วงที่ท่านว่าง

ในวันที่ได้นัดหมายไว้ผู้วิจัย ได้เดินทางไปยังศาลาโพธิ์ วัดสุทัศนฯ ซึ่งพระพิพิธกำลังทำกิจธุระและฉันเช้า ผู้วิจัยจึงต้องรอเป็นเวลาหลายชั่วโมง เมื่อพระพิพิธพร้อมให้สัมภาษณ์ก็ได้ให้สัมภาษณ์ตามประเด็นต่างๆ เพื่อเสริมจากการสังเกตการณ์การผลิต ความเป็นมาและรายละเอียดของรายการ โดยได้บันทึกเสียงการสัมภาษณ์ไว้

การเก็บรวบรวมข้อมูลบุคคลในงานวิจัย มีแนวประเด็นคำถามดังนี้

1. ความเป็นมาของรายการ
2. วัตถุประสงค์ของรายการ
3. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการผลิตรายการ

4. งบประมาณและปัจจัยที่สนับสนุนในการผลิตรายการ
5. เกณฑ์การเลือกรื่องหรือประเด็นนำเสนอ
6. เกณฑ์การเลือกผู้ดำเนินรายการ/วิทยากร/ผู้ร่วมรายการ (ถ้ามี)
7. กลุ่มเป้าหมาย/การทำสำรวจ/ปฏิริยาที่ทางรายการได้รับ
8. อิทธิพลของผู้อุปถัมภ์รายการและสถานีต่อเนื้อหาและรูปแบบรายการ
9. กระบวนการในการผลิตรายการ ชั้นเตรียมงาน ชั้นผลิตรายการและชั้นหลังการผลิต
10. ทักษะคติของผู้ผลิตรายการต่อพระพุทธศาสนา/รายการธรรมะ

2) ผู้ที่มีความรู้ หรือผู้ทรงคุณวุฒิทางพุทธศาสนา

แหล่งบุคคลกลุ่มนี้ ผู้วิจัยจะนิมนต์พระภิกษุจำนวน 7 รูปจากวัดต่างๆ ที่กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ เพื่อให้ชมรายการธรรมะทั้ง 5 รายการในช่วงที่เป็นการบรรยาย การเทศน์ หรือการสนทนาของบุคคลตั้งแต่ 2 บุคคลขึ้นไป ที่เลือกมา หลังจากนั้นจึงแสดงความคิดเห็นกันภายในกลุ่มหรือสนทนากลุ่ม (focus group) เกี่ยวกับเนื้อหารายการธรรมะ สำหรับผู้เข้าร่วมสนทนามีรายชื่อดังนี้

- | | |
|-----------------------------------|--------------------------------|
| 1. พระมหาพีรเดช สฐิตเตโช | วัดบวรนิเวศวิหาร |
| 2. พระมหาธีรยุทธ์ ธีรยุตโต | วัดใหม่(ยายแป้น) |
| 3. พระมหาเอกชัย จนฺทสิริ | วัดราชผาติการาม |
| 4. พระปราโมทย์ สตินฺทริโย | วัดสิรินธรเทพรัตนาราม จ.นครปฐม |
| 5. พระไพฑูรย์ สุปญฺฑิตโต | วัดสันติธรรมาราม |
| 6. พระเดชศกดา สุริยวงส์(จนฺทปญฺญ) | วัดใหญ่ศรีสุพรรณ |
| 7. พระนรวาง สุภฺท ฅมิโก | วัดบวรนิเวศวิหาร |

พระสงฆ์ทั้ง 7 รูปนี้ การศึกษาทางพุทธศาสนา คือ นักธรรมเอกและกำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท มหามกุฏราชวิทยาลัย

แนวคำถามในการสนทนากลุ่มมีดังนี้

1. เนื้อหาของรายการธรรมะที่วิทยากรต้องการจะนำเสนอเกี่ยวข้องกับอะไร
2. เนื้อหาที่นำเสนออยู่นั้นมีอยู่ในพระธรรมคำสอนหมวดหมู่ใด หรือเป็นทัศนคติของผู้พูด
3. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับสิ่งที่ถูกนำเสนอหรือเนื้อหาของรายการ เพราะเหตุใด

4. หน้าที่ของรายการธรรมะแต่ละรายการที่ได้ชม

กรณีของกลุ่มบุคคลที่มีความรู้ทางพุทธศาสนา ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เดิมที่ผู้วิจัยได้ติดต่อกับฆราวาสที่มีความรู้และเป็นอาจารย์สอนพุทธศาสนา แต่ในการนัดหมายให้ท่านทั้งหลายมีเวลาว่างตรงกัน อีกทั้งยังต้องเดินทางมาเพื่อชมรายการและสนทนากลุ่มร่วมกันนั้น ค่อนข้างจะใช้เวลามากและไม่เป็นการสะดวก จึงได้เปลี่ยนเป็นการติดต่อพระสงฆ์ ซึ่งพี่ชายของผู้วิจัยติดต่อไปยังพระมหาพีเดช วิฑิตเตโช ซึ่งเป็นพระพี่เลี้ยงในขณะที่พี่ชายของผู้วิจัยอุปสมบทอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อจะปรึกษาและติดต่อผู้ที่มีคุณวุฒิ มีความรู้ในหลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อจัดการสนทนากลุ่ม ซึ่งพระมหาพีรเดชนั้นกำลังศึกษาในระดับปริญญาโท ที่มหาบัณฑิตวิทยาลัย ท่านจึงสามารถแนะนำผู้ที่กำลังศึกษาในสถาบันแห่งนี้ให้ได้ ซึ่งทุกท่านที่ได้ติดต่อเพื่อทำการวิจัยในส่วนนี้ มีความรู้ทางพุทธศาสนา คือ นักธรรมเอกและกำลังศึกษาในระดับปริญญาโททั้งสิ้น โดยในการติดต่อกับพระสงฆ์ทั้งหลายนี้ข้าพเจ้าจำเป็นต้องมีญาติที่เป็นผู้ชายไปด้วยทุกครั้ง และในวันที่จัดการสนทนากลุ่มนี้ ได้ติดต่อขออนุญาตใช้สถานที่ ณ ศาลา 150 ปี วัดบวรนิเวศวิหาร เนื่องจากเป็นที่ตั้งของมหาบัณฑิตวิทยาลัย อยู่ในอาณาบริเวณของวัดบวรนิเวศวิหาร จึงเป็นการสะดวกในการนัดหมายพระสงฆ์ที่ศึกษาอยู่ ณ ที่นั้น และดำเนินการในวันที่พระสงฆ์ทั้งหมดสะดวก คือ 3 สิงหาคม 2543 ทั้งนี้ผู้วิจัย ครอบครัวและเพื่อนๆ ได้ช่วยกันเตรียมเครื่องรับโทรทัศน์และวีดีทัศน์ไปเอง รวมถึงได้จัดเตรียมภัตตาหารเพลไปถวายที่วัดหลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว ซึ่งขณะที่มีการสนทนากลุ่มอยู่นั้น จำเป็นที่จะต้องมีเพื่อนผู้ชายอยู่ช่วยในการศึกษาโดยตลอด เพราะผู้วิจัยเป็นผู้หญิงไม่สามารถอยู่กับพระสงฆ์(ธรรมยุติกนิกาย)ในที่รโหฐานตามลำพังได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จากข้อมูลประเภทรายการโทรทัศน์จากการบันทึกเทปวีดีทัศน์ ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) แหล่งข้อมูลบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการผลิตรายการธรรมะรายการต่างๆ และข้อมูลจากการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา โดยใช้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์หว่านกรรม แนวคิดวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทย การแบ่งประเภทรายการและแนวคิดการวิเคราะห์ประเภทรายการ ในประเด็นดังนี้

- วิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอและเนื้อหารายการธรรมะ จากการชมรายการธรรมะ โดยพิจารณาลักษณะการนำเสนอด้วยรูปแบบและองค์ประกอบใดเป็นสำคัญ ตลอดจนมี

ส่วนใดเป็นเอกลักษณ์รายการประเภทนี้ อันถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ถูกคาดหวังว่าจะมีอยู่ในรายการธรรมเนียม (convention) และส่วนใดที่ถือเป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ (invention) ให้เกิดในรายการธรรมเนียม ด้วยแนวความคิดวิเคราะห์ประเภทรายการ

- วิเคราะห์เนื้อหาและหน้าที่รายการธรรมเนียม ด้วยการชมรายการธรรมเนียม โดยพิจารณาจากเนื้อหาสาระหรือประเด็นของตัวบท (text) กับการผลิตตัวบท (text production) ภายใต้กรอบทางสังคมวัฒนธรรม (socioculture) ซึ่งภาพและเสียงที่ปรากฏในรายการธรรมะนั้น ว่าต้องการจะสื่อถึงอะไร เพื่ออะไร และหน้าที่รายการมีส่วนที่ร่วมสร้างระบบความคิด และความเชื่อ (ideation function) หน้าที่ในการสร้างความสัมพันธ์และเอกลักษณ์ ทางสังคม (interpersonal function) และหน้าที่ในการเชื่อมโยงตัวบท (text) กับบริบท (context) ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันและสถานการณ์ในสังคม (textual function) ตลอดจนวิเคราะห์ว่าเรื่องราวที่ถูกนำเสนออยู่นั้นอยู่ภายใต้วาทกรรมทางพุทธศาสนาที่เน้นในเรื่องใด พร้อมทั้งรวบรวมและประเมินสรุปจากการวิเคราะห์เนื้อหาและหน้าที่เฉพาะในช่วงการบรรยายหรือการสนทนาธรรมในบางตอน จากการแสดงความคิดเห็นในการสนทนาดังพระสงฆ์ เพื่อเป็นส่วนเสริมการวิเคราะห์ในส่วนที่ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ด้วยตนเอง

- ศึกษาความเป็นมา วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย และรายละเอียดต่างๆของทางรายการ โดยเฉพาะกระบวนการผลิตรายการธรรมเนียม ซึ่งจะพิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับการผลิตรายการธรรมเนียมเป็นสำคัญ โดยพิจารณาตามประเด็นคำถามที่ได้กำหนดเป็นกรอบไว้ เพื่อให้ทราบถึงสิ่งที่มีอิทธิพลที่กำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการธรรมเนียม รวมทั้งช่วยเสริมให้เกิดความเข้าใจในการวิเคราะห์วาทกรรมทางพุทธศาสนาของชาวไทยให้ชัดเจนขึ้น

- ศึกษาเปรียบเทียบเพื่อสรุปผลทั้งหมดให้เห็นภาพรวมของรูปแบบ เนื้อหาและหน้าที่รายการธรรมเนียม รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบ และเนื้อหารายการธรรมะทางโทรทัศน์

การนำเสนอข้อมูล

การนำเสนอข้อมูลจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (analytical description) โดยแบ่งเสนอรายการธรรมะรายการละบท เริ่มจากรายการชีวิตไม่สิ้น

หวัง รายการพุทธประวัติ รายการธรรมะวันอาทิตย์ รายการประทีปส่องทาง และรายการคติธรรมนำชีวิต ในบทที่ 4 5 6 7 และ 8 เรียงตามลำดับ ส่วนบทที่ 9 เป็นบทสุดท้าย เป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะ การวิเคราะห์เปรียบเทียบรายการธรรมะทั้ง 5 รายการ ทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา เนื้อหาที่และปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

ในการวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางโทรทัศน์พ.ศ.2542 ผู้วิจัย ได้ศึกษาจากข้อมูลประเภทรายการโทรทัศน์จากบันทึกเทปวีดีทัศน์ ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก แหล่งข้อมูลบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการผลิตรายการธรรมะรายการต่างๆ และข้อมูลจากการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนา โดยใช้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรม แนวคิดวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทย แนวคิดการวิเคราะห์ประเภทรายการ และการแบ่งประเภทรายการ

การนัดสัมภาษณ์บุคคลที่ให้ข้อมูลในการวิจัยนั้น จะติดต่อนัดหมายค่อนข้างยาก เพราะผู้วิจัยไม่ได้รู้จักกับบุคคลเหล่านั้นมาก่อน จึงต้องใช้เวลาในการติดต่อเป็นเวลานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มของผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนา ในตอนเริ่มแรกนั้นได้ติดต่อและเชิญอาจารย์สอนพุทธศาสนาในสถาบันอุดมศึกษาต่างๆ แต่ไม่สามารถจัดหาเวลาที่ตรงกันของทุกคนและต้องให้เดินทางมาชมรายการได้ จึงต้องเปลี่ยนเป็นติดต่อนัดหมายกลุ่มพระสงฆ์ ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนาและพี่ชายของผู้วิจัยรู้จัก โดยพี่ชายของผู้วิจัยช่วยแนะนำและนัดหมายพระสงฆ์ให้ เพราะผู้วิจัยเป็นผู้หญิงจึงไม่สะดวกในการติดต่อด้วยตนเอง และในกรณีที่ผู้วิจัยต้องไปติดต่อหรือขอคำปรึกษาจากพระสงฆ์ ผู้วิจัยจะมีเพื่อนหรือญาติผู้ชายไปด้วย ซึ่งจะช่วยให้สะดวกยิ่งขึ้น รวมทั้งเพื่อป้องกันการเกิดคำครหาที่อาจจะเกิดขึ้นตามมา

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4 รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง

สำหรับในบทนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารายการชีวิตไม่สิ้นหวัง ในด้านรูปแบบการนำเสนอ เนื้อหาและหน้าที่ของรายการ ประกอบกับวิเคราะห์กระบวนการผลิตรายการ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการนี้

รายการชีวิตไม่สิ้นหวังแพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 อ.ส.ม.ท. ออกอากาศเป็นประจำทุกวันอาทิตย์ เวลา 6.30 - 7.00 น. เป็นเวลา 30 นาที บริษัทสปีรिटโปรดักชั่น จำกัดเป็นผู้ผลิตรายการ เริ่มผลิตรายการปีพ.ศ.2537 รูปแบบการนำเสนอ เน้นที่การพูดคุยและการสนทนา ผู้ดำเนินรายการ คือ ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (ปัจจุบัน คือ สามเณรวิธัมมันทา)

ความเป็นมาของรายการ

คุณนุชรา พินิจสารภิมย์ เป็นผู้บริหารฝ่ายการตลาดของบริษัทต่างชาติแห่งหนึ่งที่ไม่ใช่ธุรกิจสื่อ ต่อมาได้มีโอกาสทำงานเป็นผู้กำกับศิลป์ของบ. Broadcast Thai Television หลังจากนั้นได้ร่วมกับคุณสมนึก เขมาชีวะก่อตั้ง บ.สปีรिटโปรดักชั่น เนื่องจากมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในธรรมะ รวมทั้งคิดว่าโทรทัศน์เป็นสื่อที่จะเข้าถึงผู้ชมได้ดี จึงเริ่มผลิต รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง

“หลังจากรู้ว่าธรรมะดี ทำด้วยสื่อโทรทัศน์จะเข้าถึงได้ทั่ว คิดว่าทำละครและเอาพระหรือผู้ทรงคุณวุฒิหรือพระมาตอบคำถาม มอง case นี้ยังไง”

(นุชรา พินิจสารภิมย์, สัมภาษณ์, 15 กุมภาพันธ์ 2542)

รายการชีวิตไม่สิ้นหวังเริ่มการผลิตรายการ ในรูปแบบของละคร และมีการ์ตูนสนทนาหลังจากจบละคร แพร่ภาพทางช่อง 3 เมื่อปี 2537 เพื่อที่จะดึงผู้ชมให้หันมาสนใจรายการธรรมะ ซึ่งได้ออกอากาศในช่วงเย็นวันพุธและพฤหัสบดีติดต่อกัน 2 วัน

“ณ วันนั้นพี่เล็ก (คุณสมนึก เขมาชีวะ) จะมี strong connection กับคุณประวิทย์(ผู้บริหารของทางช่อง 3) เพราะพี่เล็กทำงานเหมือนแทบ

จะเป็นเลขขาของคุณประวิทย์เลย เราก็เลยยื่นเสนอเป็นละคร มันเป็นอะไรที่ full scale และเป็นเหมือนนิมิตหมายใหม่ของการทำรายการธรรมะ” นุชรา พิณิจสารภิรมย์, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2544)

ในการยื่นเรื่องขอผลิตรายการให้กับทางสถานีนั้น โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่มีผู้ชมจำนวนมาก ถือว่าต้องอาศัยความสัมพันธ์ อันดีระหว่างทางบริษัทผู้ผลิตกับสถานี ซึ่งทำให้บ.สปริตสามารถได้เวลาออกอากาศโดยง่าย

แต่ด้วยต้นทุนในการผลิตต่อตอนที่สูงมากและประสบการณ์ในการหาผู้สนับสนุนรายการยังมีค่อนข้างจำกัด หลังจากออกอากาศได้เพียง 3 – 4 เดือน ได้ขาดทุนประมาณ 4 ล้านบาท จึงต้องเลิกผลิตรายการ ขอคืนเวลาให้กับทางสถานี และปรับขนาดขององค์กรให้เล็กลง

“ช่วงที่ทำแรกๆ หา sponsor ยากมาก ยากขนาดที่ว่า อย่างบอกว่า ตอนแรกเราเปิดตัวด้วยละคร กฎแห่งกรรม ย้อนชีวิตของหลวงพ่อจรัญ อันนั้นคือเป็นอะไรที่ เราลงทุนสูงมาก เราใช้การผลิตตอน ณ วันนั้น เราใช้หลายแสนทีเดียว ตอนนั้นเรายังไม่รู้จักรายการที่จะประหยัด cost เลย เราทำแบบเต็มๆ...แล้วเราขาย spot เนี่ย เราขายแทบจะวันต่อวัน แล้วกว่าจะได้แต่ละ spot มันจะช้ามาก”

(นุชรา พิณิจสารภิรมย์, สัมภาษณ์. 17 สิงหาคม 2544)

แม้จะตั้งใจผลิตรายการอย่างเต็มที่ แต่ถ้ามีปัญหาในด้านผู้อุปถัมภ์รายการ ก็เป็นสาเหตุสำคัญให้การผลิตต้องชะงักลงได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงงบประมาณในการผลิตและการสนับสนุนในด้านต่างๆถือเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง ในการสร้างสรรค์รูปแบบและเนื้อหารายการ

หลังจากที่เลิกผลิตรายการชีวิตไม่สิ้นหวังไปช่วงหนึ่ง ทางช่อง 3 ได้ติดต่อกลับมาให้ทางบริษัทสปริตมาทำรายการใหม่ โดยหากช่วงแรกยังผลิตรายการตอนใหม่ไม่ทัน ให้สามารถนำตอนเก่ามาออกอากาศซ้ำ (rerun) ได้ แต่เวลาในการแพร่ภาพจะเหลือหนึ่งวันจากเดิมที่ออกอากาศ 2 วัน ในช่วงเวลาเย็นเหมือนเดิม

ทางผู้ผลิตรายการจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของรายการ เป็นการสนทนาธรรม เพื่อประหยัดต้นทุนในการผลิต ต่อมารายการชีวิตไม่สิ้นหวังถูกปรับเปลี่ยนเวลาออกอากาศ

อีกหลายครั้งจนกระทั่งมาออกอากาศในวันอาทิตย์เวลา 6.30-7.00 น. อย่างในปัจจุบัน เพื่อว่าทางสถานีจะได้ไม่ต้องผลิตรายการธรรมดาเอง เพราะรายการธรรมดาถือเป็นรายการบังคับ (compulsary) ที่ต้องมีนำเสนอทุกสถานี ในการที่ทางสถานีย้ายเวลาออกอากาศรายการชีวิตไม่สิ้นหวังมาเป็นช่วงเวลาเช้า ซึ่งจะมีผลต่อจำนวนและกลุ่มผู้ชมนั้น แสดงให้เห็นว่า แม้ทางผู้ผลิตรายการจะมีความสัมพันธ์อันดีกับทางสถานี แต่ผลประโยชน์หรือผลกำไรในทางธุรกิจย่อมเป็นสิ่งที่สำคัญกว่า เมื่อรายการใดไม่สร้างรายได้ ก็จำเป็นต้องย้ายเวลาไปอยู่ในช่วงเช้า ซึ่งไม่สร้างผลกำไรให้กับทางสถานี เพราะถึงอย่างไรรายการธรรมะยังคงต้องมีอยู่ต่อไป

เมื่อเป็นเช่นนี้ ทางรายการจึงจำเป็นต้องสร้างความอยู่รอดให้กับทางรายการด้วยวิธีต่างๆ ซึ่งทางผู้ผลิตรายการใช้วิธีการลดราคาให้กับทางเอเจนซีโฆษณา แต่ข้อจำกัดที่ดูมองว่าเป็นรายการธรรมดาและช่วงเวลาที่ยากออกอากาศเป็นช่วงเวลาเช้า คนมักไม่นิยมดูรายการ ทำให้การแก้ไขปัญหาด้านผู้สนับสนุนรายการทำได้ยาก

“พี่เองใช้มาตรการให้รายการธรรมดาเค้าเลี้ยงตัวเองได้ ด้วย budget ของเขา เพราะฉะนั้นสมมุติเวลาที่เวลานั้น spot ละ 80,000 บาท พี่บอกลดเลยครึ่งนึง 50% แล้วถ้าซื้อเต็มปีลดทั้งหมดเลย 64% เพื่อให้เพราะไม่ได้ต้องการจะให้ทำกำไรจากรายการธรรมดา ปัจจุบันก็ยังลดอยู่ แต่ลดแค่นี้ อยู่ที่ 6 โมงครึ่งมันก็ไม่เท่าไร... เป็นรายการธรรมดาซึ่งถ้าในสายตาของคนอื่น ซึ่งไม่ซาบซึ้งและรู้คุณค่าในพระพุทธานุภาพ คำแรกที่ agency ถามเรา คือ ใครจะตื่นมาดูรายการคุณ “

(นุชรา พิณิจสารภิมย์, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2544)

ดังนั้นเมื่อสภาพเศรษฐกิจประสบกับภาวะถดถอยอยู่ในขณะนี้ ทำให้รายการมีปัญหาทางด้านผู้อุปถัมภ์รายการอย่างมาก จึงต้องดำเนินการผลิตรายการอย่างประหยัดงบประมาณเท่าที่จะทำได้ เช่น การบันทึกเทปการเทศน์ของหลวงพ่อดำ (พระราชสุทธานวมงคล) เพียงครั้งเดียว และนำมาตัดต่อเพื่อให้สามารถออกอากาศได้จำนวน 4 – 6 ตอน ซึ่งผู้ชมรายการที่ไม่ได้รู้จัก หรือศรัทธาในตัวหลวงพ่อดำ ก็อาจทำให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่ายหรือรู้สึกว่ารำคาญจำใจได้

วัตถุประสงค์ของรายการ

1. เพื่อสร้างจิตสำนึกและปลูกฝังตั้งแต่เด็กให้มีคุณธรรม เพื่อจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ
2. เพื่อเปลี่ยนทัศนคติที่ว่า “ธรรมะมีไว้สำหรับคนแก่ คนสิ้นหวังและคนไม่มีอะไรจะทำ”

ในการกำหนดวัตถุประสงค์ของรายการนี้ เป็นสิ่งที่ผู้ผลิตคาดหวังอยากจะเป็น แต่ในทางปฏิบัตินั้น หากรายการไม่เป็นที่ยอมรับหรือไม่ได้รับการติดตามจากผู้ชม วัตถุประสงค์ที่ตั้งขึ้นก็เป็นเพียงแค่แนวทางการผลิตที่ไม่สามารถบรรลุผลได้

กลุ่มเป้าหมายและปฏิกิริยาตอบรับของผู้ชม

กลุ่มเป้าหมาย คือ เด็ก เยาวชน และบุคคล 30 ปีขึ้นไป ซึ่งหมายถึง ผู้ชมทุกช่วงวัย หรือประชาชนทั่วไปนั่นเอง

ส่วนปฏิกิริยาตอบรับของผู้ชมนั้น ทางผู้ผลิตรายการจะทราบว่าผู้ชมติดตามรายการจากในกรณีที่บางสัปดาห์มีการแจกของกำนัลเล็กๆน้อยๆ เช่น หนังสือสวดมนต์ หรือเทพธรรมะ ซึ่งผู้ชมที่ติดตามชมรายการเป็นประจำ มักจะเป็นผู้ที่เคารพศรัทธาในตวัวิทยากรสำคัญของรายการ คือพระราชสุทฺธิญาณมงคล (หลวงพ่ोजรัญ)

ทั้งนี้ปฏิกิริยาที่ทางรายการได้รับยังมีจำนวนไม่มากนัก และยังไม่อาจบอกได้ถึงกลุ่มผู้ชมที่ชัดเจน

รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆในรายการ

รายการชีวิตไม่สิ้นหวังเน้นที่รูปแบบการพูดคุย คือ การบรรยายธรรม และการสนทนาธรรม แบ่งได้เป็น 3 ช่วง โดยถือโฆษณาที่ค้นรายการเป็นตัวแบ่ง ซึ่งทั้งสามช่วงนั้นจะเป็นเรื่องเดียวกันและจะใช้เวลาเท่าๆกันประมาณ 8 นาที อีกทั้งยังมีความต่อเนื่องกันหลายสัปดาห์ มีบ้างบางสัปดาห์ที่เป็นเรื่องราวที่จบในตอนเดียว การนำเสนอในแต่ละสัปดาห์จะเริ่มจากไตเติ้ล

รายการ ตามด้วยภาพนิ่งและเสียงบรรยายชื่อผู้อุปถัมภ์รายการ และเข้าสู่ช่วงแรก แล้วจึงเข้าโฆษณา ต่อด้วยช่วงที่ 2 ของรายการ พักโฆษณาและเข้าสู่ช่วงสุดท้ายของรายการ

ถ้านำเสนอรายการเป็นตอนต่อเนื่องจากสัปดาห์ที่ผ่านมา จะเริ่มจากตัวอย่างของตอนเดิมก่อน เพื่อทบทวนเรื่องราว และจะเสนอเรื่องต่อจากนั้น โดยจะนำเสนอต่อเนื่องกัน 3 ช่วง อาจปิดท้ายด้วยตัวอย่างตอนต่อไป ในกรณีเรื่องที่เสนอยังไม่จบ แล้วจึงขึ้นคำขอบคุณผู้อุปถัมภ์รายการและขึ้นภาพโลโก้ผู้ผลิตรายการ

ในรายการมีช่วงโฆษณาคั่นรายการ 2 ช่วง ซึ่งจะมีโฆษณาสินค้าสลับกับรายการต่างๆของทางสถานี ซึ่งผู้อุปถัมภ์รายการหลักที่ให้การสนับสนุนเป็นประจำโดยตลอด จะออกอากาศตอนท้ายของไตเติ้ลรายการ ส่วนสินค้าอื่นๆที่ทางบริษัทผู้ผลิตรายการเอง ได้แก่ เทปและเทปวีดิทัศน์ธรรมดา สำหรับโฆษณาสินค้าอื่นๆที่สนับสนุนรายการนั้นมีบ้างในบางสัปดาห์คือเพียงหนึ่งหรือสองผลิตภัณฑ์ เช่น โฆษณาของ TV DIRECT ซึ่งเสนอขายชุดประกอบอาหาร Fat Free Express เหยี่ยเบญจมาศหมางคุด เป็นต้น และในบางสัปดาห์ก็จะมีเพียงโฆษณาสินค้าของสปิริต(บริษัทผู้ผลิตรายการ) กับน้ำดื่มตราสิงห์เท่านั้น โดยรวมแล้ว ผู้อุปถัมภ์หลักของทางรายการ คือสินค้าชนิดเดียว ได้แก่ น้ำดื่มตราสิงห์

แผนภาพที่ 4.1 โครงสร้างรายการชีวิตไม่สิ้นหวัง

เน้นรูปแบบการพูดคุย ไตเติ้ล
มีผู้ดำเนินรายการบางสัปดาห์ จะกล่าวเปิดรายการ <u>1.บรรยาย สันทนาการ</u> <u>หรือละครเวที</u> (8 นาที)
โฆษณา
ผู้ดำเนินรายการทำหน้าที่ซักถาม <u>2.บรรยาย สันทนาการ</u> <u>หรือละครเวที</u> (8 นาที)
โฆษณา
<u>3.บรรยาย สันทนาการ</u> <u>หรือละครเวที</u> ผู้ดำเนินรายการกล่าวปิดรายการ (8 นาที)
เครดิตท้ายรายการขึ้นชื่อผู้อุปถัมภ์รายการ

การนำเสนอมีหลายรูปแบบ อันได้แก่ บรรยายธรรม สนทนาธรรมและละครเวที ซึ่งทางรายการจะเน้นที่การบรรยายหรือการสนทนาธรรมมากกว่า ส่วนละครนั้นเป็นเพียงไปบันทึกเทปการแสดงของหน่วยงานอื่น แล้วนำมาเผยแพร่เท่านั้น สำหรับในช่วงทำการศึกษาค้นคว้ามีรูปแบบการนำเสนอที่สืบเนื่องติดต่อกันหลายสัปดาห์ดังนี้

วันอาทิตย์ที่ 18 กรกฎาคม ถึง 8 สิงหาคม 2542 *บรรยายธรรม* โดยพระราชสุทธิญาณมงคล
 วันอาทิตย์ที่ 15 - 22 สิงหาคม 2542 *บรรยายธรรม* จากประสบการณ์ของฆราวาส
 ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของพระราชสุทธิญาณมงคล
 วันอาทิตย์ที่ 29 สิงหาคม ถึง 19 กันยายน 2542 *สนทนาธรรม* ระหว่างพระราชสุทธิญาณ
 มงคลกับกลุ่มลูกศิษย์ นักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล และผู้ดำเนินรายการ
 วันอาทิตย์ที่ 26 กันยายน 2542 *สนทนาธรรม* ระหว่างผู้ดำเนินรายการกับ
 พระมหาสุพล ชันติพิโล เพื่อแนะนำสถาบันจิตตานุภาพ
 วันอาทิตย์ที่ 3 - 10 ตุลาคม 2542 *ละครเวที* เรื่ององคุลีมาล ซึ่งได้รับความ
 ร่วมมือจากหน่วยงานราชการให้เข้าไปถ่ายทำและนำมาเผยแพร่

“องคุลีมาลเป็นทางผ.อ.พุทธมณฑล ดร.อำนาจก็เป็นลูกศิษย์หลวง
 พ่อจรัญ ด้วยส่วนหนึ่ง แล้วท่านก็ทำงานเผยแพร่ธรรมะอยู่แล้ว เป็น
 connection ท่านก็ถามๆ เออก็ดีเหมือนกัน เราไม่ต้องสร้างละครไง
 แล้วเราก็มาเปิด ก็จะใช้กล้อง 2 หรือ 3 ตัว เพื่อที่จะจับทุกมุมคือ
 ดร.อำนาจติดต่อมาให้ไปช่วยเผยแพร่ตรงนี้หน่อย ไม่ได้คิดสตางค์ ไม่
 ได้อะไร เวลาที่ขอให้ช่วยเข้าไปประชาสัมพันธ์ อะไรตัวนี้ เราจะเข้าไป”

(นุชรา พินิจสารภิรมย์, สัมภาษณ์. 17 สิงหาคม 2544)

ในการถ่ายทำละครก็ไม่ต้องผลิตเอง และการที่บันทึกเทปเพียงครั้งเดียวและ
 สามารถตัดต่อออกอากาศได้หลายตอน แสดงให้เห็นว่าทางผู้ผลิตนั้นมักจะพิจารณาจากความ
 สัมพันธ์ของผู้ผลิตกับบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการเลือกนำเสนอเรื่องราวต่างๆ โดยเฉพาะเรื่อง
 ราวเกี่ยวกับพระราชสุทธิญาณมงคลหรือหลวงพ่อจรัญ ซึ่งทางผู้ผลิตรายการนั้นเคารพและศรัทธา
 มาก อีกทั้งหลวงพ่อจรัญก็ได้ให้การสนับสนุนในการผลิตตลอดมา

โดยองค์รวมรูปแบบการนำเสนอรายการชีวิตไม่สิ้นหวังนั้น จะเน้นที่รูปแบบการพูดคุย คือ การบรรยาย หรือการสนทนาธรรม โดยจะมีท่วงทำนองหรือจังหวะที่ค่อนข้างช้าเนิบนาบ ซึ่งมีส่วนช่วยสร้างบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ให้เกิดมีขึ้นได้ เริ่มจากไตเติ้ลรายการที่จะใช้บทสวดพาหุงเป็นดนตรีประกอบ ซึ่งก็ทำให้ทราบได้ทันทีว่าเป็นรายการธรรมะ รวมทั้งภาพที่เลือกใช้ในไตเติ้ลรายการนั้น ล้วนเป็นภาพที่สื่อถึงพุทธศาสนาแทบทั้งสิ้น อาทิ ใบโพธิ์ อุบาสก อุบาสิกา กำลังตักบาตรทำบุญ เป็นต้น ซึ่งในส่วนที่เป็นไตเติ้ลรายการนี้ เมื่อผลิตเพียงครั้งเดียวสามารถใช้ออกอากาศได้เป็นเวลานาน ดังนั้นทางผู้ผลิตจึงค่อนข้างพิถีพิถัน คัดสรรทั้งภาพที่ถ่ายทำให้เกิดแสงสีสวยงาม และดนตรีประกอบที่ทำให้เกิดความรู้สึก เลื่อมใสศรัทธา รวมทั้งการขึ้นภาพและกล่าวขอบคุณผู้อุปถัมภ์รายการ ที่จะมีทั้งในช่วงต้นและท้ายรายการ เมื่อเข้าสู่ตัวรายการ ไม่ว่าจะ เป็นภาพของการบรรยาย การสนทนาธรรมหรือบรรยากาศในสถานที่แห่งนั้น จะเป็นการถ่ายทำอย่างเรียบง่าย ไม่ได้ใช้เทคนิคพิเศษใดๆในการถ่ายทำ เป็นเพียงการบันทึกภาพของผู้บรรยายและผู้ฟัง โดยมักจะแช่กล้องในมุมเดิมตลอดไม่มีการเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลง และถ่ายภาพด้วยระดับสายตา ซึ่งหากมีการเปลี่ยนระยะภาพก็จะใช้การ zoom in หรือ zoom out ในการนำเสนอภาพซ้ำเดิมตลอดนั้น อาจทำให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย หรือลดความน่าสนใจของรายการลง ดังนั้นความสามารถในการนำเสนอเรื่องราวหรือลีลาของวิทยากร ตลอดจนเนื้อหาในรายการ จึงเป็นสิ่งสำคัญมากและถือเป็นหัวใจของรายการ ซึ่งในช่วงที่วิทยากรบรรยายหรือสนทนาอยู่นั้น จะไม่มีการใช้ดนตรีประกอบเปิดคลอ เพื่อให้เกิดความชัดเจนและทำให้เกิดความรู้สึกคล้ายกับฟังเทศน์อยู่ที่วัด ส่วนในบางสัปดาห์ที่เป็นการสนทนาธรรมนั้น จะมีผู้ดำเนินรายการเข้ามาช่วยเพิ่มสีสัน หรือความน่าสนใจให้กับรายการ

ผู้ดำเนินรายการ คือ ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์(สามเณรวิธัมมันทา) เป็นผู้ที่มีความรู้ทางด้านพุทธศาสนาและปรัชญาเป็นอย่างดี และเป็นผู้ที่ออกเสียงคำอักขระต่างๆได้อย่างถูกต้องชัดเจน จะทำหน้าที่ดำเนินรายการในบางสัปดาห์ ขณะที่บางสัปดาห์จะไม่มีผู้ดำเนินรายการ(ตอนที่เสนอเรื่ององคุลีมาล) บางสัปดาห์จะทำหน้าที่เพียงกล่าวเปิดรายการ คือ ทักทายกับผู้ชมรายการ แนะนำหัวข้อที่จะนำเสนอแต่ไม่ได้ร่วมรายการ(ตอน อานิสงส์ของการสวดมนต์)และในบางสัปดาห์จะร่วมในการสนทนาด้วย โดยจะตั้งประเด็นคำถามและสรุปเรื่องราวให้ง่ายต่อการเข้าใจ เช่น ตัวอย่างการกล่าวเปิดรายการ

“ กลับมาพบกับรายการอีกครั้งนะคะ หลังจากที่ห่างหายไปนาน วันนี้เป็นวันที่ 15 สิงหาคม เป็นวันคล้ายวันเกิดหลวงพ่ोजรัญคะ ท่านครบ 71 พรรษา พวกเราบรรดาลูกศิษย์ก็แสดงมุทิตาจิตต่อท่าน โดยเชิญ

วิทยากร 4 ท่าน เล่าถึงประสบการณ์ชีวิตที่โลดโผน แต่ขณะเดียวกัน ได้ใช้ธรรมะ เข้ามากลมกล่อมเวลาชีวิต จากนั้น 4 อาทิตย์ เราจะไปนมัสการหลวงพ่ोजะชัฎถามถึงหัวข้อธรรมที่ท่านได้อบรมสั่งสอนบุคคลเหล่านี้”

(22 สิงหาคม 2542)

ในระหว่างการสนทนา ตั้งคำถามอาทิ

“คุณเสรีประสบความสำเร็จในชีวิตโดยการอธิษฐาน ผู้ชมและนักศึกษาศนใจก็คือว่า แล้วถ้าอย่างนั้นเราอธิษฐานขอของเฉยๆเลยหรือคะหลวงพ่อ”

(29 สิงหาคม 2542)

การสนทนาบางครั้งก็จะสอดแทรกอารมณ์ขัน สร้างความเป็นกันเองในการพูดคุย และทำให้ผู้ชมติดตามอย่างเพลิดเพลิน อย่างเช่นตอนที่แนะนำคุณสุนีย์ ผู้ร่วมรายการว่าเป็นคนที่ไม่ศรัทธาพระ ดื้อรั้นและไม่ยอมอ่อนข้อให้ใครง่าย ๆ ดร.ฉัตรสุมาลย์ได้กล่าวก่อนจะพักโฆษณาว่า

“เดี๋ยวพักสักครู่ นะคะ แล้วมาฟังว่าหลวงพ่อบราบยังไง ถึงได้บราบเขียนได้สำเร็จ”

(12 กันยายน 2542)

อีกทั้งเชื่อมโยงประเด็นต่างๆ และเมื่อคู่สนทนาพูดจบก็จะสรุปความให้ชัดเจน ทำให้เข้าใจง่ายยิ่งขึ้น รวมถึงการกล่าวปิดท้ายรายการ

“ ท่านผู้ชมคะ ชีวิตของทั้ง 4 ท่าน ที่ได้คุยให้เราได้ฟังในการบรรยายกันครั้งนี้ เราจะคุยกับท่านทั้งสี่กันอีกครั้งหนึ่งที่วัดอัมพวัน เพื่อที่จะได้มีโอกาสไปนมัสการหลวงพ่ोजะชัฎถามนะคะ อธิบายให้ฟังว่าธรรมะที่ใช้อบรมสั่งสอนท่านเหล่านี้ เป็นธรรมะข้อไหนบ้าง เราจะดึงเข้ามาใช้ในชีวิตของเราเอง แล้วพบกันอาทิตย์หน้า นะคะ สวัสดีค่ะ”

(22 สิงหาคม 2542)

หน้าที่ของผู้ดำเนินรายการชีวิตไม่สิ้นหวังนั้น นอกจากเพิ่มสีสันให้รายการ สร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง ยังนำเสนอเรื่องราวและประเด็นที่น่าสนใจ ทำให้จังหวะของรายการไม่ยืดเยื้อหรือเนิ่นช้า และผ่อนคลายบรรยากาศที่ดูจริงจังลงได้บ้าง ช่วยให้เกิดความเพลิดเพลินในการชม และด้วยบุคลิกลักษณะที่น่าเชื่อถือของผู้ดำเนินรายการ ทำให้ยังคงรักษาบรรยากาศแห่งความน่าเลื่อมใสศรัทธาของวิทยากรในรายการให้คงอยู่ พร้อมทั้งทำหน้าที่สรุปประเด็นให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น แต่ผู้ดำเนินรายการยังคงเป็นองค์ประกอบรองของรายการ ซึ่งในบางตอนจะไม่ได้ร่วมรายการ ขึ้นอยู่กับทางผู้ผลิตรายการจะเห็นสมควรให้มีหรือไม่

ส่วนเนื้อหาของรายการและวิทยากร หรือผู้ร่วมรายการ แสดงไว้ในตารางที่ 4.1 ในหน้าถัดไป



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 4.1 เนื้อหารายการชีวิตไม่สิ้นหวัง

ที่	วัน/ลักษณะการนำเสนอ	วิทยากร	ตอน	ประเด็นสำคัญ
1	อาทิตย์ 18ก.ค.42 บรรยายธรรม	พระราชสุทธินุญจนมงคล	เรียนอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จ	แนะนำวิธีการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จ โดยเน้นความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
2	อาทิตย์ 25ก.ค.42 บรรยายธรรม	พระราชสุทธินุญจนมงคล	เรียนอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จ	แนะนำวิธีการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จ โดยเน้นความขยันหมั่นเพียรไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค
3	อาทิตย์ 1ส.ค.42 บรรยายธรรม	พระราชสุทธินุญจนมงคล	เรียนอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จ	ยกตัวอย่างบุคคลและวิธีการประพฤติปฏิบัติให้เรียนประสบความสำเร็จ อาทิ ลูกศิษย์ของผู้บรรยาย
4	อาทิตย์ 8ส.ค.42 บรรยายธรรม	พระราชสุทธินุญจนมงคล	เรียนอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จ	ยกตัวอย่างบุคคลและวิธีการประพฤติปฏิบัติให้เรียนประสบความสำเร็จ อาทิ ลูกศิษย์ของผู้บรรยาย
5	อาทิตย์ 15ส.ค.42 บรรยายธรรม	ลูกศิษย์ของพระราชสุทธินุญจนมงคล	อานิสงส์ของการสวดมนต์	ประสบการณ์เกี่ยวกับผลดีของการสวดมนต์ ช่วยแก้ไขปัญหาวีชีวิตครอบครัวและทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จ
6	อาทิตย์ 22ส.ค.42 บรรยายธรรม	ลูกศิษย์ของพระราชสุทธินุญจนมงคล	อานิสงส์ของการสวดมนต์	ประสบการณ์เกี่ยวกับผลดีของการสวดมนต์ ช่วยแก้ไขปัญหาวีชีวิตครอบครัวและทำให้ชีวิตประสบความสำเร็จ

ตารางที่ 4.1 (ต่อ) เนื้อหารายการชีวิตไม่สิ้นหวัง

ที่	วัน/ลักษณะการนำเสนอ	วิทยากร	ตอน	ประเด็นสำคัญ
7	อาทิตย์ 29ส.ค.42 สนทนาธรรม	ระหว่างพระราชสุทธินิยามมงคล คุณเสรี ปิ่นทอง กลุ่มนักศึกษา ม.มหิดลและผู้ดำเนินรายการ	ตั้งอธิษฐานจิต	ประสบการณ์เกี่ยวกับผลของการปฏิบัติธรรม ทำให้ได้ ในสิ่งที่หวังไว้
8	อาทิตย์ 5ก.ย.42 สนทนาธรรม	ระหว่างพระราชสุทธินิยามมงคล คุณสุขประสงค์ คงจำเนียร กลุ่ม นักศึกษาม.มหิดลและผู้ดำเนิน รายการ	วันนี้ที่รอคอย	ประสบการณ์เกี่ยวกับผลของการปฏิบัติธรรม ทำให้ลูก สาวที่หายจากบ้านไป กลับคืนมา
9	อาทิตย์ 12ก.ย.42 สนทนาธรรม	ระหว่างพระราชสุทธินิยามมงคล คุณสุนีย์ พันธศุกร กลุ่มนัก ศึกษาม.มหิดลและผู้ดำเนิน รายการ	ธรรมะดับไฟในบ้าน	ประสบการณ์เกี่ยวกับผลของการปฏิบัติธรรม ทำให้เกิด ความสุขขึ้นในชีวิตครอบครัว
10	อาทิตย์ 19ก.ย.42 สนทนาธรรม	ระหว่างพระราชสุทธินิยามมงคล คุณเผ่าเกษม คงจำเนียร กลุ่มนัก ศึกษาม.มหิดลและผู้ดำเนิน รายการ	กลับร้ายกลายเป็นดี	ประสบการณ์เกี่ยวกับผลของการปฏิบัติธรรม ทำให้ชีวิต ที่เคยตกต่ำกลับดีขึ้นใหม่ได้
11	อาทิตย์ 26ก.ย.42 สนทนาธรรม	ระหว่างพระมหาสุพลกับผู้ดำเนิน รายการ	สี่บทอดเจตนาของพระ อาจารย์	แนะนำและประชาสัมพันธ์โครงการของสถาบัน จิตตานุภาพ เกี่ยวกับการฝึกสมาธิ

ตารางที่ 4.1 (ต่อ) เนื้อหารายการชีวิตไม่สิ้นหวัง

ที่	วัน/ลักษณะการนำเสนอ	วิทยากร	ตอน	ประเด็นสำคัญ
12	อาทิตย์ 3ต.ค.42 ละครเวที	นักแสดงกรมศิลปากร	องคูลีมาล	เกี่ยวกับชีวประวัติขององคูลีมาล
13	อาทิตย์ 10ต.ค.42 ละครเวที	นักแสดงกรมศิลปากร	องคูลีมาล	เกี่ยวกับชีวประวัติขององคูลีมาล

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหารายการ

ในตารางที่ 4.1 แสดงให้เห็นว่าวิทยากร และผู้ร่วมรายการ ตลอดจนเนื้อหาของรายการนั้น โดยส่วนใหญ่มีความเกี่ยวข้องกับพระราชสุทธินิยามมงคล หรือหลวงพ่ोजรัญเป็นสำคัญ เช่น หลวงพ่ोजรัญเป็นผู้บรรยายธรรม หรือลูกศิษย์ของท่านบรรยายธรรม หรือสนทนาธรรมระหว่างท่านกับลูกศิษย์และนักศึกษาเป็นต้น ซึ่งลูกศิษย์ของหลวงพ่อนั้นเป็นผู้ที่เคยไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน ซึ่งหลวงพ่อกับเป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่วัดนั้นแทบทั้งสิ้น ดังนั้นเนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับหลักคำสอนที่เป็นมุมมองในเรื่องต่างๆของหลวงพ่ोजรัญ ซึ่งนอกจากท่านจะเป็นวิทยากรในรายการแล้ว ยังเป็นที่ปรึกษารายการที่ให้การสนับสนุนการผลิตรายการในด้านต่างๆ อาทิ สถานที่ในการถ่ายทำ ข้อมูลด้านต่างๆ

พระราชสุทธินิยามมงคลนั้น หลังจากที่ได้บวชเรียน ท่านได้ให้ความสนใจศึกษาและปฏิบัติในด้านพระธรรมวินัยและวิปัสสนากรรมฐานอย่างจริงจัง ออกเดินทางแสวงหาความรู้กับอาจารย์ในถิ่นต่างๆ อาทิ ศึกษาวิชาสมถวิปัสสนากับพระภาวนาโกศลเถระ(สด จันทโร) หรือหลวงพ่อดอกน้ำ ศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานกับเจ้าคุณอาจารย์พระราชสิทธิมนี วัดมหาธาตุ เป็นต้น หลวงพ่ोजรัญได้ทำงานในหลายบทบาทด้วยกันทั้งในด้านการพัฒนา การเทศน์ และวิปัสสนาจารย์ ทำให้ได้รับรางวัลต่างๆมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดอัมพวันที่ท่านเป็นเจ้าอาวาสอยู่นั้น ได้จัดเตรียมให้เป็นที่สอนและปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแก่พุทธศาสนิกชนที่สนใจ พร้อมกันนี้ท่านยังมีผลงาน ที่ถ่ายทอดทั้งในสื่อสิ่งพิมพ์ เทปคาสเซต และเทปวีดีทัศน์ ซึ่งมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับประสบการณ์จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของหลวงพ่ोजรัญ และเรื่องราวประสบการณ์ชีวิตของลูกศิษย์ของท่าน เช่น การเจริญกรรมฐาน การเจริญสมาธิด้วยสติปัฏฐานสี่ พันทุกข์ด้วยกรรมฐาน กฎแห่งกรรม ฯลฯ และปัจจุบันท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี

การวิเคราะห์ในส่วนนี้จะพิจารณาจากตอนที่หลวงพ่ोजรัญบรรยายธรรมและสนทนาธรรมเป็นสำคัญ เพื่อจะได้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆที่นำเสนอ หลวงพ่ोजรัญจะพูดจาอย่างตรงไปตรงมา ไม่อ้อมค้อม มีหลักมีเกณฑ์ บางครั้งพูดลากเสียงยานคางหรือเสียงสูงๆต่ำๆบ้าง เพื่อดึงดูดความสนใจและสร้างอารมณ์ขันแก่ผู้ฟัง ซึ่งในการบรรยายและการสนทนา กลุ่ม จะพยายามโน้มน้าวให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม โดยคิดตามไปด้วย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ชม และหากมีผู้สงสัยถามปัญหาขึ้นมา ท่านก็มักจะกล่าวชม ว่าเป็นคำถามที่ดี ซึ่งเป็นการสร้างเสน่ห์ในการสนทนา

สำหรับประเด็นที่วิทยากรให้ความสำคัญหรือที่รายการเน้นนั้น คือ

1. จะเน้นเรื่องความรู้คู่คุณธรรม หากมีเพียงความรู้แต่ไม่มีคุณธรรม ก็อาจจะทำให้ดำเนินชีวิตผิดพลาดไป ดังที่หลวงพ่ोजรัญกล่าวไว้เสมอว่าคุณสมบัติของผู้ที่กระทำคุณงามความดี ผลก็คือ “ รวย สวย ดี มีปัญญา ” (5 กันยายน 2542) ซึ่งท่านก็ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า รวยคือรวยน้ำใจ สวยคือสวยมารยาท ดีคือหมั่นทำความดี และปัญญาคือหมั่นหาความรู้สร้างเสริมปัญญา หรือที่ท่านกล่าวไว้ว่า “ เสน่ห์อยู่ที่ไหน เสน่ห์อยู่ที่คุณธรรม ” (25 กรกฎาคม 2542)

2. ให้ความรู้ทางพุทธศาสนา สร้างความเข้าใจที่ถูกต้องในการปฏิบัติธรรม และการปฏิบัติที่ไม่เข้าใจผิดคาดหวังในเรื่องของผลในการปฏิบัติธรรม โดยมีได้กระทำด้วยตนเอง ซึ่งเป็นเรื่องมกมายและไม่ได้ตั้งอยู่บนหลักเกณฑ์ของเหตุและผล ซึ่งถือเป็นรากฐานของศาสนาพุทธ เช่น

“ พาลูกมาจะให้เอาตมาพรมน้ำมนต์ให้ จะให้เอ็นต์ขิดิด ถ้าพระพรมให้แล้วเรียนหนังสือเก่ง อย่างนี้เอาตมาไม่ต้องเที่ยวไปพูดตามที่ต่างๆ แล้ว อย่างนั้นใช้ก็อกใช้ขีดเอาให้หมด จะได้เก่งกันให้หมด ไม่ได้มันต้องอ่านหนังสือ ” (25 กรกฎาคม 2542)

“ การสวดมนต์ การอธิษฐานจิตนั้น ทำเพื่อที่จะตั้งสัจจะวาจากับตัวเอง เพื่อจะไม่เกียจคร้านต่อหน้าที่การงาน ข้าพเจ้านี้เงินจะได้ไหลทอง นีกทองจะได้ไหลมา สวดมนต์แล้วเงินไหลทองมาเป็นไปได้ อย่างไม่ ” (29 สิงหาคม 2542)

“ สวดมนต์มีสติปัญญา มีโอกาสให้คนอุปการะได้ง่าย คนมีสัจจะ สัจจะ มีความจริงก็มีคนช่วย สวดมนต์แล้วก็แผ่เมตตาแสดงออกจากจิตใจของเรา แล้วเขาก็เกิดเมตตาขึ้นมาเขาก็ให้การอุปการะช่วยเหลือ มา หายากมาก ไม่ใช่คนสวดมนต์แล้วไม่เอาเหนือเอาได้ ใครเค้าจะมีเมตตา ” (29 สิงหาคม 2542)

3. มักจะกล่าวถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม อันได้แก่ การสวดมนต์ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เป็นต้น ซึ่งจะส่งผลให้จิตใจสงบ และช่วยคลายความทุกข์ หรือบอกถึงจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการปฏิบัติธรรม

“ ไปนั่งสมาธิที่วัด นั่งไปนั่งมาเลยพระดิ่งไปเลย ให้ไปช่วยงานที่วัด ต้องออกจากโรงเรียน กรรมฐานเพื่อวิชาการ ให้เกิดปัญญา ไม่ใช่มานั่งหลับตา ไม่มีความคิด...สถาบันวัดทำลายสถาบันครอบครัวแล้ว อย่าให้อาตมาพูดเลยว่าวัดอะไร” (18 กรกฎาคม 2542)

“ จวนจะหมดกรรมแล้ว ก็เลยเข้าวัด อาตมาก็แผ่เมตตาช่วยเหลือ อาตมาก็แผ่เมตตาทุกวัน เจริญกรรมฐาน ถ้าเป็นใครมีทุกข์ก็เข้ามา” (19 กันยายน 2542)

โดยรวมแล้วเรื่องราวหรือเนื้อหาที่วิทยากรนำเสนอ นั้น จะเน้นที่การพัฒนาตนเอง ให้เป็นคนดีมีคุณธรรมเป็นสำคัญ มุ่งให้สนใจใฝ่เรียนและไม่ละเลยต่อความเป็นคนดีของสังคม มีความรู้และความสามารถทั้งด้านการเรียนและการงาน ให้รู้จักคิดใคร่ครวญด้วยเหตุด้วยผล ไม่หลงเชื่อในสิ่งที่ยังงาย แม้ว่าจะเป็นบุคคลที่น่าเชื่อถือหรือเป็นเรื่องที่สืบทอดปฏิบัติตามๆกันมา แต่ให้เชื่อในเรื่องของผลกรรม รวมทั้งให้หมั่นปฏิบัติธรรม คือทำความดี โดยยกตัวอย่างของคนที่เหมาะสมผลสำเร็จเพราะหมั่นปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะการสวดมนต์ ตั้งอธิษฐานจิตและการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งผลของการปลูกฝังสิ่งที่ดีงามในตัวมนุษย์นั้นสิ่งที่ได้รับก็คือ จะทำให้เกิดความสุขขึ้น ทั้งแก่ตัวเอง ครอบครัว และญาติมิตร ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ก็คือการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา ไปเป็นแนวทางยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อแก้ไขปัญหาชีวิตที่เกิดขึ้นนั่นเอง และให้ความรู้ตลอดจนสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนาอีกด้วย

แม้ว่าเนื้อหารายการจะไม่เกี่ยวข้องกับวันหรือเทศกาลสำคัญต่างๆ แต่ทางรายการก็ได้มีการสอดแทรก เพิ่มเติม โดยมีบทกลอนในตอนก่อนที่จะเข้ารายการเกี่ยวกับวันสำคัญในช่วงวันแม่แห่งชาติ เพื่อให้รายการมีความสอดคล้องในช่วงเวลานั้นด้วย โดยมีข้อความดังนี้

“ พระภคณียกิจทรงไว้เพื่อไทยสุข ราษฎร์มีทุกข์ทรงแก้ไขพระทัยหนุน พระดุจดังมารดาทรงการุณย์ พระผู้บุญบวงปกพสกไทย ผสานใจ

น้อมวันทาฝ่าพระบาท วโรกาสมงคลดลสมัย เชิญเทเวศน์เทวฤทธิ์
ประสิทธิชัย ถวายพรไท่เอกอนงค์ ทรงพระเจริญ

ด้วยเกล้า ด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า รายการชีวิต...ไม่สิ้นหวัง

อาจารย์อัมพา พึ่งเกตุ ร.ร.ทวิธาภิเชก ผู้ประพันธ์”

(8และ15 สิงหาคม 2542)

ในบางสัปดาห์ก็จะมีกรขึ้นข้อความในลักษณะตัววิ่ง คือ มีตัวอักษรที่เป็นการ
โฆษณาประชาสัมพันธ์โครงการหรืองานต่าง ๆ ปรากฏอยู่ทางด้านล่างของจอโทรทัศน์ เพียงครู่
เดียว แล้วจึงเลื่อนออกไป อาทิ

“วัดธรรมมงคล เปิดรับสมัครนักศึกษาครูสมาธิรุ่นที่ 5 ตั้งแต่วันนี้
เป็นต้นไป ติดต่อสอบถาม โทร. 311-3903”

(10 ตุลาคม 2542)

“กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานอนามัย กรุงเทพมหานคร และ
บริษัทP&Gร่วมจัดทำโครงการ พิทักษ์สุขภาพ โดยรณรงค์ให้เด็ก
เยาวชนและประชาชนล้างมือให้สะอาดและถูกวิธี จึงขอเชิญผู้สนใจ
ชมการสาธิตการล้างมือถูกวิธีและรับเอกสาร ในวันที่ 14 ตุลาคม
2542 เวลา 8.30 - 12.00 น. บนวัดไผ่เขียว เขตดอนเมือง
จ.กรุงเทพฯ”

(10 ตุลาคม 2542)

จากข้อความที่ปรากฏในรายการด้วยรูปแบบของตัววิ่งหรือตัวอักษรเคลื่อนที่นี้
จะมีทั้งที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา และไม่เกี่ยวข้อง ซึ่งก็แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ในรายการธรรมะนั้น
ถูกใช้ไปเพื่อการประชาสัมพันธ์

นอกจากนี้ยังมีการขึ้นข้อความว่า“โปรดใช้วิจารณญาณในการชม” ซึ่งปรากฏ
ขึ้นในบางช่วงรายการขณะที่ผู้ร่วมรายการที่เป็นฆราวาสเล่าถึงประสบการณ์ในชีวิตของตน มีเรื่อง
ราวที่คล้ายกับสิ่งปาฏิหาริย์รวมอยู่ด้วย ที่นำเสนอในตอน อานิสงส์ของการสวดมนต์ แพรวภาพใน
ช่วง 15 - 22 สิงหาคม 2542 ซึ่งมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับทำความดี โดยการปฏิบัติธรรม ทำให้ได้รับสิ่ง
ดีๆเป็นการตอบแทน เช่น ได้ลูกสาวกลับคืนมา ได้ทรัพย์สินที่ประสงค์ไว้ เป็นต้น ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่า

ในการพูดเรื่องเดียวกัน แต่เป็นเรื่องที่พระสงฆ์สามารถพูดได้โดยไม่มีข้อความเช่นนี้กำกับ แสดงให้เห็นว่าคำบางคำหรือเรื่องบางเรื่องนั้น ถูกสงวนไว้ให้พูดได้เฉพาะแค่คนบางคน หรือบางกลุ่มเท่านั้น ซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้มีอำนาจหรือมีสิทธิที่จะสามารถพูดในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้โดยที่ไม่ถูกควบคุม ซึ่งผู้ผลิตรายการมองว่าเพื่อความเป็นกลาง เพราะเป็นความเชื่อส่วนบุคคล จึงจำเป็นที่จะต้องขึ้นข้อความกำกับไว้ เพราะรายการชีวิตไม่ลั่นหวั่นเผยแพร່ทางสื่อโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อสารมวลชน จึงจำเป็นต้องระวังในเรื่องนี้

สำหรับในความคิดเห็นของผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนาซึ่งใช้ประกอบการวิเคราะห์ ในการชมรายการชีวิตไม่ลั่นหวั่น ได้ชมการบรรยายธรรมโดยพระราชสุทธิญาณมงคล (หลวงพ่ोजรัญ) ตอน เรียนอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จ (25 กรกฎาคม 2542) และได้มีการแสดงความคิดเห็นในด้านเนื้อหา ดังนี้

หลวงพ่ोजรัญนั้นต้องการจะแนะนำเรื่องการศึกษาของทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ซึ่งได้พูดถึงเรื่องคันถะธุระ ที่เป็นการศึกษาของสงฆ์ ซึ่งท่านมองว่าพระสงฆ์นั้นจำเป็นที่จะต้องเรียนวิชาทางโลกด้วย มิใช่แค่เรียนภาษาบาลีอย่างเดียว เพราะจะทำให้ไม่เท่าทันโลกและไม่สามารถสอนคนอื่นในสังคมได้ อีกทั้งยังมองว่าพระนั้นมิใช่มีหน้าที่แต่เจริญวิปัสสนากรรมฐานโดยไม่สนใจทางโลก เพื่อให้บรรลุนิพพานเท่านั้น ส่วนในด้านของฆราวาส ก็จะเน้นถึงความสำคัญของการเรียน ว่าคนเราจำเป็นที่จะต้องเรียน เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปประกอบวิชาให้เกิดประโยชน์ และการเรียนให้ได้ประสพผลนั้น จะต้องอยู่เพียงลำพัง มีความเพียรเป็นที่ตั้ง อ่านหนังสือจำเป็นต้องอยู่คนเดียวเพื่อให้เกิดสมาธิ จึงจะสำเร็จ“ส่วนคำสอนนี้ก็อยู่ในหลักเรื่องศึกษา คือ การศึกษา ซึ่งหลวงพ่ोजรัญประเมินเอง จึงเป็นการแสดงความคิดเห็นประกอบไปด้วย”

ซึ่งในกลุ่มสนทนาได้มีผู้แสดงธรรมทัศนะ “จริงๆแล้วมองได้สองทาง ทางหนึ่งคือ เรียนหลักธรรมควบคู่ไปกับการศึกษาทางโลก เพื่อที่จะนำมาสั่งสอนให้กับประชาชน ญาติโยมทั้งหลาย แต่อีกทางหนึ่ง ก็เรียนหรือปฏิบัติธรรม โดยเน้นที่การบรรลุนิพพานไป แต่ก็สามารถสั่งสอนผู้คนได้เช่นกัน ส่วนการศึกษาของประชาชนทั่วไปนั้นก็เป็นเรื่องที่ถูกต้องแล้ว ที่จะต้องใฝ่หาความรู้ เพื่อความเจริญก้าวหน้าในการดำรงชีวิต”

จากความคิดเห็นข้างต้น ซึ่งจะเห็นด้วยหรือกล่าวเสริมเพิ่มเติม ดังเช่น ที่อธิบายว่าสามารถแบ่งได้เป็น 2 อย่าง คือ จะศึกษาทางโลกหรือไม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของพระสงฆ์

รูปนั้นๆ ว่าต้องการอะไร ความเข้าใจของตัวเองและต่อโลกดีแค่ไหน เพื่อเลือกวิธีการปฏิบัติให้เหมาะสมกับตน

ดังนั้น จึงมีข้อสรุปในกลุ่มว่าเนื้อหารายการชีวิตไม่สิ้นหวัง ตอน เรียบอย่างไรจึงจะประสบผลสำเร็จนั้น คือ คำสอนที่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

โดยภาพรวม เนื้อหารายการชีวิตไม่สิ้นหวัง จะเน้นในเรื่องที่เป็นหลักคำสอนที่มีการประยุกต์ใช้เพื่อเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยพระราชสุทธินิพนธ์จะนำเสนอสิ่งที่ค่อนข้างเห็นชัดเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ .ซึ่งเป็นการให้ความรู้ในเรื่องต่างๆทางพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วย สำหรับเนื้อหาที่นอกเหนือจากนี้เป็นข้อมูล ข่าวสารที่เกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานและในเรื่องอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน และประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางพุทธศาสนา ตลอดจนเนื้อหาที่สอดแทรกเข้ามาเพื่อให้เห็นความสำคัญของสถาบันหลักทางสังคม โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษาและสถาบันพระมหากษัตริย์

ทั้งนี้เนื้อหารายการชีวิตไม่สิ้นหวัง จึงสามารถแบ่งตามกรอบวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทยได้ว่า เป็นวาทกรรมแนวทางการปฏิบัติที่เน้นตรงด้านการปฏิบัติสมาธิภาวนาที่กำหนดเนื้อหาของรายการนี้ โดยยึดจากวิทยากรหลัก คือ พระราชสุทธินิพนธ์ หรือหลวงพ่อจรัญ ซึ่งท่านเป็นวิปัสสนาจารย์คนสำคัญที่มีบทบาทในการกำหนดและสร้างวาทกรรมในรายการอย่างมาก ทั้งที่เป็นการบรรยาย หรือสนทนาธรรมที่มีท่านเป็นวิทยากรในรายการ และในส่วนของลูกศิษย์ของท่านร่วมรายการ โดยมีประเด็นสำคัญอย่างหนึ่ง คือ การปฏิบัติธรรม ด้วยการสวดมนต์หรือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ได้ถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวในรายการหลายครั้งด้วยกัน ในการยกตัวอย่างของบุคคลที่เป็นศิษยานุศิษย์ของท่าน ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน รวมทั้งลูกศิษย์ของท่านที่มาร่วมรายการนั้นล้วนเป็นผู้ที่เคยไปปฏิบัติธรรมที่วัดอัมพวัน

หน้าที่รายการ

ส่วนหน้าที่ของรายการชีวิตไม่สิ้นหวัง ประการแรก คือ เพื่อทำตามนโยบายของทางสถานีและทางรัฐบาลที่จำเป็นจะต้องมีรายการที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ ซึ่งหมายถึงรายการธรรมะแพร่ภาพออกอากาศแม้ว่าจะไม่สร้างผลกำไรให้กับทางสถานีก็ตาม ส่วนหน้าที่ประการที่สองคือ การสอน การให้คำชี้แนะในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องเหมาะสม โดยเฉพาะนักเรียน นิสิต นักศึกษา ให้มีความขยันหมั่นเพียร อดทน และมีคุณธรรม ดังที่ปรากฏในเนื้อหาที่มุ่ง

สอนให้หมั่นศึกษาหาความรู้ ควบคู่ไปกับการเป็นคนที่มีคุณธรรม และการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพุทธศาสนา หรือข้อมูลที่เป็นสาธารณประโยชน์ รวมทั้งหน้าที่ประการสุดท้ายที่จะไม่ชัดเจนมากนัก คือ ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของสถาบันหลัก อันได้แก่ครอบครัว การศึกษา ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นการตอกย้ำความเชื่อที่มีอยู่เดิมในสังคม

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

ในการวิเคราะห์ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการผลิตรายการ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการชีวิตไม่สิ้นหวัง แม้ว่าทางรายการจะมีความสัมพันธ์อันดีกับทางผู้บริหารสถานี แต่ผลประโยชน์ทางธุรกิจย่อมสำคัญกว่า เพื่อให้รายการที่สร้างผลกำไรได้มาออกอากาศแทน ดังนั้นรายการชีวิตไม่สิ้นหวังจึงถูกย้ายเวลา จากวันอังคาร และพุธช่วงเย็นได้เปลี่ยนเวลาและลดช่วงเวลาออกอากาศจนกระทั่งเปลี่ยนเป็นช่วงเช้าวันอาทิตย์ เวลา 6.30 – 7.00 น. ดังเช่นในปัจจุบัน ซึ่งยิ่งส่งผลกระทบต่อติดตามชมรายการและจำนวนผู้อุปถัมภ์รายการ

ขั้นก่อนการผลิต (Pre-production)

ขั้นตอนการดำเนินงานการผลิตของรายการ จะเริ่มต้นจากแนวคิดหรือมุมมองของผู้ผลิตที่มีต่อรายการธรรมชาติที่จะนำเสนอว่าจะต้องเป็นรายการที่มีประโยชน์ ซึ่งเน้นที่การเลือกเนื้อหา โดยมีหลวงพ่ोजรัญเป็นวิทยากรหลักในรายการ ส่วนรูปแบบจะค่อนข้างเรียบง่าย โดยมีงบประมาณที่จำกัด การที่ทางสถานีโทรทัศน์ให้เวลาออกอากาศ เพราะรายการธรรมชาติเป็นรายการที่จำเป็นต้องมีเผยแพร่ทางโทรทัศน์ทุกช่อง ซึ่งเวลาที่แพร่ภาพเป็นช่วงเช้าวันอาทิตย์ จึงเป็นข้อจำกัดประการหนึ่ง สำหรับการหาผู้อุปถัมภ์รายการ ดังนั้นการสนับสนุนของทางสถานีอย่างไม่เต็มที่นั้น ทำให้ไม่มีงบประมาณเพียงพอในการผลิต จึงส่งผลกระทบต่อกรกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

ขั้นก่อนการผลิต เริ่มต้นด้วยการวางแผนว่าจะมีการนำเสนออะไรในแต่ละสัปดาห์ โดยจะวางแผนล่วงหน้าค่อนข้างนาน หลังจากนั้นจะจัดเวลาของทีมงานให้ตรงกัน ได้แก่ ผู้ควบคุมการผลิตรายการ ผู้กำกับรายการ ผู้ดำเนินรายการ และวิทยากร ซึ่งมักจะเป็นพระราชสุทธินิพนธ์ มงคล หรือหลวงพ่ोजรัญ โดยจะเลือกเวลาที่ทั้ง 4 คนนี้ว่างตรงกันเป็นหลัก แต่ถ้ามีผู้ร่วมรายการท่านอื่นด้วย จะต้องเพิ่มการพิจารณาเวลาที่ว่างตรงกันของแขกรับเชิญด้วย ซึ่งทางทีมงานจะมีการเตรียมบทคร่าวๆ พร้อมทั้งหัวข้อในการสนทนา หรือบรรยายธรรม โดยมีเจ้าหน้าที่ประสานงานติดต่อกับคนอื่น ๆ ส่วนกล้องและอุปกรณ์ต่างๆ ในการบันทึกเทปทางบริษัทสปีดจะเข้ามาสำหรับ

การถ่ายทำในแต่ละครั้ง ซึ่งค่าเช่ากล้อง 1 ตัวพร้อมอุปกรณ์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ราคาประมาณ 8,000 – 9,000 บาท ดังนั้นงบประมาณในการผลิตที่ชัดเจนได้แก่ ค่าเช่ากล้องและอุปกรณ์ในการถ่ายทำ รวมทั้งค่าจ้างบุคลากรหรือทีมงาน

ในกรณีที่น่าเสนอเรื่องเกี่ยวกับชีวิตของลูกศิษย์หลวงพ่ोजรัญ ทางทีมงานจะพิจารณาเลือกจากในหนังสือกฎแห่งกรรมของหลวงพ่ोजรัญ ประกอบกับการปรึกษาระหว่างทีมงานของทางรายการกับเจ้าหน้าที่ของทางวัด ที่จะมีความคุ้นเคยกันเป็นอย่างดีและจะสามารถให้คำแนะนำทางทีมงานผลิตรายการได้

“นอกจากดูจากหนังสือกฎแห่งกรรม อีกคนหนึ่งคือทางวัดนะค่ะชื่อคุณเสนอเนี่ย ก็จะเป็นคนเสนอเรื่องราวว่า คนเนี่ยน่าสนใจว่าเค้ามีชีวิตที่พลิกผัน แล้วเห็นได้ชัดเช่น หนึ่งเนื้อทั้งตัวเหลือเงินแค่ 2 บาท แล้ววันนี้เค้ากลับมา กลับร่ำรวยกลายเป็นคนมีเงินเป็นสิบล้านแล้วหมดตัวเลย แล้วก็กินเหล้าแล้วก็กำลังจะฆ่าตัวตาย เราก็จะรู้คนที่มาที่วัดมันหลากหลายไปซะ เค้าจะเป็นด้านหน้าที่พบกับคนเหล่านี้ เค้าก็จะมาปรึกษากับเราก่อน ว่าคนนี่ดีนะใช่ได้ แล้วมันconvinceกับรายการได้ เสร็จแล้วพอเค้าพูดเสร็จ เราก็ให้หลวงพ่อมานำพูด ณ วันนั้นหลวงพ่อมองเค้ายังไง หลวงพ่อเห็นหนอยังไง แล้วหลวงพ่อก็ให้ธรรมะอะไรเค้า แบบมาอย่างนี้ บางคนติดยา”

(นุชรา พิณิจสารภิมย์, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2544)

ในขั้นตอนการเลือกเรื่องหรือเลือกผู้ร่วมรายการนั้น แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและบทบาทของหลวงพ่ोजรัญ ซึ่งสะท้อนว่าความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ผลิตรายการกับหลวงพ่ोजรัญ มีส่วนเอื้อให้การผลิตเป็นไปได้อย่างดียิ่งขึ้น ส่วนในกรณีที่น่าเสนอในเรื่องอื่นๆ ก็ยังเป็นการติดต่อระหว่างผู้ผลิตรายการกับบุคคลที่รู้จักกัน ดังเช่นในกรณีของการบันทึกเทปละครเวทีของคู่สามีภรรยา ซึ่งทางรายการไม่ต้องผลิตเอง แต่เพียงไปบันทึกเทปและนำมาติดต่อเพื่อแพร่ภาพออกอากาศ อันเป็นการประหยัดต้นทุน และยังเป็นการประชาสัมพันธ์กิจกรรมของทางผู้จัดการแสดงละครเวทีเรื่องนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าหลวงพ่ोजรัญในฐานะที่ปรึกษารายการ มีส่วนในการกำหนดเนื้อหารายการด้วย

“องคู่สามีภรรยาเป็นทางผ.อ.พุทธมณฑล ดร.อำนาจก็เป็นลูกศิษย์หลวงพ่ोजรัญด้วยส่วนหนึ่ง แล้วท่านก็ทำงานเผยแผ่ธรรมะอยู่แล้ว เป็น

connection ท่านก็ถามๆ เอกก็ดีเหมือนกัน เราไม่ต้องสร้างละครไป แล้วเราก็ตมาเปิด ก็จะใช้กล้อง 2 หรือ 3 ตัว เพื่อที่จะจับทุกมุม(คือ ดร.อำนาจติดต่อมาให้ไปช่วยเผยแพร่ตรงนี้น้อย ไม่ได้คิดสตางค์ ไม่ได้อะไร เวลาที่ขอให้ช่วยเข้าไปประชาสัมพันธ์อะไรตัวนี้ เราก็จะเข้าไป”

(นุชรา พินิจสารภิมย์, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2544)

เมื่อเลือกเรื่องและวิทยากรร่วมรายการได้แล้ว จากนั้นจึงมาพูดคุยกับผู้ดำเนินรายการว่า จะนำเสนอเกี่ยวกับเรื่องอะไร ประวัติของผู้ร่วมรายการและประเด็นคำถามต่างๆ

ส่วนเนื้อหาของรายการจะเป็นไปในทางส่งเสริมพระพุทธศาสนา โดยจะไม่มีการตั้งประเด็นถกเถียงโต้แย้งกัน เพราะทางผู้ผลิตมองว่าศาสนาเป็นเรื่องที่บริสุทธิ์ จะไม่ทำในสิ่งที่หมิ่นเหม่และอาจจะนำไปสู่ความเสื่อม ดังนั้นผู้ผลิตจึงเป็นผู้กำหนดกรอบแนวทางการผลิต ทั้งในด้านของรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

สำหรับในการเลือกผู้ดำเนินรายการ คือ อาจารย์ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์เข้ามารับหน้าที่นี้ โดยพิจารณาจากความรู้ความสามารถของอาจารย์ ที่สำเร็จการศึกษาทางด้านศาสนาและปรัชญาแล้ว โดยผู้ดำเนินรายการซึ่งเป็นหนึ่งในทีมงานผลิตรายการ จะมีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหาของรายการ ในระหว่างที่มีการสนทนารวม ซึ่งจะทำให้เกิดความชัดเจนและเข้าใจง่ายขึ้นในเรื่องที่นำเสนอในรายการ และเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งในการเลือกผู้ดำเนินรายการ คือ ได้รับคำแนะนำจากผู้อุปถัมภ์รายการ ซึ่งมีส่วนร่วมในการเป็นที่ปรึกษารายการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการผลิตรายการจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับความเห็นของทางผู้อุปถัมภ์รายการ เพราะทางรายการไม่ได้รับการสนับสนุนในการผลิตจากทางสถานี

“คือ sponsor ทั้งหมด เราขอเป็นที่ปรึกษา ทำเป็นfeedbackให้เรา อย่างคุณก๋อศักดิ์ seven eleven เนี่ย ก็สนใจทางด้านศาสนาพุทธ ก็มีเลขาฯของคุณก๋อศักดิ์ ก็จะมีคนที่ก่อตั้งชมรมพุทธปัญญาของ seven eleven เพราะฉะนั้นเราจะมีคนที่อยู่ในเครือข่ายตรงนั้นนะคะ มาเป็นที่ปรึกษา” (นุชรา พินิจสารภิมย์, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2544)

ทางทีมงานผลิตรายการจะให้ความสำคัญกับการหาผู้อุปถัมภ์รายการมาก เพราะทางสถานีไม่ได้ช่วยสนับสนุน ทุนในการผลิตจึงมาจากผู้สนับสนุนรายการ ดังนั้นคำแนะนำหรือข้อเสนอแนะที่มีต่อรายการในเรื่องต่างๆ ของทางผู้อุปถัมภ์รายการ ย่อมจะมีส่วนในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

ดังนั้นในขั้นก่อนการผลิตรายการ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ คือ ทีมงานผลิตรายการ สถานีโทรทัศน์ ผู้อุปถัมภ์รายการ และพระสงฆ์ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของรายการ

ขั้นตอนการผลิต (Production)

ทีมงานทั้งหมดจะมารวมกันที่บ.สปริตและออกเดินทางไปด้วยกัน ถ้าเดินทางไปบันทึกเทปที่วัดอัมพวัน จ.สิงห์บุรี ทางทีมงานไม่ต้องไปสำรวจสถานที่ก่อน แต่ถ้าไปที่อื่นจะต้องส่งเจ้าหน้าที่ประสานงานไปสำรวจก่อนการถ่ายทำอย่างน้อย 1 วัน

ในช่วงเวลาเดินทางนั้น เมื่อเดินทางไปสถานที่ถ่ายทำ ทางทีมงานก็จะเตรียมการจัดฉากจัดไฟ และจัดตั้งอุปกรณ์ต่างๆ ในการบันทึกเทป ซึ่งใช้ระบบ betacam ส่วนวิทยากรและผู้ดำเนินรายการก็จะพูดคุยกันในเรื่องที่จะเสนอในรายการ ในส่วนของเสื้อผ้าและการแต่งหน้าทำผมของผู้ดำเนินรายการนั้น จะไม่มีค่าใช้จ่ายตรงจุดนี้ สำหรับเสื้อผ้ามักจะเป็นแนวชุดไทยๆ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นของผู้ควบคุมการผลิตรายการ และการแต่งหน้าทำผมก็จะจัดการเอง โดยไม่ต้องใช้ช่างเพื่อเป็นการประหยัดต้นทุนในการผลิตเท่าที่จะทำได้

หลังจากที่เตรียมการพร้อมที่จะบันทึกเทปแล้ว จึงเริ่มการถ่ายทำ ไม่ว่าจะเป็นการบรรยายหรือการสนทนาธรรม จะทำการถ่ายภาพของผู้ร่วมฟังการบรรยายหรือบรรยากาศบริเวณนั้น ซึ่งในการบันทึกเทปแต่ละครั้ง จะถ่ายทำกันเป็นเวลานาน เพื่อที่จะนำมาตัดต่อให้สามารถออกอากาศได้ 4-6 ตอน ในกรณีที่เป็นการสนทนาธรรม ซึ่งมีผู้ดำเนินรายการร่วมพูดคุยอยู่ด้วยนั้น ผู้ดำเนินรายการร่วมจะต้องพูดเกริ่นนำเข้ารายการในตอนเริ่มต้น ตอนก่อนเข้าช่วงโฆษณา ตอนหลังจากพักโฆษณา และตอนสรุปปิดท้ายรายการ เพื่อที่จะนำไปใช้ตัดต่อเป็นแต่ละช่วงรายการในแต่ละตอนที่ออกอากาศ ทั้งนี้ในการบันทึกเทปรายการ ผู้กำกับรายการจะเป็นผู้ควบคุมการถ่ายทำโดยตลอด ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ หรือผู้อุปถัมภ์รายการ ทำให้รูปแบบและเนื้อหาไม่มีความหลากหลายเท่าที่ควร

ขณะที่มีการบรรยาย หรือสนทนาธรรมอยู่นั้น วิทยากรถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการกำหนดเนื้อหารายการ ส่วนผู้ดำเนินรายการนั้นไม่ได้ทำหน้าที่ในทุกตอนที่รายการออกอากาศ แต่ในกรณีที่เป็นการสนทนาธรรมนั้น ผู้ดำเนินรายการถือว่ามีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหา รายการ

ในขั้นดำเนินการผลิต ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหา รายการ คือ ผู้อุปถัมภ์รายการ วิทยากรและผู้ดำเนินรายการ ซึ่งเป็นผู้ผลิตรายการ

ขั้นตอนหลังการผลิต (Post – production)

หลังจากที่บันทึกเทปเรียบร้อยแล้ว ทางผู้กำกับรายการจะต้องการดูเทปที่ได้ บันทึกมา เพื่อที่จะเลือกช่วงที่จะนำเสนอ ซึ่งภาพที่จะเลือกมานำเสนอในรายการนั้น จะมีเพียง ภาพของวิทยากรกับภาพบรรยายอากาศของผู้ฟังเท่านั้นตลอดทั้งรายการซึ่งจากที่ได้ถ่ายทำมานั้น สามารถตัดต่อออกอากาศได้ถึง 4 – 6 ตอน ในการตัดต่อเลือกเนื้อหาให้พอดีกับเวลาที่ออก อากาศ ผู้ผลิตรายการจึงมีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหารายการร่วมกับวิทยากรรายการด้วย

เนื้อหาในรายการนั้นจะไม่ค่อยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ในปัจจุบันนัก นอกจาก กรณีที่มีโอกาสหรือวันสำคัญต่างๆ ซึ่งในช่วงที่เก็บข้อมูลนั้น เป็นช่วงที่มีวันเฉลิมพระชนมพรรษา ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถบรมมอญด้วย ทางรายการได้พยายามทำให้เนื้อหาของทางรายการมี ส่วนเกี่ยวข้องกับวันสำคัญดังกล่าว ด้วยการขึ้นบทกลอนสดดีเทอดพระเกียรติต่อจากไตเติ้ลราย การ

“ พระกรณียกิจทรงไว้เพื่อไทยสุข

ราษฏร์มีทุกข์ทรงแก้ไขพระทัยหนุน

พระคุณตั้งมารดาทรงการุณย์

พระผู้บุญปวงปกพสกไทย

ผสวนใจน้อมวันทาฝ่าพระบาท

วโรกาสมงคลดลสมัย

เชิญเทเวศน์เทเวฤทธิ์ประสิทธิ์ชัย

ถวายพรไท่เอกอนงค์ ทรงพระเจริญ

ด้วยเกล้า ด้วยกระหม่อมขอเดชะ
 ข้าพระพุทธเจ้า รายการชีวิต...ไม่สิ้นหวัง
 อาจารย์อัมพา พึ่งเกตุ ร.ร.ทวีธาภิเศก ผู้ประพันธ์”
 (8 และ 15 สิงหาคม 2542)

“plan ตอนนี้อย่าจะเกี่ยวกับอะไร plan วันสำคัญในเดือนนั้นๆ เช่น เราจะออกอากาศวันแม่ พอใกล้ๆ วันแม่เราก็รู้แล้ว เรารู้ก่อนเป็นปี เราวางแผนเป็นปี เราจะเห็นว่าวันสำคัญอะไรๆ เกิดขึ้นให้ไป match แต่อย่างหลังๆ นี้ ที่เราเห็นว่า มีแต่หลวงพ่ोजรัญ บางทีเราไม่ได้ใส่เข้าไปได้เต็มที่ ถ่ายหลวงพ่อกมา 6 ตอน จะเอาเข้าไปมันก็ลำบาก จะมีกลอน มีเทอดพระเกียรติ มีอะไรอย่างนั้นค่ะ”

(นุชรา พินิจสารภิมย์, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2544)

เนื้อหาที่ทางผู้ผลิตรายการสอดแทรกเข้าไปนี้ แสดงให้เห็นถึงความมีส่วนร่วมในการกำหนดเนื้อหารายการ แต่เป็นเนื้อหาในส่วนที่ไม่ใช่หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา

ส่วนการเลือกภาพและเพลงในไตเติ้ลรายการ ซึ่งเลือกใช้บทสวดพาหุง ส่วนภาพจะมีการเลือกภาพที่สวยงาม นำมาตัดต่อเรียงร้อยเข้าด้วยกัน ซึ่งจะค่อนข้างพิถีพิถันในส่วนนี้ โดยทางผู้ควบคุมการผลิตและผู้กำกับรายการ แสดงให้เห็นว่าในการผลิตไตเติ้ลรายการนั้น ทางผู้ผลิตรายการตั้งใจทำอย่างเต็มที่ แต่เมื่อมีข้อจำกัดในด้านงบประมาณและผู้สนับสนุนรายการ การผลิตจึงต้องทำอย่างประหยัดต้นทุนให้ได้มากที่สุด เพื่อให้รายการสามารถดำรงอยู่ได้ แต่การลดต้นทุนก็จะทำให้รูปแบบและเนื้อหาถูกควบคุม ไม่มีความหลากหลาย การนำเสนอด้วยวิธีที่เรียบง่าย โดยจะมุ่งเน้นที่วิทยากรและเนื้อหาที่มีสาระเป็นสำคัญ ผู้ชมที่ไม่ได้ตั้งใจติดตามจริงๆ จะเกิดความเบื่อหน่าย และคลายความสนใจรายการลง

กรณีที่เขารับเชิญในรายการที่เป็นฆราวาสพูดในเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ทางทีมงานจะต้องมีการขึ้นตัวอักษรว่า โปรดใช้วิจารณญาณในการชมกำกับนั้น ทางผู้ผลิตได้แสดงทัศนคติว่า

“โปรดใช้วิจารณญาณในการชม อันนั้นคือเป็นความเชื่อ เราขึ้นให้เรามองว่าอันนี้มันล่อแหลมมัย เพราะบางคนเค้ามองว่ามันศรัทธาเหลือ

เกิน เราก็ต้องทำให้เป็นกลางๆ เพราะว่าเราก็ศรัทธาคนเดียวไม่ได้
guestศรัทธาคนเดียวก็ไม่ได้”

(นุชรา พิณิจสารภิมย์, สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม 2544)

การขึ้นข้อความดังกล่าวนอกจากจะมองในมุมมองของผู้ผลิตว่าเพื่อความเป็นกลาง
และไม่ให้มองดูว่าเป็นความมั่งงายแล้ว ยังแสดงถึงความเชื่อและให้สิทธิ์แก่พระสงฆ์ในการกำหนด
เนื้อหารายการธรรมะ ซึ่งในกรณีที่วิทยากรรายการพูดถึงเรื่องความเชื่อและสิ่งศักดิ์นั้น จะไม่มีการ
ขึ้นข้อความ “โปรดใช้วิจารณญาณในการชม”

หลังจากที่ติดต่อเทพเรียบร้อยแล้ว ทีมงานจะนำเทพไปส่งให้กับทางสถานีก่อน
ออกอากาศ 3 วัน หากมีปัญหาต้องแก้ไข ทางสถานีก็จะติดต่อกลับมาให้เอาเทพกลับไปแก้ไข

ในขั้นหลังการผลิตนี้ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ
คือ ผู้ผลิตรายการ และผู้อุปถัมภ์รายการ

โดยภาพรวมของกระบวนการผลิตรายการชีวิตไม่สิ้นหวัง ทำให้ทราบถึงปัจจัยที่มี
อิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ คือ ทีมงานผลิตรายการที่เป็นผู้กำหนดกรอบและ
โครงสร้างของรูปแบบและเนื้อหารายการ โดยมีทัศนคติที่ดีต้องการจะทำนุบำรุงพุทธศาสนา และมี
สายสัมพันธ์อันดีกับพระสงฆ์ที่จะช่วยให้การผลิตรายการดำเนินไปได้สะดวกขึ้น รวมทั้งความคุ้น
เคยกับทางสถานีเพื่อให้ได้เวลาออกอากาศ ส่วนวิทยากรและที่ปรึกษารายการ ได้ให้การสนับสนุน
ในการผลิตหลายๆด้าน และมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการกำหนดเนื้อหารายการ และการเลือกผู้ร่วม
รายการ สำหรับสถานีโทรทัศน์ที่ให้ช่องทางและเวลาในการออกอากาศ จะมีส่วนกำหนดรูปแบบ
และเนื้อหารายการในทางอ้อม และผู้อุปถัมภ์รายการนั้นเป็นผู้สนับสนุนด้านงบประมาณ ซึ่งมี
จำนวนจำกัด จำเป็นที่จะต้องประหยัดต้นทุนการผลิตทุกด้าน โดยเฉพาะช่วงที่เศรษฐกิจตกต่ำ ยิ่ง
ทำให้รายการหาผู้อุปถัมภ์รายการได้ยาก และย่อมส่งผลเกิดเป็นข้อจำกัดในความหลากหลายของ
รูปแบบและเนื้อหา ตลอดจนลดความพึงพิถันในการผลิตลง

รูปแบบการนำเสนอของรายการชีวิตไม่สิ้นหวัง จะเน้นที่รูปแบบการพูดคุย โดย
จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนที่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ความรู้และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
พุทธศาสนา และข้อมูลด้านอื่นๆที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน โดยมีวาทกรรมทางพุทธศาสนา
แนวปฏิบัติที่เน้นตรงด้านการปฏิบัติสมาธิภาวนา ส่วนหน้าที่ของรายการ คือ เพื่อตอบสนอง

นโยบายของทางสถานีและทางรัฐ และรายการมีหน้าที่สอนให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีของสังคม และให้ความรู้ที่ถูกต้องแก่พุทธศาสนิกชน ตลอดจนตอกย้ำความสำคัญของสถาบันหลักทางสังคม เพื่อรักษาไว้ให้ดำรงอยู่สืบไป โดยมีปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการคือ ทีมงานผลิตรายการ สถานีโทรทัศน์ ผู้อุปถัมภ์รายการ และพระสงฆ์ที่เป็นวิทยากร และที่ปรึกษารายการ



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5 รายการพุทธประทีป

ในบทที่ 5 นี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารายการพุทธประทีป ในด้านรูปแบบการนำเสนอ เนื้อหาและหน้าที่ของรายการ ประกอบกับวิเคราะห์กระบวนการผลิตรายการ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการนี้

รายการพุทธประทีปแพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 ออกอากาศเป็นประจำทุกวันอาทิตย์เวลา 6.55 - 7.20 น. เป็นเวลา 25 นาที ปัจจุบันศูนย์ผลิตรายการททบ.5เป็นผู้ผลิตรายการ เริ่มผลิตรายการปีพ.ศ.2505 นำเสนอด้วยรูปแบบ นิตยสารทางอากาศ ผู้ดำเนินรายการ คือ คุณกันตชาติ เกษมสันต์ ณ อยุธยา

ความเป็นมาของรายการ

รายการพุทธประทีปเริ่มเมื่อปี พ.ศ.2505 เป็นรายการธรรมะรายการแรกทางโทรทัศน์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นช่อง 7 ขาวดำ ผู้ดำเนินรายการคนแรกทำหน้าที่กล่าวเปิดรายการ และตั้งประเด็นหรือหัวข้อเรื่องให้พระสงฆ์บรรยายธรรม คือ ร.ต.สุพจน์ โพธิ์สว่าง(ยศขณะนั้น) ส่วนคุณจรินทร์ ฉายสกุล(อดีตหัวหน้าศูนย์ผลิตรายการ ททบ.5) ขณะนั้นเป็นเจ้าหน้าที่กล้อง ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ปรึกษารายการพุทธประทีปและเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายนโยบายและแผนของทางสถานี รายการนี้เริ่มแรกเป็นรายการถ่ายทอดสด ออกอากาศในวันอาทิตย์ เพื่อให้คนที่ไม่ได้ไปวัดได้ชมการแสดงธรรม

“คือเราเห็นคริสต์เค้าไปโบสถ์กันวันอาทิตย์ ของพุทธก็อยากให้ไปฟังเทศน์ฟังธรรมกันบ้าง แล้วทหารก็มีอนุศาสนาจารย์ที่เคารพ จึงได้มีการขึ้นมา” (จรินทร์ ฉายสกุล,สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2542)

โดยเจ้าหน้าที่ตั้งกระทู้ถาม และให้พระสงฆ์ที่นิมนต์มาออกรายการบรรยายธรรมตามกระทู้ นั้น ซึ่งในห้องส่งของทางสถานีก็จะมีพุทธศาสนิกชนเข้ามาร่วมฟังและทำบุญติดกันเทศน์เสมือนไปนั่งฟังเทศน์ที่วัด โดยพระสงฆ์ที่มานั้นก็จะสลับสับเปลี่ยนกันไป ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีก้าวหน้าขึ้นก็ได้มีการบันทึกเทป เพื่อป้องกันการผิดพลาด แต่รูปแบบการนำเสนอก็ยังคงเป็นการเทศน์ทางโทรทัศน์เหมือนเดิม แม้ว่าต่อมาจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอไปบ้าง แต่ยังคงมี

องค์ประกอบที่สำคัญคือมีพระสงฆ์เป็นวิทยากรในรายการ โดยทางสถานีได้ให้การสนับสนุนรายการพุทธประทีปมาโดยตลอด

สำหรับหน่วยงานที่รับผิดชอบในการผลิตรายการพุทธประทีปในปัจจุบัน คือ ศูนย์ผลิตรายการ ททบ.5 ที่ขึ้นกับฝ่ายรายการของทางสถานี อันประกอบด้วยคุณบงกช อักษรดีเจ้าหน้าที่ศูนย์ผลิตรายการ ได้รับมอบหมายให้ควบคุมการผลิตรายการ ซึ่งคุณบงกชเคยผลิตรายการมาหลายรายการ และมีความถนัดในด้านรายการส่งเสริมวัฒนธรรม จึงทำให้มีความรู้และสนใจทางด้านปฐนียวัตถุและปฐนียสถานที่สำคัญ ส่วนผู้ดำเนินรายการนั้น คือ คุณกันตชาติ เกษมสันต์ ณอยุธยา

แต่เดิมก่อนที่ทีมงานชุดนี้จะมารับช่วงผลิตรายการนี้ รายการพุทธประทีปมีเพียงช่วงที่เป็นการสนทนาธรรม และสารคดีที่เกี่ยวกับปฐนียวัตถุและปฐนียสถานเท่านั้น เมื่อทีมงานชุดนี้เข้ามาดูแลจึงได้ตั้งเป็นช่วงพุทธมงคล คือ เพิ่มเติมในส่วนของประวัติปฐนียบุคคลเข้ามาในส่วนของสารคดี และเพิ่มช่วงอมตวาทะ คือ การนำเสนอคำคมของเกจิอาจารย์ในช่วงท้ายรายการ ส่วนช่วงสนทนาธรรมยังคงมีอยู่ ซึ่งเป็นช่วงที่ยาวที่สุดและถือเป็นหัวใจของรายการ

ทางสถานีสนับสนุนงบประมาณทั้งหมดในการผลิต คือ ทั้งค่าเวลาและค่าผลิต งบประมาณตอนละ 24,000บาท ซึ่งจะพบว่าในด้านบัญชีนั้นสถานีขาดทุนมาโดยตลอด เพราะไม่มีผู้อุปถัมภ์รายการ แต่รายการพุทธประทีปยังคงต้องมีอยู่ต่อไป เพราะเป็นนโยบายของทางสถานี

“เป็นนโยบายของทางสถานีไง นโยบายของช่อง 5 คือ การช่วยส่วนรวม แล้วเน้นอย่างน้อยๆรายการที่คุณผลิตเอง จะต้องเป็นเรื่องพระพุทธศาสนา ยิ่งไปถึงคุณจะขาดทุน แต่ไปหักกลบลบกันกับรายการอื่น แต่คุณต้องผลิต ก็คือพอเราได้ความถี่เราต้องยื่นเรื่องนี้กับรัฐบาล ว่าเราจะต้องผลิตอะไรที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา มันเป็นหน้าที่เลย ถ้าเผื่อขาดทุน คุณต้องยอมรับตรงนี้ ก็เอาอย่างอื่นมาถัวเฉลี่ย แต่คุณต้องมีก็คือว่าเราทำขาดทุนหรือได้กำไร เราต้องทำ”

(บงกช อักษรดี, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544)

ดังนั้น แม้ว่าทางรายการจะขาดทุน ทางสถานีก็ยังคงส่งเสริมให้มีการผลิตต่อไป ทั้งในส่วนของปัจจัยในด้านวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือในการถ่ายทำและตัดต่อต่างๆ เวลาออกอากาศ

รวมถึงในด้านบุคลากร ทั้งที่เป็นเจ้าหน้าที่ศูนย์ผลิตรายการและบุคคลภายนอกที่เข้ามาให้การสนับสนุนด้านข้อมูลและประสานงาน เพื่อช่วยให้ได้รับความสะดวกในการติดต่อดำเนินการและมีข้อมูลที่ถูกต้องยิ่งขึ้น โดยที่หน่วยงานที่ผลิตรายการนั้น ไม่จำเป็นต้องหาผู้อุปถัมภ์รายการ แต่เป็นหน้าที่ของบริษัท ททบ.5 มาร์เก็ตติ้ง ทางทีมงานจึงไม่ต้องกังวลในด้านการผลิตรายการว่าจะต้องทำให้เกิดรายได้กับทางสถานี ซึ่งการสนับสนุนของทางสถานีทำให้รายการพุทธประวัติสามารถที่จะแพร่ภาพอยู่ได้ ตั้งแต่ปีพ.ศ.2505 จนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของรายการ

วัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดในโครงร่าง(proposal)ของทีมงานชุดปัจจุบัน คือ

- 1) สร้างความศรัทธาปสาทะให้กับทางพระพุทธศาสนา
- 2) ส่งเสริม สนับสนุน เผยแพร่พระพุทธศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชาติ
- 3) ฟื้นฟูศรัทธามหาชนทุกระดับ ทุกเพศ ทุกวัย
- 4) ปลุกฝังศีลธรรมจรรยา ค่านิยมที่ดีงามแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป ให้ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้อง สามารถแก้ปัญหาชีวิตได้อย่างถูกต้องทางตามหลักธรรมอันบริสุทธิ์ของพระพุทธองค์
- 5) ให้ความรู้เกี่ยวกับธรรมของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างถูกต้องตรงตามพระพุทธวจนะและพระไตรปิฎก
- 6) เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเข้าใจในหลักธรรมแบบผิดๆให้ถูกต้องตรงตามพระพุทธธรรมอย่างแท้จริง
- 7) ให้ผู้ชมรายการนำความรู้ ความเข้าใจที่ได้รับไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้องเหมาะสม
- 8) ส่งเสริมพระพุทธศาสนาขึ้นสู่ความเป็นสากล
- 9) เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์

ซึ่งในทางปฏิบัติผู้ผลิตรายการได้ให้ความสำคัญกับวัตถุประสงค์ในข้อ 6 เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเข้าใจในหลักธรรมแบบผิดๆให้ถูกต้องตรงตามพระพุทธธรรมอย่างแท้จริง รวมถึงเพื่อแก้ภาพลักษณ์ของเกจิอาจารย์ ที่ว่าเป็นพระสายปฏิบัติหรือเกจิอาจารย์มักจะถูกปรามาสว่าเป็นพระที่มีชื่อเสียงในเรื่องปลุกเสกวัตถุมงคล ซึ่งทางผู้ผลิตรายการจะมองว่าท่านเป็นพระที่มีความรู้ในทางธรรมเป็นอย่างดี ทั้งในด้านปริยัติและปฏิบัติ ซึ่งพระเหล่านี้มักจะไม่ค่อยออกรายการโทรทัศน์ ดังนั้นเพื่อสร้างความแตกต่างให้กับรายการ จึงเลือกพระเหล่านี้มาร่วมรายการ โดยทาง

รายการสามารถที่จะนิมนต์พระเหล่านี้มาร่วมรายการได้ เพราะมีผู้ที่ช่วยด้านการติดต่อประสานงานที่มีความรู้จักชอบพอกับพระสายวิปัสสนากรรมฐานเป็นอย่างดี

“ท่านจะไม่มาเทศน์ให้ประชาชนทั่วไป แต่เผอิญเราได้ที่ปรึกษารายการ(คุณเนาว์ เซ็นสาส์น) ซึ่งทำงานเกี่ยวกับวงการพระมาเยอะ ท่านที่ไม่เคยออกอากาศ ก็มาออกรายการเรา อย่างเช่นหลวงพ่อลำไย หรือไม่กี่จะเป็นส่วนใหญ่ก็จะเป็นสายหลวงปู่มั่นทั่วไป ส่วนใหญ่ที่ผ่านมาก็จะเป็นเจ้าอาวาสวัดต่างๆ ซึ่งจะเยอะมากแล้ว เราก็ไม่อยากจะให้ซ้ำ... เกจิอาจารย์ท่านไม่ได้แค่เรียนในทฤษฎีหรือในทางปริยัติ แต่ท่านศึกษาด้วยการปฏิบัติ ซึ่งท่านเป็นผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีปฏิปทาและมีความรู้สมควรแก่การเคารพ”

(บงกช อักษรดี, สัมภาษณ์. 14 สิงหาคม 2544)

“จะเป็นการให้ธรรมะเป็นหลัก ในปัจจุบันคือให้ธรรมะโดยพระสุปฏิปันโน จะรู้ชัดกว่าพระปริยัติ ให้ธรรมะแท้โดยพระแท้จะให้ความรู้”

(จรินทร์ ฉายสกุล, สัมภาษณ์. 6 สิงหาคม 2542)

ดังนั้นในช่วงต่างๆของรายการจึงมีเนื้อหาส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระสุปฏิปันโน ซึ่งเป็นพระสายปฏิบัติที่มีชื่อเสียง ทั้งในช่วงของการสนทนาธรรม สารคดีแนะนำปูชนียบุคคลหรือคำคมต่างๆ แต่ในการที่ให้พระสายปฏิบัติมาร่วมรายการ โดยเฉพาะในช่วงกุศลธรรม ที่เป็นการสนทนาธรรมระหว่างพระสงฆ์กับผู้ดำเนินรายการนั้น พระบางรูปแม้จะมีชื่อเสียงและมีความน่าเลื่อมใส แต่ไม่มีความดีดังคุณในด้านการศึกษา ซึ่งทำให้รายการน่าเบื่อได้ และผู้ที่สนใจติดตามชมรายการก็จะเป็นเพียงกลุ่มคนที่รู้จักและศรัทธาอยู่แต่เดิม

กลุ่มเป้าหมายและปฏิภิกิริยาของผู้ชมรายการ

จากโครงร่างการผลิต (proposal) รายการพุทธประทีป กลุ่มเป้าหมายหลัก คือ

1. ประชาชนผู้ชมโทรทัศน์ทั่วประเทศ
2. พุทธศาสนิกชนทั่วประเทศ
3. ผู้มีศรัทธาในพระสุปฏิปันโนสายวิปัสสนากรรมฐาน

กลุ่มเป้าหมายรอง คือ

1. ศิษยานุศิษย์ของพระเกจิอาจารย์ทั่วประเทศ
2. นักเรียน นิสิต นักศึกษา

จากโครงร่างจะเห็นว่ากลุ่มเป้าหมายจะค่อนข้างกว้างมาก ซึ่งก็คือประชาชนทั่วไปนั่นเอง แต่ที่ปรึกษารายการได้อธิบายเพิ่มเติมว่า

“จากเดิมจะเป็นกลุ่มคนสูงอายุ โดยเพิ่มกลุ่มวัยทำงานมากขึ้น จาก การปรับปรุงรายการ ได้เพิ่มขึ้นมามีคนหนุ่มสาวเพิ่มขึ้น ซึ่งมีปฏิกิริยาตอบรับซึ่งทราบได้จากจดหมาย ไปรษณียบัตรและโทรศัพท์ที่ติดต่อเข้ามา ส่วนใหญ่นั้นจะเป็นการแนะนำพระที่ตนนับถือว่าอยากให้นำออกรายการและชื่นชมพิธีกรของเรา”

(จรินทร์ ฉายสกุล,สัมภาษณ์. 6 สิงหาคม 2542)

แม้ว่าจะตั้งกลุ่มเป้าหมายไว้เป็นกลุ่มใหญ่ แต่ถ้าพิจารณาจากการตอบรับหรือปฏิกิริยาของผู้ชมจะทราบว่า เป็นกลุ่มคนจำนวนไม่มาก โดยทางผู้ผลิตรายการคาดว่า คือ กลุ่มของผู้สูงอายุและที่เพิ่มมาก็ น่าจะเป็นกลุ่มคนที่มีความเคารพศรัทธาในตัวของวิทยากรในรายการ ดังนั้นวัตถุประสงค์ที่ทางรายการตั้งไว้ คือ การแก้ภาพลักษณ์ของเกจิอาจารย์อาจทำได้ยาก เพราะกลุ่มคนที่ดูรายการไม่ได้เป็นคนที่ดูหมั่นดูแคลนพระเกจิอาจารย์ แต่คนที่ทางรายการต้องการจะเปลี่ยนทัศนคตินั้น ไม่ได้ติดตามชมรายการ ทั้งนี้เกี่ยวกับเรื่องของปฏิกิริยาของผู้ชมนั้น ไม่ได้มีการทำสำรวจหรือเก็บข้อมูลที่ชัดเจน ผลตอบรับก็ไม่ได้มีจำนวนมากนัก ดังนั้นจึงไม่ทราบถึงกลุ่มผู้ชมที่แท้จริง

รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆของทางรายการ

รายการพุทธประวัติที่นำเสนอด้วยรูปแบบนิตยสารทางอากาศ ประกอบด้วย 3 ช่วงรายการ โดยจะมีโฆษณาที่คั่นแต่ละช่วงไว้ ได้แก่ ช่วงพุทธมงคล(สารคดีเกี่ยวกับปูชนียสถานปูชนียวัตถุและปูชนียบุคคล)ความยาวประมาณ 3 - 5 นาที ช่วงกุศลธรรม (สนทนาธรรมระหว่างวิทยากรกับผู้ดำเนินรายการ)ใช้เวลาประมาณ 15 - 17 นาที และช่วงอมตวาตะ(นำเสนอคำคมของพระเกจิอาจารย์สายวิปัสสนากรรมฐาน)ประมาณ 2 - 3 นาที ซึ่งจะนำเสนอในแบบเดียวกันทุกสัปดาห์

แผนภาพที่ 5.1 โครงสร้างรายการพุทธประวัติ

รูปแบบ นิตยสารทางอากาศ ไตเติ้ล
ผู้ดำเนินรายการกล่าวเปิดรายการ 1. <u>พุทธมงคล</u> (สารคดีเกี่ยวกับปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุและปูชนียบุคคล) (3 – 5 นาที)
โฆษณา
ผู้ดำเนินรายการทำหน้าที่ซักถาม 2. <u>กุศลธรรม</u> (สนทนาธรรม) (15-17 นาที)
โฆษณา
ผู้ดำเนินรายการกล่าวสรุปประเด็น นำสู่ช่วงสุดท้าย และกล่าวลา 3. <u>อมตวาที</u> (เสนอคำกล่าวของเกจิอาจารย์) (2 - 3 นาที)
เครดิตท้ายรายการ ขึ้นชื่อผู้อุปถัมภ์รายการ

เริ่มรายการด้วยไตเติ้ลเปิดรายการและเข้าสู่ช่วงพุทธมงคล โดยผู้ดำเนินรายการจะกล่าวเปิดรายการก่อน

“สวัสดีครับ ท่านพุทธศาสนิกชนทุกท่าน รายการพุทธประวัติในวันนี้ ท่านผู้ชมจะได้รับฟังพระธรรมเทศนาจากพระสุปฏิปันโนสายวิปัสสนากรรมฐานที่หาโอกาสรับชมการแสดงจากท่านได้ยากอีกรูปหนึ่ง เพราะท่านอยู่ไกลถึงจ.กระบี่ทีเดียว แต่ก่อนที่เราจะไปสดับพระธรรมเทศนานั้น ในช่วงแรกนี้ผมจะขอแนะนำให้ท่านได้ไปรู้จักกับพระพุทธรูปยืนปางอุ้มบาตรที่สูงที่สุดในโลกกันก่อนครับ”(8 สิงหาคม 2542)

หลังจากจบช่วงพุทธมงคล ก็จะไปพักโฆษณาและเข้าสู่ช่วงกุศลธรรม โฆษณาและผู้ดำเนินรายการกล่าวสรุปเรื่องราวในช่วงกุศลธรรมและปิดท้ายรายการก่อนเข้าสู่ช่วงอมตวาทะเป็นลำดับต่อมาตามด้วยเครดิตท้ายรายการ

1) ช่วงพุทธมงคล คือ สารคดีเกี่ยวกับปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุและปูชนียบุคคลที่สำคัญ ในช่วงแรกที่ทีมงานชุดนี้เข้ามารับหน้าที่ในการผลิตรายการนั้น มีการเตรียมการผลิตรายการไม่ทัน ประกอบกับงบประมาณที่มีอยู่อย่างจำกัด ไม่สามารถไปบันทึกเทปยังสถานที่ไกลๆได้ ทำให้ได้มีการนำบางส่วนของรายการที่ผู้ควบคุมการผลิตได้ผลิตไว้ อาทิ รายการเรารักวัฒนธรรมไทย มาให้เสียงบรรยายใหม่เพื่อใช้ออกอากาศในช่วงนี้ อาทิ ตอนพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (1 สิงหาคม 2542) ตอนพระธาตุหริภุญชัย (12 กันยายน 2542) ซึ่งช่วงพุทธมงคลนี้จะนำเสนอด้วยท่วงทำนองที่ค่อนข้างกระชับ ฉับไว ไม่ช้าจนเกินไปและนำเสนอด้วยภาพที่สวยงาม ดนตรีประกอบไพเราะ มีทั้งเร็วบ้าง ช้าบ้าง ตามความสอดคล้องของเนื้อหาในแต่ละตอน ทำให้ช่วงพุทธมงคลนี้นำเสนอได้อย่างน่าสนใจ

2) ช่วงกุศลธรรม คือ สนทนาธรรมระหว่างผู้ดำเนินรายการกับพระภิกษุสงฆ์ จะมีจังหวะที่ค่อนข้างช้า ช่วงนี้ถือเป็นหัวใจของรายการเป็นช่วงที่มีความยาวที่สุดของรายการ แม้ว่าจะเป็นการสนทนาธรรม แต่ผู้ดำเนินรายการมักจะเป็นผู้ฟัง ส่วนวิทยากรเป็นผู้พูดเป็นส่วนใหญ่ จึงมีลักษณะคล้ายกับการบรรยายธรรม ส่วนพระสงฆ์ที่ร่วมรายการในช่วงนี้พระสงฆ์สายวิปัสสนากรรมฐานจะสลับสับเปลี่ยนกันไปในแทบทุกสัปดาห์ เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซากจำเจตามความคิดของที่ปรึกษารายการ “ผมว่า ถ้าเป็นพระรูปเดียวกันตลอด รายการมันจะเฉื่อยๆ คือท่านก็จะพูดเรื่องเดิมๆ ซึ่งถ้าตามก็จะรู้” (จรินทร์ ฉายสกุล, สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2542)

วิทยากรที่ร่วมรายการนั้นเป็นพระสงฆ์สายวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งเป็นไปตามแนวทางของรายการที่ต้องจะแก้ภาพลักษณ์ให้กับพระเกจิอาจารย์ ที่ถูกปรามาสว่าดีแต่ปลุกเสกวัตถุมงคล และได้นิมนต์มาสนทนาธรรมในรายการ เพื่อให้มาสั่งสอนและแนะนำแก่พุทธศาสนิกชนตามแนวทางของวิทยากร ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความรู้และความสามารถในการนำเสนอเรื่องราวต่างๆทางพุทธ แต่พระบางรูปที่มาร่วมรายการนั้น แม้ว่าจะเป็นพระที่มีชื่อเสียง และไม่เคยมองรายการโทรทัศน์มาก่อน แต่เมื่อได้แสดงธรรมในรายการกลับไม่ตั้งใจ คือ ด้วยบุคคลิกลักษณะการเทศน์ของท่านค่อนข้างช้าและการออกเสียงคำบางคำที่ไม่ชัดเจน รวมทั้งภาพของวิทยากรผู้บรรยายที่อยู่ในอิริยาบถเดิมนานๆ จึงทำให้ไม่สามารถตรึงความสนใจได้เท่าที่ควร

3) ช่วงอมตวาทะ คือ การเสนอคำพูดหรือคำคมของพระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียง ด้วยการขึ้นตัวอักษรและเสียงบรรยายคำกล่าวนั้น ซึ่งจะเป็นเพียงข้อความหรือประโยคสั้นๆ อาทิ “คนดีนะ คำไม่ตีใคร” โดย พระพรหมปัญญา(หลวงพ่อดู วัดสระแก) “ทำบุญน้อยแต่เจตนาดีได้มาก ทำบุญมากแต่เจตนาไม่ดีก็ไม่ได้...แล้วแต่เจตนา” โดย ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา

ในช่วงโฆษณามี 2 ช่วง ซึ่งมีผู้อุปถัมภ์รายการจำนวนไม่มากนัก ได้แก่ สิ้นค้าบริการ หรือองค์กร หน่วยงานต่างๆ อาทิ ยาน้ำลดไข้เด็ก ตรวงู ผลิตภัณฑ์ WAXY กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน การรณรงค์ปลูกป่าของกองทัพบก แต่ผู้อุปถัมภ์รายการเหล่านี้มิได้ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง คือ มาซื้อเวลาโฆษณาบ้างในบางสัปดาห์ โฆษณาเหล่านี้จะออกอากาศสลับกับโฆษณารายการต่างๆของทางสถานี นอกจากนี้ในช่วงเครดิตท้ายรายการ จะปรากฏโลโก้ของน้ำดื่ม SUN SCREEN ขึ้นช้อนอยู่ด้วยทุกครั้ง โดยผู้อุปถัมภ์รายการรายนี้ให้การสนับสนุนในรูปของน้ำดื่มสำหรับถวายพระและสำหรับผู้ผลิตรายการ ซึ่งผู้อุปถัมภ์รายการที่นอกเหนือจากทางสถานีนั้น ไม่ได้มีความสำคัญมากนัก เพราะอย่างไรก็ตามทางสถานีก็ให้การสนับสนุนให้มีการผลิตและแพร่ภาพรายการธรรมะได้ต่อไป

โดยองค์รวมของรูปแบบการนำเสนอรายการพุทธประทีป ซึ่งเป็นรายการที่มีรูปแบบนิตยสารทางอากาศ ที่จะมีการผสมผสานกันหลายรูปแบบ เพื่อปรับเปลี่ยนอารมณ์ของผู้ชมช่วยเพิ่มความน่าสนใจในรายการ โดยจะเน้นที่การสนทนาธรรม คือช่วงกุศลธรรมเป็นพิเศษ ในการนำเสนอรายการนั้น จะมีลักษณะที่ค่อนข้างเป็นทางการ และดูจริงจัง จากไตเติ้ลรายการที่จะใช้เพลงที่เนิบช้าและมีเสียงร้องทั้งที่เป็นบาลีและที่ไม่ใช่ และเลือกใช้ภาพของพระพุทธรูปและภาพของรางวัลเสมาธรรมจักรเป็นองค์ประกอบสำคัญ ทำให้ผู้ชมทราบได้ทันทีว่าเป็นรายการธรรมะ เมื่อเข้าสู่ตัวเนื้อหารายการ สำหรับการบันทึกเทปรายการภายในวัด โดยภาพที่เลือกใช้ ในรายการช่วงพุทธมงคลหรือสารคดี จะเป็นภาพที่สวยงามและมีการใช้ฟิลเตอร์ในบางครั้ง ส่วนดนตรีประกอบรายการนั้น จะมีทั้งช้าและเร็วขึ้นกับความเหมาะสมของเนื้อหา ซึ่งทำให้การนำเสนอมีความน่าสนใจ สำหรับการเปลี่ยนภาพนั้นจะใช้ dissolve เพื่อรักษาให้อารมณ์และความรู้สึกของผู้ชมยังคงมีอยู่เช่นเดิมอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ช่วงการสนทนาธรรมนั้น การนำเสนอค่อนข้างจะเรียบง่าย เพียงบันทึกภาพด้วยระดับสายตาของคู่สนทนาด้วยกล้องตัวเดียว จับภาพที่วิทยากรบ้าง ผู้ดำเนินรายการบ้าง และจะไม่มีการใช้ดนตรีประกอบ เพื่อเน้นถึงเนื้อหาที่ถูกนำเสนอในการสนทนา โดยที่วิทยากรจะเป็นบุคคลสำคัญในการกำหนดและนำเสนอเรื่องราวต่างๆ ในขณะที่ผู้ดำเนินรายการมักจะเป็นฝ่ายฟังและไม่ค่อยซักถามมากนัก ส่วนช่วงที่นำเสนอคำคม

นั้น เป็นเพียงส่วนเสริมประเด็นเนื้อหาในการสนทนาธรรม และย้ำให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์และความศรัทธาต่อพระสหายวิปัสสนากรรมฐาน

ผู้ดำเนินรายการ คือ คุณกันตชาติ เกษมสันต์ ณ อยุธยาเป็นผู้อ่านข่าวของทางสถานี ซึ่งโดยส่วนตัวแล้วเป็นผู้ที่มีความสนใจในเรื่องของธรรมะ ได้ศึกษาและมีความรู้ทางพุทธศาสนาดีพอสมควร ประกอบกับมีภาพลักษณ์ที่น่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับของประชาชน และเป็นเจ้าหน้าที่ศูนย์ผลิตรายการ ททบ.5 ซึ่งรับผิดชอบการผลิตรายการนี้ จึงได้ติดต่อมาร่วมผลิตรายการ

“หัวหน้าศูนย์การผลิตคนเก่า(คุณจรินทร์ ฉายสกุล) เป็นคนเลือกมาเพราะพี่อรรถ(คุณกันตชาติ)เป็นคนพูดจาฉะฉาน สนใจในธรรม เป็นที่ถนัดสนใจมีใจรัก แนวทางน่าจะไปในเรื่องพุทธศาสนาเนี่ย ควรเลือกจากคนที่มีแนวทางน่าจะไปใน”

(บงกช อักษรดี, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544)

ในการดำเนินรายการก็จะแสดงออกถึงความเคารพและให้เกียรติวิทยากรอย่างสูง ส่วนหน้าที่ของผู้ดำเนินรายการ คือ กล่าวเปิดรายการ ทักทายกับผู้ชมและนำสู่ช่วงต่างๆของทางรายการ ซึ่งในช่วงกุศลธรรม(สนทนาธรรม)นั้น ผู้ดำเนินรายการจะไม่ค่อยซักให้ผู้ร่วมรายการมากนัก เพียงแต่จะสรุปประเด็นต่างๆเป็นช่วงๆ และตั้งคำถามบ้างเป็นระยะๆ

การที่ผู้ดำเนินรายการมีลักษณะค่อนข้างเป็นทางการ ดูสงบเยือกเย็น และแสดงความเคารพนับถือวิทยากรอย่างสูงนี้ ทำให้เพิ่มบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ในรายการ เกิดความขลังและเพิ่มความจริงจังมากขึ้นในรายการ

ตัวอย่างการกล่าวเปิดรายการ

“สวัสดีครับ ท่านผู้ชมและท่านพุทธศาสนิกชนทุกท่าน สำหรับรายการพุทธประทีปวันนี้ กระผมจะพาท่านผู้ชมไปทางตะวันตกสุดของประเทศไทย เพื่อจะได้รู้จักกับปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ พร้อมทั้งสดับพระเทศนาจากพระมหาเถระผู้บำเพ็ญบารมีในแนวพุทธภูมิ อันเป็นที่เคารพสักการะของเหล่าพุทธศาสนิกชนทั่วไป และลำดับจากนี้ไปขอเชิญท่านผู้ชมไปรู้จักปูชนียสถานอันศักดิ์สิทธิ์ในช่วงแรกกันก่อนครับ”

(18 กรกฎาคม 2542)

ในช่วงกุศลธรรมนั้น คุณกันตชาติยังทำหน้าที่กล่าวแนะนำวิทยากร บอกถึงหัวข้อที่จะแสดงธรรมและซักถามในประเด็นดังกล่าว หรือย้าให้เกิดความชัดเจนในเนื้อหายิ่งขึ้น รวมถึงกล่าวสรุปปิดท้าย

“มาถึงช่วงกุศลธรรม อันเป็นธรรมะบริสุทธิ์จากพระสุปฏิปันโนกันนะ ครับ ในตอนนี้กระผมและทีมงานพุทธประทีปก็มาอยู่ ณ วัดสังฆทาน จ.นนทบุรีกันแล้ว เพื่อมากราบนมัสการขอสดับพระธรรมเทศนา โดยหลวงพ่อสอน กตปุญญู เจ้าอาวาสวัดสังฆทานแห่งนี้ครับ และในวันนี้หลวงพ่อกุณาแสดงธรรมในหัวข้อเรื่องการแก้ปัญหาชีวิตด้วยหลักธรรม ไปติดตามกันเลยครับ (ปิดตัวและหันหน้าไปทางหลวงพ่อกและพนมมือ) นมัสการครับหลวงพ่อก่อนอื่นอยากกราบเรียนถามหลวงพ่อก่อนนะครับว่า ผู้มีปัญญาแม้จะประสบทุกข์ก็หาความสุขได้หมายความว่าอย่างไร”

จะมีการถามคำถามบ้างในบางครั้ง

“ท่านหมายความว่าต้องมีสติและปัญญาควบคู่กันไปใช้มั๊ยครับ”

(12 กันยายน 2542)

ในท้ายรายการ จะกล่าวปิดรายการโดยโยงหัวข้อธรรมะในวันนั้นกับพุทธพจน์ เช่น

“เวลาและวาริมีโยดีจะคอยใคร จึงได้มาถึงช่วงสุดท้ายของรายการแล้ว วันนี้ท่านได้สดับธรรมะจากหลวงพ่อสอน ขอให้ท่านไตร่ตรองพิจารณานำมาปฏิบัติกันนะครับ แล้วท่านจะพบความสุขด้วยตัวของท่านเอง ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ปัจจุตตังเวทิตัพโพวิญญูหีติ อันวิญญูชนพึงรู้ได้เฉพาะตน ครับวันนี้รายการพุทธประทีปหมดเวลาลงแล้ว ต้องขอลาท่านผู้ชมไปก่อนพร้อมกับอคมตะท้ายรายการ สวัสดีครับ”

(12 กันยายน 2542)

นอกจากนี้คุณกันตชาติยังเป็นผู้ให้เสียงบรรยายทั้งในช่วงพุทธมงคล และช่วงอมตวาฬ่อีกด้วย

แม้ว่าบทบาทของผู้ดำเนินรายการจะมีส่วนช่วยเพิ่มความน่าสนใจให้กับทางรายการ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้ชมติดตามรายการ แต่ในการทำหน้าที่ผู้ดำเนินรายการของคุณกันตชาติ นั้น ส่วนใหญ่จะไม่ค่อยซักถามวิทยากร ดังนั้นช่วงกุศลธรรมจึงมีลักษณะคล้ายกับการบรรยายธรรมมากกว่าการสนทนาธรรม ทำให้ไม่มีปฏิสัมพันธ์ หรือการโต้ตอบระหว่างผู้ดำเนินรายการกับวิทยากรมาช่วยให้รายการน่าสนใจขึ้น ผู้ดำเนินรายการจึงเป็นเพียงส่วนเสริมในรายการเท่านั้น

ส่วนเนื้อหาที่น่าสนใจ และรายชื่อวิทยากรได้แสดงไว้ในในตารางที่ 5.1 ในหน้าถัดไป



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 5.1 เนื้อหารายการพุทธประวัติ

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร/เจ้าของคำคม	ตอน/หัวข้อ	ประเด็นสำคัญ/คำคม
1	อาทิตย์ 18 ก.ค.42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนาธรรม) อมตวาตะ (คำคม)	- หลวงพ่อดุตตะ อุตตะระมโ วัดวังกวิเวการาม ครูบาศรีวิชัย	บุษนิยสถานแห่ง ความศรัทธา ธรรมในยุคอันตราย	ชาวมอญส่วนใหญ่มักจะสร้างเจดีย์ เพื่อบูชาอุปहारบุคคล หรือบุคคลที่ควรบูชา การใช้สติ และปัญญาควบคู่กันไป เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆที่ เกิดขึ้นในชีวิตได้อย่างถูกต้อง ถ้ามนุษย์พากันถือศีลห้าทั่วโลกแล้ว แผ่นดินนี้ก็จะกลายเป็น แผ่นดินเมืองสวรรค์ น้ำตาของมนุษย์อันเป็นทะเลท่วมโลก ก็ จักเหือดแห้งหายไป
2	อาทิตย์ 25 ก.ค.42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนาธรรม) อมตวาตะ (คำคม)	- หลวงปู่ทิม อตตสนโต พระยานรรัตนราชมานัต ธมมวกโก วัดเทพศิรินทราวาส	ตำนานพระพุทธรูป ทรงเครื่อง ปกิณกรรมหรือธรรม ทั่วไป	ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปทรงเครื่อง การดำเนินชีวิตจำเป็นต้องมีหลักธรรมในการประดับ ประคองไป เพื่อจะได้เกิดความร่วมมือเป็นสุข ถ้าผู้บริหารบ้านเมืองมีศีลธรรมบ้านเมืองก็จะมีสุขสงบสุข ประชาชนจะไม่เดือดร้อน ส่วนผู้ทุจริตคิดมิ ชอบ จะไม่มี อายุยืนยาว

ตารางที่ 5.1(ต่อ) เนื้อหารายการพุทธประจำปี

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร/เจ้าของคำคม	ตอน/หัวข้อ	ประเด็นสำคัญ/คำคม
3	อาทิตย์ 1 ส.ค. 42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนารธรรม) อมตวาตะ (คำคม)	- หลวงพ่อทอง จนทสิริ วัดโคศคาราม หลวงพ่อกัสสปมูณี วัดปิปฬลิวณาราม	พระบาทกบ การฝึกสมาธิ	ประวัติความเป็นมาของพระบาทกบ(พุทธวัตถุ) การฝึกสมาธิเพื่อให้จิตสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ประกอบกิจกรรม อย่างมีประสิทธิภาพ จงพยายามสงบอารมณ์ทั้งมวลที่บังคับเป็นทั้งภายนอก ภายใน ร่างกายจึงจะสงบ เมื่ออารมณ์และร่างกายสงบแล้ว กามราคะทั้งหลายก็ไม่เกิด เมื่อกามราคะสิ้นไป ก็เลสก็ ปราศไป เมื่อกิเลสปราศหมดสิ้นไปแล้ว จิตก็จะผ่องใสขาว บริสุทธิ์ ยิ่งกว่าความขาวผ่องของสำลี เมื่อปฏิบัติได้เช่นนี้ ก็ จะถึงซึ่งความสุขเป็นอมตะ

ตารางที่ 5.1(ต่อ) เนื้อหารายการพุทธประวัติปี

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร/เจ้าของคำคม	ตอน/หัวข้อ	ประเด็นสำคัญ/คำคม
4	อาทิตย์ 8 ส.ค. 42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนาธรรม) อมตวาทะ (คำคม)	- หลวงพ่ोजำเนียร สีลเสฏฐโฐ วัดถ้ำเสือ หลวงปู่สิม พุทธธำโร	พระศรีอริยเมตไตรย วัดอินทรวihar พระในบ้าน	ประวัติความเป็นมาของพระศรีอริยเมตไตรย (พระพุทธรูป) บุพการีเป็นผู้มีพระคุณ ให้กำเนิดและให้การอบรมเลี้ยงดู ลูกหลานจึงต้องทดแทนคุณ ตัวเรานั้นก็มาจากพ่อแม่ ถ้าเราประกอบกรรมดีใส่ตัวเรา ก็เท่ากับพ่อแม่ได้ผลดีนั้น
5	อาทิตย์ 15 ส.ค. 42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนาธรรม) อมตวาทะ (คำคม)	- พระมหาครูบาอินตา สีลสังวโร วัดมหาพฤฒาราม หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ	ครูบาศรีวิชัย นักบุญ แห่งล้านนาไทย การใช้ปัญญาในโลก ปัจจุบัน	ชีวประวัติของครูบาศรีวิชัย ในภาวะปัจจุบัน ผู้คนกำลังประสบกับปัญหามากมาย การจะแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ผ่านพ้นไปได้นั้น จำเป็นต้องใช้สติและปัญญา ไม่มีสติ ไม่มีปัญญา ไม่มีความรัก ไม่มีความสำเร็จ

ตารางที่ 5.1(ต่อ) เนื้อหารายการพุทธประวัติปี

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร/เจ้าของคำคม	ตอน/หัวข้อ	ประเด็นสำคัญ/คำคม
6	อาทิตย์ 22 ส.ค. 42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนารธรรม) อมตวาทะ (คำคม)	- หลวงพ่อบุญศรี โกสโล วัดกระโจิมทอง ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา	พุทธสถานโลหะ ปราสาท ทานบารมีและการ บำเพ็ญทานบารมีอย่าง บริสุทธิ์เป็นอย่างไร	ประวัติความเป็นมาของโลหะปราสาท การทำทานนั้น ผลบุญไม่ได้อยู่ที่จำนวนวัตถุ ที่ได้ทำ แต่ขึ้นกับเจตนาของผู้ทำทานนั้น และสิ่งสำคัญที่สุดคือ การทำบุญโดยไม่หวัง ผลตอบแทน ทำบุญน้อยแต่เจตนาดีได้มาก ทำบุญมากแต่ เจตนาไม่ดีก็ไม่ได้...แล้วแต่เจตนา
7	อาทิตย์ 29 ส.ค. 42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนารธรรม) อมตวาทะ (คำคม)	- หลวงพ่อลำไย ปิยวงนโณ วัดทุ่งลาดหญ้า หลวงปู่ทิม อิสริโก วัดละหารไร่	เจดีย์องค์ที่สี่แห่ง สังขละบุรี สัปปุริสธรรมหรือธรรมะ ของคนดี	ชีวประวัติของพระราชอุทุมมมงคล (หลวงพ่อบุญศรี อุดมธรรมโก) คนดีนั้นจำเป็นต้องมีเครื่องยึดเหนี่ยวอันได้ แก่ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ หิริจะ วิริยะ สติ และปัญญา คนดีเกิดผิดที่ ก็อาจทำได้

ตารางที่ 5.1(ต่อ) เนื้อหารายการพุทธประวัติปี

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร/เจ้าของคำคม	ตอน/หัวข้อ	ประเด็นสำคัญ/คำคม
8	อาทิตย์ 5 ก.ย. 42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนาธรรม) อมตวาทะ (คำคม)	- พระราชชนันทาจารย์ (หลวงพ่อดล อักโกโชติ) พระสุพรหมยานเถร (ครูบาพรหมา พรหมจากโก)	สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) ความสามัคคี	ชีวประวัติของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) การอยู่ร่วมกันในสังคม โดยเฉพาะสังคมปัจจุบัน จำ เป็นต้องยึดหลักความสามัคคี เพื่อช่วยกันแก้ไขวิกฤติ ต่างๆ โดยเฉพาะวิกฤติทางเศรษฐกิจ สังคมดี คือ ให้มีความสามัคคีกันตั้งแต่พ่อแม่ลูกและ สามีภรรยา เป็นต้น ถ้าเราไม่มีความสามัคคีก็จะอยู่ไม่ เป็นสุข
9	อาทิตย์ 12 ก.ย.42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนาธรรม) อมตวาทะ (คำคม)	- หลวงพ่อดอน กตปุญโญ วัดสังฆทาน หลวงปู่ครูบาเจ้าเกษม เขมโก	พระธาตุหริภุญชัย การแก้ปัญหาชีวิตด้วย หลักธรรม	ประวัติความเป็นมาของพระธาตุหริภุญชัย เมื่อประสบกับปัญหาต่างๆ ต้องแก้ไขให้ถูกทาง ไม่ หนีปัญหาหรือพึ่งพาศาสนาเสพติด เพราะหากใช้ปัญญา ตรองดูแล้ว จะพบกับทางแก้ไขปัญหานั้นๆ ร่างกายคนเรา...เปรียบเหมือนบ้านเช่าที่ยืมมาอาศัย ชั่วคราว หากว่าเราฆ่าตัวตาย ซึ่งเท่ากับเผาบ้านของ เขาทั้งอีกต่างหากด้วย แล้วจึงมีโทษมาก

ตารางที่ 5.1 (ต่อ) เนื้อหารายการพุทธประวัติ

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร/เจ้าของคำคม	ตอน/หัวข้อ	ประเด็นสำคัญ/คำคม
10	อาทิตย์ 19 ก.ย. 42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนารธรรม) อมตวาทะ (คำคม)	- หลวงพ่ोजำเนียร สีลเสฏฐโร วัดถ้ำเสือ หลวงพ่อกัลยา วัดสวนขัน	พระปฐมเจดีย์...อัญฐ มหาเจดีย์สถาปัตยกรรม ความสันโดษ	ประวัติความเป็นมาของพระปฐมเจดีย์ ควรดำรงชีวิตอย่างรู้จักการพอเพียง ชยัน ประหยัด และอดออม ไม่หลงเหวี่ยงไปกับกระแส บริโภคนิยม กายหวั่นไหว ใจอย่าหวั่นไหว กายเดินไป ใจไม่ ต้องเดินตาม
11	อาทิตย์ 26 ก.ย. 42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนารธรรม) อมตวาทะ (คำคม)	- หลวงพ่อยงยุทธ ธรรมโกสโล วัดเขาไม้แดง หลวงพ่อเงิน วัดดอนยายหอม	พระพนัสบดี ศีลห้า ข้อปาณาติบาต -	ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูป พระ พนัสบดี สรรพสิ่งทั้งหลายล้วนรักและหวงแหนชีวิตของ ตน เราจึงไม่ควรเบียดเบียนชีวิตผู้อื่นทั้งคนและ สัตว์ เราเกิดมาเป็นสัตว์ประเสริฐ รู้จักทำอะไรได้ทุกๆ อย่าง แต่ใจเราตัวรอด(ไม่ทำบาปอันเป็นงาน ประณีตจึงไม่ได้)

ตารางที่ 5.1 (ต่อ) เนื้อหารายการพุทธประวัติปี

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร/เจ้าของคำคม	ตอน/หัวข้อ	ประเด็นสำคัญ/คำคม
12	อาทิตย์ 3 ต.ค. 42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนาธรรม) อมตวาทะ (คำคม)	- พระวิสุทธาธิบดี วัดสุทัศนเทพวราราม พระพรหมปัญญา (หลวงพ่อดู พรหมปัญญา) วัดสะแก	หอพระไตรปิฎก วัดระฆังโฆสิตาราม ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลก	ประวัติความเป็นมาของหอพระไตรปิฎก การที่คนเราไม่เบียดเบียนชีวิตทั้งของตนเองและผู้อื่นนั้น นอกจากจะไม่สร้างบาปขึ้นแล้ว ยังถือเป็นการสร้าง ความสุขให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและคนรอบข้าง คนดีนะ คำไม่ดีใคร
13	อาทิตย์ 10 ต.ค. 42	พุทธมงคล (สารคดี) กุศลธรรม (สนทนาธรรม) อมตวาทะ (คำคม)	- พระอุดมสังวรญาณ เจ้าอาวาสวัดพุทธบูชา พระอาจารย์มั่น ภูริทัตต มหาเถร วัดป่าสุทธาวาส	โบสถ์ไม้สักทองฝั่งมุก ธรรมะในชีวิตประจำวัน	ประวัติความเป็นมาของโบสถ์ไม้สักทองฝั่งมุก การใช้ชีวิตของคนเราจำเป็นต้องมีธรรมะ หรือหลักธรรม ชาติคอยกำกับ เพื่อที่จะได้ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้ อื่น รวมถึงเพื่อที่จะได้จัดการกับความทุกข์ที่เกิดขึ้นได้ อย่างถูกวิธี ติโดไม่มีโทษ ดินนั่นชื่อว่าดีเลิศ

เนื้อหารายการ

จากตารางที่ 5.1 เมื่อพิจารณาพุทธประวัติที่นำเสนอด้วยรูปแบบนิยายสารทางอากาศ โดยมี 3 ช่วงรายการ คือ ช่วงพุทธมงคล(สารคดีเกี่ยวกับปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุและปูชนียบุคคล) ช่วงกุศลธรรม(สนทนาธรรมระหว่างเกจิอาจารย์กับผู้ดำเนินรายการ) และช่วงอมตวาทะ(คำพูดหรือคำคมของเกจิอาจารย์) ซึ่งทั้ง 3 ช่วงรายการมีความเกี่ยวข้องกับประวัติ คำสอนและถ้อยคำสายวิปัสสนากรรมฐานทั้งสิ้น จึงถือว่าผู้ผลิตรายการได้พยายามดำเนินการผลิตตามวัตถุประสงค์รายการ ที่ต้องการจะแก้ภาพลักษณ์ให้กับเกจิอาจารย์ เพื่อให้ผู้ชมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวท่าน ดังที่ผู้ผลิตได้ตั้งเป็นวัตถุประสงค์การผลิตไว้ อย่างเช่น ในช่วงพุทธมงคล ตอนเจดีย์องค์ที่ 4 แห่งสังขละบุรี (เกี่ยวกับชีวประวัติของหลวงพ่อดุตตะ อุตตะมะรัมโก) (29 สิงหาคม 2542) หรือตอนสมเด็จพระพุฒาจารย์(โต พรหมรังสี) วัดระฆังโฆสิตาราม กทม.(5 กันยายน 2542) ส่วนช่วงกุศลธรรมวิทยากรเป็นพระเกจิอาจารย์ที่นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับการใช้ธรรมะให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันและจะสอดคล้องกับเนื้อหาในช่วงอมตวาทะ แต่ผู้ที่สนใจติดตามชมรายการนั้น อาจจะเป็นผู้ที่รู้จักและเคารพวิทยากรที่ร่วมรายการอยู่ก่อนแล้วจึงได้ติดตามชมรายการ ซึ่งทำให้วัตถุประสงค์ที่ทางรายการตั้งไว้ไม่บรรลุผล

1. เนื้อหาช่วงพุทธมงคล(สารคดีเกี่ยวกับปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และปูชนียบุคคล) แม้ในบางตอนจะคล้ายกับเป็นการเล่าถึงเกร็ดเล็กเกร็ดน้อย คือ มีการเล่าถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เพียงย่อๆสั้นๆ แต่ก็เล่าได้สั้นและกระชับดี เป็นการนำเสนอซึ่งได้อย่างน่าสนใจข้อมูลที่นำเสนอเกี่ยวกับปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน และปูชนียบุคคล ในด้านประวัติความเป็นมา ซึ่งมีเนื้อหาส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีตที่ผ่านมาเป็นระยะเวลาช้านานๆ เช่น พระศรีอริยเมตไตรย วัดอินทรวินัย คุรุบาเจ้าศรีวิชัย นักบุญล้านนา พระธาตุหริภุญชัย ช่วงนี้ถือเป็นช่วงที่ให้ความรู้ที่หลากหลายในด้านเนื้อหา คือ มีการนำเสนอเรื่องของทั้งวัตถุ สถานที่และตัวบุคคล อีกทั้งยังได้จำกัดว่าจะต้องเป็นบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว ได้นำเสนอเรื่องของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ซึ่งเป็นพระที่ปฏิบัติปฏิบัติชอบหรือพระเกจิอาจารย์ และได้รับความเคารพศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนด้วย เช่น หลวงพ่อดุตตะ อุตตะมะรัมโก ซึ่งปูชนียบุคคลที่ได้เสนอในช่วงพุทธมงคลนี้

ดังนั้นเนื้อหาช่วงพุทธมงคล จึงเป็นเรื่องราวต่างๆที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา คือ ประวัติความเป็นมา เหตุการณ์หรือเกร็ดความรู้ทางพุทธศาสนา

2. เนื้อหาช่วงกุศลธรรม(สนทนาธรรมระหว่างเกจิอาจารย์กับผู้ดำเนินรายการ)

ในด้านของวิทยากรนั้น มีการสลับสับเปลี่ยนวิทยากรผู้ร่วมรายการแทบทุกสัปดาห์ แต่จะมีส่วนร่วมกันที่เป็นเอกลักษณ์ของรายการคือ พระสงฆ์ที่เป็นวิทยากรร่วมรายการนั้น เป็นพระสายวิปัสสนากรรมฐาน ด้านของเนื้อหาหรือประเด็นที่ทางรายการให้ความสำคัญนั้น จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและธรรมะที่คนทั่วไปเข้าถึงได้โดยง่าย เพื่อเป็นที่พึ่งหรือหลักยึดเหนี่ยวในการแก้ไขปัญหาชีวิต ซึ่งจะเป็นข้อธรรมที่คาดว่าจะประโยชน์ หรืออธิบายข้อธรรมที่เป็นความสงสัยหรือไม่ชัดเจน อาทิ ทานบารมีและการบำเพ็ญทานบารมีอย่างบริสุทธิ์เป็นอย่างไร (22 สิงหาคม 2542) ซึ่งเกี่ยวกับการทำทานในปัจจุบัน ที่มักจะหวังผลตอบแทนนั้น เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและการทำทานที่บริสุทธิ์นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับจำนวนเงินมากน้อย แต่ขึ้นกับเจตนาหรือความตั้งใจที่ต้องการจะให้จริงๆ หรือขึ้นกับบริบททางสังคมว่ามีเรื่องใดที่กำลังเป็นที่สนใจอยู่ เช่น การแก้ไขปัญหาชีวิตด้วยหลักธรรม ซึ่งเป็นการแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาชีวิตอย่างถูกต้อง อย่างมีสติ และใช้ปัญญา ไม่หนีปัญหาหรือพึ่งพายาเสพติด และวันสำคัญหรือโอกาสพิเศษต่างๆ อาทิ ช่วงวันแม่แห่งชาติ ที่สนทนาธรรมในหัวข้อพระในบ้าน(8 สิงหาคม 2542) คือ พูดถึงพระคุณแม่ และแนะนำแนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของแม่และลูกอย่างถูกต้อง ทั้งนี้ก็เพื่อจะเกิดประโยชน์ทั้งในระดับปัจเจกและในระดับสังคม และประเด็นที่ตั้งขึ้นทั้งหมดจะไม่กล่าวพาดพิง หรือวิพากษ์วิจารณ์หน่วยงานหรือองค์กรใดๆในสังคม ตามที่ที่ปรึกษารายการได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ไว้“คือเรามองว่าธรรมะเป็นเรื่องดีมีประโยชน์ ถ้าเรื่องไหนที่นำเสนอไปแล้ว อาจเป็นดาบสองคม กลับมาทำให้เกิดความเสียหายได้ ก็ไม่อยากจะทำ” (จรินทร์ ฉายสกุล,สัมภาษณ์, 6 สิงหาคม 2542)

ดังนั้นเนื้อหาโดยรวมของช่วงกุศลธรรมหรือสนทนาธรรม คือ หลักธรรมคำสอนที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันตามแนวทางของวิทยากร และตอกย้ำความคิดที่มีอยู่แต่เดิมในสังคม คือให้ความสำคัญกับผู้ที่มีพระคุณ เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ เป็นต้น โดยนำเสนอในช่วงวันสำคัญต่างๆ

3. เนื้อหาช่วงอมตวาทะ(คำกล่าวหรือคำคมของพระเกจิอาจารย์)

ในช่วงนี้ผู้ดำเนินรายการจะสรุปประเด็นในช่วงกุศลธรรมอีกครั้ง โดยมักจะมีการโยงเข้ากับพุทธพจน์ ก่อนนำเสนอช่วงอมตวาทะ เช่น

“ก็ได้ทราบกันไปแล้วนะครับว่าแม่มีพระคุณต่อลูกมากเพียงใด เรา
บรรดาลูกๆทราบแล้วรีบตอบแทนพระคุณของท่านกันเถอะครับ แต่

ควรเป็นทุกวันตามที่พระพุทธองค์ได้ตรัสรับรองไว้ มาตาปิตุ อุปัฏฐา
 หนึ่ง เอตัมมังกะละมุตตะมัง การดูแลบิดามารดาเป็นมงคลอย่างยิ่ง”

(8 สิงหาคม 2542)

ส่วนอมตวาทะหรือถ้อยคำที่เสนอนั้น จะเป็นถ้อยคำที่มีเนื้อหาหรือความหมาย
 สอดคล้องกับเรื่องราวในช่วงกุศลธรรม อาทิ ช่วงกุศลธรรมนั้น มีหัวข้อการสนทนา คือ ความ
 สามัคคี ช่วงอมตวาทะเป็นของพระครูสุพรหมยานเถร (ครูบาพรหมา พรหมาจกโก) “สังคมี คือ
 ให้มีความสามัคคีกันตั้งแต่พ่อแม่ลูก และสามีภรรยา เป็นต้น ถ้าเราไม่มีความสามัคคีก็จะอยู่ไม่
 เป็นสุข” (5 กันยายน 2542) และ ช่วงกุศลธรรม(สนทนาธรรม) เรื่อง ความไม่เบียดเบียนเป็นสุขใน
 โลก ช่วงอมตวาทะ กล่าวว่า “คนดีนะ เค้าไม่ตีใคร” เป็นของพระพรหมปัญญา(หลวงพ่อดู) (3
 ตุลาคม 2542) การเชื่อมโยงเนื้อหาของแต่ละช่วง ทำให้เพิ่มน้ำหนักและการเน้นย้ำความคิด
 ความเชื่อซึ่งเป็นคำสอนที่เป็นประโยชน์ให้นำไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม

ดังนั้นเนื้อหาช่วงอมตวาทะ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา
 ที่มีความสอดคล้องกับช่วงกุศลธรรม

สำหรับในช่วงนี้ คำกล่าวหรืออมตวาทะที่ถูกเลือกนำเสนอ นั้น ล้วนเป็นคำกล่าว
 ของเกจิอาจารย์สายวิปัสสนากรรมฐานแทบทั้งสิ้น ซึ่งถือเป็นความพยายามของผู้ผลิตที่จะเสนอ
 เรื่องราวเกี่ยวกับพระสายนี้ในทุกช่วงรายการ

ส่วนความคิดเห็นของผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนาในการชมรายการสนทนาธรรม
 ระหว่างหลวงพ่ोजำเนียร สีสละเสฏฐ์กับผู้ดำเนินรายการ หัวข้อ พระในบ้าน(8 สิงหาคม
 2542)และได้มีการแสดงความคิดเห็นในด้านเนื้อหาดังนี้

“หลวงพ่ोजำเนียรท่านต้องการจะบอกคน 2 กลุ่มนะ กลุ่มแรก ก็คือ พ่อแม่
 บุญการีผู้ให้กำเนิด กลุ่มที่ 2 คือ ลูกๆทั้งหลาย จะบอกว่า ให้พ่อแม่ดีกับลูก ส่วนลูกก็ให้ตอบ
 แทนบุญคุณพ่อแม่ ซึ่งก็ตอบแทนได้เป็น 4 อย่างด้วยกัน

1. จะต้องตอบแทน ช่วยเหลือภาระ
2. ทุ่มเทสืบทอดมรดก
3. ดำรงวงศ์ตระกูล ทำอะไรก็ให้คิดถึงพ่อแม่

4. เมื่อท่านไม่มีกำลังเลี้ยงตัวแล้วให้เลี้ยงท่านกลับ ก็เป็นวัฏจักร เมื่อท่านตายไปก็ให้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ ถือเป็นการประกาศคุณงามความดีของท่านให้ชาวบ้านได้รู้”

“หลวงพ่ोजำเนียรนั้นนอกจากจะพูดไปตามหลักธรรมแล้วยังผนวกหลักของตัวเองท่านเองเสริมเข้าไป เพื่อให้สามารถเป็นที่จดจำและเข้าใจง่ายขึ้นด้วย โดยโยงเข้ากับวันแม่แห่งชาติ”

สำหรับหลักธรรมที่นำมาแสดงนี้อยู่ในเรื่องของทศ 6 ซึ่งอยู่ในหลักธรรมชั้นนักธรรมตรี และก็เป็นสิ่งที่หลวงพ่ोजำเนียรแสดงความคิดเห็นของท่านไว้ประกอบด้วย ซึ่งในเรื่องนี้ก็ถือว่าเป็นประโยชน์และควรอย่างยิ่งที่จะต้องยึดถือปฏิบัติ เพื่อครอบครัวจะได้อยู่กันอย่างมีความสุข

ดังนั้นเนื้อหารายการพุทธประวัติป ในหัวข้อพระในบ้าน เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนที่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

เนื้อหาโดยรวมของรายการพุทธประวัติป คือ ทั้งในช่วงพุทธมงคล กุศลธรรม และอมตวาทีนั้น มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน คือพระสงฆ์ที่เป็นวิทยากรในรายการ หรือเรื่องราวของพระสงฆ์รูปต่างๆ รวมถึงคำคมที่นำเสนอ นั้น ล้วนเป็นของพระสายวิปัสสนากรรมฐานแทบทั้งสิ้น ตลอดจนวัตถุประสงค์ของรายการที่ต้องการจะสร้างความศรัทธาให้เกิดแก่พระสายวิปัสสนากรรมฐานนั้น เมื่อพิจารณาตามกรอบวาทกรรมทางพุทธศาสนานั้น จึงจัดได้ว่าเป็นวาทกรรมแนวปฏิรูปที่เน้นตรงด้านการปฏิบัติสมาธิภาวนา ซึ่งจะนำไปสู่การพ้นทุกข์หรือสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆด้วยวิธีนี้ แต่การเลือกประเด็นหรือเรื่องที่จะนำเสนอ นั้น ส่วนหนึ่งถูกกำหนดโดยผู้ผลิตรายการ ซึ่งต้องคำนึงถึงประชาชนส่วนใหญ่ เพราะรายการมิได้ผลิตให้ผู้ชมเฉพาะกลุ่ม ทำให้เนื้อหา มิได้มุ่งเน้นไปที่การปฏิบัติสมาธิภาวนาโดยตรง แต่จะนำเสนอในประเด็นต่างๆไป อีกทั้งการเสนอเรื่องการทำสมาธิภาวนาทางโทรทัศน์นั้น เป็นเรื่องที่น่าสนใจและอธิบายได้ยาก หากผู้ชมไม่มีความรู้พื้นฐาน หรือความสนใจจริงๆ ซึ่งพระสงฆ์ที่มาร่วมรายการกลุ่มนี้มีได้มีความขัดแย้งหรือไม่เป็นที่ยอมรับจากมหาเถรสมาคม โดยไม่ถูกปิดกั้นในการนำเสนอเรื่องราวผ่านทางสื่อโทรทัศน์และมีประชาชนจำนวนมากไม่น้อยที่ให้ความเลื่อมใสศรัทธา

หน้าที่รายการ

“นโยบายของช่อง 5 คือ การช่วยส่วนรวม แล้วเน้นอย่างน้อยๆรายการที่คุณผลิตเอง จะต้องเป็นเรื่องพระพุทธศาสนา ยิ่งไปถึงคุณจะทำตุน แต่

ไปหักกลบลบกันกับรายการอื่น แต่คุณต้องผลิต ก็คือพอเราได้ความถี่ เราต้องยื่นเรื่องนี้กับรัฐบาล ว่าเราจะต้องผลิตอะไรที่ส่งเสริมพระพุทธศาสนา มันเป็นหน้าที่เลย ถ้าเผื่อขาดทุน คุณต้องยอมรับตรงนี้ ก็เอาอย่างอื่นมาถัวเฉลี่ย แต่คุณต้องมี ก็คือว่าเราทำขาดทุนหรือได้กำไร เราต้องทำ” (บงกช อักษรดี, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544)

จากคำให้สัมภาษณ์ข้างต้นแสดงถึงหน้าที่ประการแรกของรายการพุทธประทีป ที่จะขึ้นเพื่อสนองนโยบายของรัฐและทางสถานี ที่จำเป็นต้องให้มีรายการธรรมะแพร่ภาพออก อากาศทางสถานีโทรทัศน์ และเมื่อวิเคราะห์จากเนื้อหาของรายการนั้น จะพบว่ารายการพุทธประทีปมีหน้าที่ให้ความรู้ในเรื่องต่างๆทางพุทธศาสนา และอบรมสั่งสอนให้ปฏิบัติตนเป็นคนดี รวมทั้งตอกย้ำความคิด ความเชื่อที่มีอยู่เช่นเดิมในสังคมให้ดำรงอยู่สืบไป

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

ในการวิเคราะห์ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการผลิตรายการ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการพุทธประทีป

ขั้นก่อนการผลิต (Pre-production)

รายการพุทธประทีปถูกผลิตขึ้นจากมุมมองของผู้ผลิตรายการ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ภาพลักษณ์ของเกจิอาจารย์ และเสนอรายการธรรมะ โดยไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องต่างๆ ที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งในกรณีต่างๆ ซึ่งทางผู้ผลิตรายการได้รับการสนับสนุนในด้านต่างๆจากทางสถานีโทรทัศน์ เพราะจำเป็นต้องมีรายการธรรมะแพร่ภาพทางสถานี ดังนั้นผู้ผลิตรายการและสถานีจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

ในการเตรียมการผลิตของทีมงานผลิตรายการพุทธประทีปชุดปัจจุบัน ทางหัวหน้าศูนย์ผลิตรายการคนเก่า(คุณจรินทร์ ฉายสกุล)จะเป็นคนเลือกผู้ควบคุมการผลิตรายการคือ คุณบงกช อักษรดี ซึ่งทำหน้าที่ทั้งสร้างสรรค์รายการและควบคุมการผลิตควบคู่กันไปด้วย และเลือกคุณกันตชาติ เกษมสันต์ ณ อยุธยาทำหน้าที่ผู้ดำเนินรายการ โดยพิจารณาจากความสามารถและความสนใจในทางพุทธศาสนา

ต่อจากนั้นผู้ควบคุมการผลิตจะเลือกเจ้าหน้าที่ของศูนย์ผลิตรายการมาช่วยในการผลิต ซึ่งได้เลือกมาอีก 2 คนให้มาช่วยด้านการเขียนบทหรือสร้างสคริปต์รายการ และช่วยประสานงาน โดยจะแบ่งหน้าที่กันไปในแต่ละสัปดาห์ คือ หากใครรับหน้าที่เขียนบท ก็จะต้องออกกองไปดูแลการถ่ายทำและกลับมาติดต่อรายการ ส่วนคนที่เหลือก็จะประสานงานกับแผนกต่างๆ และเตรียมเรื่องที่จะนำเสนอในสัปดาห์ถัดไป อย่างไรก็ตามการไปบันทึกเทปนอกสถานที่ทุกครั้งนั้น ผู้ควบคุมการผลิตจะต้องออกกองไปด้วย เพื่อดูแลความเรียบร้อยในการปฏิบัติงานและด้านงบประมาณทั้งหมด อันได้แก่ ปัจจัยที่ใช้ถวายพระ และค่าเบี้ยเลี้ยงสำหรับเจ้าหน้าที่ในการออกไปถ่ายทำนอกสถานที่ รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่นๆ

หลังจากนั้นจึงเลือกเจ้าหน้าที่ลำดับภาพ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของทางศูนย์ผลิตรายการเอง ส่วนเจ้าหน้าที่อื่นๆที่สนับสนุนในการผลิตรายการนั้น ที่ไม่ได้เป็นเจ้าหน้าที่ของทางศูนย์ผลิตรายการ แต่ทำงานขึ้นกับฝ่ายรายการของทางสถานี ได้แก่ เจ้าหน้าที่ถ่ายภาพ เทคนิคกราฟฟิก ก็จะสลับสับเปลี่ยนกันไปตามตารางเวรการทำงาน ยกเว้นเจ้าหน้าที่กราฟฟิกจะเป็นคนเดิมตลอด ซึ่งทำหน้าที่ผลิตรายการนี้มาเป็นเวลานาน และรู้แนวทางการผลิตเป็นอย่างดี

ทั้งนี้ได้มีการติดต่อบุคคลภายนอกที่ไม่ได้เป็นเจ้าหน้าที่ของทางสถานี ซึ่งจะมาช่วยสนับสนุนข้อมูลและด้านการประสานงาน คือ การนัดหมายติดต่อกับพระสงฆ์ที่จะนิมนต์ร่วมรายการ ได้แก่ คุณเนาวิ เชนสาสน์ เป็นคอลัมนิสต์ของนิตยสารธรรมะ และใช้นามปากกาว่า เนาว์นรญาณ โดยผู้ดำเนินรายการเป็นผู้แนะนำให้มาช่วยในการผลิต

“คือรู้จักกับพีเยอร์ซ (ผู้ดำเนินรายการ) นั้นเอง คือเป็นรุ่นพี่ที่จุฬาฯ แต่เรียนคณะนิติฯ พี่เค้าเป็นคนเขียนหนังสือลงหนังสือศักดิ์สิทธิ์ หนังสือพระทั่วไป พุทธคุณอะไรพวกนี้ และเค้าสนิทกับพระเกจิอาจารย์บางท่าน ก็เลยจะเชื่อถือเค้า เค้าก็แนะนำได้”

(บงกช อักษรดี, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544)

การจะทำรายการธรรมะนั้น หากมีสายสัมพันธ์กับคนในแวดวงสงฆ์ ที่จะช่วยให้ข้อมูลและมีความรู้จักสนิทสนมกับพระสงฆ์ จะมีส่วนช่วยทำให้การติดต่อนัดหมายและนิมนต์พระมาร่วมรายการทำได้ง่ายและสะดวกขึ้น ซึ่งทางผู้ผลิตต้องการจะทำรายการนี้ให้ต่างจากรายการอื่น คือมีวิทยากรเป็นพระสายวิปัสสนากรรมฐาน และต้องการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นกับ

พระกลุ่มนี้ แก่ภาพลักษณ์ที่มีคนมองว่าเป็นพระที่มุ่งเน้นเฉพาะการปลุกเสกเครื่องรางของขลัง แต่ไม่มีความรู้หรือความสามารถในทางธรรม ซึ่งทางทีมงานมองว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ แต่พระเกจิอาจารย์บางรูปจะไม่ต้องการร่วมรายการโทรทัศน์ จึงติดต่อหาผู้สนับสนุนด้านข้อมูลให้ช่วยนัดหมายให้ พร้อมทั้งนี้จะสามารถตรวจสอบเลือกพระสงฆ์ที่จะมาเป็นวิทยากรในรายการ เฉพาะผู้ที่ประพฤติตนถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งต้องอาศัยคนที่มีสายสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในวงการสงฆ์ จึงจะทราบในเรื่องเหล่านี้ โดยการเลือกวิทยากรร่วมรายการนั้น จะพิจารณาจากควมมีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนด้วย

“แต่เราจะทำให้มันเข้าถึงมากขึ้น ด้วยการใส่พระที่จะมีชื่อเสียง หรือว่าได้รับการยอมรับเข้ามา ที่ท่านไม่ค่อยได้ออกโทรทัศน์ อะไรอย่างนี้ แต่ไม่ได้หมายถึงเอาชื่อเสียงเป็นหลัก แต่หมายถึงว่าเราคิดว่าท่านมีลูกศิษย์ลูกหาพอสมควรในประเทศไทย แล้วเราเอาท่านออกมาแล้วให้คนออกติดตาม ให้คนประชาสัมพันธ์แบบปากต่อปากกันด้วย เมื่อเค้าดูครั้งหนึ่ง เค้าก็น่าจะดูครั้งต่อไป”

(บงกช อักษรดี, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544)

ด้วยเกณฑ์การเลือกพระข้างต้นนี้ มีส่วนทำให้พระที่เทศน์หรือบรรยายธรรมไม่ดึงดูดใจ แต่มีชื่อเสียงได้ออกรายการ ซึ่งการเล่าเรื่องหรือลักษณะที่เป็นการสอนอย่างตรงไปตรงมา หรือการพูดในจังหวะที่ช้าและค่อนข้างยานคาง หรืออย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม และทำให้รายการคลายความน่าสนใจลง

ในการเตรียมงานในช่วงกุศลธรรมหรือช่วงสนทนาธรรมนั้น จะเตรียมล่วงหน้าประมาณ 1 เดือน โดยจะมีการประชุมทีมงานกัน โดยจะพิจารณาจากตารางวันอ่านข่าวของผู้ดำเนินรายการ เพื่อหาวันว่าง และยึดวันเหล่านั้นเป็นเกณฑ์ในการถ่ายทำ จากนั้นจึงกำหนดรายชื่อของพระและวัดที่จะออกรายการ รวมทั้งคิดประเด็นที่จะนำเสนอในแต่ละตอน โดยจะให้ทีมงานช่วยกันเสนอรายชื่อขึ้นมา จากนั้นจึงให้คุณเนาว์มีการสนับสนุนด้านข้อมูลและช่วยติดต่อพระสงฆ์ในขั้นต้น ว่าท่านจะสามารถมาเป็นวิทยากรให้ทางรายการได้หรือไม่ ถ้าท่านไม่ขัดข้อง ก็จะทำให้ทีมงานดำเนินการประสานงานต่อไป หากเกิดกรณีที่พระสงฆ์ขัดข้อง ติดกิจนิมนต์ด่วน ไม่สามารถร่วมรายการได้ ก็จะต้องรีบติดต่อวิทยากรท่านอื่นมาทำหน้าที่แทน โดยจะยังคงยึดตารางเวลาของผู้ดำเนินรายการเป็นหลัก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ดำเนินรายการนั้นมีความสำคัญต่อการผลิตรายการมาก และถือเป็นเอกลักษณ์ของทางรายการพุทธประทีป

ส่วนเรื่องหรือประเด็นที่จะนำเสนอในรายการนั้น มักจะเป็นข้อธรรมที่คาดว่าจะ เป็นประโยชน์และอธิบายข้อธรรมที่เป็นความสงสัยหรือไม่ชัดเจน โดยทางผู้ผลิตจะปรึกษากับ วิทยากรเพื่อกำหนดเรื่องราวที่จะนำเสนอ ดังนั้นทั้งผู้ผลิตรายการและวิทยากรจึงมีส่วนร่วมในการ กำหนดเนื้อหาของรายการ

เมื่อกำหนดนัดหมายกับทางวิทยากรเรียบร้อยแล้ว จึงทำหนังสือแจ้งไปยังหัวหน้า ศูนย์ผลิตรายการและส่งเรื่องไปต่ออัยฝ่ายรายการว่าจะเดินทางไปบันทึกเทปพุทธประวัติที่ไหน วันที่เท่าใด เพื่อให้แจ้งเรื่องไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้รับทราบ และช่วยอำนวยความสะดวกให้ ซึ่งในการออกกองไปถ่ายทำรายการแต่ละสัปดาห์จะไม่เกิน 2 ครั้ง แต่แต่ละครั้งจะสามารถอัดรายการ เพื่อนำมาแพร่ภาพได้หนึ่งตอน

ส่วนในการเตรียมงานช่วงพุทธมงคล หรือช่วงสารคดีแนะนำสิ่งสำคัญทางพุทธ นั้น จะช่วยกันเสนอเลือกเรื่องและหาข้อมูล ซึ่งช่วงนี้เป็นช่วงสั้นๆของรายการ ด้วยงบประมาณที่มี อยู่อย่างจำกัด ทำให้ทางทีมงานจำเป็นต้องนำภาพหรือเรื่องราวจากรายการอื่นมานำเสนอบ้าง

“บางทีงบประมาณการผลิตจำกัดก็จำเป็นต้องหยิบยืมstock shotหรือ จากรายการอื่นๆที่ช่อง 5 ผลิตเอง เอามาใช้ผสมผสาน”

(บงกช อักษรดี,สัมภาษณ์. 14 สิงหาคม 2544)

สำหรับการเตรียมการช่วงอมตวาทะนั้น จะเตรียมหลังจากที่ทราบประเด็นเรื่อง หรือหัวข้อการสนทนาธรรมแล้ว ซึ่งจะเลือกคำคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวนั้นๆ โดยผู้ดำเนินรายการ จะเข้ามามีส่วนร่วมในจุดนี้ หรือเป็นผู้สนับสนุนข้อมูล ซึ่งจะช่วยกันเลือกหา ส่วนภาพที่ใช้ประกอบ นั้น มักเป็นรูปภาพทั้งภาพถ่ายและภาพวาด ทางผู้ดำเนินรายการและเจ้าหน้าที่กราฟฟิคซึ่งมีความ สนิทสนมชอบพอกันดี จะมีการเก็บรวบรวมรูปภาพพระเกจิไว้เป็นจำนวนมาก ทำให้เป็นประโยชน์ ในด้านปัจจัยการผลิตของช่วงนี้

ส่วนบทสำหรับผู้ดำเนินรายการนั้น จะเป็นเพียงบทคร่าว ที่ทางเจ้าหน้าที่สร้าง สรรค์รายการจะเตรียมให้กับผู้ดำเนินรายการ

“บทเปิดรายการพื้กบ(คุณบงกช อักษรดี)เขียนคร่าวๆให้เค้า ว่าวันวันนี้ พุทธมงคลเป็นอะไร ทำเรื่องเกี่ยวกับอะไร ทำเรื่องเกี่ยวกับอะไร ใน ลักษณะไหน พี่ยอร์ช(คุณกันตชาติ เกษมสันต์ ณ อยุธยา)พูดเองหมด เลย ไม่ต้องมีเขียนอะไร สดเลย แก่เป็นprofessional บอกก่อนหนึ่งวัน

เมื่อแกไปเตรียมบาลงบาลีอะไร คือเราทำอย่างพี่น้องกันมาก...พี่ออร์ช คืออย่างนั้นะ ช่วง1 ช่วง2 ช่วง3 เป็นแบบ Guideline พวกนี้ จัดการเลย” (บงกช อักษรดี, สัมภาษณ์. 14 สิงหาคม 2544)

ส่วนบทช่วงพุทธมงคล(สารคดีเกี่ยวกับสิ่งต่างๆทางพุทธศาสนา)นั้น ทางเจ้าหน้าที่ สร้างสรรค์รายการจะเขียนขึ้นตามความถนัดของแต่ละคน โดยมีกรอบที่เกี่ยวข้องกับปูชนียวัตถุ ปูชนียสถานหรือปูชนียบุคคล ซึ่งโดยตัวบทจะสั้นคือมีความยาวถึง 1 หน้ากระดาษ A4 แต่จะขึ้นอยู่กับ การทึ่งภาพ และจังหวะของเรื่องราว รวมถึงการออกแบบไว้เพื่อให้สดนตรีประกอบ

ในขั้นก่อนการผลิตนี้ ทั้งผู้ผลิตรายการ สถานีและวิทยากรมีอิทธิพลในการกำหนด รูปแบบและเนื้อหารายการ

ขั้นตอนการผลิต(Production)

ในการออกกองไปถ่ายทำรายการพุทธประทีปแต่ละครั้งจะมีเจ้าหน้าที่ประมาณ 9-10 คน หรือชุดเล็ก ได้แก่

- | | |
|------------------------------------|------|
| 1. เจ้าหน้าที่ควบคุมการผลิต | 1 คน |
| 2. เจ้าหน้าที่สร้างสรรค์รายการ | 1 คน |
| 3. เจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินรายการ | 1 คน |
| 4. เจ้าหน้าที่สนับสนุนข้อมูลรายการ | 1 คน |
| 5. เจ้าหน้าที่กล้อง | 1 คน |
| 6. เจ้าหน้าที่แสง | 1 คน |
| 7. เจ้าหน้าที่ตัดต่อ | 1 คน |
| 8. เจ้าหน้าที่เทคนิค | 1 คน |
| 9. เจ้าหน้าที่ขับรถ | 1 คน |

ส่วนอุปกรณ์ในการบันทึกเทปรายการนั้น ได้แก่ กล้อง 1 ตัว ไฟ 2 ดวง ไมโครโฟน 2 ตัว ฟิลเตอร์ เครื่อง play back monitor

เมื่อทีมงานผลิตเดินทางไปถึงวัดที่นัดหมายไว้ แล้วจึงแยกย้ายกันไปทำหน้าที่ของตน คือ ผู้ดำเนินรายการและเจ้าหน้าที่สนับสนุนข้อมูล จะเข้าไปคุยกับพระสงฆ์ที่เป็นวิทยากรให้กับ

ทางรายการ เกี่ยวกับเรื่องที่จะนำเสนอ สำหรับเจ้าหน้าที่สร้างสรรค์การผลิตจะไปเดินสำรวจบริเวณรอบๆ เพื่อเลือกมุมต่างๆ ส่วนเจ้าหน้าที่กล้อง แสง และเทคนิค จะติดตั้งและทดสอบด้านภาพและเสียง ในการบันทึกภาพช่วงสนทนาธรรมนั้น มักจะถ่ายทำในอุโบสถหรือภายในตัวอาคารที่อยู่ในรั้ว ซึ่งผู้ควบคุมการผลิตจะดูแลความเรียบร้อยต่าง เช่น เมื่อจัดฉากจัดแสงเรียบร้อยแล้ว ผู้ควบคุมการผลิตจะตรวจสอบการจัดแสง หน้าวิทยากรหรือหน้าผู้ดำเนินรายการคล้ำไปริเปล่า ให้ลบเงา หรือย้ายที่ ขยับตำแหน่งที่นั่ง หรืออื่นๆ เมื่อจัดสถานที่พร้อมแล้ว เจ้าหน้าที่ก็จะบันทึกภาพในการสนทนาระหว่างวิทยากรกับผู้ดำเนินรายการ ซึ่งในการถ่ายทำแต่ละครั้งนั้น ปัญหาที่มักเกิดขึ้นคือพระสงฆ์พูดยาวเกินไป ซึ่งจะต้องแก้ไขด้วยการบอกหมดเวลาก่อนจะหมดเวลาจริง หรือแก้ไขในขั้นของการตัดต่อ

“ตอนที่พระเทศน์ไปเรื่อยๆ เราบอกแล้วนะคะ ว่าเราขอแค่นี้ ยกป้ายหมดเวลาให้ท่าน ท่านโอเคแต่จริงๆ โยม อาตมาจบไม่ลง โอเคคะใครเป็นเวรตัดต่อวันนั้นก็ไปนั่งเช็คสิ จะตัดตรงไหนก็นำมิด คือจะพยายามบอกท่านชา อย่างlateนี้ 20 นาที เพียงแต่เราจะยกป้ายก่อนเวลาซัก 5 นาที เพื่อที่สรุปไม่ลง คือแก้ปัญหาด้วยการอันนี้”

(บงกช อักษรดี, สัมภาษณ์. 14 สิงหาคม 2544)

ในการสนทนาธรรมนั้น ทางรายการจะให้อิสระกับพระสงฆ์ผู้ร่วมรายการ ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายกับการเทศน์ทั่วไป จึงเป็นไปในลักษณะที่ไม่มีบท และวิทยากรเป็นผู้กำหนดเรื่องราวที่นำเสนอเองแทบทั้งหมด ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้กำหนดเนื้อหารายการ ที่หากมีการพูดเกินเวลาจนไม่สามารถควบคุมได้แล้ว ก็จะต้องเป็นหน้าที่ของทีมงานที่จะต้องแก้ไขปัญหาในจุดนี้เอง

ขั้นตอนการดำเนินการผลิตนี้ ผู้ผลิตรายการจะมีอิทธิพลสำคัญต่อการกำหนดองค์ประกอบต่างๆในการนำเสนอ และเนื้อหารายการ ส่วนพระสงฆ์ที่เป็นวิทยากรในรายการนั้นเป็นผู้ที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกำหนดเนื้อหารายการในช่วงสนทนาธรรม

ขั้นหลังการผลิต (Post – production)

ในช่วงพุทธมงคล(สารคดีแนะนำสิ่งต่างๆทางพุทธศาสนา) เจ้าหน้าที่สร้างสรรค์รายการต้องเตรียมบทให้ผู้ดำเนินรายการล่วงหน้า เพื่อให้ช่วยแก้ไขคำบาลีต่างๆ เมื่อถึงวันที่มีการ

บันทึกเสียงบรรยาย ผู้ดำเนินรายการซึ่งได้เตรียมตัวมาพร้อมแล้วจะมาบันทึกเสียงรวดเดียว แล้วจึงมาตัดเสียงบรรยายเป็นช่วงๆ เพื่อใส่ภาพ หลังจากจัดทำเรียบร้อยแล้ว จึงค่อยลงเสียงดนตรีประกอบ ซึ่งหลังจากที่ใส่ดนตรีประกอบแล้ว หากมีการแก้ไข จะต้องรี้อทำใหม่ ดังนั้นทางทีมงานจะต้องระมัดระวังในขั้นตอนต่างๆให้เกิดความสมบูรณ์ที่สุด โดยเฉพาะหลังจากที่บันทึกเสียงดนตรีประกอบเรียบร้อยแล้ว เพื่อไม่ต้องแก้ไขใหม่ทั้งหมด

กรณีที่ผู้ดำเนินรายการไม่สบาย ไม่สามารถมาลงเสียงบรรยายได้ ก็จะเป็นปัญหาเช่นกัน ซึ่งทางทีมงานจะต้องแก้สถานการณ์ เพื่อให้ทำขั้นอื่นต่อไปได้ แต่ยังคงไม่เปลี่ยนผู้ให้เสียงบรรยาย ยังคงใช้เสียงของผู้ดำเนินรายการ

ช่วงกุศโลธรรม(สนทนาธรรม) ก็จะต้องตัดต่อให้ได้พอดีกับเวลาออกอากาศ เนื่องจากฝ่ายตรวจสอบรายการของทางสถานีจะค่อนข้างเข้มงวดในเรื่องของเวลา เพราะรายการพุทธประวัติแพร่ภาพรายการในวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นวันที่มีรายการแน่นมาก ส่วนในบางสัปดาห์ที่มีการแทรกภาพ (insert) ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาเข้ามาในรายการขณะนั้น

“พี่ณัฐพรเค้าเป็นคนเก็บข้อมูล ตำแหน่งเค้าจริงๆคือตำแหน่งเก็บข้อมูลรายการ เค้าจะเก็บภาพinsertต่างๆที่เกี่ยวกับเรื่องพระๆนี้ ไม่ว่าจะ เป็นรายการต่างๆ เก็บstockภาพรายการต่างๆ เรายังจะไปถามเค้า ว่าอยากได้ภาพคนเดินทั่วไปเลย ยิ่งคนเดินถนนยิ่งชิวๆยิ่งดี เค้าก็จะมีๆ ไปเอาโน่น เค้าจะรู้เป็นสาเหตุหนึ่ง que เลือกเค้ามาทำรายการ”

(บงกช อักษรดี, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544)

ช่วงอมตวาทะที่นำเสนอคำคมของเกจิอาจารย์นั้น จะเลือกให้สอดคล้องกับเนื้อหา ในช่วงสนทนาธรรม ซึ่งผู้ที่เลือกมาคือผู้ดำเนินรายการ หรือผู้สนับสนุนด้านข้อมูล

ในส่วนของเพลงและดนตรีประกอบรายการ รวมถึงกราฟฟิก ตัวหนังสือต่างๆ จะเลือกเจ้าหน้าที่ที่มีความถนัดและความชำนาญในการตัดต่อรายการธรรมะ และมีการรวบรวมภาพเกี่ยวกับพระ คือ คุณวิทยา ธรรมประเสริฐซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ที่มีความสนิทสนมกับผู้ดำเนินรายการ

ในขั้นตอนการผลิตต่างๆ จะเห็นว่าผู้ดำเนินรายการในฐานะทีมงานผลิตรายการ คนหนึ่งมีส่วนสำคัญในการผลิตรายการ ที่มาจากความสนใจและความรู้โดยส่วนตัว รวมถึงความ

สัมพันธ์กับผู้ที่จะสนับสนุนหรือทีมงาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการผลิตรายการ และมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ

หลังจากตัดต่อรายการเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะส่งให้กับฝ่ายตรวจสอบก่อนวันออกอากาศ 2 - 3 วัน เพื่อมีการแก้ไข จะได้ทำได้ทันเวลาออกอากาศ ซึ่งในขั้นของการตรวจสอบนี้ จะเข้มงวดในเรื่องของการควบคุมไม่ให้มีเนื้อหาในเชิงพุทธพาณิชย์ คือ จะไม่ให้นำบุคคลใดในรายการกล่าวเชิญชวนร่วมทำบุญ หรือชักชวนเข้าซื้อวัตถุมงคลต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นนโยบายของทางสถานีที่รับรู้และถือปฏิบัติกันมานาน ดังนั้นพุทธประทีปจึงเป็นรายการที่ไม่มีการขึ้นข้อความหรือพูดกล่าวเชิญชวนให้ร่วมทำบุญหรือเข้าซื้อวัตถุมงคลต่างๆ

“เค้าจะควบคุมเราตรงที่ มันจะมีกฎระเบียบของทางสถานี เราอย่าประชาสัมพันธ์ในเชิงพุทธพาณิชย์ เช่น ขอเชิญร่วมบริจาค ขอเชิญฯ ไม่ได้เลย ก็คือต้องทำเป็นกลางที่สุด ไม่มีพูดขอเชิญร่วมบริจาค ขอเชิญเข้าบูชาพระหรืออะไร เป็นกฎเป็นลายลักษณ์อักษร คือ ถ้าเจอก็จะไม่ผ่านตรวจ ไม่ได้ออกอากาศก็จะระวังมาก เพราะไม่จำเป็นต้องมาตัดใหม่หรือใหม่หมด วนวายมาก เพราะฉะนั้นถ้าอะไรที่พอพระพูด ก็อยากจะให้ญาติโยมช่วยกัน ไม่ได้ต้องตัดออก”

(บงกช อักษรดี, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544)

ในขั้นตอนหลังการผลิต ทีมงานผลิตรายการมีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ ส่วนทางสถานีมีส่วนในการกำหนดแนวทางการผลิตรายการ ซึ่งส่งผลต่อเนื้อหารายการบางส่วน

จากการศึกษากระบวนการผลิตรายการพุทธประทีป ทำให้ได้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการนี้ คือ ทีมงานผลิตรายการ ที่พยายามจะปรับรายการทั้งรูปแบบและเนื้อหา เพื่อให้เกิดความน่าสนใจและกำหนดจุดยืนของรายการว่า ต้องการที่จะสร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่พระเกจิอาจารย์สายวิปัสสนากรรมฐาน ซึ่งจำเป็นต้องมีคนรู้จักในแวดวงสงฆ์เพื่อติดต่อประสานงาน และทำให้เกิดความสะดวกในการผลิตรายการ ส่วนสถานีโทรทัศน์ได้สนับสนุนการผลิตด้านต่างๆ ทางสถานีจึงเป็นผู้ที่กำหนดกรอบกว้างๆ ของรูปแบบและเนื้อหารายการ ส่วนพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่เป็นวิทยากรของรายการ ถือเป็นบุคคลสำคัญที่ได้รับ

ความไว้วางใจในการเสนอเนื้อหา โดยได้รับอิสระค่อนข้างมากในการนำเสนอ แทบจะไม่ถูกควบคุมใดๆ นอกจากในเรื่องของพุทธพาณิชย์

รายการพุทธประทีปมีรูปแบบการนำเสนอที่เน้นการสนทนาธรรมเป็นหลัก ส่วนรูปแบบอื่นเป็นเพียงส่วนเสริม เพื่อให้รายการมีความน่าสนใจยิ่งขึ้น ส่วนเนื้อหารายการจะเป็นหลักธรรมคำสอนที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน และเรื่องราวต่างๆที่มีความสำคัญทางพุทธศาสนา โดยเนื้อหาที่นำเสนอถูกกำหนดโดยกรอบวาทกรรมทางพุทธศาสนา แนวปฏิรูปที่เน้นตรงด้านสมาธิภาวนา ส่วนหน้าที่ของรายการ คือ เพื่อสนองตอบนโยบายของทางสถานีและของรัฐ ทำให้มีรายการธรรมะแพร่ภาพออกอากาศ และเพื่อส่งเสริม แนะนำพุทธศาสนิกชน รวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนา ตลอดจนตอบย้าความคิด ความเชื่อที่มีมาแต่เดิม ไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม โดยมีปัจจัยต่างๆที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการพุทธประทีป คือ ทีมงานผลิตรายการ ผู้ผลิตรายการและพระสงฆ์



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

รายการธรรมะวันอาทิตย์

สำหรับในบทที่ 6 นี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารายการธรรมะวันอาทิตย์ ในด้านรูปแบบการนำเสนอ เนื้อหาและหน้าที่ของรายการ ประกอบกับวิเคราะห์กระบวนการผลิตรายการ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการนี้

รายการธรรมะวันอาทิตย์แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 ออกอากาศเป็นประจำทุกวันอาทิตย์ เวลา 6.25 - 6.50 น. เป็นเวลา 25 นาที ฝ่ายรายการ สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 เป็นผู้ผลิตรายการ เริ่มผลิตเมื่อประมาณพ.ศ.2510 นำเสนอด้วยรูปแบบนิตยสารทางอากาศ ผู้ดำเนินรายการ คือ คุณวันสุ คุณประภา

ความเป็นมาของรายการ

รายการธรรมะวันอาทิตย์ได้แพร่ภาพออกอากาศประมาณปี พ.ศ.2510 ซึ่งแต่เดิมรายการนี้ นำเสนอด้วยรูปแบบบรรยายธรรม โดยพระสงฆ์ที่สลับสับเปลี่ยนกันมาเป็นวิทยากร จนกระทั่งคุณเนติ แก้วเคนผู้ควบคุมการผลิตรายการธรรมะวันอาทิตย์ ได้รับมอบหมายจากทางสถานีให้เข้ามารับหน้าที่ดูแลการผลิตรายการนี้ ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2541 เพราะเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมาเป็นเวลานานและมีความรู้ทางด้านพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ซึ่งได้มีการเสนอให้มีผู้ดำเนินรายการกล่าวเปิด-ปิดรายการ รวมทั้งเพิ่มช่วงรายการเข้ามาอีก 2 ช่วง คือ ช่วงพบของดีในวัด ซึ่งเป็นสารคดีที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร และสิ่งสำคัญที่มีคุณค่าในวัดนั้นๆ ส่วนอีกช่วงหนึ่งคือช่วงตอบปัญหาธรรมะ ซึ่งจะนิมนต์พระมาตอบข้อสงสัยต่างๆทางพุทธศาสนาของประชาชน

“เรื่องความน่าสนใจ อยากให้ผู้ชมได้รู้ว่า ได้ความรู้เพิ่มขึ้น แล้วก็ relax คือ แทนที่จะถ่ายพระอย่างเดียว ก็ได้ชมของดีในวัด ก็ให้เห็นวัดนี้เที่ยวชมไปด้วย แล้วมันก็เป็นสิ่งที่ดึงดูดศรัทธาของประชาชน ส่วนช่วงตอบปัญหาธรรมะ ก็คนบางคนก็อยากรู้เรื่องนั้น เรื่องนี้ ก็ไม่มีโอกาสไม่รู้จะไปถามที่ไหน ก็เข้าใจว่าจะเป็นสื่อก็ไปถามแล้วเอามาตอบได้ มีคนส่งคำถามมาแต่ไม่มาก ก็มีมาเรื่อยๆหรือบางทีก็ข้างบ้านข้าง เพื่อนฝูง

ร่วมงานบ้าง สงสัยกันเยอะ ช่วยถามให้หน่อยว่า ทำบุญไปให้ญาติผู้
ตายแล้ว จะได้บุญยังงัย” (เนติ แก้วเคน, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2544)

ซึ่งแนวคิดที่ทำให้เกิดช่วงตอบปัญหาธรรมะนี้ ได้สะท้อนออกในบทของผู้ดำเนิน
รายการในช่วงท้ายรายการ ซึ่งคุณเนติทำหน้าที่ทั้งควบคุมการผลิตและสร้างสรรค์รายการ

“ก่อนจะจบรายการวันนี้ ก็อย่าลืมนะคะ หากท่านผู้ชมมีข้อสงสัยใดๆ
เกี่ยวกับธรรมะหรือพระพุทธศาสนา ก็เชิญส่งคำถามของท่านมาได้ที
ช่อง 7 สี เราจะเป็นสื่อกลางนำคำถามของท่านไปถามท่านผู้รู้และนำมา
ตอบให้ในรายการนี้ ซึ่งออกอากาศเป็นประจำในวันอาทิตย์ เวลาเดีย
วกันนี้ สำหรับวันนี้หมดเวลาลงแล้ว พบกันใหม่อาทิตย์หน้า สวัสดีค่ะ”

รายการธรรมะวันอาทิตย์เป็นรายการธรรมะที่ทางสถานีผลิตขึ้นเอง เพราะรายการ
ธรรมะถือเป็นรายการที่จำเป็นต้องมีออกอากาศทางโทรทัศน์ โดยใช้งบประมาณ บุคลากรและ
เครื่องมืออุปกรณ์ในการผลิตต่างๆของทางสถานี โดยไม่ได้หวังผลกำไร และไม่มีกำไรโฆษณา
ในรายการ ซึ่งงบประมาณสำหรับการผลิตรายการ นอกจากเงินเดือนของเจ้าหน้าที่แล้ว ได้แก่
ปัจจัยสำหรับทำบุญและค่าจ้างสำหรับผู้ดำเนินรายการ ซึ่งไม่ใช่เจ้าหน้าที่ประจำของทางสถานีจะ
ได้รับค่าจ้างเป็นตอน รวมทั้งทางสถานียังให้การสนับสนุนด้านเวลาและเป็นช่องทางในการออก
อากาศ ซึ่งเป็นวันอาทิตย์ช่วง 6.25-6.50 น.

ในด้านการสนับสนุนของทางสถานีนั้น แสดงให้เห็นข้อจำกัดหลายด้าน อาทิ เวลา
ออกอากาศเป็นช่วงเช้าในวันหยุดสุดสัปดาห์ และงบประมาณ บุคลากรที่มีจำกัด คือมีคุณเนติ
เพียงคนเดียวเป็นหลัก ที่จะต้องหาข้อมูล ติดต่อประสานงาน เขียนบทรายการทุกตอนและควบคุม
การผลิตด้วยตนเอง ทำให้ทั้งรูปแบบและเนื้อหารายการถูกกำหนดไว้ด้วยกรอบจำกัด ดังจะเห็นได้
ในส่วนของกระบวนการผลิตรายการ

วัตถุประสงค์ของรายการ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม คุณงามความดีให้กับประชาชน

“ทางผู้ใหญ่วัดอยู่แล้วว่า จะทำยังไงจะส่งเสริมให้มีผู้ชมได้ประโยชน์ มากยิ่งขึ้น ได้เนื้อหาสาระมากยิ่งขึ้น ดูแล้วไม่เบื่อหน่าย ถ้าแสดงธรรม อย่างเดียวมันยาวนานเกินไป”

(เนติ แก้วเคน, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2544)

จากวัตถุประสงค์และความคิดเห็นของผู้ผลิตรายการ จะเห็นว่าการปลูกฝังคุณ ธรรมให้กับประชาชน โดยใช้รายการธรรมะวันอาทิตย์เป็นสื่อ นั้น ค่อนข้างจะบรรลุผลได้ยาก ซึ่งผู้ ผลิตเองก็เข้าใจดีว่า รายการธรรมะนั้นทำให้รู้สึกเบื่อหน่ายได้โดยง่าย จึงต้องการที่จะแก้ไข แต่การ แก้ไขโดยให้สาระความรู้เพิ่มมากขึ้นตามทัศนะของผู้ผลิตนั้น อาจจะเป็นการแก้ไขที่ไม่ตรงจุด เพราะที่รายการธรรมะเป็นที่เข้าใจในคนหนุ่มกว่าเป็นรายการที่น่าเบื่อหน่ายนั้น เป็นเพราะราย การธรรมะ เน้นที่เนื้อหาที่มีสาระหรือการให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์เป็นหลัก ซึ่งไม่ได้เป็นไปในทาง เดียวกันกับธรรมชาติของสื่อโทรทัศน์ ที่ดึงดูดความสนใจและตรึงผู้ชมด้วยความบันเทิงหรือความ เพื่อดึงดูดใจต่าง ๆ ดังนั้นการแก้ไขด้วยการเพิ่มสาระในรายการธรรมะวันอาทิตย์ แม้ว่าจะด้วยรูป แบบที่นอกเหนือไปจากการบรรยายธรรม ซึ่งเป็นสิ่งมีอยู่แต่เดิมในรายการ ไม่อาจนำไปสู่การดึงดูด ให้ผู้ชมมารับชมรายการ จนกระทั่งบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการปลูกฝังคุณธรรมดังที่มีอยู่ใน เนื้อหาของรายการได้

กลุ่มเป้าหมายและปฏิกิริยาตอบรับของผู้ชม

“ทั่วไปจริงๆแล้ว อยากได้วิทยุรุ่น แต่บุคคลเหล่านี้จะมีโอกาสรับฟังน้อย มาก”

(เนติ แก้วเคน, สัมภาษณ์, 20 กุมภาพันธ์ 2543)

จากคำสัมภาษณ์แสดงว่าผู้ควบคุมการผลิตรายการทราบดีถึงข้อจำกัดของราย การ ที่ไม่สามารถจะเข้าถึงกลุ่มคนที่ต้องการจะสื่อกับกลุ่มวัยรุ่น จึงผลิตรายการในแนวทางที่เป็น ประโยชน์กับคนที่คิดว่าป็นกลุ่มเป้าหมาย

“จริงๆแล้วตั้งใจมุ่งไปสู่เยาวชน คือเป้าหมายหลัก แต่เราก็คิดว่าไม่ได้ ครอบคลุม พวกนี้เข้า ก็ให้คนอื่นกลุ่มหนึ่งที่สนใจในเรื่องนี้ ที่ชอบในเรื่องนี้ ได้สาระมากยิ่งขึ้น”

(เนติ แก้วเคน, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2544)

เมื่อผู้ผลิตปรับปรุงการผลิตรายการ โดยทำรายการให้ดีที่สุดสำหรับกลุ่มเป้าหมาย ที่คาดว่าจะเป็นผู้ชมรายการตามทัศนะของผู้ผลิต รายการธรรมะวันอาทิตย์จึงเป็นเสมือนรายการ เฉพาะกลุ่ม ที่ไม่ได้เป็นรายการที่เผยแพร่ทางสื่อโทรทัศน์ ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสื่อมวลชน สำหรับ ปฏิกริยาของผู้ชมนั้น มีมาไม่มากนัก ทำให้ไม่ทราบถึงกลุ่มผู้ชมที่แท้จริง โดยจะติดต่อสอบถามข้อ สงสัยต่างๆ และจะชมว่ารายการดี มีความหลากหลาย แต่จากปฏิกริยาของผู้ชมที่มีจำนวนน้อย ทำ ให้ไม่ทราบถึงกลุ่มผู้ชมที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลักที่แท้จริงของรายการ

รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆของรายการ

รายการธรรมะวันอาทิตย์นำเสนอด้วยรูปแบบนิตยสารทางอากาศ(Magazine) มี ทั้งหมด 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงบรรยายธรรม ช่วงพบของดีในวัด(สารคดีเกี่ยวกับวัดหลวงในเขต กรุงเทพมหานคร) และช่วงตอบปัญหาธรรมะ

แผนภาพที่ 6.1 โครงสร้างรายการธรรมะวันอาทิตย์

รูปแบบนิตยสารทางอากาศ ไตเติ้ล
ผู้ดำเนินรายการ กล่าวเปิดรายการ <u>1.บรรยายธรรม</u> (5 นาที)
ผู้ดำเนินรายการนำเข้าสู่ช่วง <u>2.พบของดีในวัด</u> (สารคดีเกี่ยวกับวัดหลวง ในกทม.) (13 - 15 นาที)
ผู้ดำเนินรายการนำเข้าสู่ช่วง <u>3.ตอบปัญหาธรรมะ</u> (เสนอข้อสงสัยทางธรรมและ ตอบโดยวิทยากร) ผู้ดำเนินรายการกล่าวปิดท้าย (5 นาที)
เครดิตท้ายรายการ

เริ่มด้วยไตเติ้ลเปิดรายการ และผู้ดำเนินรายการกล่าวทักทายผู้ชมว่า "สวัสดีค่ะ ท่านผู้ชม รายการธรรมะวันอาทิตย์วันนี้ ก็มีเรื่องราวอันเป็นสาระน่ารู้มานำเสนอต่อท่านผู้ชมอีก เช่นเคยค่ะ ช่วงแรกของเชิญท่านผู้ชมฟังการแสดงธรรม โดย ----- วัด -----" ซึ่งช่วงนี้จะเป็นการบรรยายธรรมของพระภิกษุผู้เดียว คือ ผู้ดำเนินรายการมิได้เข้าไปร่วมสนทนาด้วย จากนั้นผู้ดำเนินรายการจะกล่าวเข้าสู่ช่วงพบของดีในวัด และเมื่อจบช่วงนี้แล้ว ก็จะนำสู่ช่วงตอบปัญหาธรรมะ หลังจากจบช่วงนั้นก็กล่าวปิดท้ายรายการ ว่า "ก่อนจบรายการวันนี้ ก็อย่าลืมนะค่ะ หากท่านผู้ชมมีข้อสงสัยใดๆเกี่ยวกับธรรมะหรือพระพุทธศาสนา ก็เชิญส่งคำถามของท่านมาได้ที่ช่อง 7 สี เราจะเป็นสื่อกลางนำคำถามของท่านไปถามท่านผู้รู้ และนำมาตอบให้ในรายการนี้ ซึ่งออกอากาศเป็นประจำในวันอาทิตย์ เวลาเดียวกันนี้ สำหรับวันนี้เวลาหมดลงแล้ว พบกันใหม่ในวันอาทิตย์หน้า สวัสดีค่ะ" และขึ้นเครดิตท้ายรายการ

- 1) ช่วงบรรยายธรรม โดยพระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้เป็นอย่างดีในด้านปริยัติธรรม ซึ่งจะมีการผลิต 2 ลักษณะ คือ ผู้ผลิตจะบันทึกเทปขณะที่พระเทศน์ไว้ แล้วนำมาตัดต่อให้สั้นลง แบ่งย่อยให้มีเนื้อหาที่เข้าใจได้ในเวลาจำกัดเป็นตอนๆ คือตอนละประมาณ 5 นาที และอีกแบบหนึ่งคือ บันทึกเทปแยกเป็นประเด็นหรือแต่ละเรื่อง แล้วนำเสนอเป็นตอนๆโดยที่จะมีเนื้อหาและใจความครบสมบูรณ์ในตอนนั้นๆ ซึ่งในแต่ละตอนจะมีความยาวประมาณ 5 นาทีเช่นกัน
- 2) ช่วงพบของดีในวัด สารคดีเกี่ยวกับวัดสำคัญในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นช่วงที่มีความยาวที่สุดในรายการ ประมาณ 13 – 15 นาที
- 3) ช่วงตอบปัญหาธรรมะ ตอบคำถามของผู้ชมทางบ้าน หรือทางผู้ผลิตและวิทยากรช่วยกันคิดขึ้นมา เวลาประมาณ 5 นาที เป็นช่วงที่มีรูปแบบคล้ายกับรูปแบบการพูดคุย ที่พระสงฆ์จะอธิบายถึงข้อข้องใจ หรือปัญหาที่มีการถามเข้ามา

โดยองค์รวม รูปแบบการนำเสนอรายการธรรมะวันอาทิตย์เป็นนิตยสารทางอากาศ ที่จะให้ความสำคัญกับการนำเสนอด้วยการพูดคุย ซึ่งมีอยู่ถึง 2 ช่วงรายการ คือ ช่วงบรรยายธรรม และช่วงตอบปัญหา ที่คล้ายกับลักษณะการพูดคุย โดยมีจังหวะหรือท่วงทำนองที่ค่อนข้างช้า โดยใช้เพลงที่บรรเลงด้วยเครื่องดนตรีไทยเป็นเพลงหลัก เพลงเดี่ยวตลอดรายการ คือ ทั้งในช่วงไตเติ้ล ช่วงพบของดีในวัด(สารคดี) และช่วงปิดท้ายรายการ ซึ่งจังหวะของเพลงนี้ก็ช้าๆ เย็นๆ สอดคล้องกับเนื้อหาของรายการโดยรวมที่เน้นความสงบเย็นเช่นกัน แต่ช่วงที่มีพระสงฆ์เป็นวิทยากรให้ความรู้ต่างๆในรายการ จะไม่มีการใช้ดนตรีประกอบ เพื่อเน้นในเรื่องราวที่วิทยากร

เสนอ ในไตเติ้ลรายการเลือกใช้ภาพปูชนียสถานที่สำคัญและมีความสวยงามหลายแห่ง โดยใช้เทคนิคการเปลี่ยนภาพที่เรียบง่าย คือ cut หรือ dissolve ทำให้เกิดความน่าสนใจ ทั้งนี้เพราะช่วงไตเติ้ลรายการจะสามารถนำมาใช้ได้เป็นเวลานาน จึงถูกผลิตขึ้นอย่างค่อนข้างพิถีพิถัน ส่วนการบันทึกเทปในช่วงต่างๆล้วนเป็นภายในบริเวณวัดทั้งภายในและภายนอกตัวอาคาร หรือสถานที่ทำงานของวิทยากรในรายการ การถ่ายภาพในช่วงที่เป็นการบรรยาย หรือการตอบปัญหาธรรมะนั้น จะเก็บภาพหน้าตรงของวิทยากร ซึ่งเป็นภาพจากศีรษะถึงไหล่บ้าง หรือภาพครึ่งตัว ซึ่งจะไม่มีการเปลี่ยนมุมกล้องหรือระยะภาพใดๆเลย แต่จะมีการแทรกภาพอื่นที่มีความเกี่ยวเนื่องกับเนื้อหา รายการเข้ามาบ้าง เพราะทางผู้ผลิตรายการต้องการจะเน้นที่เนื้อหาที่วิทยากรนำเสนอเป็นสำคัญ และต้องการเสนออย่างเป็นทางการ ส่วนในช่วงที่เป็นสารคดี แม้จะมีการใช้กล้องมุมอื่นนอกเหนือจากระดับสายตา เช่นมุมต่ำ เพื่อเก็บภาพกว้างของวัดนั้นๆ แต่การนำเสนอยังคงเน้นไปอย่างเรียบง่าย คือเมื่อเสียงบรรยายกล่าวถึงเรื่องใด ภาพที่ปรากฏนั้นก็สอดคล้องกันไป จากการให้เห็นภาพรวม หรือภาพในมุมกว้างของสถานที่นั้นๆก่อน แล้วเมื่อกล่าวถึงเรื่องใดก็จะค่อยๆ zoom in เข้าไป สำหรับผู้ดำเนินรายการธรรมะวันอาทิตย์ จะไม่ได้สนทนาหรือพูดคุยในประเด็นธรรมะ จะเป็นเพียงกล่าวเปิด ปิดและเชื่อมโยงเข้าสู่ช่วงรายการต่างเท่านั้น

ผู้ดำเนินรายการ คือ คุณวันสุ คุณประภา ซึ่งเป็นผู้ประกาศรายการของทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 ซึ่งเป็นผู้ที่มีบุคลิกอ่อนหวาน นุ่มนวล และมีความสามารถในการใช้ภาษาได้ดี สำหรับหน้าที่ของผู้ดำเนินรายการ คือ กล่าวเปิดรายการ แนะนำเข้าสู่ช่วงต่างๆของทางรายการ เพิ่มความน่าสนใจในรายการ

“สำหรับช่วงพบของดีในวัด วันนี้เป็นเรื่องราวของดีและความสำคัญของ วัดบพิตรพิมุข กรุงเทพมหานคร ขอเชิญรับชมได้เลยค่ะ”

“สำหรับช่วงตอบปัญหาวันนี้ เป็นการตอบข้อสงสัยของประชาชนที่ว่า คำสอนของพระพุทธศาสนา มีอยู่มากมาย ถ้าจะย่อลงให้สั้นที่สุด ได้ แก่อะไร เรื่องนี้ไปฟังคำตอบจากพระเทพวิสุทธิกวี กันเลยค่ะ”

(10 ตุลาคม 2542)

รวมถึงหน้าที่กล่าวปิดรายการ และการให้เสียงบรรยายช่วงพบของดีในวัดด้วย แต่ในการทำหน้าที่นี้ไม่จำเป็นต้องสนใจหรือมีความรู้ทางธรรม เพราะผู้ดำเนินรายการเพียงท่องและอ่านตามบทที่ผู้ควบคุมการผลิตเตรียมไว้ให้ ในการบันทึกเทปภายในห้องส่ง โดยไม่ต้อง

สนทนารวมกับวิทยากรผู้ร่วมรายการ ส่วนความสามารถทางภาษา คือการอ่านออกเสียงอักขระ
ชัดเจน หรือการพูดจาจะฉะฉานจึงเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานหน้าทีนี้ ดังนั้นผู้ดำเนินรายการนี้จึง
เป็นเพียงสีสันในส่วนจากรูปแบบการนำเสนอ แต่ไม่ได้มีส่วนกำหนดขอบเขตหรือประเด็นของเนื้อ
ในรายการแต่อย่างใด

ส่วนรายชื่อวิทยากรและเนื้อหารายการที่นำเสนอในรายการนั้น ได้แสดงไว้ใน
ตารางที่ 6.1 ในหน้าถัดไป



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 6.1 เนื้อหารายการธรรมะวันอาทิตย์

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร	ตอน/คำถาม	ประเด็นสำคัญ/คำตอบ
1	อาทิตย์ 18 ก.ค. 42	บรรยายธรรม พบของดีในวัด (สารคดี) ตอบปัญหาธรรมะ	พระธรรมปิฎก วัดญาณเวศกวัน - พระสุธีวรญาณ วัดมหาพฤฒาราม	- วัดทองนพคุณ พระมหากษัตริย์อินเดียพระองค์ใดที่ ได้รับการยกย่องว่าเป็นพระมหา- กษัตริย์ผู้มีคุณูปการต่อพระพุทธ ศาสนามากที่สุด	สัปปุริสธรรม 7 คือธรรมของคนดี ได้แก่ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชนและรู้ จักบุคคล ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดทองนพคุณ พระเจ้าอโศกเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีคุณูปการต่อพุทธศาสนามากที่สุด อาทิ ส่งขยนาพระไตรปิฎก ส่งพระเถระไปประกาศพุทธศาสนา 9 สาย และเสด็จไปยังสังเวชนียสถานสี่ตำบล พร้อมทั้งนำศิลาไปจารึกไว้ เป็นต้น
2	อาทิตย์ 25 ก.ค. 42	บรรยายธรรม พบของดีในวัด (สารคดี) ตอบปัญหาธรรมะ	พระวิจิตรธรรมพาที วัดประยุรวงศาวาส - พระราชกวี	- วัดมหาพฤฒาราม พระพุทธสาวกมีมากมาย ทำไมพระ	คนล้มอย่าข้าม คนเราผิดพลาดกันได้ ให้ยึดคำสอนของ 2 องค์ไว้ คือ องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าและองค์พระมหากษัตริย์ ให้จำคำว่ากล้า อัน ได้แก่ กล้าทำความดีและกล้าที่จะไม่ทำความชั่ว และคำว่าคุณ คือคุณ สมบัติ คุณประโยชน์ คุณภาพ คุณธรรมและคุณงามความดี ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดมหาพฤฒาราม ตอบได้ 2 นัยยะ คือ 1.บุพเพกตัตถัญญตา หมายถึงมีบุญ

ตารางที่ 6.1 เนื้อหารายการธรรมะวันอาทิตย์

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร	ตอน/คำถาม	ประเด็นสำคัญ/คำตอบ
			วัดราชาธิวาส	พุทธเจ้าจึงยกย่องพระสาวรีบุตรและพระโมคคัลลานะว่าเป็นพระอัครสาวกสาวกฝ่ายขวา ฝ่ายซ้าย	ที่ทำไว้แต่ปางก่อน 2.พระพุทเจ้าท่านทรงเห็นว่าท่านทั้งสองเป็นคนหนุ่มมีความรู้ความสามารถ จะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป
3	อาทิตย์ 1 ส.ค. 42	การบรรยายธรรม พบของดีในวัด (สารคดี) ตอบปัญหาธรรมะ	พระธรรมปิฎก วัดญาณเวศกวัน - พระราชกวี วัดราชาธิวาส	- วัดปทุมคงคา พระภิกษุในพระพุทธศาสนาโกนผม โกนหนวด โกนคิ้วเหมือนกันหมดหรือไม่	การทำตนให้เป็นที่พึงได้ คือ ให้หวังผลจากการกระทำ ดังเช่น แม่จะต้องฝึกลูก โดยใช้หลักพรหมวิหารสี่ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เพื่อให้ลูกไม่อ่อนแอ พัฒนา และไม่ประมาท ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดปทุมคงคา พระสงฆ์ในประเทศไทยจะโกนผม โกนหนวด โกนคิ้ว แต่พระสงฆ์พม่าจะไม่โกนคิ้ว ซึ่งถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ต่างกันไป ทั้งนี้ไม่ถือว่าขัดต่อหลักพุทธบัญญัติและไม่ขัดพระวินัย
4	อาทิตย์ 8 ส.ค.42	การบรรยายธรรม	พระธรรมปิฎก วัดญาณเวศกวัน	-	การทำบุญหรือทำความดีในพุทธศาสนานั้น สามารถทำได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ คือ รักษาศีล สมาธิ ปัญญา ทำโดยไม่ย่อท้อและไม่หวังผล

ตารางที่ 6.1(ต่อ) เนื้อหารายการธรรมะวันอาทิตย์

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร	ตอน/คำถาม	ประเด็นสำคัญ/คำตอบ
		พบของดีในวัด (สารคดี) ตอบปัญหาธรรมะ	พระธรรมกิตติวงศ์ วัดราชโอรสาราม	วัดเศวตฉัตร เพราะเหตุใดพระสงฆ์จึงต้องอยู่จำ พรรษา	ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดเศวตฉัตร เนื่องจากในอดีตพระสงฆ์ต้องออกจาริกแสวงบุญ ทำให้พี่พันธ์ ของชาวบ้านที่ปลูกไว้และกำลังออกงาม ต้องเสียหาย พระพุทธเจ้า จึงได้ทรงให้มีการอยู่จำพรรษาในช่วงฤดูฝน เพื่อหลีกเลี่ยงการณ้ดัง กล่าว
5	อาทิตย์ 15 ส.ค. 42	บรรยายธรรม พบของดีในวัด (สารคดี) ตอบปัญหาธรรมะ	พระธรรมปิฎก วัดญาณเวศกวัน -	- วัดไตรมิตรวิทยาราม	เด็กสมัยนี้ต้องเข้มแข็ง เพราะปัจจุบันอยู่ในสภาวะบีบคั้นด้านต่างๆ มากขึ้น เนื่องจากมีปัจจัยที่มีความซับซ้อนควบคุมอยู่มาก การจะ แก้ไขจึงเป็นการเตรียมคนให้พร้อม ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดไตรมิตรวิทยาราม ในช่วงเข้าพรรษาสามเดือน พระภิกษุอาจจะไปค้างคืนที่อื่นนอก จากวัดที่ตนพำนักอยู่ได้เฉพาะกรณีที่ทำเป็น อาทิ การพักรักษา อาการป่วยที่โรงพยาบาล แต่จะมีกำหนดเวลาอยู่

ตารางที่ 6.1(ต่อ) เนื้อหารายการธรรมะวันอาทิตย์

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร	ตอน/คำถาม	ประเด็นสำคัญ/คำตอบ
6	อาทิตย์ 22 ส.ค. 42	บรรยายธรรม พบของดีในวัด (สารคดี) ตอบปัญหาธรรมะ	พระธรรมปิฎก วัดญาณเวศกวัน - พระราชกวี วัดราชาธิวาส	- วัดสัมพันธวงศาราม การฆ่าตัวตามเป็นบาปหรือไม่	การเกิดของพระพุทธศาสนานั้น คือการที่พระพุทธองค์ค้นพบพระพุทธศาสนา อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับหลักของธรรมชาติ คือความจริงหรือสัจจะที่มีอยู่แล้ว มิใช่สิ่งที่พระองค์คิดขึ้นเองและต่อมาได้เกิดเป็นสังฆะหรือสงฆ์ตามลำดับ ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดสัมพันธวงศาราม การทำลายชีวิตถือเป็นบาปมหันต์ ไม่ว่าจะเป็ชีวิตของตนเองหรือผู้อื่น เพราะร่างกายของเราอันคิดว่าเป็นเป็นของๆเราเองนั้นมิได้เป็นเช่นนั้น เราไม่สามารถบังคับความเปลี่ยนแปลงที่มีอยู่เองตามธรรมชาติได้ ดังนั้นการฆ่าตัวตายจึงถือเป็นบาปร้ายแรง
7	อาทิตย์ 29 ส.ค. 42	บรรยายธรรม พบของดีในวัด	พระธรรมปิฎก วัดญาณเวศกวัน - วัดโมลีโลกยาราม	- วัดโมลีโลกยาราม	ลักษณะของความเพียร อันประกอบไปด้วย 1) มีพลังเข้มแข็ง 2) ค้ำจุนให้ทรงตัวอยู่ได้ 3) ให้ก้าวไปข้างหน้า ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดโมลีโลกยาราม

ตารางที่ 6.1(ต่อ) เนื้อหารายการธรรมะวันอาทิตย์

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร	ตอน/คำถาม	ประเด็นสำคัญ/คำตอบ
		ตอบปัญหาธรรมะ (สารคดี)	พระราชกวี วัดราชาธิวาส	เพราะเหตุใดพระภิกษุจึงคาดผ้า สังคาคติที่ป่าข้างซ้าย	แต่เดิมนั้น ผ้าสังคาคติใช้เพื่อการห่มคลุมกันหนาว แต่เมื่อสืบต่อ มายังประเทศไทย ซึ่งเป็นเมืองร้อน จึงได้มีการดัดแปลงให้เหมาะ สม คือเปลี่ยนเป็นพาดบ่า และที่ไว้ทางด้านซ้าย ก็เพื่อเป็นการ สะดวกในการประกอบกิจกรรมต่างๆ เพราะคนส่วนใหญ่จะถนัด ข้างขวา
8	อาทิตย์ 5 ก.ย. 42	บรรยายธรรม พบของดีในวัด (สารคดี) ตอบปัญหาธรรมะ	พระธรรมปิฎก วัดญาณเวศกวัน - พระราชกวี วัดราชาธิวาส	- วัดราชสิทธิาราม เพราะเหตุใดพระภิกษุจึงต้องใช้ตาล ปัดรในการประกอบพิธีกรรมทาง พุทธศาสนา	ทำดี ถือเป็นฤกษ์ดี คือ การปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เหมาะสมกับ กาลเทศะ เช่น การไปวัดต้องแต่งกายให้เหมาะกับสถานที่ แม้จะ ไม่มีข้อบังคับกำหนดไว้ แต่ก็ควรปฏิบัติตนให้ถูกต้อง ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดราชสิทธิาราม แต่เดิमतาลปัดร หรือใบตาลนั้น ใช้เพื่อพัดให้คลายร้อน ต่อมาใช้ ประกอบพิธีกรรม เพื่อให้เกิดสมาธิในการสวดมนต์ ซึ่งต่อมา พระมหากษัตริย์ได้มีการถวายพัดยศขึ้นแก่พระที่เคารพบูชา

ตารางที่ 6.1(ต่อ) เนื้อหารายการธรรมะวันอาทิตย์

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร	ตอน/คำถาม	ประเด็นสำคัญ/คำตอบ
9	อาทิตย์ 12 ก.ย.42	บรรยายธรรม พบของดีในวัด (สารคดี) ตอบปัญหาธรรมะ	พระธรรมปิฎก วัดญาณเวศกวัน - พระราชกวี วัดราชาธิวาส	- วัดศรีอัมรินทร์วิหาร พระพุทธรูปที่ชำรุดแล้วยังสักการะไว้ ที่บ้านได้หรือไม่	ผู้หญิงนั้นต้องการจะมีสิทธิในหลายๆด้าน แต่สำหรับในความเป็น แม่ นั้น ผู้หญิงยอมเสียสละทุกอย่างได้เพื่อลูก ซึ่งเป็นเรื่องของความ เมตตา กรุณา และความเสียสละ ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัด ถ้าชำรุดไม่มากสามารถซ่อมได้ก็ทำการซ่อมแซมและเก็บรักษาไว้ที่ บ้านได้ ส่วนกรณีที่เสียหายมาก ก็นำไปให้กับทางวัด ให้พระท่าน พิจารณาว่าเห็นสมควรจะทำเช่นไรต่อไป
10	อาทิตย์ 19 ก.ย. 42	บรรยายธรรม พบของดีในวัด (สารคดี)	พระราชกวี วัดราชาธิวาส - -	- วัดรัชฎาธิษฐานราชวรวิหาร	ของหายาก หมายถึง ชีวิตมนุษย์ ดังนั้นจึงควรประพฤติปฏิบัติตน ในทางที่ถูกที่ควร หมั่นสร้างสรรค์ความดี ขจัดกิเลส เพราะยิ่ง กิเลสในตัวเรลดลงไปได้มากเท่าไร ชีวิตก็ยิ่งดีมากขึ้นเท่านั้น ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดรัชฎาธิษฐาน ราชวรวิหาร

ตารางที่ 6.1 (ต่อ) เนื้อหารายการธรรมะวันอาทิตย์

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร	ตอน/คำถาม	ประเด็นสำคัญ/คำตอบ
		ตอบปัญหาธรรมะ	พระศรีปริยัติโมลี วัดจันทาราม	พระพุทธเจ้ามีจริงหรือไม่	พระพุทธเจ้ามีอยู่จริงอย่างแน่นอน ซึ่งมีหลักฐานหลายประการด้วยกัน อาทิ หลักฐานทางบุคคล คือการมีพระสงฆ์สืบต่อพุทธศาสนา หลักฐานทางคัมภีร์ ที่ว่าด้วยหลักคำสอนต่างๆ หรือหลักฐานทางโบราณคดี ปุชนิยมสถานอันเป็นสถานที่ประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพาน
11	อาทิตย์ 26 ก.ย. 42	บรรยายธรรม พบของดีในวัด (สารคดี) ตอบปัญหาธรรมะ	พระธรรมปิฎก วัดญาณเวศกวัน - พระราชกวี วัดราชवास	- วัดเทพศิรินทราวาส การถวายข้าวพระพุทธอย่างที่ชาว พุทธปฏิบัติอยู่นี้ ถูกต้องหรือไม่	หลักการเทศน์ การเทศน์นั้น จำเป็นที่จะต้องมีส่วนที่เป็นหลักการที่ อ้างถึงหลักฐานให้เกิดความน่าเชื่อถือ อันได้แก่หลักธรรมที่แสดงไว้ เป็นภาษาบาลี อีกส่วนหนึ่งคือความคิดเห็นของผู้บรรยาย ซึ่งจะ ต้องย้ำให้ชัดเจนให้ผู้ฟังจะได้ไม่ไขว่ไขว เป็นการใช้แรงแสดงเหตุผล ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดเทพศิรินทราวาส ในความหมายของชาวพุทธนั้น การบูชาด้วยข้าวและน้ำ คือสิ่งที่มี คุณค่า เป็นการแสดงความระลึกถึงพระคุณขององค์พระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าอยู่ในสภาวะธรรม มิได้เสวย ซึ่งถือเป็นเรื่องของจิตใจของผู้ถวาย

ตารางที่ 6.1(ต่อ) เนื้อหารายการธรรมะวันอาทิตย์

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร	ตอน/คำถาม	ประเด็นสำคัญ/คำตอบ
12	อาทิตย์ 3 ต.ค. 42	บรรยายธรรม พบของดีในวัด (สารคดี) ตอบปัญหาธรรมะ	พระธรรมปิฎก วัดญาณเวศกวัน - พระศรีปริยัติโมลี วัดจันทาราม	- วัดเทวราชกุญชร พระไตรปิฎกสามารถเชื่อถือได้อย่าง สนิทใจหรือไม่ ว่าบรรจุคำสอนของ พระพุทธองค์ไว้อย่างถูกต้องแม่นยำ ไม่คลาดเคลื่อน	การสร้างสรรค์ความดี ด้วยการสั่นโद्यะและไม่สั่นโद्यะ คือ สั่นโद्यะตามที่เราเป็น ตามที่เราเป็น ไม่โลก แต่ไม่สั่นโद्यะในกุศล ธรรม หมายถึง ไม่ให้รู้จักพอในการสร้างสรรค์ความดีงามนั่นเอง ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดเทวราชกุญชร พระไตรปิฎกสามารถเชื่อถือได้ หลังจากที่ท่านนิพพานไปแล้วพระ ธรรมวินัยได้พัฒนาเป็นพระไตรปิฎก ซึ่งได้มีการตรวจทานและร่วม กันสังขยนา สำหรับในการบันทึกนั้น อาจจะมีการผิดพลาดบ้าง ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติ แต่ยังคงความเดิมไว้ จึงยังคงถือว่ามี ความ แม่นยำอยู่
13	อาทิตย์ 10 ต.ค. 42	บรรยายธรรม พบของดีในวัด	พระธรรมปิฎก วัดญาณเวศกวัน	- วัดบพิตรพิมุข	ความพอใจที่ได้กระทำ หรือความสุขอันเกิดจากการกระทำ มี ความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่สร้างสรรค์ หรือฉันทะ เพื่อให้เกิดการพัฒนา เกิดความเจริญงอกงามในการผลิตมากกว่าการบริโภค ประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญในวัดบพิตรพิมุข

ตารางที่ 6.1(ต่อ) เนื้อหารายการธรรมะวันอาทิตย์

ที่	วัน	ช่วง	วิทยากร	ตอน/คำถาม	ประเด็นสำคัญ/คำตอบ
		(สารคดี) ตอบปัญหาธรรมะ	พระศรีปริยัติโมลี วัดจันทาราม	คัมภีร์อรรถกถา คัมภีร์ฎีกาเป็น คัมภีร์เกี่ยวกับเรื่องใด	คัมภีร์อรรถกถาคือคัมภีร์อธิบายความหมายตรงที่เป็นข้อสงสัยของ พระไตรปิฎก ส่วนฎีกาเป็นคัมภีร์ที่ขยายความคัมภีร์อรรถกถาอีกที่ หนึ่ง โดยจะเป็นการอธิบายเฉพาะเรื่อง เช่น คัมภีร์วิสุทธิมรรค

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหารายการ

จากตารางที่ 6.1 รายการธรรมะวันอาทิตย์ แบ่งเป็น 3 ช่วง คือ ช่วงบรรยายธรรม ช่วงพบของดีในวัด (สารคดีเกี่ยวกับวัดหลวง ในกรุงเทพมหานคร) และช่วงตอบปัญหาธรรมะ ในช่วงการบรรยายธรรมที่อยู่ในขอบเขตการวิจัยนี้ วิทยากรที่ทำหน้าที่นี้ส่วนใหญ่ คือ พระธรรมปิฎก ซึ่งช่วงก่อนและหลังการเก็บข้อมูลจะเป็นพระรูปอื่นๆบ้าง ซึ่งจะสลับสับเปลี่ยนกันไป ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ จึงเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาที่มาจากบรรยายของพระธรรมปิฎกเป็นสำคัญ ส่วนวิทยากรในช่วงตอบปัญหาธรรมะ อาทิ พระราชาภิ พระศรีปริยัติโมลี ก็ล้วนเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงและมีความรู้ทางพุทธธรรมอย่างดี สำเร็จการศึกษาทางธรรมในระดับสูง แสดงให้เห็นถึงการเลือกพระที่มาร่วมในรายการโดยใช้ความรู้และประวัติอันดีงามเป็นเกณฑ์ในการเลือก ซึ่งทางผู้บริหารรายการจะเป็นผู้ตรวจสอบและอนุมัติรายชื่อวิทยากรที่จะออกอากาศในทุกสัปดาห์

โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระธรรมปิฎกที่ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นปราชญ์คนสำคัญของไทย พระธรรมปิฎกสอบได้นักธรรมชั้นเอกและเปรียญธรรม 9 ประโยค ขณะเป็นสามเณร ได้ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต(เกียรตินิยมอันดับ 1) จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและสอบได้วิชาครูพ.ม. ต่อมาท่านได้ทำงานเข้าเป็นอาจารย์และดำรงตำแหน่งผู้บริหารของทางมหาจุฬาลงกรณฯควบคู่กันไป โดยท่านได้สร้างผลงานที่มีชื่อเสียงมากมายทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อาทิ พุทธธรรม ธรรมนุญชีวิตร ไตรลักษณ์ Great Buddhists ฯลฯ ตลอดจนได้รับการถวายเกียรติคุณต่างๆเป็นจำนวนมาก ได้แก่ ปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ด้านปรัชญา จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และรามคำแหง ทางด้านภาษาศาสตร์และอักษรศาสตร์ รางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพ จากองค์การยูเนสโก เป็นต้น

1. ช่วงบรรยายธรรม

ช่วงการบรรยายธรรม ทางรายการจะไม่มีหัวข้อที่เสนอกำกับไว้ด้วย จะบอกเพียงชื่อผู้บรรยายและวัดเท่านั้น ด้วยวิธีการผลิตที่ในบางสัปดาห์จะบันทึกเทปการบรรยายธรรมเป็นระยะเวลาสั้นๆ แล้วจึงนำมาตัดต่อให้ได้เรื่องราวตามที่คุณผลิตเห็นสมควร เพื่อออกอากาศได้หลายสัปดาห์ โดยเรื่องที่เสนอในแต่ละสัปดาห์ แต่การตัดต่อเพื่อให้พอดีกับเวลาที่จำกัดนี้ แม้ว่าบางครั้งจะได้รับความที่ต้องการตามที่สื่อ แต่ก็ยังขาดความสมบูรณ์ของเนื้อหาโดยรวมไป หรือในบางสัปดาห์หัวข้อหลักๆไม่ได้ถูกนำเสนอ สิ่งที่ถูกเสนอเป็นหัวข้อรองลงไป ถ้าผู้ชมได้รับชมรับฟังจากสื่อโทรทัศน์ก็อาจจะไม่ส่งผล สร้างความสับสนว่าอะไรที่วิทยากรตั้งใจจะให้ประเด็นหลัก

เพราะสื่อจะค่อนข้างรวดเร็ว แต่เมื่อมาศึกษาวิเคราะห์ถึงเนื้อหาแล้ว ก็จะทำให้เห็นถึงความไม่ชัดเจนของประเด็นนัก เพราะในบางครั้งได้มีการติดต่อในช่วงกลางของการบรรยายธรรมด้วย แต่เนื่องจากวิทยากรในช่วงบรรยายธรรม ช่วงเวลานี้ คือ พระธรรมปิฎก ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนาเป็นอย่างดีและมีความสามารถในการสื่อสาร ชี้แจงแสดงธรรมหัวข้อต่างๆ ได้อย่างละเอียดลออ อีกทั้งท่านยังมักจะพูดซ้ำความทำให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ไม่คลาดเคลื่อน รวมถึงการเทศน์อย่างเป็นระบบ คือ จะมีการบอกถึงประเด็นที่จะพูด บอกคำศัพท์และความหมายที่เกี่ยวข้องหลักการหรือหลักทางพุทธศาสนา และกล่าวในสิ่งที่เห็นทัศนคติแยกออกจากกันอย่างเห็นได้ชัด

สำหรับประเด็นที่ให้ความสำคัญนั้น ก็จะเป็นการให้ความรู้ที่ถือเป็นหลักสำคัญทางพุทธศาสนา และจะย้ำธรรมนั้นๆบ่อยๆ ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่เป็นแก่นแกนของพระธรรมวินัย และมีความสอดคล้องกัน พอจะสรุปหลักที่วิทยากรให้ความสำคัญได้ดังนี้

1) มักจะกล่าวถึงการใช้เหตุใช้ผล พิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบ คิดอย่างเป็นระบบระเบียบ ตั้งใจทำจริงในสิ่งต่างๆ ทำสิ่งใดอย่างมีหลักการและจุดหมายควบคู่กันไป เพื่อที่จะบรรลุผลดังที่ตั้งใจไว้ อาทิ สัปปริสธรรม 7

“จุดหมายจะเป็นตัวทำให้ทิศทางชัดเจนและมีพลัง แล้วหลักการก็จะมาเป็นตัวสนอง...ถ้าไม่มีหลักการก็เลื่อนลอย ถ้าไม่มีจุดหมายก็เพ้อฝัน”
(18 กรกฎาคม 2542)

2) สอนให้เชื่อในเรื่องของการกระทำ ให้เข้มแข็งและให้มีความเพียร ปลุกฝังทัศนคติที่ให้พึ่งพิงช่วยเหลือตนเอง ซึ่งก็สืบเนื่องจากการคิดอย่างมีเหตุมีผล โดยยึดหลักทางสายกลางนั่นเอง ให้เชื่อในเรื่องผลกรรม ทำกรรมดีมีความเพียรจึงจะประสบความสำเร็จและอย่าไปยึดติดกับสิ่งอำนวยความสะดวก ที่อาจเป็นโทษเพราะจะทำให้เคยชินกับสิ่งบำรุงบำเรอ จนกระทั่งมองว่าการที่ต้องทำนำไปสู่ความทุกข์และการไม่ต้องทำจึงจะเกิดความสุข เช่น

“คนที่อยู่ในยุคนี้ต้องเป็นคนที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น อย่างนี้เราจะต้องฝึกเด็กของเราให้ดี มัวแต่นึกว่าสังคมบีบคั้นมากเลยจะไปทำให้เด็กสบายนะ อย่างนี้ก็กลายเป็นไปทำให้อ่อนแอ ไม่เข้มแข็งแต่การฝึกให้เข้มแข็ง ที่นี้ไม่ได้ไปทำให้แก่ได้รับความทุกข์ทรมาน ต้องฝึกจากภายใน...ถ้าเด็ก

รู้จักหาความสุขจากการกระทำแล้ว ไม่ต้องกลัวหกรอก เด็กจะ
พัฒนา...เป็นนักสร้างนักสรรค ไม่ใช่นักเสพ”

(8 สิงหาคม 2542)

ส่วนตัวอย่างของความเพียรที่ท่านได้กล่าวถึงนั้น คือ พระมหาชนก พระราช
นิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

“เพราะฉะนั้นชาดกเรื่องก็ยงว่าสำคัญที่จะต้องมาเตือนกัน ให้คนไทย
มีความพยายามเข้มแข็ง มีใจสู้ ไม่ใช่ติดอยู่กับการบำรุงบำเรอ เอา
อกเอาใจ ติดอยู่กับการเสพอย่างบริโภคนิยม แล้วก็จะเสื่อมจะอ่อน
แอไปทุกที”

(15 สิงหาคม 2542)

3) ถือเป็นกรให้แง่คิดในการดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข คิดดี พูดดี ทำดี ทำจิตใจ
ให้สดชื่นแจ่มใส ทำความเข้าใจและยอมรับสิ่งต่างๆรอบตัว เพื่อมีความสุขทั้งในการทำงานและ
ด้านอื่นๆ ซึ่งก็ถือเป็นกรทำบุญ ที่สามารถจะทำได้ตลอดเวลา

“พิจารณาทุกสิ่งทุกอย่างทั้งหลาย พิจารณาคนที่มีสัมพันธ์กับเรา รู้
เข้าใจโลกชีวิตตามเป็นจริง เหตุที่มากระทบถูกใจบ้าง ไม่ถูกใจบ้าง
และใช้เป็นแบบฝึกหัดพัฒนาตัว นี้คือทำบุญตลอดเวลา ชีวิตก็พัฒนา
แน่นอน”

(1 สิงหาคม 2542)

เนื้อหาช่วงบรรยายธรรมถือเป็นหลักพุทธธรรมคำสอนที่ประยุกต์ใช้ในประจำวัน
ซึ่งหากทางพุทธศาสนิกชนยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติ ย่อมจะทำให้เกิดความสุขสงบและเป็นที่ยิ่ง
ทางจิตใจ เมื่อพบอุปสรรคหรือปัญหาในชีวิต จะสามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

2. ช่วงพบของดีในวัด(สารคดีเกี่ยวกับวัดหลวงในกรุงเทพมหานคร)

ช่วงพบของดีในวัดเป็นช่วงที่ยาวที่สุดของรายการ มีการใช้ศัพท์เกี่ยวกับพุทธ
สถาน พุทธวัตถุ และคำที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนค่อนข้างมาก ซึ่งบางครั้งเป็นศัพท์ที่ไม่
ค่อยจะใช้กันมากนัก ภาษาที่ใช้คล้ายกับภาษาเขียน เป็นการให้ข้อมูลอย่างค่อนข้างเป็นทางการ

คล้ายกับการพาไปทัศนศึกษาในอารามหลวง หากมีการใช้คำที่ค่อนข้างยาก ก็จะอธิบายประกอบไว้

สำหรับเนื้อหานี้จะให้ความสำคัญกับประวัติความเป็นมาโดยละเอียด ทั้งนี้จะแสดงถึงการสร้างวัด และการตั้งชื่อวัด ที่มักจะตั้งตามชื่อสถานที่ ผู้สร้าง ผู้บูรณะปฏิสังขรณ์ ตลอดจนตั้งตามนามหรือพระนามของบุคคลอันเป็นที่รักของผู้สร้าง ซึ่งผู้สร้างต้องการจะอุทิศส่วนกุศลไปให้ เนื้อหาในข่วงนี้จะเป็นประโยชน์ ในการให้ความรู้ทางพุทธศาสนา และความรู้ในสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางพุทธศาสนา อันได้แก่ สถาปัตยกรรม ปฏิมากรรม ประวัติศาสตร์ และภาษาศาสตร์ เป็นต้น

- ความรู้ทางพุทธศาสนา

“ผนังระหว่างช่องหน้าต่างทุกช่อง ประดับด้วยกรอบภาพลักษณะรูปไข่ ภายในกรอบเขียนภาพภิกษุพิจารณาอสุภกรรมฐานต่อหน้าซากศพ และภาพเหล่านี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นอีกอย่างหนึ่งว่า ในอดีตวัดนี้เป็นวัดอรัญวาสี ที่พระภิกษุปฏิบัติวิปัสสนาธุระเป็นประการสำคัญ”

(10 ตุลาคม 2542)

- ความรู้ทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม(พุทธสถาน)

“บริเวณโดยรอบพระอุโบสถ ตั้งชุ้มเสมาสี่เหลี่ยม แปดชุ้ม ประดิษฐานใบเสมาคู่อื่นเป็นเครื่องหมายบ่งบอกให้เห็นว่าวัดนี้เป็นพระอารามหลวง”

(5 กันยายน 2542)

- ความรู้ทางภาษาศาสตร์

“วัดบพิตรพิมุข คำว่า พิมุข มาจากคำอุปสรรค วิ ในภาษาบาลีนำหน้าศัพท์ว่า มุขะ ซึ่งแปลว่าหน้า เมื่อรวมกันเข้าจึงให้ความหมายกลับกัน แปลว่าหลัง โดยอาเทศหรือเปลี่ยน ว มาเป็น พ จึงเป็น พิมุข ซึ่งหมายถึงวัดของเจ้าฝ่ายหลัง”

(10 ตุลาคม 2542)

โดยรวมเนื้อหาช่วงพบของดีในวัด เกี่ยวกับเรื่องราวทางพุทธศาสนา คือ ประวัติความเป็นมา เหตุการณ์ หรือเกร็ดความรู้ทางพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับพุทธสถานที่เป็นวัดหลวงในเขตกรุงเทพมหานคร

3. ช่วงตอบปัญหาธรรมะ ช่วงนี้เป็นช่วงที่ในแต่ละสัปดาห์หรือการตอบแต่ละคำถามมีวิทยากรหลายท่านสลับสับเปลี่ยนกันไป จะใช้คำที่สื่อความเข้าใจง่าย มีการยกตัวอย่างประกอบ แต่ทั้งนี้ก็ต้องตอบอย่างกระชับไม่เยิ่นเย้อ ให้อยู่ในช่วงเวลาที่กำหนด ประมาณ 5 นาที ภาษาที่ใช้เพื่อเป็นการสื่อความ จึงไม่ได้เตรียมให้สละสลวยงดงามนักคล้ายกับรูปแบบการนำเสนอด้วยการพูดคุย ในลักษณะการอธิบายหรือ ให้ข้อมูล ความรู้ ทั้งนี้ในการตอบจะมีหลักฐานหรือเหตุผลประกอบด้วยทุกครั้ง

ช่วงนี้จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ประวัติความเป็นมาทางพุทธศาสนาทั้งในอดีตและที่สืบกันมาจนถึงปัจจุบัน รวมถึงในเรื่องของพุทธสถานและพุทธวัตถุ อาทิ กษัตริย์พระองค์ใดบ้างที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามากที่สุด(18 กรกฎาคม 2542) และคำถามที่เกี่ยวกับพระวินัย ซึ่งเป็นข้อวัตรปฏิบัติของสงฆ์ เช่น เพราะอะไรพระสงฆ์จึงต้องอยู่จำพรรษา (8 สิงหาคม 2542) ในช่วงเข้าพรรษา 3 เดือน พระภิกษุไปค้างคืนที่อื่นนอกจากวัดที่ตนจำพรรษาได้หรือไม่ (15 สิงหาคม 2542) เป็นต้น ซึ่งเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องเนื่องสอดคล้องกับเหตุการณ์ปัจจุบัน หรือวันสำคัญต่างๆ คือ ช่วงเข้าพรรษา ที่แสดงให้เห็นว่าทางผู้ผลิตรายการพยายามทำให้เนื้อหารายการมีความสอดคล้องกับช่วงเวลาออกอากาศ แต่ก็ถือเป็นส่วนน้อย

เนื้อหาในช่วงตอบปัญหาธรรมะ จึงเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและความรู้ต่างๆทางพุทธศาสนา

สำหรับในความคิดเห็นของผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนา ในการชมรายการบรรยายธรรม โดย พระธรรมปิฎก เกี่ยวกับ หลักการเทศน์ (26 กันยายน 2542) และได้มีการแสดงความคิดเห็นในด้านเนื้อหาและหน้าที่ดังนี้

เนื้อหาของรายการ ในกลุ่มการสนทนาของพระสงฆ์ผู้แสดงทรรศนะว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับ “หลักการ หลักฐาน หลักเกณฑ์” ซึ่งก็ได้การอธิบายความต่อมาว่า “1.หลักเกณฑ์ คือ พระไตรปิฎก 2.หลักกฎ คือ ตัวอาจารย์ที่เทศน์ คนที่เข้าวัดเนี่ย ติดในหลักกฎมากกว่าในหลักการ

เห็นได้ชัดเลย อ.จำเนียร(จากการชมรายการพุทธประทีป ซึ่งได้ชมก่อนรายการธรรมะวันอาทิตย์) มีหลักอยู่ 3 ข้อ คือ เอาความคิดของอาจารย์เป็นสำคัญ แล้วชาวบ้านก็ติดในหลักๆ ลืมไปเลยว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้ว่าอย่างไร...เพราะบางทีบอกไปแล้วชาวบ้านเบื่อก็ก บางทีพระบอกหลักการที่เป็นบาลีขึ้นตั้งเลยว่า เช่น อตตาทิ อตตโนนาโถ ตนแลเป็นที่พึงแห่งตน...พระอาจารย์พยายามบอกหลักการอยู่ แต่ชาวบ้านไม่เอา ซึ่งความจริงถ้าตัวเราแยกแยะสักนิดหนึ่ง ก็จะทำให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น” ซึ่งก็คือ การแสดงที่มาที่ไปของสิ่งที่เรากล่าวถึง แยกแยะให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้ฟังจะได้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ซึ่งเนื้อหาของรายการนี้ พระในกลุ่มทุกรูปต่างเห็นด้วยว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่ง ทั้งแก่ผู้พูด ซึ่งก็คือจะทำให้ความคิดเป็นระบบ ส่วนผู้ชมก็จะได้ประโยชน์ คือรู้ว่าส่วนไหนเป็นหลักการ หรือหลักธรรม ส่วนไหนเป็นความคิดเห็นของผู้บรรยาย ซึ่งก็คือสอนให้รู้จักการกระทำสิ่งต่างๆโดยมีหลักฐานหรือเหตุผลประกอบเสมอ เพื่อจะได้เกิดความน่าเชื่อถือ และถูกต้อง

ดังนั้น เนื้อหารายการธรรมะวันอาทิตย์ เกี่ยวกับหลักการเทศน์ คือ คำสอนที่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันทั้งสำหรับฆราวาสและสงฆ์ที่เมื่อจะกล่าวอ้างอิงถึงสิ่งใด ก็ควรจะแสดงให้ชัดเจนว่า ส่วนใดเป็นทัศนคติ ความคิดเห็นส่วนตัว แล้วส่วนใดเป็นหลักการที่อ้างอิงถึง เพื่อให้เกิดความชัดเจน และสามารถแยกแยะวิเคราะห์ได้ถูกต้อง

เนื้อหาของรายการธรรมะวันอาทิตย์โดยรวม จะเกี่ยวกับการนำหลักธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน(ช่วงบรรยายธรรม) ส่วนช่วงพบของดีในวัดและตอบปัญหาธรรมะนั้น จะเป็นเรื่องราวต่างๆที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการให้ความรู้หรือสาระที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ชมรายการ ทำให้รายการค่อนข้างเป็นวิชาการ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามกรอบวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทย จำแนกได้เป็นแนวทางปฏิรูปที่เน้นตรงด้านการศึกษา ซึ่งทางผู้ผลิตได้วางโครงสร้างหรือแนวของเนื้อหาที่จะเป็นสาระความรู้ และให้ความสำคัญในการเลือกวิทยากรผู้ร่วมรายการ ซึ่งจะต้องเป็นพระที่มีความรู้ในทางพุทธธรรมเป็นอย่างดี สามารถให้ความรู้ที่ถูกต้อง ควบคู่ไปกับมีปฏิบัติสมควรแก่การเคารพยกย่อง ทั้งนี้พระสงฆ์ที่เป็นวิทยากรร่วมรายการนั้น แม้จะมีความโดดเด่นในด้านการศึกษา แต่ล้วนเป็นที่ยอมรับจากมหาเถรสมาคม ซึ่งกำกับดูแลพระสงฆ์

หน้าที่รายการ

ส่วนหน้าที่ของรายการธรรมะวันอาทิตย์นั้น ประการแรก คือ เพื่อทำตามนโยบายของทางสถานี ที่ได้รับมอบหมายจากรัฐบาล ที่มองว่ารายการธรรมะเป็นรายการที่มีประโยชน์และจำเป็นจะต้องให้มีต่อไป จึงจำเป็นต้องผลิตรายการธรรมะวันอาทิตย์เพื่อสาธารณประโยชน์ แม้รายการธรรมะจะไม่สร้างผลกำไรก็ตาม ส่วนหน้าที่ประการถัดมาอันสืบเนื่องมาจากเนื้อหาของรายการ คือการแนะแนวทางการปฏิบัติตัวที่ถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนาหรือเป็นการสั่งสอนของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นความเชื่อที่อยู่บนหลักการและเหตุผล รวมถึงการให้ความรู้อันเป็นประโยชน์ทางพุทธศาสนา ตลอดจนทำหน้าที่ต่อยอดถึงความสำคัญของพุทธศาสนา ความสำคัญของพระมหากษัตริย์ การศึกษา และครอบครัว

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

ขั้นก่อนการผลิต (Pre-production)

ในการวิเคราะห์ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการผลิตรายการ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการธรรมะวันอาทิตย์

คุณเนติ แก้วเคนได้ถูกเลือกให้มาทำรายการนี้ เพราะผู้บริหารของทางสถานีโทรทัศน์พิจารณาจากประสบการณ์ในการบวชอยู่เป็นระยะเวลาานาน และมีความรู้ทางพุทธศาสนา ตลอดจนรู้จักกับพระหรือบุคคลที่จะช่วยในการสนับสนุนด้านข้อมูล คือมีความสัมพันธ์กับบุคคลที่อยู่ในแวดวงพุทธศาสนา ซึ่งทำให้สามารถตรวจสอบข้อมูลต่างๆและช่วยให้การผลิตรายการดำเนินไปได้อย่างสะดวก แสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์หรือความรู้จักคุ้นเคยกับแหล่งข้อมูล จะช่วยส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ในการผลิตรายการด้านต่างๆ

หลังจากที่ได้รับมอบหมายให้ควบคุมการผลิตรายการธรรมะวันอาทิตย์ คุณเนติได้เสนอให้มีการเพิ่มผู้ดำเนินรายการเพื่อทำหน้าที่กล่าวเปิด-ปิด และนำสู่ช่วงต่างๆของทางรายการ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการเสนอชื่อของผู้ที่จะมาทำหน้าที่ดำเนินรายการไปยังผู้บริหาร ซึ่งการตัดสินใจขั้นสุดท้ายนั้นเป็นของผู้บริหารสถานี และผู้ควบคุมการผลิตได้ขอเพิ่มช่วงสารคดีเกี่ยวกับวัดหลวงในกรุงเทพมหานครหรือช่วงพบของดีในวัด และช่วงตอบปัญหาธรรมะขึ้น ในการผลิตรายการ

การธรรมะวันอาทิตย์นี้ ทางสถานีได้ให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ทั้งด้านงบประมาณ สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร และเป็นช่องทางหรือเวลาในการออกอากาศของรายการ คือ วันอาทิตย์ เวลา 6.25 – 6.50 น. ซึ่งแสดงให้เห็นว่าทั้งทางสถานีและผู้ผลิตรายการเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

รายการธรรมะวันอาทิตย์ ประกอบด้วย 3 ช่วงรายการ คือ 1) บรรยายธรรม 2) พบของดีในวัด 3) ตอบปัญหาธรรมะ ซึ่งในการเตรียมงานนั้น ผู้ควบคุมการผลิตทำหน้าที่ต่างๆแทบจะทุกหน้าที่ ได้แก่ เขียนบท ติดต่อนัดหมาย ประสานงานกับฝ่ายต่างๆ ออกกองควบคุมการผลิตทุกช่วงรายการ และเบิกจ่ายงบประมาณ ซึ่งในการเตรียมงานสำหรับช่วงบรรยายธรรมและช่วงตอบปัญหาธรรมะนั้น สามารถทำได้ในคราวเดียวกัน โดยเริ่มจากพิจารณาเลือกวิทยากรจากชื่อที่ผู้บริหารกำหนดไว้ และได้เสนอรายชื่อพระใหม่เพิ่มเข้าไป โดยจะมุ่งเน้นพระที่มีความรู้ความสามารถทั้งทางปริยัติและปฏิบัติ ซึ่งมักจะเป็นพระนักเทศน์หรือนักวิชาการ รวมถึงพระที่ประพฤติตนสมควรแก่การเคารพยกย่อง

“เดิมทีพระมีอยากดัง อยากออกอากาศ ก็ส่งพวกพ้องมาอะไรต่างๆออกออกอากาศ ผู้ใหญ่ก็เลยตัดปัญหา เลยขอเอาเฉพาะที่เขาเลือกแล้ว... ทีนี้พี่เข้ามาเนี่ย ด้วยความที่เคยอยู่วัดมาก่อน ก็จะมีพระองค์ไหน มี background ยังไง ซึ่งคนในนี้จะไม่รู้ คนที่ทำอยู่ก่อนเนี่ยจะไม่รู้ background ของแต่ละองค์ แต่ละองค์ แต่พี่จะเป็นคนรู้ ถึงไม่รู้ แต่จะมีพรรคพวกโทรถามกันได้ พระองค์นี้เทศน์ดี ไอเคดี ผู้ชมดี แต่ว่าเบื้องหลังเป็นยังไง พวกเหล่านี้จะไม่รู้... ก็เลยไปปรึกษาผู้ใหญ่ให้เหลือพระบางองค์ นอกจากมีความรู้ดี ปฏิบัติต้องดี ต้องเลือกด้วย ไม่ใช่เทศน์ให้ประชาชนฟังป่าวๆให้ทำดี แต่ตัวเองทำทางลับ ไม่ใช่อย่างนั้น บางองค์เรารู้ว่าท่านมีความรู้ดี แต่ไม่เคยสัมผัสก็เสนอไป”

(เนติ แก้วเคน, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2544)

ซึ่งพระที่ทางรายการธรรมะวันอาทิตย์ได้กำหนดรายชื่อที่จะนิมนต์ร่วมรายการมีดังนี้ พระธรรมปิฎก ญาณวชิโรดม, พระเทพวิสุทธิเมธี วัดโสมนัสวิหาร, พระราชวรมุนี วัดประยุรวงศาวาส, พระราชกวี วัดราชาธิวาส, พระศรีปริยัติโมลี วัดจันทาราม, พระพิจิตรธรรมพาที วัดประยุรวงศาวาส, พระสุธีวรญาณ วัดมหาพฤฒาราม, พระพิศาลธรรมพาที (พระพยอม กัลยาโณ) วัดสวนแก้ว

ในการเลือกพระนั้น จะเลือกครั้งละประมาณ 3 รูป เพื่อจะได้สลับสับเปลี่ยนในการออกอากาศช่วงบรรยายธรรมรูปหนึ่งและช่วงตอบปัญหาธรรมะอีกรูปหนึ่ง หลังจากผู้ผลิตรายการเลือกได้แล้ว จะส่งเรื่องขึ้นไปให้ผู้บริหาร ซึ่งในการตัดสินใจขั้นสุดท้ายจะขึ้นกับผู้บริหารของทางสถานี

เมื่อเลือกวิทยากรได้แล้ว ก็จะติดต่อด้วยโทรสาร เพื่อแจ้งให้ท่านทราบว่าให้ท่านบรรยายธรรม 4 – 5 ตอนและตอบปัญหาธรรมะ 5 ตอน โดยให้ท่านพิจารณาเลือกหัวข้อหรือประเด็นที่จะนำเสนอเองบ้าง และเลือกให้ท่านบ้าง แต่คำถามทางรายการจะคิดขึ้นเอง ทั้งนี้อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นกับความสะดวกและความเหมาะสมตามแต่พระสงฆ์จะเห็นสมควร ซึ่งโดยปกติแล้วจะส่งคำถามไปให้ท่านได้ทราบล่วงหน้าก่อนวันบันทึกเทปรายการอย่างน้อย 2 วัน หรือมากที่สุดคือ 2 สัปดาห์ หลังจากนั้นจึงโทรศัพท์ไปสอบถามว่าได้รับเอกสารที่ส่งไปให้หรือไม่ และพร้อมที่จะให้ทางรายการไปบันทึกเทปหรือไม่ อย่างไร ซึ่งในการผลิตรายการทั้ง 2 ช่วงดังกล่าวจะถือเอาความสะดวกของพระสงฆ์ที่เป็นวิทยากรให้กับทางรายการเป็นอันดับแรก

สำหรับในช่วงบรรยายธรรมและตอบปัญหาธรรมะนั้น จะมีทั้งที่ให้วิทยากรกำหนดขึ้นเองและที่ผู้ควบคุมการผลิตกำหนดให้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในขั้นก่อนการผลิตของทั้ง 2 ช่วงรายการนั้น ทางผู้ผลิตรายการและวิทยากรได้มีส่วนร่วมกันในการกำหนดเนื้อหารายการ โดยมักจะเป็นหัวข้อที่กำลังได้รับความสนใจหรือให้ตรงกับในโอกาสพิเศษ ส่วนประเด็นคำถามเองทางรายการ ผู้ควบคุมการผลิตเลือกมาจากผู้ชม เพื่อนร่วมงาน และคนรู้จักที่ได้สอบถามกันเข้ามา เช่น

“ตอนนี้กำลังมีปัญหว่านักวิทยาศาสตร์ กำลังสร้างมนุษย์โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ เป็นเรื่องที่ว่าศาสนาพุทธคิดว่าเป็นอย่างไร ศาสนาคริสต์เค้า anti มันจะผลเสียต่อจริยธรรมอะไรบ้าง หรือช่วงที่มีนักศึกษากระโดดตึกตายกันเยอะ เอาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัญหามาเสนอในรายการด้วยว่า เกิดอะไรขึ้น หรือวันสำคัญ วันพระราชนิเวศน์วันแม่ ให้หัวข้ออยู่ในช่วงบรรยายธรรม ซึ่งส่วนหนึ่งเรากำหนดเองด้วย ส่วนหนึ่งให้ท่านกำหนดเอง สมมุติว่าวันอาทิตย์มันตรงกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา อะไรต่างๆ ก็บอกไปก่อนให้ท่านพูดเรื่องนี้ เรื่องคุณแม่เรื่องอะไร”

(เนติ แก้วเคน, สัมภาษณ์. 8 สิงหาคม 2544)

หลังจากที่ทราบกำหนดวันที่จะต้องออกไปบันทึกเทปแล้ว ทางผู้ผลิตจะแจ้งไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อเตรียมตัวไปถ่ายทำรายการที่วัดหรือที่ทำงานของวิทยากร ตามแต่ที่นัดหมายกันไว้ ซึ่งมักจะอยู่ในกรุงเทพฯหรือปริมณฑล

ขั้นตอนในการดำเนินการผลิตช่วงพบของดีในวัด ต้องใช้เวลาพอสมควร ตั้งแต่ในขั้นเตรียมงานกระทั่งตัดต่อจนเสร็จสมบูรณ์ ดังนั้นหากจะต้องเดินทางไปบันทึกเทปไกลๆ อาจทำให้ผลิตรายการช่วงนี้ไม่ทันเวลาออกอากาศ และมีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น เพราะผู้ควบคุมการผลิตยังต้องรับผิดชอบและดูแลการผลิตในเรื่องอื่นๆ ของทุกช่วงรายการด้วย ส่วนขั้นเตรียมงานของช่วงพบของดีในวัด เริ่มจากเลือกรายชื่อวัดจากในหนังสือก่อน ซึ่งจะให้ข้อมูลเบื้องต้นของแต่ละวัด โดยพิจารณาจากวัดหลวงในเขตกรุงเทพมหานครเป็นหลัก จากนั้นผู้ผลิตจะเดินทางไปติดต่อยังวัดที่ได้เลือกไว้ และไปขออนุญาตกับทางเจ้าอาวาส เพื่อขอประวัติของทางวัดและขออนุญาตถ่ายทำรายการ โดยจะบันทึกภาพของสิ่งที่สำคัญและในบริเวณต่างๆของทางวัด

หลังจากที่ได้ทราบประวัติของวัดและสิ่งสำคัญภายในวัดโดยละเอียดแล้ว ผู้ผลิตรายการจะเขียนบทคร่าวๆ หากกรณีเขียนบทล่วงหน้าไม่ทัน ก็จะเป็นที่ปรึกษาบริเวณต่างๆควบคุมคู่ไปกับเขียนบทฉบับสมบูรณ์ แต่ในกรณีปกติเมื่อได้บทแล้ว ก็จะกำหนดวันที่จะไปถ่ายทำ แล้วจึงส่งโทรสารไปให้เจ้าอาวาสรับทราบวันเวลาที่ไปถ่ายทำรายการ โดยจะบอกล่วงหน้าไม่นานนัก เพราะทางวัดไม่ต้องจัดเตรียมสิ่งใดเพื่อการนี้ ซึ่งในการติดต่อขออนุญาตถ่ายทำกับทางวัดต่างุ่นั้น มักจะได้รับความอนุเคราะห์และความร่วมมือเป็นอย่างดี สำหรับในขั้นก่อนการผลิตช่วงพบของดีในวัดนี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้ผลิตรายการที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดเนื้อหาในช่วงนี้

หลังจากที่เขียนบทฉบับสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว ทางผู้ผลิตรายการจะส่งบทไปให้กับผู้ดำเนินรายการทางโทรสาร ก่อนวันที่จะมาบันทึกเสียง ซึ่งในวันที่มาบันทึกเทปกล่าวเปิดและนำเข้าสู่ช่วงต่างๆของรายการ จะเป็นวันที่ผู้ดำเนินรายการต้องมาทำหน้าที่ประกาศรายการให้กับทางสถานี

ในขั้นก่อนการผลิตของรายการธรรมะวันอาทิตย์ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ คือ สถานีโทรทัศน์ ผู้ผลิตรายการและพระสงฆ์ซึ่งเป็นวิทยากรในรายการ ซึ่งผู้ผลิตจะมีบทบาทสำคัญโดยตรง ในขณะที่สถานีโทรทัศน์จะมีบทบาทในทางอ้อมต่อการกำหนดทั้งรูปแบบและเนื้อหารายการ ส่วนพระสงฆ์จะมีบทบาทในการร่วมกำหนดเนื้อหาของรายการ

ขั้นตอนการผลิต (Production)

ในการออกกองแต่ละครั้งจะมีเจ้าหน้าที่ 3 คน ได้แก่ ผู้ควบคุมการผลิต ช่างภาพ และคนขับรถ ซึ่งช่างภาพจะทำงานคู่กันไปกับคนขับรถ ถ้าช่างภาพคนนี้ต้องคนขับรถคนนี้ ส่วนอุปกรณ์ที่ต้องเตรียมไป ได้แก่ กล้อง 1 ตัว ขาตั้งกล้อง ไฟ เทปbetacamขนาดเล็ก ขนาดใหญ่ ขึ้นกับความยาวในการบันทึกเทปแต่ละครั้ง ไมโครโฟน แบตเตอรี่และมอนิเตอร์ โดยที่ช่างภาพจะเป็นผู้ดูแลและตรวจสอบความเรียบร้อยของอุปกรณ์ต่างๆเหล่านี้ เพื่อให้มีความพร้อมใช้ปฏิบัติงานได้จริง ซึ่งเจ้าหน้าที่ถ่ายภาพนี้จะผลัดเปลี่ยนกันไปตามตารางเวลาในการทำงานของเจ้าหน้าที่ จะมีเพียงผู้ควบคุมการผลิตเท่านั้นที่ดูแลการผลิตโดยตลอด ในทุกขั้นตอนของทุกช่วงรายการ

ส่วนการเลือกสถานที่ในการบันทึกเทปสำหรับช่วงบรรยายธรรมนั้น จะขึ้นอยู่กับบริเวณวัดในแต่ละวัด ว่าจะมีพื้นที่ใดเหมาะสม และสะดวกในการถ่ายทำ ซึ่งผู้ควบคุมการผลิตพอจะทราบว่ วัดใดควรจะไปเลือกถ่ายกลางแจ้ง หรือวัดใดจะถ่ายได้แต่ในโบสถ์ ซึ่งจะต้องเตรียมไฟไปเพื่อจัดแสงช่วยด้วย เพราะได้ไปทำการบันทึกเทปที่วัดเหล่านี้หลายครั้งแล้ว จะทำให้การทำงานสะดวกขึ้น หากเป็นการบันทึกเทปในพิธีต่างๆ ก็จะมีการถ่ายภาพของผู้ร่วมในงาน ขณะที่กำลังฟังพระบรรยายธรรม หรือขณะกำลังสวดมนต์ หรือในอิริยาบถต่างๆ ซึ่งเป็นบรรยากาศของงานพิธีนั้นๆ

ส่วนมุมมองที่ผู้ผลิตรายการเสนอภาพของพระสงฆ์ที่อยู่ในอิริยาบถเดิม ด้วยมุมมองเดียวตลอดทั้งช่วงรายการ เพราะการบันทึกภาพด้วยมุมมองเดิม จะช่วยประหยัดเวลาและต้นทุนในการผลิต ถ้าหากเปลี่ยนมุมมองบ่อยๆ จะทำให้เสียเวลาและบันทึกเทปเสร็จไม่ทันในวันเดียว เพราะทางผู้ผลิตนั้นก็ต้องการจะนำเสนอรายการธรรมะที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน รวมทั้งการถ่ายทำต้องถือความสะดวกของพระสงฆ์เป็นสำคัญ ซึ่งต้องคำนึงถึงช่วงเวลาที่ท่านฉันภัตตาหาร

“ส่วนใหญ่จะบันทึกภาพพระเป็นหน้าตรง เพราะถ้าactionอื่นมันจะดูไม่ดี ใครว่า บางคนเค้าว่า มันformalเกินไป มันก็น่าจะเป็นพิธีการนั่นแหละ จะให้พระไปเดินแรงเดินกาเหมือนฆราวาสก็ไม่ไหว ก็เน้นที่มันดูเรียบง่าย...บรรยายใช้มุมมองนี้ตลอด ตอบปัญหาใช้มุมมองนี้ตลอด หรือบางทีก็ยิงมุมเดียวตลอด เพราะถ้าเปลี่ยนมุมมองเสียเวลา เดียวท่านต้องไปฉันทเพล” (เนติ แก้วเคน, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2544)

สำหรับเนื้อหาในรายการ ช่วงบรรยายและตอบปัญหาธรรมะนั้น ผู้ผลิตรายการจะดูแลในองค์ประกอบต่างๆในรายการ จึงมีความสำคัญต่อการกำหนดรูปแบบรายการ ส่วนในด้านของเนื้อหารายการ ทางผู้ผลิตร่วมกับพระสงฆ์ที่เป็นวิทยากรในรายการ กำหนดเรื่องราวที่จะนำเสนอ โดยวิทยากรเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลในการกำหนดเนื้อหารายการ

ขั้นตอนการผลิตของช่วงพบของดีในวัดนั้น ผู้ควบคุมการผลิตจะเดินทางไปกับเจ้าหน้าที่กล้องและเจ้าหน้าที่ขับรถ และนำวัสดุอุปกรณ์ต่างๆเช่นเดียวกับการถ่ายทำช่วงอื่นๆ ซึ่งในการบันทึกเทปช่วงพบของดีในวัดนี้ จะใช้เวลาในการบันทึกเทปหนึ่งวันเต็มๆ ซึ่งผู้ควบคุมการผลิตมักจะเลือกช่วงเช้าและช่วงที่มีแดดแรงๆ ในการถ่ายทำ ซึ่งจะได้ภาพบริเวณวัดที่สวยงามชัดเจน สำหรับการบันทึกเทปช่วงนี้ หากเป็นวัดใหญ่ๆ จะไม่สามารถถ่ายทำเสร็จภายในวันเดียว ดังนั้นในการขออนุญาตใช้อุปกรณ์และเจ้าหน้าที่ในการถ่ายทำต้องขอไว้สองวัน

ในระหว่างที่ถ่ายภาพมุมต่างๆภายในวัดนั้น ผู้ควบคุมการผลิตจะให้บทกับช่างภาพ เพื่อให้ทราบถึงภาพที่ต้องการ ในบริเวณต่างๆรอบๆวัด ซึ่งช่างภาพจะพยายามถ่ายไปตามบทที่ยังไม่สมบูรณ์ และถ่ายเพิ่มเติมนอกเหนือจากบทบ้าง เพื่อให้ได้ภาพที่หลากหลายและเป็นประโยชน์ในการเลือกตัดต่อ หลังจากทีบันทึกภาพเรียบร้อยแล้ว จึงกลับมาเขียนบทสมบูรณ์เพื่อนำมาใช้ตัดต่อให้เข้ากับภาพและให้ผู้ดำเนินรายการมาลงเสียงบรรยายต่อไป ส่วนการบันทึกเทปในห้องส่งของทางสถานีนั้น จะมีเพียงช่วงที่ให้ผู้ดำเนินรายการกล่าวเปิด-ปิด และพูดเชื่อมโยงเข้าช่วงต่างๆของรายการ

สำหรับขั้นตอนการผลิตรายการธรรมะวันอาทิตย์ ผู้ผลิตรายการเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทั้งรูปแบบและเนื้อหารายการ ส่วนพระสงฆ์หรือวิทยากรในรายการมีอิทธิพลต่อการกำหนดเนื้อหารายการ

ขั้นหลังการผลิต (Post – production)

หลังจากที่ได้ภาพในช่วงบรรยายธรรม ตอบปัญหาธรรมะเรียบร้อยแล้ว หากว่าในขั้นการผลิตเป็นการบันทึกเทป เพื่อออกอากาศในแต่ละตอน จะไม่ค่อยมีปัญหาด้านการตัดต่อ เพราะจะค่อนข้างพอดีกับเวลาที่ออกอากาศ แต่ถ้าช่วงบรรยายธรรมนำมาจากเทปบันทึกภาพการเทศน์ในงานพิธีต่างๆ ซึ่งจะใช้เวลาค่อนข้างนาน จึงต้องมาฟังการบรรยายธรรมซ้ำ เพื่อที่จะเลือก

ตัดต่อช่วงที่มีใจความสมบูรณ์ให้พอดีกับช่วงเวลาที่กำหนด โดยไม่ให้มีคำที่แสดงให้รู้ว่าเทคนิคในงานวันสำคัญหรือโอกาสพิเศษ และจะสามารถเลือกตัดต่อออกอากาศได้หลายตอนด้วยกัน

“ถ้าท่านพูดเรื่องสงกรานต์ เราต้องตัดเรื่องสงกรานต์ออกไป อย่างอาทิตย์หน้านี้ เราพูดถึงเรื่องแม่ แม่เป็นผู้แสดงโลกแก่ลูก ท่านพูดในงานสงกรานต์ เพราะฉะนั้นต้องพยายามเอาเรื่องวันสงกรานต์ตัดออกให้หมด หลังจากที่ได้ไปฟังมาเป็นชั่วโมงแล้ว เราต้องมาเลือกอีกที 5 นาที 10 นาทีที่เราต้องการ ถัดจากที่บันทึกยาวๆ ก็เอาเรื่องที่ยังไม่ได้ ออกต่อไป” (เนติ แก้วเคน, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2544)

นอกจากภาพวิทยากร บางครั้งมีการแทรกภาพอื่น (insert) เข้าไป ซึ่งจะมีทั้งที่ได้มาจากศูนย์ข้อมูลของทางสถานีและจากการบันทึกภาพผู้ฟังธรรมที่วัด

“ยกตัวอย่างพระพุทธรูปศาสนาสอนให้คนมีความขยันหมั่นเพียร ด้วยความเพียรพยายามอย่างหนัก จึงจะบรรลุผลสำเร็จอะไรต่างๆ เมื่อถึงอย่างนี้ เราก็เอาภาพคนเดินในสังคม คนทำงานอะไรต่างๆ มาเสริมเข้ามา มีห้อง stock ข้อมูล จากศูนย์ข้อมูลหรือบางที่ไปบันทึกมาแล้ว เทปยับอย่างนี้ ออกอากาศไม่ได้ ทำยังไงเสียตาย เทปมันเก่าแล้วไง ไม่ได้เซ็คมาก่อน ทำยังไงที่นี้ วิธีการก็คือว่า เอาภาพไปเสริมตรงนั้น เฉพาะช่วงเทปยับยังไม่เสีย ก็ต้องหาอะไรมาคั่นตรงนั้น

(เนติ แก้วเคน, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2544)

สำหรับช่วงตอบปัญหาธรรมะ ก็จะมีลักษณะคล้ายกับช่วงการบรรยายธรรม คือการบันทึกเทปวิทยากรตอบปัญหาเวลาใกล้เคียงกับที่ใช้แพร่ภาพ แต่ช่วงนี้มักจะไม่มีการประกอบ จะมีเพียงภาพของวิทยากร

ส่วนช่วงพบของดีในวัดนั้น จะให้ผู้ดำเนินรายการมาลงเสียงบรรยาย โดยอ่านตามบทที่ได้เตรียมไว้ก่อน จากนั้นผู้ควบคุมการผลิตจึงมากำหนดภาพ ซึ่งเลือกภาพโดยกำหนดเป็นช่วง TIME CODE ไว้ใส่ลงในบท แล้วเจ้าหน้าที่ตัดต่อก็จะสามารถเลือกภาพได้ตามที่ต้องการ จะเลือกเองเฉพาะการเชื่อมต่อภาพ

สำหรับช่วงพบของดีในวัดนี้ มีการใช้ดนตรีประกอบ ซึ่งเป็นเพลงบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีไทย ซึ่งเป็นเพลงที่ช้าๆ เย็นๆ เพลงเดียวตลอดทั้งช่วง เข้ากับเนื้อหาที่เกี่ยวกับวัด ที่แสดงถึงความเป็นไทย แต่ดนตรีช้าๆ กับบรรยากาศตอนเช้าๆ นั้น อาจทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกง่วงนอนได้ เพราะช่วงพบของดีในวัดนั้นเป็นช่วงที่ใช้เวลานานกว่า 10 นาที และเนื้อหาก็ดำเนินไปเรื่อยๆ ไม่มีจุดดึงดูดความสนใจ ตรงนี้ให้ผู้ชมจดจ่ออยู่กับเรื่องราวที่น่าเสนอ ซึ่งแม้ว่าเนื้อหาที่ละเอียดลออกจะเป็นสาระประโยชน์และเป็นการพาชมวัดสำคัญต่างๆ แต่อาจทำให้รู้สึกเบื่อหน่ายได้

จากการศึกษากระบวนการผลิตรายการธรรมะวันอาทิตย์ ทำให้ได้ทราบถึงปัจจัยเป็นตัวกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ อันได้แก่ ผู้ผลิตรายการ ที่ได้รับนโยบายการผลิตรายการมาจากทางสถานี และได้วางกรอบของรูปแบบและเนื้อหารายการ ซึ่งทางผู้ผลิตรายการเป็นเวลานานและความสัมพันธ์อันดีกับคนในแวดวงสงฆ์ จึงทำให้เป็นการสะดวกในการหาข้อมูลและติดต่อนัดหมายวิทยากร รวมทั้งช่วยในการตรวจสอบและคัดเลือกพระสงฆ์ที่มีปฏิบัติร่วมรายการ ส่วนสถานีโทรทัศน์ได้ให้การสนับสนุนการผลิตรายการในด้านต่างๆ โดยเฉพาะงบประมาณและช่องทางออกอากาศ รวมทั้งร่วมตรวจสอบการเลือกวิทยากรในรายการ จึงถือเป็นผู้ที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการกำหนดทั้งรูปแบบและเนื้อหารายการ สำหรับพระสงฆ์ที่เป็นวิทยากรในรายการนี้ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และมีอิสระอย่างเต็มที่ในการกำหนดเนื้อหาของรายการ

รายการธรรมะวันอาทิตย์มีลักษณะรูปแบบการนำเสนอ ยังคงยึดอยู่ในแบบแผนที่เป็นที่คาดหวังของผู้ชม คือ จำเป็นต้องมีช่วงบรรยายธรรม ซึ่งพระเป็นองค์ประกอบหลัก ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับการเทศน์ของพระที่วัด ส่วนรูปแบบการนำเสนออื่นๆ ยังคงเป็นการนำเสนออย่างเรียบง่าย จังหวะรายการที่เนิบช้า และเน้นที่การให้ข้อมูลสาระความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับทางพุทธศาสนา แต่ขาดความเพลิดเพลิน ส่วนเนื้อหาในรายการเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตนของชาวพุทธ เรื่องราว และข้อสงสัยต่างๆ ทางพุทธศาสนา โดยมีวาทกรรมที่เน้นตรงด้านการศึกษาเป็นตัวกำหนด ซึ่งมีหน้าที่นอกจากเพื่อตอบสนองนโยบายของทางสถานีที่ต้องผลิตรายการธรรมะแล้ว ก็เพื่อตักเตือน สั่งสอน ให้ข้อคิดต่างๆ แก่ผู้ชมรายการ ตลอดจนยกย่องความสำคัญของสถาบันหลักต่างๆ ในสังคม สำหรับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ คือ ผู้ผลิตรายการ สถานีโทรทัศน์ และพระสงฆ์ที่เป็นวิทยากรรายการ

บทที่ 7

รายการประทีปสองทาง

สำหรับในบทที่ 7 ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารายการประทีปสองทาง ในด้านรูปแบบการนำเสนอ เนื้อหาและหน้าที่ของรายการ ประกอบกับวิเคราะห์กระบวนการผลิตรายการ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการนี้

รายการประทีปสองทางแพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ออกอากาศเป็นประจำทุกวันอาทิตย์เวลา 6.00 - 6.25 น. เป็นเวลา 25 นาที ทางสถานีผลิตรายการเอง ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกเทปพระภิกษุบรรยายธรรมภายในห้องส่งของสถานี เริ่มผลิตรายการปีพ.ศ.2536 และการนำเสนอด้วยรูปแบบการพูดคุย ซึ่งผู้ดำเนินรายการ คือ คุณพรพิลาศ วงศ์จรสุข ซึ่งในบางสัปดาห์เจ้าหน้าที่คนอื่นจะทำหน้าที่แทน

ความเป็นมาของรายการ

ทางสถานีได้เริ่มผลิตรายการธรรมะตั้งแต่สมัยที่ยังเป็นช่อง 4 บางขุนพรหม ซึ่งไม่ทราบปีพ.ศ.ที่แน่ชัด มีรูปแบบการนำเสนอ คือ การนิมนต์พระมาเทศน์หรือมาบรรยายธรรมในห้องส่ง จะคล้ายคลึงกับการฟังเทศน์ที่วัด ผู้ควบคุมการผลิตในสมัยนั้นคือ คุณสุนทร ทิพรส ซึ่งในปีพ.ศ. 2520 เมื่อทางสถานีได้ปรับเปลี่ยนเป็นช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ทางสถานีผลิตรายการธรรมะเพื่อแพร่ภาพออกอากาศในวันอาทิตย์เวลา 8.00 – 9.00 น. มีผู้ดำเนินรายการอาราธนาศีลเพื่อให้พระให้ศีลให้พร โดยจะนิมนต์พระ 2 รูปมาเทศน์ในห้องส่ง โดยรูปหนึ่งตั้งปุจฉา อีกรูปหนึ่งวิสัชนา คือการเทศน์สองธรรมาสน์ หรือเป็นการถาม-ตอบปัญหาทางธรรมนั่นเอง ต่อมาทางสถานีไม่ได้ทำการผลิตรายการธรรมะเอง จึงได้จัดสรรเวลาสำหรับการเผยแพร่รายการธรรมะกับพระซึ่งมีสมณศักดิ์สูงพระผู้ใหญ่เพื่อเผยแพร่รายการและขายเวลาในราคาสูงสำหรับรายการธรรมะกับพระรูปอื่นๆที่ได้ติดต่อขอซื้อเวลาจากทางสถานี ซึ่งทางพระที่ได้เข้ามาผลิตรายการในช่วงเวลานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการโฆษณาประชาสัมพันธ์วัดและกิจกรรมต่างๆของทางวัด แต่เนื่องจากจำนวนพระที่ต้องการเวลาออกอากาศนั้นมีจำนวนมากกว่าเวลาที่ทางรายการจะจัดสรรให้ได้ ทำให้เกิดเป็นข้อครหาเกี่ยวกับความไม่เป็นธรรมขึ้น ในปีพ.ศ.2536 ทางคณะกรรมการอ.ส.ม.ท.ได้มีมติให้ทางสถานีทำการผลิตรายการธรรมะเอง เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องนี้ ซึ่งรายการประทีปสองทางจึงได้ถือกำเนิดขึ้นด้วยเหตุในครั้งนี้ โดยคุณสุธี ปิยะดำรงได้มีส่วนร่วมในการผลิตรายการตั้งแต่เริ่ม

แรก จนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งได้ทำหน้าที่ผู้ประสานงานและผู้ควบคุมการผลิตรายการประทีปส่องทาง

วัตถุประสงค์ของรายการ

วัตถุประสงค์หลัก คือ เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา
วัตถุประสงค์รอง คือ เพื่อประชาสัมพันธ์โครงการต่างๆของทางวัด ที่พระภิกษุรูปที่มาร่วมรายการและยังเพื่อการส่งเสริมวันหรือโครงการต่างๆของทางราชการ อาทิ ในวันที่ 10 ตุลาคม 2542 ได้ใช้ช่วงเวลานี้เผยแพร่รายการ “บอกใครๆว่าคุณรักในหลวง” โดยสำนักนายกรัฐมนตรี

กลุ่มเป้าหมายและปฏิกิริยาตอบรับของผู้ชม

ทางผู้ผลิตรายการไม่ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่แน่ชัดนักว่าจะผลิตรายการเพื่อ
ให้ใครชม แต่คาดการณ์ว่าเป็นกลุ่มของผู้สูงอายุ เพราะมีเงื่อนไขในเรื่องของเวลาที่ออกอากาศ
ทั้งนี้ทางผู้ผลิตถือว่าการผลิตรายการธรรมะนั้นต้องทำไปตามหน้าที่ ที่สถานีโทรทัศน์จำเป็นต้อง
เผยแพร่รายการธรรมะ

“ขณะที่อยู่ 6 โมงเช้านะ แต่เดิมนี่เราเอารายการพระมา ก็เหมือนให้
เป็นสิริมงคลของรายการ กลุ่มเป้าหมายรายการก็อยู่ในกลุ่มเป้าหมาย
อย่างน้อย ผู้เฒ่าผู้แก่ที่ตื่นเช้าๆมาดู...เราไม่ได้หวังผลให้คนมาดูเรานะ
เรามีในฐานะสื่อต้องการที่จะเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นหลัก”

(สุธี ปิยะดำรง,สัมภาษณ์,20 สิงหาคม 2544)

ส่วนในด้านของปฏิกิริยาหรือการตอบรับของผู้ชมนั้นมีไม่มากนัก หากมีจดหมาย
หรือไปรษณียบัตรติดต่อกเข้ามา จะเป็นในลักษณะของพระที่ต้องการมาออกอากาศในรายการ
ทั้งนี้คุณสุธีผู้ควบคุมการผลิตรายการยังมีหน้าที่ดูแลเรื่องเกี่ยวกับศาสนาของทางสถานี จึงทำให้
ได้รับจดหมายที่แจ้งข่าวเพื่อขอความอนุเคราะห์ประชาสัมพันธ์โครงการต่างๆ หรือแจ้งกรณีที่พระ
สงฆ์รูปต่างๆประพฤติตนไปในทางมิชอบ

“มีจดหมายร้องเรียนมาว่าพระไม่ดีมีเมีย ส่งมาในฐานะที่ดูแลด้าน ศาสนา เพราะว่าท่านทะเลาะกันเอง เหมือนกับทะเลาะกันแล้วส่งมา ที่สื่อมวลชน...อย่างบริจาคโลหิต พระท่านขอให้เราทำให้ บวชชาว เขา...เราไม่ได้เน้นเรื่องพระอย่างเดียวคนก็ได้...โครงการไถชีวิตโค กระบือ ศิริราช สมาคมศิษย์เก่าพยาบาลจัดอุปสมบทหมู่เราก็ให้มาร่วมออก” (สุธี ปิยะดำรง, สัมภาษณ์.20 สิงหาคม 2544)

ถ้าพิจารณาจากปฏิริยาตอบรับของผู้ชมและแนวทางการผลิตรายการแล้ว รายการประทีปสองทาง ไม่ได้มุ่งที่การผลิตรายการให้เป็นที่ต้องการของผู้ชม เพื่อการส่งเสริมพุทธ ศาสนา แต่ผลิตรายการเพื่อเป็นช่องทางหนึ่งของประชาสัมพันธ์

รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆในรายการ

แม้ว่ารายการประทีปสองทาง จะเป็นรายการที่มีเวลาค่อนข้างยาว คือ ประมาณ 25 นาที แต่การนำเสนอในรายการนั้น มีเพียงรูปแบบเดียวและช่วงรายการเดียว โดยไม่มีโฆษณา คั่น นำเสนอด้วยการพูดคุย หรือบรรยายธรรมเป็นหลัก โดยพระภิกษุที่จะสลับสับเปลี่ยนกันไปแทบทุก สัปดาห์ ซึ่งมีทั้งที่ทำการบันทึกเทปในห้องส่ง และออกไปถ่ายทำนอกสถานที่ ซึ่งจะมีเพียงครั้งเดียว ที่นำเสนอในลักษณะสารคดีแนะนำวัดที่ไปถ่ายทำนั้นก่อนเริ่มการบรรยายธรรม(25กรกฎาคม 2542)

เริ่มรายการด้วยไตเติ้ลเปิดรายการ จากนั้นผู้ดำเนินรายการกล่าวทักทายผู้ชม นำเข้ารายการ

“สวัสดีค่ะท่านผู้ชม พบกันเป็นประจำกับรายการประทีปสองทาง เข้าๆแบบนี้คะ ทุกวันอาทิตย์คะ จะมีธรรมะดีๆมาฝากเช่นเคย โดยท่านผู้ชมไม่ต้องเดินทางไปวัดกันคะ” (8 สิงหาคม 2542)

หรือในกรณีที่เป็นการบันทึกเทปนอกสถานที่

“สวัสดีค่ะท่านผู้ชม กลับมาพบกันอีกหนึ่งสัปดาห์นะคะในรายการ เป็นประจำคะทุกเช้าวันอาทิตย์ เข้าๆวันอาทิตย์อย่างนี้ เราก็จะพา ท่านผู้ชมไปวัดกันคะ...” (12 กันยายน 2542)

จากนั้นจึงเป็นการบรรยายธรรม แล้วผู้ดำเนินรายการจะกล่าวปิดท้ายรายการ โดยในบางสัปดาห์จะสรุปประเด็นธรรมะในวันนั้น หรือเชิญชวนให้ร่วมกันทำบุญในช่วงเทศกาลต่างๆ หรือมาเยี่ยมชม นมัสการวัดที่ร่วมรายการ เป็นต้น

แผนภาพที่ 7.1 โครงสร้างรายการประทีปส่องทาง

รูปแบบ การพูดคุย โต้ตอบ
ผู้ดำเนินรายการ กล่าวเปิดรายการ
บรรยายธรรม (ประมาณ 20-23 นาที)
ผู้ดำเนินรายการสรุปประเด็น และกล่าวปิดท้ายรายการ ไม่มีเครดิตท้ายรายการ

โดยองค์รวมของรูปแบบการนำเสนอรายการประทีปส่องทาง จะมีลีลาและจังหวะที่ค่อนข้างช้ามาก นับแต่โต้ตอบเปิดรายการ ด้วยเพลงบรรเลงที่ไม่มีเนื้อร้อง คล้ายกับเป็นเพลงใหม่โรงของการแสดงมหรสพ ประกอบกับภาพและการใช้สีนั้น ทำให้ดูว่ารายการค่อนข้างล้าสมัย รวมถึงบรรยากาศในการบรรยายธรรม ซึ่งยังคงจัดขึ้นในห้องส่งของทางสถานี ใช้โทนสีเทา ทำให้ดูหม่นมัวไม่สดใส รวมทั้งอุปกรณ์ประกอบฉาก ล้วนเป็นสิ่งของประดิษฐ์ เช่น แจกันใส่ดอกบัว ภาพวาดดอกบัว หรือธรรมจักรปูนปั้น เป็นต้น ยิ่งทำให้ แข็งและแห้งแล้งไม่เป็นธรรมชาติ ส่วนลีลาการนำเสนอ หรือจังหวะของรายการอันเกิดจากการบรรยายธรรมนั้น ก็ค่อนข้างช้าและอืดเป็นการเสนอภาพหน้าตรงในระดับสายตา ตัดสลับกันระหว่างกล้อง 2 ตัวที่ใช้บันทึกเทปในห้องส่ง โดยจะมีการเปลี่ยนระยะภาพบ้าง แต่จะไม่มีมีการเสนอภาพอื่นใดเลยตลอดเวลากว่า 20 นาที ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การจะสร้างความน่าสนใจให้เกิดขึ้นในรายการเป็นสิ่งที่ยากมาก และขึ้นกับความสามารถในการบรรยายธรรมของวิทยากรเป็นสำคัญ เพราะทางผู้ผลิตแทบจะไม่ใช้เทคนิคทางโทรทัศน์เข้าไปช่วยสร้างความเพลิดเพลินอื่นๆเลย จะเน้นที่เนื้อหาเพียงอย่างเดียว แม้ว่าใน

กรณีที่ออกไปบันทึกเทปนอกสถานที่ ซึ่งบันทึกภาพด้วยกล้องตัวเดียว จะได้มีการแทรกภาพของบริเวณวัดแห่งนั้น เข้ามาบ้าง แต่ก็อาจจะไม่ช่วยตรึงความสนใจของผู้ชมได้ หากเนื้อหาไม่น่าสนใจเพียงพอ แม้ว่ารายการประทีปส่องทางจะมีผู้ดำเนินรายการ แต่มีได้อยู่ร่วมสนทนากับวิทยากรในรายการ จึงไม่ได้มีส่วนช่วยทำให้ประเด็นที่น่าสนใจนั้น กระชับ ไม่เยิ่นเย้อ หรือมีความชัดเจนขึ้น

ผู้ดำเนินรายการ คือ เจ้าหน้าที่ของทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท. โดยปกติแล้วผู้ที่ทำหน้าที่นี้คือ คุณพรพิลาส วงศ์จรสุข ในบางสัปดาห์ที่มีเจ้าหน้าที่คนอื่นมาทำหน้าที่แทน ซึ่งผู้ดำเนินรายการจะทำหน้าที่กล่าวทักทายผู้ชมและเกริ่นนำเรื่องที่จะเสนอในวันนั้น ซึ่งในบางสัปดาห์จะมีการบอกชื่อวิทยากรผู้ร่วมรายการและหัวข้อที่จะพูดด้วย

“สวัสดิ์คะท่านผู้ชม รายการประทีปส่องทาง ก็เริ่มเข้าสู่เดือนใหม่แล้ว นะคะ เดือนนี้เป็นเดือนที่มีวันสำคัญสำหรับทุกคน ซึ่งเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษาและวันแม่ด้วย ก็อยากจะยกมวงคลชีวิตมาฝากท่านคะ ซึ่งก็ได้กล่าวไว้ว่า ต้นไม้ที่ได้รับการดูแลให้น้ำให้ปุ๋ย บำรุงต้นจนสมบูรณ์ เมื่อถึงเวลาก็อ่อมออกดอกออกผลให้เจ้าของฉันใด เช่นเดียวกับคนที่ได้รับการดูแล เลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ เมื่อมีโอกาสก็ย่อมตอบแทนคุณพ่อ คุณแม่และก็มีผู้มีพระคุณฉันนั้นนะคะ....”

(1 สิงหาคม 2542)

ข้อความข้างต้นเป็นตัวอย่างของการเกริ่นนำเข้ารายการ ซึ่งวิทยากรจะพูดถึงความสำคัญของวันแม่และพระคุณของแม่ ส่วนหน้าที่อื่นก็คือ กล่าวปิดรายการ และในบางสัปดาห์ที่มีการตั้งประเด็นในการบรรยายธรรมที่ชัดเจน ก็จะมีการกล่าวสรุปเรื่องราวด้วย

“พ่อก่อนเปรียบเสมือนพรหมของลูก เป็นเทวดาของลูกและก็เป็นพระอรหันต์ของลูกด้วยนะคะ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว อย่าซ้ำที่จะทดแทนพระคุณของท่านยามที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ค่ะ และกลับมาพบกับรายการประทีปส่องทางได้ใหม่ในเช้าวันอาทิตย์หน้า ทางช่อง 9 อ.ส.ม.ท.แห่งนี้สวัสดิ์คะ”

(1 สิงหาคม 2542)

จะเห็นว่าเรื่องราวที่ผู้ดำเนินรายการกล่าวในช่วงเปิด-ปิดรายการนั้น เป็นเรื่องที่ต้องต่อเนื่องสอดคล้องกัน แต่ทั้งนี้ผู้ดำเนินรายการก็ได้มีส่วนร่วมในการแสดงธรรม ผู้ดำเนินรายการจึงไม่จำเป็นต้องมีความรู้หรือมีความสนใจในทางพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากกล่าวเปิด-ปิดรายการแล้ว ก็มักจะกล่าวเชื่อมโยง หรือสรุปประเด็น รวมถึงกล่าวเชิญชวนให้ผู้ชมมาร่วมน้อมสการสักการะร่วมงานบุญในเทศกาลหรือกิจกรรมต่างๆ ซึ่งทางวัดที่ร่วมรายการจัดขึ้น

“ถ้าท่านใดแวะเวียนกันมาที่วัดนี้นะคะ ก็อย่าลืมมาร่วมงานยกช่อฟ้าอุโบสถหลังใหม่ นะคะ ในวันที่ 14 พฤศจิกายน นะคะ แล้วก็ข้ามปีไป 2543 นะ ในวันที่ 4-8 กุมภาพันธ์ นะคะ งานปิดทองฝังลูกนิมิต นะคะ ก็มาร่วมงานบุญประจำปีของวัด นะคะ เฉลิมฉลองอุโบสถหลังใหม่ที่วัดแล้ว ในจังหวัดนี้ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่ง นะคะ อย่างเลยไปก็ ที่สวนหลวง ร.2 นี้เอง นะคะ มาที่นี่มาทำบุญ แล้วยังได้มาเที่ยวด้วย...”

(22 สิงหาคม 2542)

ดังนั้นผู้ดำเนินรายการประเภทนี้สองทาง จึงเป็นส่วนที่ช่วยเพิ่มสีสันให้กับทางรายการ แต่ไม่ได้มีบทบาทในด้านของรูปแบบและเนื้อหาของรายการมากนัก ทางผู้ควบคุมการผลิตจะให้ความสำคัญกับวิทยากรมากกว่าผู้ดำเนินรายการ ซึ่งหากคุณพรพิลาส วงศ์จรสุขติดธุระก็จะให้เจ้าหน้าที่คนอื่นทำหน้าที่แทน

“พิธีกรประเภทนี้นะ มีพี่ที่จะเป็นหลายคน หลักให้พระสะดวก คือพระกำหนดมาว่าโอเควันนี้ไปได้ วันนี้พร้อม แล้วเราถึงจะกำหนดตัวพิธีกรว่างมั๊ย ถ้าไม่ว่างก็จะมากำหนดตัวพิธีกร คนที่ 2 คนที่ 3 คนที่ 4 ไปได้”

(สุธี ปิยะดำรง, สัมภาษณ์. 20 สิงหาคม 2544)

ส่วนเนื้อหารายการ ต้องพิจารณาวิทยากร และเนื้อหาในประเด็นสำคัญ ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 7.1 ในหน้าถัดไป

ตารางที่ 7.1 เนื้อหารายการประเพณีปัสงทาง

ที่	วัน/ลักษณะการนำ เสนอ	วิทยากร	ประเด็นสำคัญ
1	อาทิตย์ 18 ก.ค. 42 บรรยายธรรม	พระปลัดวัชรินทร์ อคควโร เจ้าอาวาสวัดวิเศษฐ์บุญญาวาส จ.กรุงเทพฯ	เกี่ยวกับการทำบุญที่วัดวันอาสาฬหบูชา และ วันเข้าพรรษาและ เชิญชวนร่วมทำบุญที่วัดวิเศษฐ์บุญญาวาส
2	อาทิตย์ 25 ก.ค. 42 บรรยายธรรม	พระครูธรรมธรรตวัชชัย ญาณวิโร เจ้าอาวาสวัดศรีรัตนาราม จ.สมุทรสงคราม	เกี่ยวกับการทำบุญวันอาสาฬหบูชาวันเข้าพรรษาและเชิญชวนไป ร่วมทำบุญที่วัดศรีรัตนาราม
3	อาทิตย์ 1 ส.ค. 42 บรรยายธรรม	พระครูพิศิษฐ์ประชนานถ เจ้าอาวาสวัดอินทาราม จ.สมุทรสงคราม	เกี่ยวกับวันแม่แห่งชาติ พระคุณของแม่และการอบรมเลี้ยงดูบุตร
4	อาทิตย์ 8 ส.ค. 42 บรรยายธรรม	พระปลัดวัชรินทร์ อคควโร เจ้าอาวาสวัดวิเศษฐ์บุญญาวาส จ.กรุงเทพฯ	เกี่ยวกับการทำบุญทำกุศล ถือศีล ให้นานและเจริญภาวณา และ เชิญชวนร่วมทำบุญที่วัดวิเศษฐ์บุญญาวาส
5	อาทิตย์ 15 ส.ค. 42 บรรยายธรรม	พระครูวิจิตรสาธุวัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จ.กรุงเทพฯ	เกี่ยวกับการสร้างความสามัคคี ด้วยการรู้จักการให้ ก่อนที่จะรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน
6	อาทิตย์ 22 ส.ค. 42 บรรยายธรรม	พระครูสมุทรธรรมาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดปรกสุธรรมาราม จ.สมุทรสงคราม	เกี่ยวกับการการดำเนินชีวิตด้วยธรรมะ คือมีสติและไม่ประมาท รวมทั้งเล่าถึงประวัติความเป็นมาและสิ่งสำคัญภายในวัดปรกสุ ธรรมาราม
7	อาทิตย์ 29 ส.ค. 42 บรรยายธรรม	พระราชพิพัฒน์โกศล เจ้าอาวาสวัดศรีสุदारาม จ.สมุทรสงคราม	เกี่ยวกับความสามัคคี สัจจะและกตัญญู

ตารางที่ 7.1(ต่อ) เนื้อหารายการประทีปส่องทาง

ที่	วัน/ลักษณะการนำเสนอ	วิทยากร	ประเด็นสำคัญ
8	อาทิตย์ 5 ก.ย. 42	พระครูสมุทรธรรมาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดปรกสุทธรราม จ.สมุทรสงคราม	ผู้ประพาศิธรรมย่อมนำสุขมาให้และเชิญชวนร่วมทำบุญที่วัดปรกสุทธรราม
9	อาทิตย์ 12 ก.ย. 42	พระปลัดวัชรินทร์ อคควโร เจ้าอาวาสวัดวิเศษบุญญาวาส จ.กรุงเทพฯ	เกี่ยวกับการการทำตนให้เป็นที่พึ่งแห่งตน ทำตนให้เป็นที่พึ่งของพ่อแม่ เลี้ยงดูและทดแทนคุณท่าน
10	อาทิตย์ 19 ก.ย. 42	พระภานาวินสุทธิคุณ เจ้าอาวาสวัดสตรรรมกายาราม จ.ราชบุรี	เกี่ยวกับพระคุณแม่ และการตอบแทนบุญคุณของท่านและสตุดีสมด็จพระบรมนางเจ้าฯ
11	อาทิตย์ 26 ก.ย. 42	พระครูวิจิตรสาธุวัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จ.กรุงเทพฯ	เกี่ยวกับอันตรายทั้งจากภายในและภายนอก คือ ให้ระวังภัยต่างๆที่อาจเกิดขึ้นได้ทั้งจากตัวของเราเอง ได้แก่ โภคะ โทสะ โมหะและจากการเบียดเบียนของผู้อื่น เช่น การปลิ้น การทำร้ายกัน อัดค้ำภัย เป็นต้น
12	อาทิตย์ 3 ต.ค. 42	พระครูพิศิษฐ์ประษานาถ เจ้าอาวาสวัดอินทาราม จ.สมุทรสงคราม	เกี่ยวกับการทำบุญด้วยวิธีต่างๆ อาทิ การบริจาคทรัพย์สิน การช่วยเหลือผู้ที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนื้อหารายการ

จากตารางที่ 7.1 แสดงให้เห็นว่าวิทยากรที่บรรยายธรรมในรายการประทีปส่องทาง จะสลับสับเปลี่ยนกันไปแทบทุกสัปดาห์ ซึ่งวิทยากรที่มาร่วมรายการนั้นล้วนเป็นผู้ที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดต่างๆแทบทั้งสิ้น และมีสมณศักดิ์เป็นพระครู หรือพระปลัด แสดงว่าเป็นพระที่ได้รับการยอมรับจากมหาเถรสมาคม รวมทั้งเป็นผู้ที่มีความสนิทสนมชอบพอกันกับผู้ผลิตรายการ ซึ่งทางผู้ผลิตค่อนข้างจะให้อิสระแก่พระที่มาบรรยายในรายการว่า จะนำเสนอในเรื่องใดก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร อีกทั้งในแทบทุกสัปดาห์วิทยากรที่มาร่วมในรายการจะกล่าวเชิญชวนให้ผู้ชมรายการ ได้ไปร่วมงานบุญ อาทิ การฟังลูกนิมิต การสร้างพระประจำวันเกิด ซึ่งทางวัดที่พระรูปนั้นเป็นเจ้าอาวาสอยู่จัดขึ้น

“แต่ในเหตุของวัดวิศิษฎ์บุญญาวาสที่อาตมาได้รักษาตำแหน่ง
เป็นเจ้าอาวาสอยู่นี้ ก็ขอใช้รายการประทีปส่องทางนี้ ประชาสัมพันธ์
บอกมายังญาติโยมทั้งหลายว่า วันที่ 26 27 28 กรกฎาคมที่จะถึงนี้
ทางวัดได้จัดให้มีการหล่อเทียนพรรษา เพราะว่าเข้าพรรษานั้นก็ต้อง
อาศัยแสงสว่าง และอีกอย่างหนึ่งเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงาม
ของเราไว้ อีกทั้งยังช่วยประหยัดทุนทรัพย์ที่เราจะได้ไปซื้อเทียนตาม
ร้านค้าต่างๆเป็นจำนวนมาก...” (18 กรกฎาคม 2542)

ทางรายการยังได้ขึ้นข้อความด้านล่างจอโทรทัศน์ไปพร้อมๆ กันด้วย

“ขอเชิญร่วมงานเททองหล่อพระประจำวันเกิด หล่อเทียนพรรษา
ระหว่างวันที่ 26 27 และ 28 กรกฎาคม 2542 ณ วัดวิศิษฎ์บุญญา
วาส พุทธมณฑลสาย 2 เขตทวีวัฒนา โทร. (02) 448-1154”
(18 กรกฎาคม 2542)

“เชิญร่วมปฏิบัติธรรม เจริญพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรม
ราชินีนาถ ณ วัดวิศิษฎ์บุญญาวาส พุทธมณฑลสาย 2 เขตทวี
วัฒนา กรุงเทพมหานคร ระหว่างวันที่ 12-15 สิงหาคม 2542 ติด
ต่อสอบถาม (02)448-1154” (8 สิงหาคม 2542)

นอกจากนี้ยังได้ให้ผู้ดำเนินรายการกล่าวซ้ำอีกครั้งในช่วงท้ายรายการ

“ท่านผู้ชมคะใกล้จะถึงวันอาสาฬหบูชาและวันเข้าพรรษา ก็
 อยากจะขอเชิญชวนไปร่วมในพิธีเททองพระประจำวันเกิด ไม่ว่าจะ
 เป็นประจำวันเกิดของท่านผู้ชมเอง หรือพ่อแม่ หรือว่าผู้ที่เคารพรักก็
 ได้นะคะ จะได้เป็นสิริมงคลให้กับชีวิตคะ และในโอกาสนี้ยังขอเชิญ
 ชวนไปร่วมในพิธีหล่อเทียนพรรษา เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระ
 บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่พระชนมายุครบ 72 พรรษาด้วย
 คะ ไปกันที่วัดวิศิษฎ์บุญญาวาส อยู่ถ.พุทธมณฑลสาย 2 จัดขึ้น 26
 27 28 กรกฎาคมนี้คะ...” (18 กรกฎาคม 2542)

ทั้งนี้ถือเป็นการแลกเปลี่ยนการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างทางผู้ผลิต
 กับทางวัด หรือการเอื้อประโยชน์ต่อกัน คือ ทางผู้ผลิตรายการให้ช่องทางในการประชาสัมพันธ์
 ส่วนพระสงฆ์มาเป็นวิทยากรในรายการเพื่อบรรยายธรรม เพราะในการนิมนต์มาร่วมรายการที่ส่วน
 ใหญ่บันทึกเทปในห้องส่งนั้น ไม่มีงบประมาณในส่วนที่เป็นปัจจัยถวายพระให้กับพระสงฆ์ จึงต้อง
 อาศัยความสนิทสนมชอบพอกัน สิ่งนี้เป็นการย้ำให้เห็นถึงบทบาทความสำคัญของวิทยากร ในการ
 กำหนดเนื้อหารายการธรรมะ ที่เกี่ยวกับการให้ข้อมูลโครงการหรือกิจกรรมต่างๆของทางวัด

เนื้อหา หรือประเด็นที่นำเสนอ นั้น วิทยากรโดยส่วนใหญ่จะไม่กำหนดหัวข้อที่แน่
 ชัด มีวิทยากรเพียง 2 ท่านคือ พระครูวิจิตรสาธุวัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
 ที่กำหนดหัวข้อการบรรยายธรรมได้อย่างชัดเจน ได้แก่ การสร้างความสามัคคีด้วยการให้(15 ส.ค.
 42) และอันตรรายทั้งจากภายนอกและภายใน (26 ก.ย.42) และพระราชพิพัฒน์โกศล เจ้าอาวาส
 วัดศรีสุदारาม ราชวรวิหาร บรรยายธรรมในหัวข้อ สามัคคี สัจจะและกตัญญู ขณะที่ท่านอื่นจะ
 บรรยายไปหลายประเด็นมาก อาจเป็นเพราะเวลาของทางรายการประมาณ 25 นาทีนั้น โดย
 ปกติ นอกจากช่วงที่ผู้ดำเนินรายการกล่าวขึ้นต้นและปิดท้ายรายการ จะเป็นเวลาของการแสดง
 ธรรมโดยตลอด ซึ่งก็จะเป็นเวลา 20 นาทีขึ้นไป และไม่มีผู้ดำเนินรายการทำหน้าที่ดึงให้เข้าสู่
 ประเด็นที่นำเสนอ เพื่อช่วยให้การบรรยายอยู่ในประเด็นที่กำหนด เป็นเหตุให้พูดซ้ำวนในประเด็น
 เดิม ซึ่งทำให้เกิดความเบื่อหน่ายขึ้นได้ ในช่วงเวลาที่ค่อนข้างนานนี้

เมื่อพิจารณาเนื้อหาของรายการคดีธรรมนำชีวิต คือ การแนะนำให้ใช้หลักธรรมใน
 การดำเนินชีวิต และมักจะกล่าวถึงถึงการทำบุญทำกุศลในโอกาสต่างๆ เช่น การทำบุญ

ในวันสำคัญทางศาสนา การหล่อพระประจำวันเกิด การถวายผ้าอาบน้ำฝน การทำบุญตักบาตร การทำทาน หรือการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว เช่น

“เราไปทำบุญไหว้พระที่วัดไหน ก็กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับท่านเจ้าของที่ ผู้สร้างวัด ผู้สร้างโบสถ์ สร้างวิหาร สร้างเจดีย์ สร้างศาลาการเปรียญ สร้างพระปฏิมากรเข้าไว้ ท่านได้สร้างได้ทำให้เราได้มีโอกาสเข้ามาในวัด” (18 กรกฎาคม 2542)

ในการบรรยายธรรมแต่ละครั้งมักจะมีการแทรกเกร็ดความรู้เล็กๆน้อยๆทางพุทธศาสนา

“ผ้าจํานำพรรษาเป็นผ้าที่พระสั้มาสัมพุทธเจ้าได้กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่าเป็นผ้าเปลี่ยน ผ้าผลัดเปลี่ยนของพระเรา ในฤดูฝน 3 เดือนไตรมาส ทั่วๆไปคนเก่าๆโบราณเค้าเรียกว่าถวายผ้าอาบน้ำฝน เพราะสมัยก่อนนั้น พระสงฆ์เราอาบน้ำไม่มีผ้าผลัดเปลี่ยนเป็นที่น่าสังเวชใจ พระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตให้ใช้บริวารพิเศษ...หรือผ้าจํานำพรรษาหรือผ้าอาบน้ำฝน ผ้าอาบน้ำฝนนั้นมีการกำหนดใช้ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เป็นต้นไปจึงอธิษฐานใช้ได้” (25 กรกฎาคม 2542)

ทั้งนี้เนื้อหาที่แนะนำให้ประพฤติปฏิบัตินั้น มีการยกตัวอย่างประกอบเกี่ยวกับประเด็นที่กำลังเป็นที่สนใจในสังคมบ้าง อาทิ ปัญหาเสพติด ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ รวมถึงเรื่องเกี่ยวกับพระราชดำริ พระราชดำรัส หรือพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

ส่วนในช่วงเวลาที่ใกล้กับวันเฉลิมพระชนมพรรษาของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ได้มีการบรรยายธรรมในเรื่องของพระคุณแม่ในหลายสัปดาห์ทั้งในช่วงก่อนและหลังวันแม่แห่งชาติ (1 สิงหาคมและ 19 กันยายน 2542)

สำหรับความคิดเห็นของกลุ่มผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนาในการชมรายการประทีปส่องทาง ได้ชมการบรรยายธรรมโดยพระครูวิจิตรสาธุวัตร เกี่ยวกับการสร้างความสามัคคีด้วยการให้(15 สิงหาคม 2542) และได้มีการแสดงความคิดเห็นในด้านเนื้อหาและหน้าที่ดังนี้

เรื่องที่แสดงธรรมนั้นเกี่ยวกับการให้โดยไม่หวังผลตอบแทน เพื่อจะนำมาซึ่งความสามัคคีปรองดองของคนในหมู่คณะ หรือในสังคม เมื่อพิจารณาที่การให้ในลักษณะนี้ ถือได้ว่าเป็นหลักคำสอน จากชั้นโลกีย์ธรรมไปสู่โลกุตระธรรม คือ การให้ ก็คือการรู้จักเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แบ่งปันกัน แต่การให้โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง คือการไม่ยึดติดกับสิ่งที่ได้ให้ไปและไม่คาดหวังสิ่งใดกลับมา การบรรยายธรรมเกี่ยวกับการให้ในลักษณะนี้ไม่ค่อยจะนำเสนอมากนัก

“ทุกสิ่งคือให้มาแล้วก็แล้วกันไป เพียงแต่ว่าคนส่วนใหญ่ มักทำบุญสำเร็จรูป เหมือนกับไหว้เจ้านะ ทำบุญแล้วดีขอโน่นขอนี้ นั่นคือทำบุญสำเร็จรูป คือ ผิดเลย ขอแล้วไม่ได้ หรือขอให้ตายก็ไม่ได้ เหมือนท่องคาถาชินบัญชรก็จบก็ไม่รวยขึ้นมา การให้โดยไม่หวังผล จึงถือเป็นธรรมที่ลึกซึ้งมาก เมื่อเราเกิดมาไม่มีอะไรติดตัวมาด้วย เราสร้างขึ้นมาเอง การให้เพื่อเป็นการผูกมัดจิตใจของเราให้สามัคคีปรองดอง ปกติมักจะเทศน์ว่า ผู้ให้ย่อมจะเป็นที่รักของผู้อื่น ผู้ให้ย่อมได้รับสิ่งที่เลิศขึ้นมา คือ คล้ายกับว่ามีเหยื่อล่อ” และทั้งนี้ยังได้มีการเสริมความเรื่องนี้ถึงความคิดที่มีต่อการทำบุญในสังคมไทยอีกว่า “ในสังคมไทย คงจะเป็นไปได้ยาก เพราะมีแต่การใส่บาตรแต่ละครั้ง แล้วขอ 1 2 3 4 5.. คือ ขอมากกว่าสิ่งที่ได้ทำ คิดว่าเป็นรากฐานของสังคมไทยไปแล้ว คือไปตีความกันผิด ว่าทำดีแล้วต้องได้ดี เลยมาคาดหวังกันว่าเดี๋ยวเราต้องถูกล็อตเตอรี่นะ ซึ่งมันไม่ใช่” การบรรยายธรรมในหัวข้อนี้เน้น ทุกท่านที่ร่วมสนทนาต่างเห็นว่าถ้าปฏิบัติได้จริงก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง

เนื้อหาของรายการประทีปส่องทาง เกี่ยวกับการสร้างความสามัคคีด้วยการให้ คือ การผสมผสานกันเข้าระหว่างแก่นคำสอนตามหลักพุทธศาสนากับคำสอนที่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นเนื้อหาของรายการคติธรรมนำชีวิต จะเน้นที่เรื่องราวเกี่ยวกับการทำบุญ หลักธรรมคำสอนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และเกร็ดความรู้ต่างๆทางพุทธศาสนา ตลอดจนเรื่องราวที่เกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์

เนื้อหาของรายการประทีปส่องทางนั้น จากที่ได้กล่าวข้างต้นไว้แล้วว่าวิทยากรในรายการนี้ ล้วนเป็นพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส หรือผู้ช่วยเจ้าอาวาส รวมทั้งมีสมณศักดิ์เป็นพระครูหรือพระปลัด ซึ่งแสดงว่าได้รับความยอมรับจากคณะปกครองของสงฆ์ คือ มหาเถรสมาคม จะเป็นการผสมผสานกันระหว่างเรื่องที่เป็นการนำหลักธรรมประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

และเรื่องราวต่างๆทางพุทธศาสนา ซึ่งในที่นี้คือการให้ข้อมูลด้านการทำบุญ หรือการเชิญชวนร่วมทำกิจกรรมต่างๆของทางวัด แสดงถึงความสอดคล้องของวาทกรรมทางพุทธศาสนาตามแนวทางของมหาเถรสมาคม ที่ในการพิจารณาสมณศักดิ์ของสงฆ์นั้น จะให้ความสำคัญที่การสร้างสาธารณูปการ หรือถาวรวัตถุเป็นสำคัญ อันเกี่ยวกับการรวบรวมปัจจัย หรือการหารายได้เข้าบำรุงวัดนั่นเอง

หน้าที่รายการ

“รายการธรรมะทางโทรทัศน์นั้น เริ่มมีมานานแล้ว แต่ที่มีทุกช่วงจะเริ่มมาจากในสมัยพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการประชุมกันและขอให้ทุกสถานีมีรายการธรรมะออกอากาศในวันอาทิตย์ตอนช่วงเช้า ซึ่งต่อมาก็คือเป็นรายการที่ทางสถานีจำเป็นต้องมี แม้ว่าจะไม่ได้บังคับ แต่ยึดถือปฏิบัติกันมาโดยตลอด”

(สุทธิ ปิยะดำรง, สัมภาษณ์, 30 พฤศจิกายน 2542)

จากคำสัมภาษณ์ผู้ควบคุมการผลิตรายการข้างต้น หน้าที่ของรายการคติดรรมนำชีวิตประการแรก คือ เพื่อที่จะสนองนโยบายของรัฐบาลที่ให้มีรายการธรรมะแพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารายการประเภทที่สองทาง ไม่ได้มีความสำคัญนักสำหรับทางสถานี หากมีรายการใดที่สำคัญกว่า ก็สามารถจะงดการออกอากาศรายการนี้ได้ทันที แต่ที่จำเป็นต้องให้มีรายการนี้ เพราะเป็นนโยบายซึ่งทางสถานีต้องปฏิบัติตาม ส่วนหน้าที่ประการถัดมา เมื่อพิจารณาจากเนื้อหาของรายการ คือ เพื่อเป็นการให้ข้อมูล หรือประชาสัมพันธ์ข่าวสารโครงการต่างๆที่ทางวัดจัดขึ้น และสั่งสอนแนะนำให้ปฏิบัติตนเป็นคนดี รวมทั้งทำหน้าที่ปลูกฝังความเคารพเทิดทูนสถาบันหลักของไทยทั้งทางศาสนาและพระมหากษัตริย์ คือตอกย้ำความเชื่อที่มีอยู่เดิมในสังคม

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

ในการวิเคราะห์ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการผลิตรายการ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการ

ขั้นก่อนการผลิต (Pre-production)

ทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 9 อ.ส.ม.ท. ได้สนับสนุนการผลิตรายการ ประทีปส่องทาง ทั้งในด้านบุคลากรซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของทางสถานี งบประมาณ สถานที่บันทึก เทป และอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการผลิตรายการ รวมถึงเวลาที่ใช้ในการออกอากาศ คือ วันอาทิตย์ ช่วงเวลา 6.00 – 6.25 น.

สำหรับขั้นตอนการเตรียมงานในการผลิตนั้น เริ่มจากผู้ควบคุมการผลิตกำหนดว่าจะนิมนต์พระรูปใดมาบรรยายธรรมที่ห้องส่งเพื่อออกอากาศ หรือจะเดินทางไปบันทึกเทปนอกสถานที่ในวัดใด ซึ่งรายการประทีปส่องทางได้ใช้การนำเสนอด้วยรูปแบบการบรรยายธรรมมาตั้งแต่เริ่มแรก โดยผู้ผลิตจะไม่ทำรายการที่แตกต่างไปจากเดิมเท่าใดนัก เพราะมองว่าการนำเสนอรายการอย่างเรียบง่าย จะไม่ทำให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมาในภายหลัง

“เรื่องของพระจะเห็นว่า ถ้าเราทำไปแบบเรียบง่าย มันจะไม่เกิดปัญหาที่ทำมาประมาณ 30 ปี มันก็ไม่เกิด แต่ถ้าเราอยากต้องการให้มีหัวข้อวันนี้ อาจจะทำได้ให้พระมาทะเลาะกัน เราก็ทำได้ คนชอบเพราะการทำรายการว่าสิ่งใดที่ทำให้คนทะเลาะกัน มันก็เป็นเรื่องที่ต้องมาดู”

(สุทธิ ปิยะดำรง, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2544)

ด้วยแนวคิดในการผลิตรายการของผู้ผลิต ที่คิดว่าควรจะให้มีส่วนติดตามชมรายการ คือ จะต้องทำให้เกิดวิวาทะขึ้น ทำให้รายการประทีปส่องทางมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้ผลิตรายการมีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบรายการ

เมื่อได้กำหนดวิทยากรร่วมในรายการและติดต่อนัดหมายเรียบร้อยแล้ว โดยจะกำหนดวันที่ทำการบันทึกตามความสะดวกหรือความพร้อมของวิทยากรเป็นสำคัญ ซึ่งจะเตรียมไว้ล่วงหน้าก่อนจะถ่ายทำจริงเป็นเวลานานพอสมควร โดยกำหนดทั้งวันที่บันทึกเทปและวันที่ทำการออกอากาศเตรียมไว้ล่วงหน้า ซึ่งหลักเกณฑ์ในการเลือกพระสงฆ์นั้น จะพิจารณาจากความสนิทสนมคุ้นเคยกับผู้ผลิตรายการ เพราะทางรายการไม่มีงบประมาณในการผลิตสำหรับปัจจัยที่ใช้ถวายพระ การนิมนต์พระจึงต้องเลือกจากพระที่รู้จักกัน ทำให้เป็นการง่ายและสะดวกในการผลิตรายการ และทางผู้ผลิตรายการก็ได้ให้ความช่วยเหลือด้านการประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ

ของทางวัด ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนความช่วยเหลือที่เอื้อประโยชน์ต่อกัน โดยจะไม่ได้พิจารณาที่ความสามารถในการบรรยายธรรมเป็นหลัก และทำให้รายการมีการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวกับกิจกรรมหรือเรื่องราวของทางวัด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตรายการและพระสงฆ์มีอิทธิพลในการกำหนดเนื้อหาของรายการ

“บางทีพระก็โทรมาให้ข่าว มีขอมมา แต่จะขอด้วยความที่เรารู้จักกัน ก็ทำมานานก็รู้จักพระเยอะ..คือ ตรงนี้ผมมองว่าถ้าจะให้พระเทศน์ดีเทศน์เก่งมันก็ได้ แต่เราก็ต้องให้โอกาสพระทุกรูปที่เผยแพร่ได้ เพราะผมยังยึดหลักอยู่อันหนึ่ง คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม คือ พระธรรมคำสอน พระสงฆ์ทำหน้าที่อะไร ทำหน้าที่เผยแพร่ เพราะฉะนั้นก็ต้องให้โอกาสเค้าในการเผยแพร่”

(สุธี ปิยะดำรง, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2544)

ส่วนในเรื่องของงบประมาณนั้น ทางรายการไม่ได้ตั้งไว้ เพราะในการใช้สถานที่และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ นั้น เป็นการสนับสนุนของทางสถานี แต่ถ้าประเมินจากค่าเช่าเวลาและค่าใช้จ่ายในการใช้ห้องส่งและค่าจ้างของเจ้าหน้าที่นั้น คำนวณเป็นเงินประมาณ 30,000 บาทต่อตอน ซึ่งจะจ่ายจริงเฉพาะกรณีที่เจ้าหน้าที่ของทางสถานีทำงานล่วงเวลา และเป็นค่าช่างแต่งหน้าทำผมของผู้ดำเนินรายการ หากไปถ่ายทำนอกสถานที่ และไม่มีเงินงบประมาณสำหรับถวายพระที่มาร่วมรายการการที่ทางผู้ผลิตใช้เกณฑ์ในการเลือกวิทยากรเช่นนี้ การที่ทางสถานีโทรทัศน์ไม่สนับสนุนการผลิตรายการอย่างเพียงพอ โดยเฉพาะในส่วนของงบประมาณ ทำให้พระที่ถูกเลือกและเรื่องราวที่นำเสนอถูกจำกัด ดังนั้นสถานีจึงเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการกำหนดเนื้อหารายการ ที่ทำให้เกิดความไม่หลากหลาย รวมทั้งมีเนื้อหาและหน้าที่ที่เป็นการประชาสัมพันธ์วัดนั้นๆ ด้วย

ส่วนการเตรียมบทของรายการ เนื่องจากวิทยากรบรรยายธรรมได้โดยไม่จำเป็นต้องดูบท ดังนั้นทางรายการจึงเตรียมเพียงร่างสำหรับกล่าวเปิด-ปิดในรายการเท่านั้น

“เรื่องของscriptคงไม่มี เพียงแต่ว่าอาจจะมี guideline ว่าให้พิธีกรรู้ว่าวันนี้มีอะไรบ้าง ให้มันรู้เป็นguideไว้หน่อยๆ ก็ช่วยกันทำ แต่พิธีกรรมเค้าเก่งในเรื่องเรียบเรียงอยู่แล้ว เป็นบ.ก.ข่าวอยู่แล้ว(คุณพรพิลาศ

วงศ์ขจรสุข) เพราะฉะนั้นบางที่เราทำให้ guide เค้าไป เค้าก็ไปเรียบเรียงให้สละสลวยขึ้นให้ดีขึ้น”

(สุธี ปิยะดำรง, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2544)

ส่วนผู้ดำเนินรายการประทีปสองทางนั้น จะไม่มีบทบาทมากนัก หากเกิดเหตุขัดข้องหรือติดธุระ ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ก็สามารถติดต่อให้เจ้าหน้าที่คนอื่นมาทำแทน โดยไม่เป็นปัญหาในการผลิตรายการ

หลังจากที่ติดต่อพระสงฆ์และกำหนดวันที่แน่นอนแล้ว จึงแจ้งไปยังเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ในกรณีที่ถ่ายทำกันในห้องส่ง ก็จะบอกวันที่แน่นอนที่จะใช้ห้อง เพื่อให้เจ้าหน้าที่จัดฉากไว้ให้ ส่วนการบันทึกเทปนอกสถานที่นั้น ต้องโทรศัพท์ไปยังหน่วยงานพาหนะ เพื่อให้จัดรถไว้ให้ และยื่นหนังสือถึงผู้อำนวยการ เพื่อขออนุญาตนำอุปกรณ์ต่างๆออกไปใช้นอกสถานที่ เนื่องจากผู้ควบคุมการผลิตรายการเป็นทั้งเจ้าหน้าที่ตรวจสอบรายการและได้รับมอบหมายให้ดูแลเรื่องเกี่ยวกับศาสนาของทางสถานี ในการปฏิบัติงานในขั้นตอนต่างๆ จึงได้รับความสะดวกและความร่วมมือเป็นอย่างดี

ในขั้นก่อนการผลิตนี้แสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ คือ สถานีโทรทัศน์ที่การสนับสนุนด้านงบประมาณอย่างไม่พอเพียง แนวคิดในการผลิตรายการของทางผู้ผลิตและการใช้เกณฑ์เลือกพระที่ความสนิทสนมของตนกับพระสงฆ์

ขั้นตอนการผลิต (Production)

การบันทึกเทปรายการมีทั้งที่ถ่ายทำในห้องส่ง และนอกสถานที่ ในกรณีที่บันทึกเทปภายในห้องส่งของทางสถานี เจ้าหน้าที่ในการผลิตรายการได้แก่ เจ้าหน้าที่กล้อง ซึ่งจะใช้กล้อง 2 ตัวในการบันทึกภาพ เจ้าหน้าที่จัดฉาก จัดแสง เจ้าหน้าที่เทคนิคที่ดูแลด้านเสียง ด้านเทป ผู้ประสานงาน ผู้กำกับเวที ผู้กำกับรายการ ส่วนกรณีที่ถ่ายทำนอกสถานที่ คือ ต้องมีการเดินทางไปยังวัดที่วิทยากรพำนักอยู่นั้น จะมีเจ้าหน้าที่ประสานงาน เจ้าหน้าที่กล้อง โดยจะเตรียมกล้องไปตัวเดียว ซึ่งจะทำหน้าที่จัดฉาก จัดไฟด้วย และพนักงานขับรถ ส่วนผู้ดำเนินรายการนั้นจะไปด้วยในบางครั้ง หรือใช้วิธีกล่าวภาพช่วงเปิด-ปิดรายการในห้องส่ง เพื่อประหยัดงบประมาณ ค่าจ้างช่างแต่งหน้าและทำผม ซึ่งเจ้าหน้าที่ที่ผลิตรายการประทีปสองทาง ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของทางสถานี จะสลับสับเปลี่ยนกัน ขึ้นอยู่กับเวรการทำงานของแต่ละคน

ในการออกกองแต่ละครั้งนั้น ทางทีมงานจะพยายามบันทึกเทปให้ออกอากาศได้หลายตอน คือ อาจจะเป็นบันทึกเทปผู้บรรยายธรรมรูปเดิม ที่วัดเดิม แต่ออกอากาศสัปดาห์เว้นสัปดาห์ เช่น กรณีวัดปรกสุธรรมาราม จ.สมุทรสงคราม ออกอากาศวันที่ 22 สิงหาคม และ 5 กันยายน 2542 หรือจะไปบันทึกเทปในวัดที่อยู่ใกล้กันด้วย เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณในการผลิตรายการ

การบันทึกเทปนอกสถานที่นั้น มักจะเดินทางเพื่อให้ไปถึงวัดและเตรียมพร้อมที่จะถ่ายทำในช่วงบ่าย เนื่องจากถ้าเป็นช่วงเช้านั้น พระสงฆ์จะติดกิจวัตรเช้าและฉันเพล โดยปกติแล้วจะบันทึกเทปกันในที่ร่ม หรือตัวอาคาร แล้วให้เจ้าหน้าที่กล้องเข้าไปจัดแสงสำหรับการถ่ายทำ เพื่อเป็นการสะดวกในการบันทึกเทปอย่างต่อเนื่อง การเลือกเวลาและสถานที่ในการถ่ายทำยังคงขึ้นกับพระสงฆ์เป็นหลัก

นอกจากการถ่ายภาพวิทยากรขณะบรรยายธรรมซึ่งใช้กล้องเพียงตัวเดียวแล้ว กรณีที่ไปยังวัดต่างๆ ยังจำเป็นต้องถ่ายบรรยากาศต่างๆ ของวัด เพื่อไปใช้ประกอบกับการแสดงธรรม เมื่อมีการกล่าวถึงงานบุญที่ทางวัดจัดขึ้น หรือในกรณีที่เป็นการประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้มาเที่ยวชมวัด ซึ่งจะบอกกล่าวถึงประวัติความเป็นมาและแนะนำพุทธสถาน พุทธวัตถุที่สำคัญต่างๆ อาทิ โบสถ์ไม้สักทองฝังมุกที่สวยงามและใหญ่ที่สุด ณ วัดศรัทธาธรรม จ. สมุทรสงคราม ดังนั้นในการบันทึกเทปช่างภาพจึงถ่ายภาพภายในโบสถ์และรายละเอียดต่าง ทั้งผนังด้านข้าง เพดานเพื่อให้เห็นถึงลวดลายของไม้สักทองฝังมุก ซึ่งการบันทึกภาพของสิ่งต่างๆ และบรรยากาศกิจกรรมภายในวัด ยังเป็นการย้ำให้เห็นถึงการประชาสัมพันธ์วัดและโครงการต่างๆ ของวัด ที่มีอยู่ในรายการประทีปส่องทาง ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของทางรายการที่นอกเหนือไปจากการเผยแพร่ธรรมะ

ในช่วงที่ถ่ายภาพขณะพระบรรยายธรรมนั้น พระสงฆ์จะเทศน์ไปเรื่อยๆ ตามหัวข้อที่ท่านกำหนดขึ้นเอง ในการเทศน์จะไม่มีการจับภาพของผู้ฟัง เพราะเป็นการบรรยายธรรมเพื่อออกอากาศในรายการโดยเฉพาะ ภาพที่ออกมาจึงเป็นภาพที่เหมือนกับพระสั่งสอนผู้ชมโดยตรง ส่วนวัตถุสิ่งของที่อยู่ในบริเวณนั้น ที่จะปรากฏเป็นอุปกรณ์ประกอบฉากในรายการ มักจะเป็นพระพุทธรูป รูปหล่อพระสงฆ์สาวก ไต้ะหมี่บูชา อันเป็นภาพที่คุ้นชินและแสดงถึงพุทธศาสนา ทางทีมงานจะตรวจสอบทั้งภาพและเสียง พร้อมทั้งคอยส่งสัญญาณให้ผู้บรรยายได้ทราบว่าเวลาใกล้จะหมด เพื่อให้จะให้วิทยากรสรุปประเด็น โดยมักจะจบด้วยถ้อยคำให้พรผู้ที่ติดตามชมรายการ อันเป็น

ประเพณีปฏิบัติแบบเดียวกับการเทศน์ของพระที่วัด ซึ่งการบรรยายธรรมในรายการประทีปส่องทาง พระสงฆ์จะเป็นผู้ที่มีอิทธิพลสูงสุดในการกำหนดเนื้อหารายการ โดยผู้ผลิตรายการจะให้อิสระอย่างเต็มที่และแทบจะไม่มีการตรวจสอบ

ในระหว่างที่มีการบันทึกเทปนอกสถานที่นั้น ผู้ผลิตจะใส่ใจกับการบันทึกเสียงเป็นพิเศษ แม้ว่าเสียงถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสำหรับสื่อโทรทัศน์ แต่ภาพก็เป็นสิ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ถ้านำเสนอแต่ภาพที่ซ้ำซากจำเจ จะทำให้เกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย และการให้ความสำคัญของเสียงพระที่กำลังบรรยายธรรมมากกว่าภาพนั้น ก็ยังแสดงให้เห็นถึงแนวคิดของผู้ผลิตรายการที่ส่งผลต่อรูปแบบการนำเสนอรายการ

ในกรณีที่ผู้ดำเนินรายการไปถ่ายทำรายการนอกสถานที่ด้วย ก็จะมีบันทึกภาพของผู้ดำเนินรายการกล่าวแนะนำและเชิญชวนมาร่วมงานบุญที่วัด ซึ่งจะเป็นคนละสถานที่กับที่บันทึกเทปพระสงฆ์ที่ร่วมรายการ ซึ่งผู้ดำเนินรายการจะไม่ได้อยู่ในฉากเดียวกันกับวิทยากรเลย ส่วนกรณีที่ผู้ดำเนินรายการบันทึกเทปภายในห้องส่ง ซึ่งทางทีมงานจะจัดฉากให้มีแทนคล้ายกับผู้ประกาศรายการ โดยจะเป็นคนละฉากกับวิทยากรที่บรรยายธรรมในห้องส่งเช่นกัน ทั้งนี้ฉากที่พระบรรยายธรรมนั้นจะมีลักษณะคล้ายห้องรับแขก แต่บรรยากาศในห้องส่งนั้นที่เลือกใช้เป็นสีเทา ไม่มีสิ่งที่เป็นธรรมชาติ เช่น ต้นไม้จริงประดับฉากอยู่เลย ซึ่งสิ่งเหล่านี้ผู้ผลิตรายการเป็นผู้ดูแล โดยส่งผลต่อการนำเสนอในรายการ คือทำให้ดูไม่ค่อยสดใส ไม่มีชีวิตชีวา และไม่เป็นธรรมชาติ

ในขั้นตอนการผลิตรายการ ผู้ผลิตรายการเป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบรายการ ส่วนวิทยากรหรือพระสงฆ์มีอิทธิพลในการกำหนดเนื้อหาของรายการ

ขั้นหลังการผลิต (Post – production)

หลังจากที่ได้บันทึกภาพและเสียงด้วยระบบ betacam เรียบร้อยแล้ว ก็ให้นำเทปมาตัดต่อ ซึ่งมักจะไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องนี้ เพราะรายการมีเพียงช่วงเดียว และมีภาพของผู้บรรยายธรรมเป็นหลัก ซึ่งขณะที่บันทึกเทปได้ควบคุมให้ช่วงเวลาที่ถ่ายทำพอดีกับเวลาออกอากาศ จึงแทบจะไม่ต้องมีการตัดออก เพราะในส่วนของเนื้อหานั้น ทางผู้ผลิตได้พูดคุยก่อนการบรรยายและให้อิสระอย่างเต็มที่กับวิทยากร โดยไม่ต้องมีบท

ส่วนไต่เต้ลรายการนั้น ทางเจ้าหน้าที่กราฟฟิกจะเป็นผู้จัดทำ และเพลงที่เลือกใช้ ช่วงไต่เต้ลรายการเป็นเพลงที่ใช้มาเป็นเวลานานแล้ว คือเพลงสาธุการ ส่วนท้ายรายการนั้น ไม่มีเครดิตท้ายรายการ แต่เป็นไต่เต้ลของรายการต่อไป ซึ่งทั้งภาพและเพลงที่ใช้ในไต่เต้ลรายการนั้นมีเพียงพื้นสี รูปเสมาธรรมจักร อันเป็นรางวัลที่ทางรายการได้รับ ไม่มีรูปภาพประกอบอื่นใด และปรากฏชื่อของผู้บริหารและทีมงานผู้ผลิตรายการ ซึ่งสิ่งต่างๆที่อยู่ในไต่เต้ลรายการนั้น ทั้งสี และตัวอักษร ที่เลือกมาใช้นั้น ดูค่อนข้างจะล้าสมัย และทำให้ไม่ค่อยน่าสนใจ เป็นรายการที่เรียบง่าย ไม่มีสีสัน และมีจังหวะที่ช้าๆเอื่อยๆ ซึ่งเมื่อรายการมีรูปแบบการนำเสนอเช่นนี้ ประกอบกับเวลาที่ออกอากาศในช่วงเช้าคือ 6.00 น. ทำให้ผู้ชมรายการเกิดอาการง่วงนอน หรือเบื่อหน่ายได้

หลังจากที่ติดต่อเรียบร้อยแล้ว ทางผู้ควบคุมการผลิตนั้นเป็นเจ้าหน้าที่ตรวจสอบรายการ จึงไม่ต้องส่งตรวจสอบอีก ทำให้รายการพร้อมที่จะออกอากาศได้ทันที ส่วนในเรื่องของการควบคุมพุทธพาณิชย์หรือการโฆษณาเชิญชวนต่างๆที่แทรกอยู่ในรายการธรรมะของทางสถานี แม้ว่ารายการประเภทที่สองทางจะมีการประชาสัมพันธ์ต่างๆค่อนข้างมาก ทางผู้ผลิตรายการยังคงควบคุมให้อยู่ในขอบเขตที่ทางสถานีกำหนดไว้ คือไม่ได้มีการโฆษณาวัตถุมงคลอย่างชัดเจนนัก

“ก็เป็นการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ ก็ส่วนมากเราจะบอกว่าไปติดต่อกับท่านเจ้าอาวาสเอง จะไม่มีข้อความให้มาติดต่อที่ช่อง 9 ไม่มีเด็ดขาด เราก็ช่วยประชาสัมพันธ์ให้ก็ยังอยู่ในกรอบของการประชาสัมพันธ์และการโฆษณา เช่น เราจะไม่บอกว่า วัตถุมงคลนี้ราคาเท่านี้ บาท จำนวนราคาเราจะไม่พูด คือเป็นหลักการเซ็นเซอร์ คือเหมือนกับเอาพระมาขายอย่างนี้ไม่ใช่ สมมุติว่าวัดนี้เค้ามีพิธีพุทธาภิเษกนะ ก็ไปติดต่อเอาเอง ก็บอกว่าพระองค์นี้นะราคาเท่านี้ละ ไม่เอา”

(สุทธิ ปิยะดำรง, สัมภาษณ์, 20 สิงหาคม 2544)

ในขั้นตอนหลังการผลิตผู้ผลิตรายการเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของทางรายการ โดยมีนโยบายของทางสถานีเป็นตัวกำหนด ดังนั้นสถานีโทรทัศน์จึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดกรอบของทั้งรูปแบบและเนื้อหาของรายการด้วย

จากการศึกษากระบวนการผลิตรายการประเภทที่สองทาง ทำให้ทราบถึงปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อรูปแบบและเนื้อหาของรายการ อันได้แก่ ผู้ผลิตรายการ ซึ่งดูแลการผลิตรายการมา

ตั้งแต่เริ่มแรกตามนโยบายของทางสถานี โดยยังคงรูปแบบเดิมไม่เปลี่ยนแปลง และเป็นผู้ที่เลือกวิทยากรร่วมรายการโดยใช้เกณฑ์ความสนิทสนมเป็นสำคัญ จึงเป็นผู้ที่กำหนดทั้งรูปแบบและกรอบของเนื้อหารายการ ส่วนสถานีโทรทัศน์จะให้การสนับสนุนการผลิตด้านต่างๆ โดยเฉพาะในงบประมาณการผลิตที่ไม่เพียงพอ ซึ่งทำให้เกิดข้อจำกัดทั้งในด้านรูปแบบและเนื้อหารายการ ส่วนวิทยากรในรายการนั้น เป็นบุคคลสำคัญที่กำหนดเนื้อหาการออกอย่างเต็มที่ และด้วยข้อจำกัดของการเลือกวิทยากร ที่มักจะเป็นพระสงฆ์ที่สนิทสนมกับผู้ผลิตรายการ ทำให้ไม่ได้พิจารณาที่ความรู้หรือความสามารถ ในการนำเสนอเรื่องราวหรือเนื้อหาต่างๆ จนกลายเป็นข้อด้อยที่ลดความน่าสนใจของรายการ

แม้ว่ารายการประเภทนี้สองทางจะแพร่ภาพมาเป็นระยะเวลานาน แต่รูปแบบการนำเสนอยังคงเป็นการบรรยายธรรม ซึ่งเนื้อหานั้นยังคงเน้นที่หลักธรรมคำสอนที่ให้ปฏิบัติตนเป็นคนดี เพื่อประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และข้อมูลเกี่ยวกับโครงการหรือเรื่องราวของทางวัดที่พระสงฆ์มาร่วมรายการ และที่เกี่ยวกับพุทธศาสนา โดยถูกกำหนดด้วยวาทกรรมทางพุทธศาสนา ที่ยึดตามแนวทางของมหาเถรสมาคม ส่วนหน้าที่ของรายการ คือ เพื่อสนองนโยบายของทางสถานีที่ต้องให้มีรายการธรรมะแพร่ภาพออกอากาศ และเผยแพร่หลักธรรมคำสอนที่เป็นแนวทางดำเนินชีวิต ตลอดจนการให้ข้อมูลข่าวสารหรือกิจกรรมต่างๆของทางวัด และกระตุ้นความรู้ทางพุทธศาสนา ส่วนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ คือ ผู้ผลิตรายการ สถานีโทรทัศน์และพระสงฆ์ซึ่งเป็นวิทยากร

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 8

รายการคติธรรมนำชีวิต

ในบทที่ 8 นี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารายการคติธรรมนำชีวิต ในด้านรูปแบบการนำเสนอ เนื้อหาและหน้าที่ของรายการ ประกอบกับวิเคราะห์กระบวนการผลิตรายการ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการนี้

รายการคติธรรมนำชีวิตแพร่ภาพทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ ออกอากาศเป็นประจำทุกวันจันทร์ - อาทิตย์ เวลาประมาณ 06.00 - 06.05 น. และ ออกอากาศซ้ำในเวลา 00.00 - 00.05 น. เป็นรายการระยะช่วงเวลานั้น โดยมีผู้บรรยายคนเดียวตลอดรายการเป็นประจำ ทุกตอน ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่นี้ คือ พระพิพิธธรรมสุนทร (เจ้าคุณสุนทรญาณสุนทรโร) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม หจก.สคริปท์รับจ้างผลิตรายการ ภายใต้การดูแลการผลิตของพระพิพิธธรรมสุนทร ซึ่งเป็นทั้งวิทยากรและผู้ควบคุมการผลิตรายการ เริ่มผลิตรายการปีพ.ศ.2539 โดยนำเสนอด้วยรูปแบบการพูดคุย

ความเป็นมาของรายการ

เริ่มแรกท่านเจ้าคุณพระพิศาลพัฒนาทร(เจ้าคุณถาวร จิตตภาวโร) วัดปทุมวนาราม ร่วมกับลูกศิษย์ของท่าน คุณอำรุง เกาไศยานนท์ และคุณสมชาติ รอบกิจ(หจก.สคริปท์) ซึ่งจัดรายการเจริญธรรมทางช่อง 11 ได้ริเริ่มผลิตรายการธรรมะสั้น จึงได้ติดต่อไปยังผ.อ.ช่อง 11 ซึ่งท่านก็อนุমติ และได้ให้ความร่วมมือในด้านของเวลาออกอากาศ โดยทางท่านเจ้าคุณผลิตรายการมาเอง ในช่วงแรกนั้นจะเป็นการแสดงธรรมของพระสงฆ์ตอนละ 1 รูป จะสลับสับเปลี่ยนกันไป ซึ่งมีพระพิพิธธรรมสุนทรเป็นวิทยากรหนึ่งในนั้น

หลังจากรายการออกอากาศไปได้ 3-4 เดือน ทางสถานีได้แนะนำให้มีวิทยากรประจำรายการเพียงรูปเดียว และเสนอพระพิพิธธรรมสุนทร รายการคติธรรมนำชีวิตจึงได้เปลี่ยนให้มีวิทยากรเพียงรูปเดียว ซึ่งหลังจากที่ได้มารับหน้าที่เป็นวิทยากรประจำในรายการนี้ได้ประมาณหนึ่งเดือน คุณสมชาติก็ได้ติดต่อสอบถามพระพิพิธมาว่าต้องการจะทำรายการคติธรรมนำชีวิตต่อไปหรือไม่ โดยมีค่าใช้จ่ายในการบันทึกเทปแต่ละครั้งเป็นเงิน 25,000 บาท จำนวน 15 ตอน(ใช้ออกอากาศได้เป็นเวลา 1 เดือน) ทางพระพิพิธก็ยินดีที่จะทำรายการต่อไป จึงได้หาผู้มีจิตศรัทธาถวายปัจจัยในการผลิตรายการ ส่วนช่วงเวลาที่ออกอากาศในตอนแรกเป็นเวลาช่วงดึกก่อนปิดสถานี

คือช่วงตี 1 ตี 2 ตี 3 ไม่แน่นอน แต่เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำมากๆเข้า รายการต่างๆลดลง ทำให้มีเวลาที่แน่นอนสำหรับรายการนี้คือ ประมาณเที่ยงคืน ก่อนปิดสถานี ซึ่งต่อมาได้เพิ่มเวลาออกอากาศตอนเช้าขึ้นอีกรอบหนึ่ง โดยจะออกอากาศตอนเดียวกันทั้ง 2 ช่วงเวลา เพื่อให้ผู้ชมได้มีโอกาสเลือกชมรายการได้ในเวลาที่สะดวก

วัตถุประสงค์ของรายการ

1) เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ ครู อาจารย์และวิทยากรใช้นิทานรายการเป็นวัตถุดิบในการสอน บรรยาย หรือเผยแพร่ธรรมะ

2) เพื่อเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน

“นี่คือจุดประสงค์ของชั้น เป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือของวิทยากร หรือนักผลิตแผนทั้งหลาย นักสอนทั้งหลาย เพราะไม่ต้องง้อตัวเอง ตะลอนไปแล้วบอกว่า ถ้าท่านพูดได้ เราก็ไม่ต้องเดินทางไกล คือถ้าพระเค้ามีเครื่องมืออยู่อย่างนี้ทุกวัน เราเป็นพระเอง เราไม่ต้องเดินทางไกล เพราะมันเหนื่อย เราก็ใช้หัวข้อเหล่านี้ วิเคราะห์ไปให้ท่านฟัง เค้าอาจจะอัดเทปคาสเซต ในขณะที่นั่งรถไป เค้าก็จะจดๆ หัวข้อ เค้าไปอบรมนักเรียนได้ อันนี้เป็นจุดที่ตั้งใจ จริงๆ แล้ว คือตั้งใจที่จะให้เป็นอุปกรณ์สำหรับนักเผยแผ่ จุดประสงค์สำหรับฆราวาส คือ ฟังแล้วได้เลย” (พระพิพิธธรรมสุนทร, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2542)

กลุ่มเป้าหมายและปฏิกิริยาตอบรับของผู้ชมรายการ

กลุ่มเป้าหมาย คือ ประชาชนทั่วไป ไม่ได้ชี้เฉพาะเจาะจงว่าเพื่อคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ถ้าพิจารณาจากเนื้อหาของรายการจะให้ความสำคัญกับเยาวชน

ส่วนเรื่องปฏิกิริยาตอบรับนั้น ไม่ได้มีมาในรูปของจดหมายหรือโทรศัพท์ แต่ทางผู้ผลิตจะทราบว่ามีผู้ชมรายการของตนหรือไม่ จากการประเมินด้วยตนเองในโอกาสที่เดินทางไปยังที่ต่างๆ แล้วมีผู้ชมรายการเข้ามาทักทาย ซึ่งการวัดปฏิกิริยาด้วยวิธีดังกล่าว ไม่ได้ทำให้ทราบกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน

“ทราบได้จากที่ไปทั่วไป ฉันตามร้านอาหารพวกเนี่ยนะ เด็กๆแถวร้าน
อาหารเค้าจะดู เค้าจะเปิดดูตามร้านอาหารที่มีเด็กเยอะๆ วันไหนที่เรา
ไปฉันเพลตามร้านอาหาร โย้ยหลวงพ่อกมาแล้ว เค้าจะอะไรอย่างเงี้ย
อ้อแสดงว่า ไปสัก 10 แห่ง 20 แห่ง อ้อใช่ รายการนี้ก็เป็นรายการที่
คนระดับสูงๆเค้าดู บางที่เราไปงานตามงานใหญ่ๆ พอเดินไปเค้าก็รู้จัก
ละ เข้ามาไหว้ และผมเป็นแฟนรายการของท่านนะ”

(พระพิพิพิธธรรมสุนทร, สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2542)

รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆในรายการ

รายการคติธรรมนำชีวิตนี้เป็นรายการสั้นและรายการเดียวที่มีการแพร่ภาพออก
อากาศทุกวันจากที่ได้เลือกมาทำการศึกษา โดยมีวิทยากรประจำรายการเพียงรูปเดียว เนื่องจาก
เป็นรายการสั้นจึงไม่จำเป็นต้องมีผู้ดำเนินรายการ รายการนี้ใช้รูปแบบการนำเสนอเป็นการบรรยาย
ธรรมเพียงอย่างเดียว เพราะเป็นวิธีที่ง่าย สะดวกและประหยัดงบประมาณในการผลิต ในการ
บรรยายธรรมที่ออกอากาศแต่ละครั้งนี้ มีทั้งที่เป็นเรื่องที่เสนอเป็นประเด็นย่อยๆและบางครั้งก็จะ
เสนอประเด็นใหญ่ที่สามารถแตกประเด็นย่อยไปได้มากมาย ซึ่งจะเสนอประเด็นย่อยๆในตอนต่อๆ
มา ดังนั้นเรื่องราวที่บรรยายจะมีความสืบเนื่องกัน แต่ก็สามารถเข้าใจความหมายของแต่ละตอน
ได้ แม้ว่าจะไม่ได้ชมรายการในตอนก่อนหน้านั้นก็ตาม

แผนภาพที่ 8.1 โครงสร้างรายการคติธรรมนำชีวิต

รูปแบบ การพูดคุย ไตเติ้ล
วิทยากรบรรยายธรรม (ประมาณ 2 – 3 นาที)
เครดิตท้ายรายการขึ้นชื่อผู้อุปถัมภ์รายการ และขึ้นภาพโฆษณาหนังสือคติธรรมนำชีวิต 4 เล่ม

เริ่มด้วยไตเติ้ลรายการ เข้าสู่การบรรยาย และเครดิตท้ายรายการ

โดยองค์รวมของรูปแบบการนำเสนอรายการคติธรรมนำชีวิต เป็นรายการพูดคุย รายการสั้น ความยาวเพียง 2-3 นาที ท่วงทำนองหรือจังหวะจะช้าๆ และเรียบง่าย ในโตเด็กรายการจะมีภาพวาดที่สื่อถึงวัตถุประสงค์แนวราราม ส่วนภาพที่เลือกใช้ก่อนปิดรายการนั้น เป็นภาพบริเวณต่างๆภายในวัดสุทัศนฯเช่นกัน ซึ่งเป็นวัดที่พระพิพิธธรรมสุนทร(ผู้ผลิตและวิทยากรรายการ) เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสอยู่ ส่วนดนตรีประกอบทั้งตอนต้นและท้ายรายการนั้น เป็นเพลงบรรเลงด้วยขลุ่ย ที่พลิ้วแผ่วและให้ความรู้สึกสงบเย็น ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาทางพุทธศาสนา ส่วนในตอนที่วิทยากรบรรยายธรรมนั้น จะไม่มีการใช้ดนตรีประกอบ เพื่อให้เกิดความขลังในรายการและเน้นที่เนื้อหาที่ถูกถ่ายทอดโดยพระสงฆ์ ที่อยู่ภายใต้กรอบความคิดทั้งหมดของวิทยากร ที่ทำหน้าที่ทั้งผู้ผลิตและวิทยากร และเนื่องจากเป็นรายการสั้น จึงไม่มีผู้ดำเนินรายการ วิทยากรจะพูดเข้าประเด็นอย่างรวดเร็ว โดยใช้กล้องเพียงตัวเดียวในการบันทึกภาพวิทยากรภายในบริเวณวัดสุทัศนฯ เช่นกัน และตลอดการบรรยายนั้น จะบันทึกภาพด้วยมุมเดียว ในระดับสายตา คือภาพหน้าตรง ตลอดรายการ และตลอดเดือน คือประมาณ 15 –16 ตอน ซึ่งอาจจะเป็นภาพครึ่งตัว หรือจากศีรษะถึงหน้าอก การนำเสนอที่เรียบง่ายนี้ จะเน้นที่เรื่องราวหรือเนื้อหาในการนำเสนอ และเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจของผู้ชมรายการ

ส่วนเนื้อหาของรายการคติธรรมนำชีวิตนั้น จะแสดงไว้ในตารางที่8.1ในหน้าถัดไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 8.1 เนื้อหารายการคตินิพนธ์นำชีวิต

ที่	วัน	ตอน	ประเด็นสำคัญ
1	1,16 ก.ค. 42	ชะตาชีวิต	คนเราเมื่อมีความทุกข์ หมดหวังให้นึกถึงเพลงพระราชนิพนธ์ ชะตาชีวิต เพื่อให้เข้าใจและยอมรับและเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิต เพราะต่อไปสิ่งไม่ดีจะได้ผ่านพ้นไปได้
2	2,17 ก.ค. 42	แสงเทียน	สำรวจและทำความเข้าใจกับชีวิต ซึ่งพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแสงเทียนนำทางชีวิตให้กับพสกนิกรทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ
3	3,18 ก.ค. 42	พรหมวิหารธรรม	การพัฒนาบุคลิกภาพเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่จะต้องมาจากข้างในก่อน คือใช้หลักพรหมวิหารธรรม อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา
4	4,19 ก.ค. 42	โชคดีสี่ชั้น	พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสไว้ว่า ดีแล้วที่ได้เกิดมาเป็นคน ดีแล้วที่มีอายุยืนยาว ดีแล้วที่ได้พบศาสนาของพระพุทธเจ้า และดีแล้วที่ได้ฟังพระสัทธรรม
5	5,20 ก.ค. 42	วางใจคน ทำตนให้น่าไว้วางใจ	ให้ไว้วางใจผู้อื่นบ้าง เพื่อให้ผู้อื่นเกิดความภาคภูมิใจในความเชื่อถือนั้น และในขณะที่เดียวกันก็ต้องประพฤติตนให้บุคคลอื่นไว้วางใจด้วยเช่นกัน
6	6,21 ก.ค. 42	เรื่องเศร้าที่สอนใจ	ลูกที่ติดยาเสพติดและก่อปัญหาต่างๆมากมาย จนทำให้แม่ต้องตัดสินใจจ้างคนฆ่าลูกตัวเอง สิ่งนี้ถือเป็นเรื่องที่ร้ายแรงมาก ถือว่าลูกได้ทำบาปมหันต์ที่ทำให้แม่ต้องตัดสินใจเช่นนี้
7	7,22 ก.ค. 42	มัวแต่เมา เหลาหรือไม	การดื่มสุรานอกจากเป็นการเบียดเบียนตัวเองแล้ว ยังเป็นการทำให้ครอบครัวไม่มีความสุขด้วย
8	8,23 ก.ค. 42	แสงพิษ เสียงพิษ สารพิษ สือพิษ	มลพิษเกิดขึ้นมากมายในปัจจุบัน ทำให้เป็นอันตรายทั้งสภาพร่างกายและจิตใจ ซึ่งถือเป็นความรับผิดชอบที่จะต้องร่วมกันแก้ไข

ตารางที่ 8.1 (ต่อ) เนื้อหารายการคติธรรมนำชีวิต

ที่	วัน	ตอน	ประเด็นสำคัญ
9	9,24 ก.ค. 42	กตัญญูกตเวทิตา	การที่จะประสบความสำเร็จ ได้รับความเจริญรุ่งเรือง ต้องยึดหลักกตัญญูกตเวทิตี
10	10,25ก.ค.42	มาตรฐานในคุณธรรม	มาตรฐานในการผลิตตั้งเป็นISOขึ้นมา ส่วนมาตรฐานในคุณธรรมในองค์กร ได้แก่ บุคลากร(ขยันและซื่อสัตย์) วัตถุดิบ เครื่องจักรกล ผลิตผล เวลาและกฎหมาย
11	11,26ก.ค.42	แนวทางกู่วิกฤติ	เราต้องช่วยกันพัฒนาบ้านเมืองของเรา กู้ฐานะของตนเองและประเทศชาติ คนไทยล้มง่าย ซึ่งจำเป็นต้องหมั่นหาความรู้ ประหยัด ซื่อสัตย์และสามัคคี
12	12,27ก.ค.42	แก้ไขให้ถูกต้อง	คนไทยมักขาดการเตือนภัย ขาดความร่วมมือกันอย่างจริงจัง ขาดการแข่งขัน อย่างเป็นธรรมและไม่ชอบสร้างแต่ชอบขอ สิ่งเหล่านี้จำเป็นต้องแก้ไขให้ถูกต้อง
13	13,28ก.ค.42	คิดก่อน ก่อนที่จะไม่มีโอกาสให้คิด	การที่ผู้หญิงเรียกร้องสิทธิ์ เช่น หลังจากแต่งงานแล้ว ไม่เปลี่ยนนามสกุล ถือเป็นเรื่องที่ไม่ฉลาด เพราะผู้หญิงนั้นจำเป็นต้องพึ่งผู้ชาย ดังนั้นการเรียกร้องสิทธิ์ต่างๆของผู้หญิง จึงต้องคิดใคร่ครวญดูให้ดี
14	14,29ก.ค.42	หลักก้าวหน้าของเยาวชน	หลักที่เยาวชนควรยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ คือ ความกตัญญูกตเวทิต่อผู้มีพระคุณ เคารพและเชื่อฟังครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ หลีกเลียงยาเสพติดและรู้จักเลือกคบคน
15	15,30ก.ค.42	เสียดาย	เสียดายอนาคตของเยาวชนทั้งชายและหญิง ที่ประพฤติตนไปในทางที่ไม่ถูกต้อง เทียวเตร่ เสพยาเสพติด ทำให้ชื่อเสียงวงศ์ตระกูลเสื่อมเสีย และเป็นผลเสียต่อประเทศชาติ

ตารางที่ 8.1 (ต่อ) เนื้อหารายการคติธรรมนำชีวิต

ที่	วัน	ตอน	ประเด็นสำคัญ
16	1,16 ส.ค. 42	ราชการงานเมือง	นโยบายแปรรูปรัฐวิสาหกิจ และการให้คนออกจากราชการ เป็นวิธีบริหารงานแบบไม่ถูกต้อง ควรจะปรับปรุงกลไกของราชการให้มีประสิทธิภาพด้วยวิธีอื่น
17	2,17 ส.ค. 42	เกิดมาพึ่งกัน	ไม่ว่าคนจนหรือคนรวยในสังคมต่างต้องพึ่งพาอาศัยกัน ไม่ควรเอาเปรียบซึ่งกันและกัน
18	3,18 ส.ค. 42	นิ้วทั้งห้า	การอยู่ร่วมกันโดยการให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันของคนในสังคมนั้น เปรียบได้กับนิ้วทั้งห้า ที่มีความแตกต่างกัน แต่ต้องอยู่ด้วยกันและประสานกันทำงาน
19	4,19 ส.ค. 42	หลักการสร้างบารมี	การจะสร้างบารมีนั้น จะต้องรักษาหน้าที่ของตนให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ไม่ใช่การใช้อิทธิพล หรืออำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้อง
20	5,20 ส.ค. 42	เยาวชนกับชาติ	เยาวชนถือเป็นกำลังสำคัญของชาติ ผู้ใหญ่จำเป็นที่ต้องใส่ใจดูแล และสั่งสอนให้เป็นคนดีของสังคม
21	6,21 ส.ค. 42	คุณธรรมสำหรับเยาวชน 10 ประการ	คุณธรรมสำหรับเยาวชน ได้แก่ ยึดมั่นกตัญญู ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีความเพียร สม่่าเสมอ อย่าผลอใจใฝ่ต่ำ เชื่อฟังคำผู้หลักผู้ใหญ่ รักไทย อารงไทย ใส่ใจในโลกกว้าง เอาแบบอย่างที่ดี รู้รักสามัคคี และใช้ศาสนาเป็นเครื่องดำเนินชีวิต

ตารางที่ 8.1(ต่อ) เนื้อหารายการคติธรรมนำชีวิต

ที่	วัน	ตอน	ประเด็นสำคัญ
22	7, 22 ส.ค.42	ยึดมั่นกตัญญู ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีความเพียรสม่ำเสมอ	เยาวชนต้องรู้คุณและตอบแทนคุณ มีความสนใจใฝ่เรียนรู้ และมีความขยัน หมั่นเพียรในการประกอบหน้าที่ทำงาน
23	8,23 ส.ค. 42	อย่าเผลอใจใฝ่ต่ำ เชื่อฟังคำผู้หลักผู้ใหญ่	อย่าเชื่อตามคำโฆษณาเชิญชวนในสิ่งที่เป็นอบายมุขทั้งหลาย แต่ควรเชื่อฟังคำ ที่ผู้ใหญ่แนะนำสั่งสอน ซึ่งเป็นทางที่ถูกต้อง
24	9,24 ส.ค. 42	รักไทย อำรงไทย	รักชาติและต้องเรียนรู้ในสิ่งที่มีความเป็นไทย พร้อมทั้งช่วยกันอนุรักษ์ในสิ่งที่มี คุณค่าในสิ่งที่แสดงถึงความเป็นไทย
25	10,25ส.ค.42	ใส่ใจในโลกกว้าง เอาแบบอย่างที่ดี	สนใจในสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัว หาประสบการณ์ใหม่ๆใส่ตัว แต่ก็จำเป็นจะต้อง เลือกเฉพาะในสิ่งที่ดีๆ ที่เป็นประโยชน์เท่านั้น
26	11,26ส.ค.42	รู้รักสามัคคี มีหลักศาสนา เป็นเครื่องดำเนินชีวิต	การอยู่ร่วมกันในชาติจำเป็นจะต้องมีความสามัคคีปรองดองกัน และใช้คุณ ธรรมตามหลักคำสอนทางศาสนาเป็นเครื่องช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง
27	12,27ส.ค.42	ถือศีล รักษาสัตย์ รู้จักสิทธิ ใจสัตย์ซื่อ	ผู้ใหญ่จำเป็นที่จะต้องชี้แนะเด็กๆให้ถือศีล ซื่อสัตย์ รู้จักในสิทธิ์หน้าที่ต่างๆ

ตารางที่ 8.1(ต่อ) เนื้อหารายการคติธรรมนำชีวิต

ที่	วัน	ตอน	ประเด็นสำคัญ
28	13,28ส.ค.42	อัครวรยแห่งความกตัญญู	ผู้ที่ระลึกถึงพระคุณของพ่อแม่เป็นที่ตั้ง แม้จะอยู่ในยามคับขัน สิ่งนี้ทำให้สามารถรอดพ้นจากอันตราย สามารถถอยค้อมีชีวิตอยู่กลางทะเลและมีผู้มาช่วยเหลือให้ปลอดภัยได้
29	14,29ส.ค.42	คนไทยกับสามไตร	คนไทยควรจะให้ความสำคัญกับประเทศชาติ(ไตรรงค์แสดงถึงความเป็นชาติไทย) ศาสนาพุทธ(ไตรรัตน์) และหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา(ไตรลักษณ์)
30	15,30ส.ค.42	วันพระคืออะไร	วันพระเป็นวันสำคัญ วันแห่งปัญญาที่พุทธศาสนิกชนควรจะเข้าวัด เพื่อฟังเทศน์ฟังธรรมจากพระ ซึ่งการจะทำบุญนั้นควรที่จะไปทำบุญที่วัด
31	31 ส.ค. 42	พิการ พิกล พิเศษ	ราชการจำเป็นจะต้องดูแลคน 3 กลุ่ม ที่ควรจะมีการจัดการด้านสาธารณสุขไปโรคเป็นพิเศษ ได้แก่ คนพิการ คือคนที่มีความผิดปกติด้านร่างกาย คนพิกล คือคนที่มีความผิดปกติด้านจิตใจ และคนพิเศษที่มีสติปัญญาหรือความสามารถเป็นพิเศษ
32	1,16ก.ย.42	ความเป็นครู	ครูถือเป็นบุคคลสำคัญ เป็นความหวังของคนในสังคม และจำเป็นที่จะต้องบำรุงครู
33	2,17ก.ย.42	แสงเทียนพระราชทาน	คนเราควรจะดำรงชีวิตอย่างมีความหวัง ไม่ท้อถอย มีกำลังใจต่อสู้ต่อไป ดังเพลงพระราชนิพนธ์แสงเทียน
34	3,18ก.ย.42	บทบาทของวัด	แม้ว่าปัจจุบันวัดจะถูกตำหนิจากสื่อมาก แต่วัดยังคงรักษาบทบาทของวัดไว้ อันได้แก่ บทบาทของโรงเรียน โรงแรม(เป็นที่พักพิง) โรงงาน(สอนวิชาชีพ) โรงพยาบาล(ยาสมุนไพร) โรงทานและโรงมหรสพ(งานวัด)

ตารางที่ 8.1(ต่อ) เนื้อหารายการคตินิรรมนำชีวิต

ที่	วัน	ตอน	ประเด็นสำคัญ
35	4,19ก.ย.42	ลิ่งนำเปื้อ	สิ่งไม่ดีที่ควรหลีกเลี่ยง ได้แก่ คนดิ่ง การไปตื่นกับความมีชื่อเสียง คนใจง่ายไม่มี ความมั่นคง คนไม่ซื่อตรงในเรื่องต่างๆ คนที่ชอบผัดวันประกันพรุ่งและสุดท้ายคือ คนซื่อ
36	5,20ก.ย.42	โทษซ้ำสอง	คนที่เคยทำผิดต้องโทษนั้น แม้พ้นโทษออกมาแล้วมักจะเป็นที่รับเกียจของสังคม ซึ่งถือเป็นโทษซ้ำสองของคนพวกนี้ เราจึงควรให้อภัยคนเหล่านี้ รวมถึงให้โอกาสเขาได้กลับตัวเป็นคนดีอีกครั้ง
37	6,21ก.ย.42	ประโยชน์ของการ สวดมนต์	ทั้งฆราวาสและพระสงฆ์ล้วนได้ประโยชน์จากการสวดมนต์ คือ 1) รักษาคำสอนของพระพุทธเจ้า 2) ประกาศคำสอนของพระองค์ 3) กำจัดกิเลสนิวรณ์ 4) ให้พรแก่ประชาชนและตนเอง
38	7,22ก.ย.42	รู้คุณตอบแทนคุณ	การรู้จักบุญคุณและตอบแทนคุณคนเป็นเรื่องสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระคุณของพ่อแม่ และครูอาจารย์
39	8,23ก.ย.42	บัวเลี้ยงน้ำ	ใจของพ่อแม่ที่เหี่ยวเฉาจากการไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลานเปรียบได้กับบัวเลี้ยงน้ำ ซึ่งลูกหลานที่คอยแต่เอาใจใส่ผู้อื่นนั้น ควรจะให้ความสนใจห่วงใยพ่อแม่ของตัวเองให้มากขึ้น
40	9,24ก.ย.42	ปลอดภัยไว้ก่อน	คนไทยมักจะประมาทไม่ใส่ใจและห่วงใยชีวิต ซึ่งจำเป็นต้องปรับวิธีคิดและเปลี่ยนแปลงการกระทำเสียใหม่

ตารางที่ 8.1(ต่อ) เนื้อหารายการคตินรรมนำชีวิต

ที่	วัน	ตอน	ประเด็นสำคัญ
41	10,25ก.ย.42	หน้าที่ของโรงเรียนและบ้าน	ทั้งที่บ้านและทางโรงเรียนต้องร่วมมือกันให้การอบรมสั่งสอนเยาวชน ทั้งด้านการให้ความรู้ให้การศึกษา และด้านคุณธรรม เพื่อจะได้มีเยาวชนที่มีคุณภาพในสังคม
42	11,26ก.ย.42	วิชาพ่อ วิชาแม่	วิชาพ่อ วิชาแม่ คือ การไหว้ ซึ่งหมายถึง การสอนให้รู้จักการอ่อนน้อมถ่อมตน ให้เอาชนะใจผู้อื่นด้วยความนอบน้อม
43	12,27ก.ย.42	ช้างพญาภรณ์	ปัจจุบัน ช้างจากป่าได้เข้ามาสู่เมืองเป็นจำนวนมาก ซึ่งแสดงถึงการขาดความอุดมสมบูรณ์ของป่า สืบเนื่องมาจากคนที่กำกับดูแลมีความละโมภโลภมาก แสวงหาผลประโยชน์จากหน้าที่การงาน
44	13,28ก.ย.42	ยาช้างตำราหลวง	ควรใส่ใจดูแลช้างด้วยการคั้นพระราชหัตถ์เลขา หรือบันทึกเก่าๆเกี่ยวกับยาสมุนไพรของช้าง และทำการเก็บรักษาไว้ให้ดี
45	14,29ก.ย.42	ภูมิปัญญาไทย	สิ่งต่างๆในขบวนชั้นหมากสะท้อนถึงภูมิปัญญาไทย เช่น กลัวย อ้อยในการเตรียมพร้อมสร้างผลผลิตไว้ในครอบครัวใหม่ และเพื่อการมีบุตร
46	15,30ก.ย.42	ภาษีคื่นสู่ประชาชน	การที่ประเทศชาติจะมั่นคง ก็เนื่องจากคนในชาติประกอบอาชีพอย่างจริงจัง และชาวต่างประเทศเข้ามาลงทุน และที่สำคัญคือการจัดเก็บภาษีอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อภาษีที่รัฐได้รับจะได้นำกลับมาพัฒนาประเทศ
47	1 ต.ค.42	ชัยพัฒนา	พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในเรื่องการกินอยู่อย่างพอเพียง และรู้จักการพึ่งพิงตนเองนั้น ถือเป็นการพัฒนาแห่งชัยชนะ

ตารางที่ 8.1(ต่อ) เนื้อหารายการคตินิรรมนำชีวิต

ที่	วัน	ตอน	ประเด็นสำคัญ
48	2 ต.ค.42	นักปกครอง	นักปกครองที่ดีต้องเอาใจใส่ผู้ใต้ปกครอง ส่วนผู้ใต้ปกครองนั้นไม่ควรหวังผยองแล้วร่วมมือกันใช้หลักธรรมในการทำงาน
49	3 ต.ค.42	เผด็จการ	การปกครองแบบเผด็จการและแบบกรรม แบบกรรมกรรมนั้นมีคนหลายฝ่ายร่วมกันคิด ก็อาจทำให้เกิดปัญหาและความขัดแย้งได้ ซึ่งหากเป็นการตัดสินใจของคนๆเดียวที่มีความรู้และมีคุณธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่ดีกว่า
50	4 ต.ค. 42	วิชาพระ วิชาพ่อแม่	พระสงฆ์นั้นควรยึดหลักตามที่พระพุทธองค์ท่านทรงตรัสไว้ ส่วนคฤหัสถ์ควรยึดหลักตามที่พ่อแม่อบรมสั่งสอน
51	5 ต.ค. 42	การเลี้ยงลูก	การเลี้ยงลูกจำเป็นที่จะต้องอบรมสั่งสอน ชี้แนะในทางที่ถูกที่ควร ไม่ปล่อยให้ปละละเลย เพราะการที่ลูกกระทำผิดแล้วไม่มีผู้ให้คำปรึกษา ย่อมทำให้เกิดเป็นผลเสียต่อตัวเด็กเอง
52	6 ต.ค. 42	อำนาจ	การเป็นผู้นำในสังคม มีอำนาจหน้าที่ที่การงาน จำเป็นต้องประกอบด้วยหลายสิ่ง ได้แก่ วิชา ปัญญา ปฏิภาณ ประสพการณ์ เป็นต้น
53	7 ต.ค. 42	เชี่ยวชาญ ชำนาญ	การจะลงมือทำในสิ่งใดควรที่จะศึกษาให้ดี ทั้งในด้านทฤษฎีและปฏิบัติ เพื่อไม่ให้เกิดข้อบกพร่องในการทำงาน
54	8 ต.ค. 42	หวาดกลัว หวาดหวั่น หวาดระแวง	ความหวาดกลัว หวาดหวั่นและหวาดระแวง เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากความไม่รู้ และไม่มั่นใจในความสามารถ ซึ่งจำเป็นต้องกำจัดสิ่งนี้ให้หมดสิ้นไป

ตารางที่ 8.1(ต่อ) เนื้อหารายการคติธรรมนำชีวิต

ที่	วัน	ตอน	ประเด็นสำคัญ
55	9 ต.ค. 42	หยุดเถิด	วงการพุทธศาสนากำลังเสื่อมถอย อันมีสาเหตุมาจากสื่อ จากพระสงฆ์ และจากลูกศิษย์ที่คอยยุยงส่งเสริมพระ ซึ่งผู้ที่มีความประพฤติในทางที่ไม่ถูกไม่ควรเหล่านี้ ควรที่จะเลิก
56	10 ต.ค. 42	พัฒนาการ	การพัฒนาทางวัตถุเพิ่มสูงขึ้นสวนทางกับการพัฒนาด้านจิตใจ ซึ่งยึดติดอยู่กับบริโภคนิยม ถือเป็นเครื่องพัฒนาการทางสังคม ที่ต้องเร่งแก้ไข
57	11 ต.ค. 42	การฆ่าตนเอง	การฆ่าตัวตายมีหลายสาเหตุ ได้แก่ มากปัญหา เมายา บ้าคลั่ง หมดกำลังใจ สติไม่ดี ฝิ้อ และกรรมบันดาล
58	12 ต.ค. 42	พลังจักรวาล	วิชาพลังจักรวาล หมายถึง อาณาปาณะสติ คือ พลังมหายใจ ที่ทำให้เกิดพลังงาน ความเพียร และพลังใจ ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาได้
59	13 ต.ค. 42	คุณพระช่วย	เมืองไทยมีพระอยู่หลายองค์ที่ช่วยให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ได้แก่ พระอาทิตย์ พระคงคา พระพราย พระธรณี พระพิรุณและ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสิ่งต่างๆเหล่านี้ทำให้คนไทยอยู่ดีมีความสุข จึงจำเป็นที่จะต้องสำนึกในบุญคุณ
60	14 ต.ค. 42	คิดดี พูดดี ทำดี	การรักษาตัวและรักษาบ้านเมือง มีหลักคือ เมื่อลงทุนทำสิ่งใด หากไม่มีกำไรก็ขออย่าให้ขาดทุน เมื่อไม่รู้จักบุญก็ขอให้รู้จักดี
61	15 ต.ค. 42	การพัฒนาที่ผิดเพี้ยน	เมืองไทยพัฒนาไปอย่างไม่ถูกต้องหลายด้าน ได้แก่ ถมคลองให้เป็นถนน ปลุกต้นไม้ได้สายไฟฟ้า ตัดป่าเพื่อเอามาปลูกบ้าน สร้างโรงงานเพื่อทำลายแม่น้ำ รุกป่าที่สาธารณะ และอื่น ถ้าแก้ไขได้จะทำให้ประเทศเจริญ

เนื้อหารายการ

ผู้ควบคุมการผลิตและวิทยากรประจำรายการคดิธรรมนำชีวิต คือ พระพิพิธธรรมสุนทร แสดงให้เห็นว่าท่านเป็นบุคคลสำคัญในการกำหนดขอบเขตและเนื้อหาของรายการทั้งหมด สำหรับในแต่ละตอนที่ได้บันทึกเทปไว้ นั้น จะสามารถออกอากาศได้ถึง 4 ครั้ง คือ จะออกอากาศ 2 ครั้ง ทั้งช่วงเช้าและกลางคืนในหนึ่งวัน และจะนำมาแพร่ภาพซ้ำอีกครั้งในช่วงครึ่งเดือนหลัง เพราะในการผลิตแต่ละเดือน จะถ่ายทำไว้ประมาณ 15 ตอน ซึ่งทำให้สิ่งที่น่าสนใจไม่ค่อยทันต่อเหตุการณ์มากนักเพราะจะทำการผลิตก่อนที่จะแพร่ภาพออกอากาศเป็นเวลานาน และยังนำมาเผยแพร่ซ้ำอีก

พระพิพิธธรรมสุนทร ปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม ซึ่งเป็นวัดหลวงที่สำคัญของไทย และมีสมณศักดิ์เป็นเจ้าคุณ ท่านถือว่าเป็นนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงและมักจะได้รับนิมนต์ให้ไปบรรยายธรรมยังองค์กร หรือสถาบันต่างๆ รวมทั้งการเทศน์ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ในโอกาสพิเศษ โดยเฉพาะวันสำคัญทางพุทธศาสนา และเทศน์ออกอากาศทางวิทยุ อาทิ รายการปักกลดกลางกรุง ทางสถานีวิทยุของพลที่ 1 รักษาพระองค์

เรื่องที่น่าสนใจนั้นมี 2 ลักษณะ คือ จบในตอนเดียว และต่อเนื่องกันหลายตอน อาทิ ตอนคุณธรรมสำหรับเยาวชน 10 ประการ (6, 21 สิงหาคม 2542) ยึดมั่นกตัญญู ใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีความเพียรสม่ำเสมอ (7, 22 สิงหาคม 2542) อย่าเผลอใจใฝ่ต่ำ เชื้อฟังคำผู้หลัก ผู้ใหญ่ (8, 23 สิงหาคม 2542) เป็นต้น ซึ่งในแต่ละตอนนั้นจะมีความสมบูรณ์อยู่ในตัว แม้ว่าจะไม่ได้ติดตามชมรายการอย่างต่อเนื่องก็จะเข้าใจในตอนที่ยังไม่ได้ ซึ่งวิทยากรประจำของรายการ คือ พระพิพิธธรรมสุนทร มีเวลาจำกัด จึงจะเข้าเรื่องอย่างรวดเร็ว ซึ่งเรื่องที่เสนอนั้นจะมาจากประสบการณ์ทั้งโดยตรงและจากสื่อ ซึ่งมักจะแสดงความคิดเห็นของท่านเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เพื่อประกอบการสอนและเป็นอุทาหรณ์สอนใจ

จากตารางที่ 8.1 แสดงให้เห็นว่าวิทยากรจะอบรมสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี เพื่อการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขด้วยหลักธรรมต่างๆ ให้คนในสังคมปฏิบัติตามหน้าที่ของตนไป โดยเฉพาะกลุ่มของเยาวชน ซึ่งวิทยากรมองว่าจะเป็นกำลังสำคัญของชาติต่อไป เนื้อหาจึงเป็นการให้ข้อคิดกับเยาวชนเป็นพิเศษเยาวชนกับชาติ เช่น ตอน คุณธรรมสำหรับเยาวชน 10 ประการ ตอนวิชาหลักการของเยาวชน เป็นต้น โดยจะเน้นที่การอบรมให้ระลึกถึงพระคุณของพ่อแม่และครูอาจารย์ ได้แก่ ตอนกตัญญูกตเวที ตอนรู้คุณตอบแทนคุณ และตอน

บัวเลี้ยงน้ำ เป็นต้น รวมทั้งกล่าวถึงปัญหาต่างๆที่บั่นทอนทำลายเยาวชน และปัญหาที่กำลังทวีความรุนแรงในหมู่เยาวชน คือ การยึดติดอยู่กับวัตถุนิยม บริโภคนิยม จนทำให้เกิดความเสื่อมทรามของสังคม และกลายเป็นปัญหานักศึกษาชายตัวและปัญหายาเสพติด ในตอนเสียดาย โดยวิทยากรมองว่าชาติจะพัฒนาต่อไปได้ต้องอาศัยกำลังของเยาวชน ทะนุบำรุงสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆในสังคมให้ดำรงสืบต่อไป

ทั้งนี้วิทยากรยังมุ่งเชิดชูสถาบันหลักของสังคม ไม่ว่าจะเป็นชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ครอบครัว หรือโรงเรียน โดยเสนอเรื่องความกตัญญูทวดเวทิต่อพ่อแม่ ซึ่งจะส่งผลต่อครอบครัว ส่วนสถาบันพระมหากษัตริย์ได้กล่าวถึงเนื้อร้องของบทเพลงพระราชนิพนธ์ในรายการ เช่น แสงเทียน ชะตาชีวิต เป็นต้น และมีการกล่าวถึงพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

“ทฤษฎีใหม่ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทฤษฎีแห่งชัยชนะ เป็นทฤษฎีแห่งการพัฒนาเพื่อไปสู่ชัยชนะ ที่เรียกว่า ชัยพัฒนา... ปัจจุบันปรากฏเห็นเด่นชัดว่า ทฤษฎีใหม่ เรียกว่า เศรษฐกิจพอเพียง นั้น เป็นทฤษฎีที่ถูกต้องที่สุดในโลก เราชาวไทยผิดพลาดกันมามากแล้ว ที่เอาระบบผลิตกันมาทำลายระบบผลิตผล...”

(1,16 ตุลาคม 2542)

วิทยากรได้กล่าวยกตัวอย่างในเรื่องของความกตัญญู รู้คุณประเทศชาติ ก็เป็นตัวอย่างของพระมหากษัตริย์

“เพราะฉะนั้นในเรื่องความเป็นชาตินี้ จะต้องมีคนกตัญญูอยู่เสมอ พระนเรศวรก็กตัญญู พระเจ้าตากสินก็กตัญญู คือ หมายถึงผู้กู้ชาติ”

(7,23 สิงหาคม 2542)

รวมทั้งได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวัด และพระสงฆ์ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสืบต่อพระพุทธศาสนาอย่างมาก ตลอดจนความสำคัญของพระพุทธรูป เช่น ตอนรู้คุณ ตอบแทนคุณ มองว่าวัดเป็นศูนย์รวมของสิ่งต่างๆ มีบทบาทที่สำคัญในสังคม และปกป้องศาสนา

“และก็ตามผู้ชมที่บางท่านมีมิชฌาทีฏฐิต่อพระ ต่อวัดวาอาราม แม่เมื่อ
ตำหนิติเตียนโดยที่พระท่านดีแล้ว ระวังจะแพ้กัณฑ์ตัวเอง”

(3,18 กันยายน 2542)

สำหรับสถาบันการศึกษานั้น ก็จะทำให้ความสำคัญกับครู หรือบุคลากรผู้สอน ซึ่ง
อบรม ประสิทธิ์ ประสาทความรู้ให้กับนักเรียน ทั้งนี้ทั้งการแนะแนวทางการปฏิบัติตัวแก่ครูและ
ให้กำลังใจในการปฏิบัติอาชีพ ดังเช่น ในตอน ความเป็นครู หน้าหนึ่งของโรงเรียนและบ้าน รู้คุณ
ตอบแทนคุณ เป็นต้น

นอกจากนี้ ในช่วงทำรายการ ได้มีการขึ้นภาพโฆษณาหนังสือคติธรรมนำชีวิต
ซึ่งแสดงถึงเนื้อหาในรายการในส่วนที่เป็นข้อมูลต่างๆ ซึ่งทางผู้ผลิตได้ใส่เข้าไปในรายการ

สำหรับความคิดเห็นของผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนา ในการชมรายการคติธรรม
นำชีวิตได้ชมการบรรยายธรรม โดยพระพิพิธธรรมสุนทร ตอน คิดก่อน ก่อนที่จะไม่มีโอกาสให้คิด
(13, 28 กรกฎาคม) และได้มีการแสดงความคิดเห็นในด้านเนื้อหา ดังนี้

วิทยากรนั้นต้องการจะเตือนผู้หญิงนั้น ไม่ให้เอาวัฒนธรรมของตะวันตกเรื่องการ
เรียกร่องสิทธิ์บางอย่างมาใช้ในสังคมไทย คือ การเรียกร่องสิทธิ์เสรีภาพในเรื่อง คำนำหน้านามที่
ผู้หญิงใช้นางสาวและจะเปลี่ยนเป็นนางเมื่อหลังแต่งงาน และเรื่องของการใช้นามสกุล ที่ถูกให้ใช้
นามสกุลพ่อ และท่านก็ได้อธิบายว่าผู้ชายนั้นจะคอยปกป้องคุ้มครองผู้หญิง ส่วนผู้หญิงก็จะให้
ความเคารพต่อผู้ชาย และยกตัวอย่างที่ว่าภิกษุณีนั้น แม้เป็นพระอรหันต์ก็ต้องทำความเคารพต่อ
พระภิกษุที่บวชแม่เพียงวันเดียว ซึ่งในกลุ่มสนทนาก็มองว่า ระหว่างเพศหญิงและเพศชายนั้น
ความแตกต่างที่สำคัญอยู่ที่สรีระ ส่วนในด้านสถานภาพบทบาทหน้าที่นั้น บางอย่างจะสามารถ
ทัดเทียมกันได้ และท่านได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องภิกษุณีว่า

“จริงๆแล้วพระภิกษุณีนั้นก็ให้ความเคารพกับภิกษุณีที่เป็นพระอรหันต์เหมือนกัน
คือว่า มันเป็นเรื่องของรูปแบบนะ ก็คือต่างฝ่ายต่างจะเคารพซึ่งกันและกัน แต่ว่าผลัดกันทำความ
เคารพ... คือในเรื่องนี้ มันพูดชัดมากไม่ได้ ความต่างมันอยู่ที่สรีระ ขยายความมากไปจะเป็นการ
ไม่สมควร และพูดในเรื่องนี้ ก็จะทำให้เกิดความขัดเคืองใจกันด้วย” เมื่อถามถึงความเห็นภายใน
กลุ่มว่าเห็นด้วยหรือไม่สำหรับเนื้อหาที่นำเสนอ ภายในกลุ่มก็เห็นด้วยและกล่าวว่าสิ่งที่มาแต่เดิม
แล้วก็ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยน พร้อมทั้งบอกว่าภิกษุณีที่ต้องทำความเคารพพระสงฆ์นั้นเป็นส่วนหนึ่ง

ของพระวินัย อีกทั้งได้กล่าวเสริมในประเด็นนี้อีกว่า จุดประสงค์ที่ต้องการจะสื่อ น่าจะเพื่อความปรองดองของคนในครอบครัว เพื่อความสุขของครอบครัว เพราะสิ่งที่เรียกร้องในระยะสั้นนั้นอาจจะส่งผลในระยะยาว

ดังนั้นเนื้อหาของรายการ คติธรรมนำชีวิต ตอน คิดก่อน ก่อนที่จะไม่มีโอกาสให้คิดในความเห็นของกลุ่มพระสงฆ์ คือ คำสอนที่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

โดยรวมแล้ว เนื้อหารายการคติธรรมนำชีวิตจะเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนที่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเน้นที่ในกลุ่มของเยาวชนเป็นสำคัญ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการโฆษณาประชาสัมพันธ์หนังสือคติธรรมนำชีวิต รวมทั้งมีเรื่องราวที่เกี่ยวกับสถาบันหลักต่างๆ ทางสังคม อาทิ สถาบันศาสนา พระมหากษัตริย์ ครอบครัวและการศึกษา

ดังนั้นเนื้อหาของรายการคติธรรมนำชีวิตทั้งหมด เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเป็นหลัก โดยจะเน้นเรื่องราวเกี่ยวกับสถาบันหลักต่างๆ ในสังคม โดยเฉพาะครอบครัว การศึกษา ศาสนาและพระมหากษัตริย์ แต่ในส่วนอื่นของรายการได้มีการโฆษณาประชาสัมพันธ์แทรกอยู่ ดังเช่นการขึ้นภาพโฆษณาหนังสือคติธรรมนำชีวิตในช่วงทำรายการทุกครั้ง ทั้งนี้เมื่อจำแนกเนื้อหาภายใต้กรอบวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไถยนั้น จะเห็นว่าพระพิพิธธรรมสุนทรซึ่งเป็นผู้ผลิตและเป็นวิทยากรในรายการ เป็นพระที่มีชื่อเสียง ตำแหน่งและสมณศักดิ์สูง เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม และสมณศักดิ์สูงระดับพระราชอาคันตุกะคนทั่วไปมักเรียกกันว่า เจ้าคุณ อันเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าพระพิพิธธรรมสุนทรได้รับการยอมรับจากองค์กรที่กำกับดูแลคณะสงฆ์ วาทกรรมที่ปรากฏในรายการจึงเป็นวาทกรรมที่ถูกกำหนดโดยมหาเถรสมาคม โดยมีส่วนช่วยในการสนับสนุนและส่งเสริมความมั่นคงของสถาบันหลักทางสังคม

หน้าที่รายการ

ส่วนหน้าที่ของรายการคติธรรมนำชีวิตประการแรก คือ เพื่อตอบสนองนโยบายของทางสถานีและทางรัฐ ที่ให้มีรายการที่ได้ชื่อว่าเป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนและจำเป็นต้องมี ซึ่งก็คือรายการธรรมะแพร่ภาพออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ สำหรับหน้าที่ประการถัดมาคือ การสั่งสอน แนะนำ และตักเตือนให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดีตามหน้าที่ของแต่ละคน โดยมีแนวทางของวาทกรรมเป็นตัวกำหนด และโฆษณาประชาสัมพันธ์หนังสือที่ทางผู้ผลิตรายการหรือวิทยากร

จัดทำขึ้น ตลอดจนเพื่อเชิดชูสถาบันหลักทางสังคม อันได้แก่ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การศึกษาและครอบครัว ซึ่งเป็นการต่อยอดแนวคิด ความเชื่อที่มีต่อสถาบันหลักให้ดำรงอยู่เช่นเดิม

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ

ในการวิเคราะห์ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการผลิตรายการ เพื่อให้ทราบถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ

ขั้นก่อนการผลิต (Pre-production)

โดยปกติแล้ว ทางทีมงานผลิตรายการและพระพิพิธธรรมสุนทรจะกำหนดวันในการถ่ายทำเป็นวันที่ 25 ของทุกเดือน ที่วัดสุทัศนเทพวราราม เพื่อที่จะบันทึกเทปรายการในแต่ละครั้งให้ได้ 15 ตอน เพื่อให้เพียงพอในการออกอากาศได้ตลอดทั้งเดือน ซึ่งแต่ละตอนใช้เวลาในการออกอากาศประมาณ 2 - 3 นาที แพร่ภาพวันละ 2 ครั้ง คือ ช่วงเช้าตอนเปิดสถานี และช่วงกลางคืนก่อนปิดสถานี และยังสามารถแพร่ภาพออกอากาศซ้ำได้อีกในครั้งเดือนหลัง ดังนั้นในการบันทึกเทปรายการแต่ละครั้ง จะออกอากาศได้ถึง 60 ตอน

ค่าใช้จ่ายในการบันทึกเทปแต่ละครั้งหรือ สำหรับการผลิตรายการออกอากาศในแต่ละเดือน จะใช้งบประมาณ 25,000 บาท ซึ่งทางวิทยากรจะได้รับการสนับสนุนจากอุบาสก อุบาสิกาที่มีความเลื่อมใสศรัทธาท่าน โดยจะถวายปัจจัยเพื่อการนี้เดือนละ 30,000 บาท ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แม้ว่าปกติรายการธรรมะจะไม่ค่อยมีผู้อุปถัมภ์รายการ แต่เมื่อผู้ผลิตเป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของประชาชน จึงทำให้สามารถหาเงินทุนหรือผู้อุปถัมภ์รายการได้ไม่ยาก เพราะพุทธศาสนิกชนนิยมที่จะร่วมทำบุญกับพระสงฆ์ โดยทางรายการจะขึ้นชื่อขอบคุณผู้ให้การสนับสนุนรายการ ในตอนท้ายรายการด้วย

เนื่องจากการถ่ายทำ สถานที่คือวัดสุทัศนเทพวราราม ซึ่งเป็นวัดที่พระพิพิธธรรมสุนทรดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าอาวาสอยู่นั้น ทำให้การถ่ายทำได้รับความสะดวกสบาย สามารถดำเนินการต่างๆได้อย่างเต็มที่ ซึ่งในการบันทึกเทปครั้งที่ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมสังเกตการณ์นี้ ได้ถ่ายทำกันภายในศาลาภัททจารี ซึ่งเป็นอาคารที่มีมิติชิดไม่มีเสียงรบกวน และไม่มีผู้คนเข้ามาพลุกพล่าน พร้อมทั้งมีเครื่องเรือนที่ใช้ตกแต่งสถานที่ ที่มีความหรูหราและสวยงาม และวัสดุประดับตกแต่งชิ้นเล็กๆ ยังถูกนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบฉากในการบันทึกเทปครั้งนี้ด้วย อาทิ

นาฬิกาตั้งโต๊ะ ม้าไม้แกะสลัก ฉากกั้นห้องที่สามารถพับได้ที่เป็นรูปของนักฆตรและรูปที่แสดงถึง วัตถุประสงค์นเทพวรากรม(นำมาใช้เป็นภาพโตเติลรายการ) ดังนั้นทางทีมงานจึงไม่ต้องสำรวจสถานที่ ในการถ่ายทำล่วงหน้า เพียงแต่เลือกมุมที่เหมาะสมในการถ่ายทำ และจัดวางเครื่องเรือนชิ้นเล็กๆ เป็นอุปกรณ์ประกอบฉาก ซึ่งจะวางไว้ด้านหลังของผู้ดำเนินรายการ เพียงชั้นหรือสองชั้นให้อยู่ใน ตำแหน่งที่เหมาะสม

ส่วนการเตรียมเรื่องราวหรือเนื้อหาที่จะนำมาเสนอนั้น พระพิพิธธรรมสุนทรจะเป็นผู้เตรียมมาโดยกำหนดไว้คร่าวๆ บางเรื่องก็มีร่างประกอบ บางเรื่องก็ไม่มีร่างเลย ซึ่งจะจดไว้ในสมุดวางไว้บนตักผู้บรรยาย โดยจะเป็นการเทศน์สดๆ ขณะที่บันทึกเทปนั้น จะเห็นว่ารายการนี้ไม่มีบทเหมือนกับรายการโทรทัศน์ประเภทอื่น ซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกับการเทศน์ของพระที่วัด แต่จะนำเสนอในช่วงเวลาที่สั้นกว่า อีกทั้งยังไม่มีการซักซ้อมล่วงหน้าก่อนที่จะถ่ายทำ คือเมื่อวิทยากรพร้อมก็จะทำการบันทึกเทปทันที ดังนั้นเนื้อหาของรายการจึงถูกกำหนดโดยพระพิพิธธรรมสุนทรเป็นหลัก

ทั้งนี้ข้อมูลที่พระพิพิธธรรมสุนทรได้ทำการสังสมรวบรวมมานั้น ก็จะได้จากสื่อต่างๆ และจากประสบการณ์ตรงที่ได้ไปประสบพบเจอมา

“อ่านเยอะแล้วก็อ่านหนังสือเร็ว...วิเคราะห์จากคน จากนักเผยแผ่ด้วยกัน...สิ่งที่ต้องฟังมากที่สุด คือ การอธิบายด้วยการสนทนาในรายการโทรทัศน์ ฟังไม่ให้ฟังจ่านะ ฟังเพื่อให้รู้ว่าเขาพูดอะไรไปแล้ว แล้วถ้าเราจะพูดอีก เราจะพูดอะไร ก็ทุกรายการ ไม่ว่าจะป็นกรรณสถานการณั รายการของถามตรงประเด็น ที่มีรายการสัมมนง สัมมนาณะสะ ถ้าเรามีเวลาว่างเราก็ต้องฟัง ต้องฟังเลย ต้องดูต้องฟังเลย...วิทยากรเราต้องฟัง การเงินเราต้องฟัง การเงินเราฟังก็คน ไข่ม้อย ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง มันต้องฟังทั้งหมด เพราะอย่างนี้บางทีไอ้สิ่งที่เรารู้ สิ่งที่เราไม่รู้ เราก็ต้องฟังและบางทีก็ต้องจดๆแล้วคิด เมื่อดูฟังอะไรแล้วเนี่ย สิ่งที่ต้องฟังแล้ว สิ่งที่ต้องคิดเสมอๆ ก็คือว่า แล้วเราจะเอาไปเผยแพร่ว่าได้อย่างไร ต้องมีคำถามตรงนี้ คิดขึ้นมาเสมอว่า ดูอะไรนิดหนึ่งแล้วเราจะเอาไปเผยแพร่ได้อย่างไร เพราะฉะนั้นวิธีการตรงนี้นั้นก็คือ ต้องตามเก็บๆมันไป” (พระพิพิธธรรมสุนทร, สัมภาษณ์. 24 พฤศจิกายน 2542)

ในขั้นก่อนการผลิต พระพิพิธธรรมสุนทรซึ่งเป็นทั้งผู้ผลิตและวิทยากรในรายการ เป็นผู้ที่กำหนดเนื้อหาของรายการทั้งหมด

ขั้นตอนการผลิต (Production)

ในการผลิตรายการ นอกจากวิทยากรที่ทำหน้าที่ควบคุมการผลิตรายการควบคู่กันไปด้วยนั้น จะมีเจ้าหน้าที่ในการถ่ายทำ 2 คนจากหจก.สคริปท์ รับจ้างพระพิพิธธรรมสุนทร ผลิตรายการ ได้แก่ เจ้าหน้าที่กล้องและเจ้าหน้าที่จัดบันทึก เจ้าหน้าที่กล้องจะทำหน้าที่จัดฉาก โดยให้มีอุปกรณ์เพียง 1 – 2 ชิ้นอยู่ด้านหลังของวิทยากรและจัดไฟ ซึ่งพระพิพิธธรรมสุนทร จะเป็นผู้ควบคุมคุณภาพในมอนิเตอร์ว่าหากนั่งตรงตำแหน่งที่จัดไฟไว้ จะเกิดเงาบนใบหน้าหรือส่วนอื่น ๆ หรือไม่ คือจะตรวจสอบและตัดสินใจว่าจะจัดแสงและจัดอุปกรณ์ หรือเลือกมุมกล้องอย่างไร ส่วนเจ้าหน้าที่จัดบันทึกจะทำหน้าที่จดชื่อตอน และเขียนบันทึกย่อๆในเนื้อหาของตอนนั้นๆ เพื่อที่จะกลับไปตัดต่อทำกราฟฟิคใส่ชื่อตอนประกอบให้ตรงกับตอนนั้นๆ การตรวจสอบก่อนการบันทึกเทปของวิทยากรนั้น แสดงให้เห็นว่าวิทยากรควบคุมในองค์ประกอบต่างๆของรายการทั้งหมด

ตลอดระยะเวลาในการบันทึกเทป กล้องจะถูกตั้งไว้ในตำแหน่งเดิมตลอด โดยที่เจ้าหน้าที่กล้องจะคอยดูภาพและตรวจสอบเวลา พร้อมทั้งจะคอยทำสัญญาณมือเพื่อให้เริ่มต้นบรรยายธรรม และบอกว่าเวลาจนจะหมดแล้ว เพื่อให้สรุปประเด็น ซึ่งหลังจากที่พระพิพิธธรรมสุนทรบรรยายจบในแต่ละตอน เจ้าหน้าที่จัดบันทึกจะสอบถามว่าชื่อตอนที่พูดจบไปนั้น ชื่ออะไร ซึ่งพระพิพิธฯจะคอยถามว่า เป็นตอนที่เท่าไรและเหลืออีกกี่ตอน เพื่อกลับไปทำกราฟฟิคในรายการต่อไป

ในกระบวนการผลิตรายการนี้ ถือว่าเป็นการผลิตที่เรียบง่ายมาก ใช้เวลาในการถ่ายทำเพียงไม่นาน และสามารถผลิตรายการออกอากาศได้ตลอดทั้งเดือนในคราวเดียวกัน ซึ่งเป็นการประหยัดต้นทุนและเป็นไปตามแนวคิดของผู้ผลิตรายการที่ต้องการผลิตรายการธรรมะที่เรียบง่าย โดยทางทีมงานที่มาผลิตรายการให้จะรับในแนวทางของรายการเป็นอย่างดี

“จริงๆการพระไม่ต้องซับซ้อน กล้องตัวเดียวนะ ไม่ต้องมา 2 ตัว 3 ตัว คนไม่ชอบอะไรซับซ้อนหรอก เค้านึกเนื้อหาของพระ หนึ่งต้องมี พระ สองเนื้อหาดี กระชับ ฉับไว จบแล้วคือจบ “

(พระพิพิธธรรมสุนทร,สัมภาษณ์, 24 พฤศจิกายน 2542)

ในการบันทึกเทปแต่ละครั้งนั้น แทบจะไม่มีการแก้ไขใดๆ และไม่มีการบรรยายใหม่เลย แต่หลังจากเสร็จสิ้นในแต่ละตอนจะมีการหยุดพักบ้าง เพื่อให้ผู้บรรยายได้ดื่มเครื่องดื่ม และเตรียมตัวเล็กน้อยสำหรับการถ่ายทำตอนต่อไป ในขณะที่พักนั้นวิทยากรได้ถามผู้วิจัยว่า ต้องการจะฟังเรื่องอะไร ซึ่งผู้วิจัยได้ตอบไปว่าต้องการจะฟังเรื่องเกี่ยวกับสื่อสารมวลชน ซึ่งทางวิทยากรสามารถบรรยายได้โดยไม่ต้องเตรียมตัว ในการบันทึกเทปตอนต่อไป ถือเป็นกรย้ำให้เห็นถึงการบรรยายธรรมโดยไม่มีบท อันแสดงถึงบทบาทในการกำหนดเนื้อหาของวิทยากรอย่างเบ็ดเสร็จเต็มที่

ดังนั้นในขั้นตอนดำเนินการผลิตรายการ พระพิพิธธรรมสุนทรเป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดทั้งรูปแบบและเนื้อหารายการ

ขั้นหลังการผลิต (Post – production)

หลังจากบันทึกเทปรายการทั้ง 15 ตอนเสร็จภายในเวลาประมาณชั่วโมงเศษ ทางทีมงานของหจก.สคริปท์ ซึ่งรับจ้างผลิตรายการนี้ จะนำเทปที่บันทึกด้วยระบบbetacamไปตัดต่อ ทำกราฟฟิก ตัวหนังสือที่รายการทำบอกชื่อตอน ชื่อวิทยากร ชื่อเว็บไซต์ของทางวัดสุทัศนเทพวราราม(www.watsuthat.org) ส่วนไตเติ้ลและเครดิตทำรายการนั้น เป็นการบันทึกภาพภายในบริเวณวัดสุทัศนฯและภาพของอุปกรณ์ต่างๆภายในวัด ซึ่งในขั้นตอนของการตัดต่อนี้เป็นส่วนที่วิทยากรไม่ได้เข้าไปกำหนด จะขึ้นกับดุลพินิจของทีมงาน ส่วนเพลงในช่วงต้นและทำรายการนั้น ทางทีมงานเลือกใช้เพลงบรรเลงด้วยขลุ่ย โดยอ.ธนสิทธิ์ ศรีกลิ่นดี ทั้งแต่งและบรรเลงเอง โดยได้มีข้อความบอกไว้ในช่วงทำรายการ ซึ่งทางทีมงานจะมาปรึกษากับพระพิพิธธรรมสุนทรในเรื่องเหล่านี้ด้วย ส่วนในช่วงบรรยายธรรมนั้น จะไม่มีการใช้ดนตรีประกอบแต่อย่างใด หลังจากที่ทำ การตัดต่อเรียบร้อยสมบูรณ์ครบทั้ง 15 ตอนแล้ว ทางทีมงานจะจัดทำเป็นม้วนmasterสำหรับทาง สถานีแพร่ภาพออกอากาศในตอนเช้าและกลางคือ 2 ม้วน พร้อมทั้งถ่ายลงเป็นเทปวีดีทัศน์ให้กับ พระพิพิธธรรมสุนทรเก็บไว้อีกชุดหนึ่ง

ในขั้นตอนหลังการผลิตรายการ ผู้ผลิตรายการและพระสงฆ์ในฐานะผู้ผลิตรายการจะร่วมกันกำหนดรูปแบบรายการนี้

จากการศึกษากระบวนการผลิตรายการคดิธรรมนำชีวิต ทำให้ได้ทราบถึงปัจจัยการผลิตที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ คือพระพิพิธธรรมสุนทร ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ควบคุมการผลิตและวิทยากรรายการ และหาผู้อุปถัมภ์รายการที่สนับสนุนด้านงบประมาณการผลิต ดังนั้นรูปแบบและเนื้อหาจึงอยู่ภายใต้กรอบความคิดของท่าน ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นตัวตนของพระสงฆ์ ส่วนทีมงานผลิตรายการจะมีอิทธิพลในการกำหนดรายละเอียดของรูปแบบรายการในขั้นตอนหลังการผลิตรายการ

รายการคดิธรรมนำชีวิตนำเสนอด้วยรูปแบบการบรรยายธรรม โดยมีองค์ประกอบต่างๆในรายการที่สื่อถึงพุทธศาสนา ส่วนเนื้อหาจะเป็นแนวคำสอนที่สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันที่มีความสำคัญกับกลุ่มเยาวชนเป็นพิเศษ และเรื่องราวเกี่ยวกับสถาบันหลักทางสังคม ซึ่งเนื้อหาถูกกำหนดโดยวาทกรรมทางพุทธศาสนา ที่ยึดตามแนวทางของมหาเถรสมาคม ส่วนวิทยากรจะทำหน้าที่สั่งสอน ตักเตือน เสนอแนะในด้านต่างๆใกล้เคียงกับการเทศน์ที่วัด ตลอดจนตอบคำถามความคิด ความเชื่อเกี่ยวกับสถาบันหลักต่างๆให้ดำรงอยู่สืบไป และจะมีบางส่วนที่เป็นการโฆษณาประชาสัมพันธ์บ้างในท้ายรายการ ซึ่งรายการนี้พระสงฆ์ซึ่งทำหน้าที่ผู้ผลิตและวิทยากรในรายการ เป็นผู้ที่มีอิทธิพลในการกำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการ ส่วนทีมงานผลิตคนอื่นๆ มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบรายการบ้าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 9

สรุปผลการวิจัย ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์เนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางโทรทัศน์พ.ศ.2542” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบ เนื้อหาและหน้าที่รายการธรรมะ ตลอดจนปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบ และเนื้อหารายการ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์รูปแบบ เนื้อหาและหน้าที่รายการธรรมะทางโทรทัศน์ จำนวน 5 รายการ คือ รายการชีวิตไม่สิ้นหวัง รายการพุทธประทีป รายการธรรมะวันอาทิตย์ รายการประทีปส่องทาง และรายการคติธรรมนำชีวิต ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก กลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญในการผลิตรายการธรรมะ และข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ของผู้มีความรู้ทางพุทธศาสนา โดยใช้แนวคิดตั้งนี้เป็นกรอบการวิเคราะห์ ได้แก่ การวิเคราะห์วาทกรรม แนวคิดวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทย แนวคิดการวิเคราะห์ประเภทรายการ และการแบ่งประเภทรายการ

สรุปผลการศึกษา

1.รูปแบบการนำเสนอรายการธรรมะทางโทรทัศน์

รูปแบบการนำเสนอและองค์ประกอบต่างๆในรายการ อันผสมผสานเข้าด้วยกัน เป็นรูปแบบหรือประเภทรายการธรรมะนั้น มีความคล้ายคลึงกัน ที่ทำให้เกิดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ คือ การนำเสนอที่ผู้ชมรายการธรรมะคาดหวังและมีความสำคัญสืบเนื่องมาตั้งแต่รายการธรรมะเริ่มมีในช่วงแรกๆ จวบจนทุกวันนี้ คือ การนำเสนอด้วยรูปแบบการพูดคุย หรือการบรรยาย และการสนทนาธรรมเป็นหลัก โดยพระภิกษุสงฆ์หรือผู้รู้เป็นองค์ประกอบสำคัญในรายการ ส่วนรูปแบบการนำเสนออย่างอื่น อาทิ สารคดีเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ทางพุทธศาสนา การตอบปัญหา หรือการนำเสนอคำคมนั้น ถือเป็นเรื่องราวที่เป็นความรู้ต่างๆทางพุทธศาสนา ซึ่งเป็นส่วนที่เสริมเข้ามาเพิ่มความน่าสนใจให้กับรายการ แต่ยังคงเป็นการเน้นที่การนำเสนอสาระความรู้มากกว่าความบันเทิง

แต่ทั้งนี้โดยภาพรวมองค์ประกอบในการนำเสนอยังคงมีความใกล้เคียงกันและไม่แตกต่างจากรายการธรรมะที่มีมาแต่เดิม คือ ทั้งองค์ประกอบของภาพและเสียงนั้น จะค่อนข้างเรียบง่าย ไม่โดดเด่นหรือหวือหวาเหมือนกับรายการประเภทอื่นๆ รวมทั้งท่วงทำนองหรือจังหวะของรายการธรรมะนั้น จะค่อนข้างช้าไม่เร่งร้อนซึ่งจะสอดคล้องไปกับเนื้อหาและแนวคิดทางพุทธ

ศาสนา สำหรับส่วนประกอบต่างๆในรายการธรรมะ อาทิ ไตเต็ล เครดิตท้ายรายการ และองค์ประกอบในฉาก ล้วนมีสิ่งที่เกี่ยวข้องหรือแสดงถึงความเป็นพุทธ ทั้งวัด ดอกบัว ใบโพธิ์ พระสงฆ์ พระพุทธรูปและอื่นๆ สำหรับการถ่ายภาพและการตัดภาพ ก็จะเป็นการถ่ายภาพหน้าตรงของวิทยากร หรือวัตถุต่างๆอย่างเรียบง่าย ไม่ได้มีการใช้เทคนิคพิเศษหรือความสลับซับซ้อนใดๆ เช่นเดียวกับการตัดหรือเปลี่ยนภาพที่มักจะใช้เพียงcutและdissolve ส่วนด้านของดนตรีหรือเพลงประกอบนั้น มักจะใช้เพลงที่มีจังหวะท่วงทำนองที่ช้า ไม่ว่าจะเป็นเพลงบรรเลงหรือเพลงที่มีเนื้อร้องก็ตาม ส่วนการมีผู้ดำเนินรายการช่วยเพิ่มสีสันให้กับรายการ ในบางครั้งช่วยสรุปให้ประเด็นธรรมต่างๆมักชัดเจนขึ้น แต่ไม่ได้ถือเป็นส่วนสำคัญที่สร้างความน่าสนใจมากนัก หรือปรับเปลี่ยนจังหวะของรายการให้กระชับขึ้นในการนำเสนอ ซึ่งได้เปรียบเทียบข้อมูลและลักษณะต่างๆของรายการธรรมะไว้ในตารางที่ 9.1 ในหน้าถัดไป



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่9.1 สรุปเปรียบเทียบข้อมูลในรายการและลักษณะต่างๆของรายการธรรมะทางโทรทัศน์

ชีวิตไม่สิ้นหวัง(6.30-7.00น.)	พุทธประทีป(6.55-7.20น.)	ธรรมะวันอาทิตย์(6.25-6.50น.)	ประทีปส่องทาง(6.00-6.25น.)	คติธรรมนำชีวิต (6.00-6.05น.และ0.00-0.05น.)
สปริตโปรดักชั่น เริ่มผลิตพ.ศ.2537	ททบ.5 เริ่มผลิตพ.ศ.2505	ช่อง7 เริ่มผลิตประมาณพ.ศ.2510	ช่อง9อ.ส.ม.ท. เริ่มผลิตพ.ศ.2536	ททบ.5 เริ่มผลิตพ.ศ.2539
เน้นรูปแบบการพูดคุย ไต่เต้ล	รูปแบบนิตยสารทางอากาศ ไต่เต้ล	รูปแบบ นิตยสารทางอากาศ ไต่เต้ล	รูปแบบ พูดคุย ไต่เต้ล	รูปแบบ พูดคุย ไต่เต้ล
มีผู้ดำเนินรายการคือ อ.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ กล่าวเปิด <u>1.บรรยาย สันทนาธรรม</u> <u>หรือละครเวที</u> ประมาณ 8 นาที	ผู้ดำเนินรายการคือ คุณกันตชาติ <u>1.พุทธมงคล</u> (สารคดีเกี่ยวกับปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุและปูชนียบุคคล) 3-5นาที	ผู้ดำเนินรายการคือ คุณวันสุ คุณประภาเปิดรายการ <u>1.บรรยายธรรม</u> ประมาณ 5 นาที	ผู้ดำเนินรายการคือ คุณพรพิลาศ วงศ์จรสุข กล่าวเปิดรายการ	
โฆษณา	โฆษณา	ผู้ดำเนินรายการนำเข้าสู่		
ผู้ดำเนินรายการทำหน้าที่ซักถาม <u>2.บรรยาย สันทนาธรรม</u> <u>หรือละครเวที</u> ประมาณ 8 นาที	ผู้ดำเนินรายการทำหน้าที่ซักถาม <u>2.กุศลธรรม</u> 15-17นาที (สันทนาธรรม)	<u>2.พบของดีในวัด</u> (สารคดีเกี่ยวกับวัดหลวง ในเขตกทม.)ประมาณ13-15นาที	<u>บรรยายธรรม</u> ประมาณ20-23นาที	<u>บรรยายธรรม</u> ประมาณ2-3นาที
โฆษณา	โฆษณา	ผู้ดำเนินรายการนำเข้าสู่ช่วง		
<u>3.บรรยาย สันทนาธรรม</u> <u>หรือละครเวที</u> ประมาณ 8 นาที ผู้ดำเนินรายการกล่าวปิดรายการ	ผู้ดำเนินรายการกล่าวสรุปประเด็น นำสู่ช่วงสุดท้าย และกล่าวลา <u>3.อมตวาที</u> ประมาณ2-3นาที (คำกล่าวของเกจิอาจารย์)	<u>3.ตอบปัญหาธรรมะ</u> ผู้ดำเนินรายการกล่าวปิดท้าย ประมาณ 5 นาที	ผู้ดำเนินรายการกล่าวปิด รายการ	
เครดิตและชื่อผู้อุปถัมภ์รายการ	เครดิตและชื่อผู้อุปถัมภ์รายการ	เครดิตท้ายรายการ	ไม่มีเครดิตท้ายรายการ	เครดิตและชื่อผู้อุปถัมภ์รายการ

2. เนื้อหารายการธรรมะทางโทรทัศน์

เนื้อหาที่นำเสนอในช่วงบรรยายและสนทนาธรรมนั้น จะเกี่ยวกับการอธิบายความตามหลักธรรมคำสอนเพื่อประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและเรื่องราวต่างๆทางพุทธศาสนา เพื่อให้ประพัตติตนเป็นคนดีตามแบบแผนของสังคม โดยมีกรอบของวาทกรรมทางพุทธศาสนาแนวทางต่างๆเป็นตัวกำหนด ในขณะที่เนื้อหาในช่วงอื่นๆของรายการ อย่างเช่น ช่วงสารคดี คำคม หรือตอบปัญหานั้น ก็จะมีเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องราวทางวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม โครงการ หรือบุคคลต่างๆที่มีความสำคัญทางพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่าวาทกรรมทางพุทธศาสนาของไทย ทำให้จำแนกรายการชีวิตไม่สิ้นหวังและรายการพุทธประทีป ว่าใช้วาทกรรมแนวปฏิรูปที่เน้นตรงด้านการปฏิบัติสมาธิภาวนา ส่วนรายการธรรมะวันอาทิตย์นั้นใช้วาทกรรมแนวปฏิรูปที่เน้นตรงด้านการศึกษา และสำหรับรายการประทีปสองทางกับรายการคติธรรมนำชีวิตจัดเป็นวาทกรรม ที่ดำเนินตามแนวทางของมหาเถรสมาคมเป็นหลัก ซึ่งพระสงฆ์ที่ได้รับการคัดเลือกให้มาเป็นวิทยากรในรายการธรรมะนั้น จะต้องเป็นที่ยอมรับจากองค์การของทางสงฆ์และภาครัฐ ซึ่งมีหน้าที่กำกับดูแลสถานีโทรทัศน์ช่องต่างๆ จึงทำให้เข้าใจได้ว่าสื่อโทรทัศน์นั้น ถูกสงวนไว้เพื่อบุคคล แนวคิด หรือระบบที่ไม่ขัดแย้งต่อความคิด หรือความเชื่อที่มีอยู่แต่เดิมในสังคม

3. หน้าที่รายการธรรมะทางโทรทัศน์

หน้าที่ของรายการธรรมะประการแรก คือ เพื่อดำเนินตามนโยบายของทางสถานีและกฎระเบียบของรัฐ ที่จำเป็นจะต้องให้ยังคงมีรายการธรรมะเผยแพร่ออกอากาศทาง โทรทัศน์อยู่ เพราะรายการธรรมะนั้น ถูกมองว่าเป็นรายการที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชนและจำเป็นต้องมีอยู่ต่อไป ส่วนหน้าที่ประการถัดไปของรายการธรรมะคือ เพื่อเป็นการสั่งสอน หรือแนะนำให้คนในสังคมประพัตติตนตามครรลองทางสังคมในลักษณะเดียวกับการเทศน์ที่วัด โดยมีกรอบวาทกรรมทางพุทธศาสนาที่แตกต่างกันไปเป็นสิ่งกำหนด ควบคู่กับหน้าที่การให้ข้อมูลหรือแจ้งเรื่องราว กิจกรรมต่างๆทางพุทธศาสนา และหน้าที่ในลักษณะแฝงเร้นนั้น คือมีส่วนร่วมในการตอกย้ำทัศนคติความเชื่อให้เชิดชูและทำนุบำรุงสถาบันหลักต่างๆให้ดำรงอยู่ต่อไป

4. ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบและเนื้อหาของรายการธรรมะ มีดังนี้

1. ผู้ผลิตรายการ

มุมมองของผู้ผลิตที่มีต่อรายการธรรมะและความสัมพันธ์ของผู้ผลิตกับพระสงฆ์ นับว่ามีอิทธิพลต่อการผลิตรายการ กล่าวคือ ผู้ผลิตเป็นผู้กำหนดรูปแบบและองค์ประกอบต่างๆ ในรายการ และกำหนดกรอบของเนื้อหาของรายการธรรมะที่ส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และไม่เสนอในประเด็นที่เป็นกรณีพิพาท ที่ผู้ผลิตคาดว่าอาจจะนำไปสู่ความเสื่อมของพุทธศาสนาได้ เนื้อหาของรายการมักจะถูกกำหนดให้เกี่ยวข้องกับวันสำคัญต่างๆ ทั้งทางศาสนาและที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ชาติ และเหตุการณ์หรือสถานการณ์ในช่วงเวลานั้น ผู้ผลิตนั้นตั้งเจตยในการผลิตรายการธรรมะ ว่าจะผลิตรายการที่ดีมีประโยชน์ต่อผู้ชมโดยที่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งที่ผู้ชมต้องการจะได้รับจากรายการธรรมะ ตลอดจนไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเปิดรับหรือสนใจติดตามชมรายการของผู้ชมเท่าที่ควร ส่วนสิ่งที่สำคัญมากในการผลิตอีกประการ คือ จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับพระสงฆ์หรือแหล่งข้อมูลที่จะการสนับสนุนในด้านการผลิตด้านต่างๆ สิ่งนี้เป็นปัจจัยสำคัญในเรื่องของความถูกต้อง ความน่าสนใจ และเป็นประโยชน์ต่อผู้ชม รวมถึงสร้างความสะดวกในการผลิต ซึ่งจะส่งผลต่อรูปแบบและเนื้อหาของรายการด้วย

2. สถานีโทรทัศน์และผู้อุปถัมภ์รายการ

สถานีโทรทัศน์ทุกช่องจำเป็นต้องให้มีการผลิตรายการธรรมะเผยแพร่ออกอากาศ เพราะรายการธรรมะเป็นลักษณะของรายการบังคับของทางสถานี แต่ด้วยความที่รายการธรรมะไม่ได้สร้างรายได้ หรือผลกำไร บางสถานีจึงต้องทำการผลิตรายการเองและสนับสนุนในด้านต่างๆ แต่เป็นในวงเงินที่จำกัด ทำให้รูปแบบและเนื้อหาของรายการไม่มีความหลากหลาย ในเรื่องของเวลาออกอากาศ ซึ่งทางสถานีได้ให้การสนับสนุนด้านช่องทางการนำเสนอและช่วงเวลาออกอากาศ คือ ช่วงเช้า วันอาทิตย์ และไม่ค่อยมีการประชาสัมพันธ์รายการธรรมะ ทำให้เกิดเป็นข้อจำกัดด้านการเปิดรับของผู้ชม และส่งผลต่อการหาผู้สนับสนุนรายการ เพราะทางสถานีจะให้ความสำคัญกับการประชาสัมพันธ์รายการ ที่สร้างผลกำไรให้กับทางสถานีมากกว่า

ส่วนผู้อุปถัมภ์รายการรายอื่น ซึ่งไม่ใช่สถานีโทรทัศน์ที่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณ คือ สินค้าและบริการที่ได้มาซื้อเวลาออกอากาศ จะมีเพียงจำนวนน้อย เพราะรายการธรรมะเป็นรายการที่มีกลุ่มผู้ชมที่ไม่แน่ชัดว่าเป็นใคร คนกลุ่มไหน หรือจำนวนมากน้อยเพียงใด

ทางผู้อุปถัมภ์รายการจึงไม่สนใจที่จะซื้อเวลาโฆษณารายการ โดยเฉพาะในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ แทนจะไม่มีผู้ให้การสนับสนุนรายการ ทำให้ผู้ผลิตรายการประสบปัญหาด้านงบประมาณการผลิตอย่างมาก จึงทำให้เกิดเป็นข้อจำกัดของทั้งรูปแบบและเนื้อหารายการ แต่ไม่รวมถึงกรณีที่พระสงฆ์เป็นผู้ผลิตรายการ เพราะผู้ที่ให้การสนับสนุนรายการนั้น จะเป็นอุบาสกอุบาสิกาที่ยินดีถวายปัจจัยทำบุญ เพื่อสนับสนุนการผลิตรายการ

3. พระสงฆ์ที่เป็นวิทยากร ผู้ผลิตและที่ปรึกษารายการ

พระสงฆ์ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในรายการธรรมะ ซึ่งแนวคิด ความรู้และความสามารถของพระสงฆ์ล้วนมีอิทธิพลต่อรายการธรรมะ ในฐานะวิทยากรนั้น เป็นผู้กำหนดและนำเสนอเนื้อหาในเรื่องต่างๆ ซึ่งทางผู้ผลิตจะพิจารณาเลือกวิทยากร แต่จะไม่ตรวจสอบหรือกลั่นกรองเนื้อหาที่วิทยากรเสนอ เพราะวิทยากรในรายการที่เป็นพระสงฆ์นั้น ถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ทางพุทธศาสนา และมีสถานภาพสูงกว่าพุทธศาสนิกชนทั่วไป ดังนั้นวิทยากรในรายการ จึงถือเป็นบุคคลสำคัญที่กำหนดเนื้อหาต่างๆในรายการ พระสงฆ์สามารถบรรยายธรรม โดยไม่จำเป็นต้องมีบท เช่นเดียวกับการเทศน์ของพระสงฆ์ทั่วไป ซึ่งวิทยากรสามารถทำให้เกิดได้ทั้งความน่าสนใจ และความน่าเบื่อในรายการ ส่วนบทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นผู้ผลิตรายการ แม้จะไม่ได้รับการสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิตต่างๆจากทางสถานี แต่ด้วยความที่เป็นพระสงฆ์ ทำให้หาผู้อุปถัมภ์รายการได้โดยง่าย เพราะพุทธศาสนิกชนมีค่านิยมที่พอใจจะทำบุญกับพระ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสถานะของพระสงฆ์ที่เป็นประโยชน์ต่อการผลิตรายการธรรมะ และมีอิทธิพลต่อการกำหนดทั้งลักษณะรูปแบบการนำเสนอและเนื้อหารายการ รวมทั้งควบคุมดูแลการผลิตในฐานะผู้ว่าจ้างหรือเจ้าของทุนในการผลิต ส่วนบทบาทที่ปรึกษารายการคือ ให้ความสนับสนุนช่วยเหลือการผลิตในด้านต่างๆ อาทิ ข้อมูลต่างๆ สถานที่ในการถ่ายทำ หรือปัจจัยการผลิต ซึ่งทำให้เข้าไปมีส่วนร่วมกำหนดทั้งในองค์ประกอบต่างๆของการนำเสนอและเนื้อหารายการ

ข้อจำกัดสำหรับการทำการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ พบข้อจำกัดคือความขาดแคลนในด้านข้อมูลของรายการธรรมะ โดยเฉพาะข้อมูลประเภทเอกสาร ซึ่งทางสถานีโทรทัศน์หรือสถาบันการศึกษาต่างๆ แทบจะไม่มีข้อมูลในส่วนนี้ จึงทำให้ต้องรวบรวมจากข้อมูลประเภทบุคคล ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของทางสถานีโทรทัศน์ช่องต่างๆเป็นสำคัญ แต่ข้อมูลที่ได้นั้นอาจจะไม่ครบถ้วนสมบูรณ์มากนัก เพราะบุคคล

คากรของทางสถานีที่ทราบถึงเรื่องราวเกี่ยวกับรายการธรรมะนั้น บางคนได้เกษียณอายุการทำงาน และไม่สามารถติดต่อกันได้ หรือเสียชีวิตไปแล้ว ทำให้เกิดเป็นข้อจำกัดในการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ในการศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหารายการธรรมะทางโทรทัศน์ พ.ศ.2542” ถือเป็นงานเริ่มต้นในการศึกษาเกี่ยวกับเนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางโทรทัศน์ เพราะก่อนหน้านี้ยังไม่เคยทำการศึกษาในเรื่องนี้อย่างเป็นทางการมาก่อน การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นเพียงก้าวแรกหรือพื้นฐานในการศึกษาเท่านั้น สำหรับในขั้นต่อไป ควรศึกษาด้วยมุมมองที่แตกต่างออกไปและลุ่มลึกขึ้น อันได้แก่

- 1) ศึกษาความพึงพอใจของผู้รับสารรายการธรรมะในสื่อต่างๆ การมุ่งเน้นไปที่กลุ่มผู้รับสาร เพื่อจะได้ทราบถึงกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ชมรายการธรรมะที่แท้จริง และศึกษาว่าปัจจัยใดที่ทำให้ผู้ชมรายการธรรมะเกิดความพึงพอใจ เพื่อทำให้เกิดการปรับปรุงรายการตามความต้องการของกลุ่มผู้ชม
- 2) ศึกษาเนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางวิทยุ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาและรูปแบบรายการธรรมะทางวิทยุ ตลอดจนปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดเนื้อหาและรูปแบบรายการ
- 3) ศึกษาพุทธพจน์ที่ปรากฏในสื่อต่างๆ เพื่อทราบว่าลักษณะของพุทธพจน์ที่ปรากฏในสื่อต่างๆนั้น โดยศึกษาเกี่ยวกับลักษณะ และขั้นตอนหรือกระบวนการในการเกิดพุทธพจน์ว่ามีลักษณะชัดเจนหรือแอบแฝงอย่างไร

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กัณฑ์ชาติ เกษมสันต์ ณ อยุธยา. สัมภาษณ์.6 สิงหาคม 2542.

การศาสนา,กรม. **ประวัติพระพุทธศาสนาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์200ปี ภาค1.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2525

จรินทร์ ฉายสกุล. สัมภาษณ์. 6 สิงหาคม 2542.

จิรวรรณ กมลรัตน์โยธิน, **วิเคราะห์เนื้อหาและความหมายของรายการสิ่งแวดล้อมทาง ไทรทัศน์ปี พ.ศ.2532-2534.**วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ชาวอโศก, **ทฤษฎีกำไร-ขาดทุนอริยชนแท้.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มูลนิธิธรรมสันติ,2527.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, **วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น.** กรุงเทพมหานคร : วิชาษา, 2542.

นิธิ เอียวศรีวงศ์, **จดหมายตอบ. รัฐศาสตร์สาร 3-1(กันยายน 2531-เมษายน 2532) : 326**

นุชรา พินิจสารภีรมย์. สัมภาษณ์. 15 กุมภาพันธ์ 2543, 17 สิงหาคม 2544.

เนติ แก้วเคน. สัมภาษณ์. 24 กุมภาพันธ์ 2543, 8 สิงหาคม 2544.

บงกช อักษรดี. สัมภาษณ์. 30 สิงหาคม 2542, 14 สิงหาคม 2544.

ประเวศ วะสี, **สวนโมกข์ ธรรมกาย สันติอโศก.** กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2530.

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 (กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์อักษรเจริญ-ทัศน์ ,2531), หน้า 718

พรรณนิภา วงษ์มิตร, **บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนากับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการธรรมรักษ์นิเวศ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต. ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

พระพยอม กัลยาโณ, **พระฝีกเกล้า ชีวิตการต่อสู้ของพระพยอม**. นนทบุรี : สวณแก้ว, 2534.

พระพิพิธธรรมสุนทร. สัมภาษณ์. 24 พฤศจิกายน 2542.

พระเทพเวที(ประยูรย์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.

พระเทพเวที(ประยูรย์ ปยุตโต), **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานทางวิทยาศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535.

วิไล สมพันธ์, **การวิเคราะห์วาทกรรมรายการวิทยุจส.สนทนา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต.ภาควิชาการสื่อสารมวลชนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

สมบัติ จันทร์วงศ์, **พระพยอมกับสังคมไทย**. **วารสารพุทธศาสนศึกษา** 4 (กันยายน - ธันวาคม 2540)3-43

สุธี ปิยะดำรง. สัมภาษณ์. 30 พฤศจิกายน 2542, 20 สิงหาคม 2544.

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง, **อุดมการณ์ทางสังคมในพุทธศาสนาตามแนวความคิดของสำนักสันติอโศก**. กรุงเทพมหานคร : ฟาอภัย, 2534.

แสวง อุดมศรี, **การปกครองคณะสงฆ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (ม.ป.พ.).

อััจฉิมา ลีรัตน์ชัย, รูปแบบการนำเสนอและความอยู่รอดทางธุรกิจของรายการภาษาอังกฤษทางโทรทัศน์.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการสื่อสารมวลชนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542

ภาษาอังกฤษ

Fairclough, N. *Discourse And Social Change*. Cambridge : Polity Press, 1992.

Fairclough, N. *Media discourse*. London, 1995.

Feuer, J. Genre Study and Television. In R. C. Allen(ed), *Channels of Discourse, Reassembled*. pp. 138-160. Routledge: London, 1992.

Fiske, J., and Hartley, J. *Reading Television*. New York : Methue,1978.

Mcquail, D. *Mass Communication Theory : an introduction*. 3rd ed. London: Sage, 1994.

Neale, S. *Genre*. London : British Film Institute, 1980.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวอารีญา ทวีศักดิ์สกุล เกิดวันที่ 17 กันยายน 2518 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จ การศึกษาระดับปริญญาตรีจากคณะอักษรศาสตร์ ภาควิชาภาษาเยอรมัน มหาวิทยาลัยศิลปากร ในปี การศึกษา 2539 และเข้าศึกษาในหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการสื่อสารมวลชน ภาควิชาการสื่อสารมวลชน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2541



สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย